

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Γυμνασιάρχου και Καθηγητού εν τῷ Ἀρσακείῳ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ ΒΕΛΤΙΩΝ

Ἐπιγραφή
"Ἡ χάρις ἐστὶ ἄνθρωπος,
ἂν ἄνθρωπος ᾖ."

Μένανδρος.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΟΜΙΚΗΣ Α. Χ. ΒΕΡΓΙΛΙΤΟΥ
ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ 5
1903

ΣΥΝΟΛΟΣ

ΣΗΤ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΗ

Πάν αντίτυπον μὴ φέρον τὴν ιδιόχειρον ὑπογραφήν τοῦ συγγρα-
φέως θεωρεῖται κλοπιμαῖον καὶ ἐπισύρει τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου προβλε-
πομένας ποινάς.

Μικελόπουλος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

138339 / 2012

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΤΩΙ

ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΜΟΙ ΠΕΝΘΕΡΩΙ

ΓΕΩΡΓΙΩ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΝΔΡΙ ΣΟΦΩΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ

ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΣΥΝΤΑΞΑΣ

ΤΩ

ΣΕΒΑΣΤΩ ΜΟΙ ΠΕΝΘΕΡΩ

ΓΕΩΡΓΙΩ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

ΚΑΘΗΤΗ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΝΔΡΙ ΣΟΦΩ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ

ΕΥΤΥΧΟΜΟΝΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΣΥΝΤΑΞΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

τινες ἐν τοῖς σχολείοις διδάσκονται καὶ οἱ μαθηταὶ ἔχουσιν ὑπ' ὄψει ὁλόκληρα ποιήματα ἢ λόγους αὐτῶν.

Ἐν γένει δ' ἐν τῇ συντάξει τοῦ παρόντος ἔργου ὑπ' ὄψει εἶχον τὸν μαθητὴν. Διὰ τοῦτο προσεπάθησα ἡ ἐκλογή τῆς ὕλης, ἡ ἀνάπτυξις καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς νὰ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν χρείαν τῶν μαθητῶν.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἑλληνικὴν γραμματολογίαν καλοῦμεν τὴν ἱστορικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἔρευναν τοῦ ἐντέχνου γραπτοῦ λόγου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν στενῷ συνδυασμῷ τῆς ὕλης (ιδεῶν) καὶ τοῦ εἶδους (μορφῆς ἢ τύπου) αὐτοῦ. Πᾶς δηλ. ἐντεχνος γραπτὸς λόγος διαιρεῖται εἰς τὰς περιεχομένας ἐν αὐτῷ ιδέας καὶ εἰς τὸν τύπον ἢ τὴν μορφήν, δι' ἧς ἐμφανίζονται αἱ ιδέαι αὐται. Εἶναι δὲ τύπος ἢ μορφή τοῦ λόγου οὐ μόνον ἡ γλώσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λέξεων πλοκὴ ἢ σύνθεσις, αἱ εἰκόνες καὶ αἱ παραβολαί, τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἡ οἰκονομία τῶν συγγραμμάτων, ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια. Καὶ ἐξετάζει μὲν ἡ γραμματολογία μᾶλλον τὸν τύπον παρά τὰς ιδέας, αἵτινες εἶναι ἀντικείμενον ἄλλων εἰδικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ οἱ τύποι ἄνευ οὐσίας δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ βοηθῶσιν, ἐρευνῶνται ὑπὸ τῆς γραμματολογίας καὶ τὰ δύο ταῦτα ἐν στενῷ συνδυασμῷ. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἱστορικῇ ἐρευνῇ ἐξετάζει ἡ γραμματολογία τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν διαφορῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, ἐν δὲ τῇ αἰσθητικῇ ἀνακαλύπτει ἐν αὐταῖς κανόνας γενικοὺς, πρὸς οὓς πάντα τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ παραβάλλει.

Διαιρεῖται δ' ὁ γραπτὸς λόγος εἰς δύο μεγάλα γένη, τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον. Ἐκάτερον δὲ τῶν γενῶν τούτων διαιρεῖται εἰς τρία εἶδη· ἡ μὲν ποίησις εἰς τὸ ἔπος, τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ τὸ δράμα, ὁ δὲ πεζὸς λόγος εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορείαν. Ἀνταποκρίνεται δ' ἕκαστον τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως πρὸς ἕκαστον τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, τὸ ἔπος δηλ. πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἡ λυρικὴ ποίησις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸ δράμα πρὸς τὴν ῥητορείαν. Καὶ τὸ μὲν ἔπος καὶ

τὴν ἱστορίαν, ἅπερ προϋποθέτουσιν ὀξεῖαν τοῦ ἀντικειμένου κόσμου παρατήρησιν, ἀνέπτυσαν οἱ Ἴωνες, τὴν δὲ λυρικήν ποίησιν παρήγαγον οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων Αἰολεῖς, ὁμοίως δὲ πρὸς παραγωγὴν τῆς φιλοσοφίας τὰ μέγιστα συνεβάλοντο οἱ Δωριεῖς. Τὰ δὲ μικτὰ εἶδη τοῦ λόγου, τὸ δῶραμα ὄηλ. καὶ τὴν ῥητορείαν, ἐδημιούργησαν καὶ εἰς ἀνυπερβλήτον βαθμὸν τελειότητος προήγαγον οἱ τῆς φύσεως τῶν ἄλλων φυλῶν μετέχοντες Ἀθηναῖοι.

Μεθοδικαὶ δὲ ταξινομήσεις τῆς γραμματολογίας ἐπενοήθησαν τρεῖς· α') ἡ συγχρονιστικὴ, δηλ. ἡ συγχρόνως ἐξετάζουσα πάντα τὰ ἑτεροειδῆ μὲν, σύγχρονα ὁμως γραπτὰ μνημεῖα· β') ἡ εἰδογραφικὴ, ἡ ταξινομοῦσα δηλ. τὰ γραπτὰ μνημεῖα κατ' εἶδη, οἷον ποίησιν (ἔπος, λυρική ποίησις, δῶραμα), πεζὸν λόγον (ἱστορία, φιλοσοφία, ῥητορεία) καὶ γ') ἡ μικτὴ, ἡ ἐξετάζουσα δηλ. τὰ γραπτὰ μνημεῖα ἐν μέρει εἰδογραφικῶς, ὁμως δὲ κατὰ περιόδους. Ἡμεῖς ὁμως ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἀφοῦ εἰπώμεν ὀλίγα περὶ διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θὰ διαίρεσωμεν τὴν γραμματολογίαν εἰς τρία μέρη· Α' τὴν ἱστορίαν καὶ ῥητορείαν, Β' τὴν ἐπικήν καὶ λυρικήν ποίησιν καὶ Γ') τὸ δῶραμα καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

2. Περὶ διαλέκτων.

Ὡς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διαιρεῖται εἰς φυλά, οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς διαλέκτους, δηλ. τὴν Αἰολικὴν, τὴν Δωρικὴν, τὴν Ἴωνικὴν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Αἱ διαλέκτοι αὗται ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν ἀμιγεῖς, ἀλλαχοῦ δὲ ἀνemiγνυόντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐγένετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐν αἷς διάφορα φυλά συνέρρεον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπῆρχον χώραι, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα ἦτο κράμα διαφόρων διαλέκτων, ὡς ἡ Βοιωτία, ἐν ἣ ἐκράτει μὲν ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος, ἀλλὰ μετ' Ἴωνικῆς χροαῖας.

α') Ἡ Αἰολικὴ ἢ Αἰολίς εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν τῶν Ἑλλ. διαλέκτων καὶ διὰ τοῦτο ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει πρὸς τὴν Λατινικὴν. Ἐλαλεῖτο δ' ἐν Βοιωτίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, Ἡλιδί, ἐν ταῖς Αἰολικαῖς κατὰ τὴν Ἑλλάσσαν Ἀσίαν ἀποικίαις καὶ ἐν τισὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἰδίως δ' ἐν τῇ Λέσβῳ. Ἐχει δὲ τούτου ἐνεκα κατὰ τὰς διαφόρους χώρας, ἐν αἷς ἐλαλεῖτο, διάφορα ἰδιώματα ἢ φῶ-

νάς, ὡς τὴν Ἀρκαδικήν, τὴν Βοιωτικήν κτλ.

Αἱ ὁμοιότητες τῆς διαλέκτου ταύτης πρὸς τὴν Λατινικήν εἶναι πολλαί. Ὁ οὐκίος ἀριθμὸς ἐν ταύτῃ, ὡς παρὰ Λατίνοις, λείπει. Ἡ πρόθεσις ἐν καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ καὶ ἐν τῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ εἶναι ἴν, ὡς καὶ παρὰ Λατίνοις. Ἐν τῷ τονισμῷ τῶν λέξεων αὐτὴ ἀναβιβάζει τὸν τόνον ὅσον ἐχέχεται ἄνω τῆς ληγούσης, ὡς βόλλα (βουλή) Ἀφροδίτα (Ἀφροδίτη). Διὸ πᾶσαν λέξιν ἔχουσαν ὑπὲρ τὴν μίαν συλλαβὴν, πλὴν τῶν προθέσεων καὶ τῶν συνδέσμων, συμφωνοῦσα τοῖς Λατίνοις τοιζεῖ ἄνω τῆς ληγούσης.

Τὸ παρ' Ἀττικῶς δασύ πνεῦμα αὕτη ἀναπλήροῖ διὰ τοῦ ψιλοῦ, διὸ τὸ υ πάσης λέξεως ψιλοῖ, ὡς ὑμέες, ὕδος=ὄζος, πρὸς δὲ καὶ πλείστας ἄλλας λέξεις, ὡς ἵππος, ἴστος=ἰστός κτλ. Τὰ περισπώμενα ῥήματα σχηματίζει εἰς μι, ὡς ὄρημι=ὄραω, φίλημι. ἔχει πλείστας ἐναλλαγὰς φωνηέντων, ὡς τοῦ βραχέος α εἰς ε (κρέτος=κράτος), ο (ὄνω=ἄνω), υ (βύθος=βάθος) κτλ. τοῦ ο εἰς υ (ὄνομα=ὄνομα), τοῦ υ εἰς ι (ἴψος=ὑψος), ου (οὕδωρ=ὑδωρ) κτλ. καὶ συμφώνων, ὡς τῶ γ εἰς δ (βᾶνα=γυνή), τοῦ δ εἰς θ (βελφίν=δελφίν), τοῦ θ εἰς φ (φήρ=θήρ), τοῦ μ εἰς π (ὄπατα=ὄματα) κτλ. καὶ ἐν γένει παμπόλλας ἄλλας παθήσεις φωνηέντων καὶ συμφώνων. Ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Αἰολέων μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ ἀποικῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἰώνων ἐγένετο μζλακὴ καὶ εὐηχος, διὰ δὲ τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφούς ἐν Λέσβῳ, ἐνθα καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτύχθη, ἐγένετο τὸ ὄργανον τῆς μελικῆς ποιήσεως.

β') Ἡ Δωρὶς ἢ Δωρική διάλεκτος ἐλαλείτο ἐν ταῖς πλείσταῖς χώραις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν ἀπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν τισὶ νήσοις τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἰδίως ἐν Κερκυρᾷ καὶ Κρήτῃ, καὶ τέλος ἐν ταῖς Δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας.

Αἱ παθήσεις τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων ἐν αὐτῇ εἶναι πολλαί, χαρακτηριστικὸν δ' εἶναι ἐν αὐτῇ ἡ χρῆσις τοῦ α ἀντὶ τοῦ η, οἱ ποικίλοι τύποι τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν, ἡ χρῆσις τῶν κατάληξεων μες=μεν, σῶ—σοῦμαι=σῶ—σομαι (θησῶ=θήσω, νικᾶσῶ=νικήσω), ξῶ—ξᾶ=σῶ—σα εἰς τὰ εἰς ζῶ ῥήματα (νομιζῶ=νομίσω, ἐκόμιζαν=ἐκόμισαν) καὶ ἄλλα πολλὰ ἰδιώματα.

Ἡ Δωρική διάλεκτος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη, ὑπέστη εὐχόρους ἐ-

πιδράσεις τῶν τόπων, ἔνθα ἐλαλεῖτο, τῆς ἐπιμιξίας πρὸς ἄλλους λαοὺς καὶ τοῦ χρόνου, ὅστις σπουδαίως αὐτὴν ἠλλοίωσεν. Διαιρεῖται δ' αὕτη, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, εἰς τρεῖς περιόδους, εἰς τὴν πρὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἀρχαίαν, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλκμάνου· εἰς τὴν κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τέταρτον αἰῶνα π. Χ. μέσσην, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἐπιχάρμου· καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου ταύτης νέαν, ἣτις ἐξέκλινε τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς τύπου, ἰδίως ἔνεκεν τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἀθίδος· π. χ. ἀντὶ τοῦ συλλογιστικοῦ συνδέσμου ὦν ἐν τῇ νέᾳ Δωρικῇ ἔλεγον οὖν, ὡς καὶ οἱ Ἀττικαί, τὰ ἀριθμητικὰ ἐγένοντο οἷα τὰ Ἀττικά, ὡς τρεῖς καὶ τέσσαρες ἀντὶ τρεῖς καὶ τέτορες κτλ. Κυρίως δὲ διαιρεῖται ἡ Δωρικὴ διάλεκτος εἰς δύο εἶδη, τὴν αὐστηρὰν καὶ τὴν ἠπιάν, ὧν σπουδαιότερα διαφορά πρὸς πολλὰς ἄλλαις εἶναι, ὅτι ἡ μὲν αὐστηρὰ μετὰχειρίζεται τὸ η καὶ τὸ ω, ἡ δὲ ἠπία τὸ εἰ καὶ τὸ ου, ὡς ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος.

Ἐν γένει δὲ οἱ Δωριεῖς ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν ἀπετύπωσαν τὸν ἰσχυρόν, σοβαρόν καὶ μεγαλοπρεπῆ χαρακτῆρα αὐτῶν.

γ') Ἡ Ἰὰς ἢ Ἰωνικὴ διάλεκτος ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωνικαῖς ἀποικίαις. Αὕτη διαιρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς δύο, εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἡ μὲν ἀρχαία περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον τῶν ἐπικῶν ποιητῶν καταλήγει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο ὁ πεζὸς λόγος (600 π. Χ.), ἡ δὲ νέα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρξαμένη φθάνει μέχρι τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἰπποκράτους (460 π. Χ.). Εἶναι δὲ ἡ μὲν ἀρχαία ἰσχυροτέρα καὶ σπουδαιότερα, ἡ δὲ νέα ἔχει τι τὸ μαλακόν, ὡς ἦτο καὶ ὁ τότε βίος τῶν Ἰωνῶν.

Οἱ Ἰωνεὶς ἐλθόντες εἰς ἐπιμιξίαν ἐν Ἀσίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας φυλάς καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Αἰολεῖς διηγωνίσθησαν πρὸς αὐτὰς γλωσσικῶς καὶ ἐξῆλθον νικηφόροι, διότι τινὰ μὲν στοιχεῖα τῶν ἄλλων διαλέκτων κατεπίεσεν ἡ Ἰὰς καὶ ἐξηφάνισεν, ἄλλα δ' ἐν ἐαυτῇ συνέτηξεν. Καθόλου δὲ ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος, ἦν μετεχειρίσθη ὁ Ὀμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ἡ ἐλεγεία, ὁ Ἡρόδοτος, ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία διὰ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ Δημοκρίτου καὶ ὁ Ἰπποκράτης ὑπερέχει πασῶν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐφωνίαν. Τοῦτο γίνεται καταφανές, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον, πρὸς ἣν δια-

φέρει κυρίως κατὰ τὰ ἐξῆς· τρέπει τὸ τρεις ἐν τισὶ λέξεσι (σὺς Δωρ. τὺ φησί, Δωρ. φατί· πλούσιος, Δωρ. πλούτιος· ἀδυνασία· Δωρ. ἀδυνατία) καὶ τὸ α εἰς ε καὶ η (γε, Δωρ. γα· ἱερός, Δωρ. ἱερός· τρέφω Δωρ. τράφω· πύλη, Δωρ. πύλα· θνήσκω, Δωρ. θνάσκω· ἡμέρη Δωρ. ἀμέρα).

Ἡ Ἀτθίς ἢ Ἀττικὴ διάλεκτος προῆλθεν ἐκ τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου, πρὸς ἣν τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο διάφορος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος, μεθ' ἃ καὶ ἡ Πάρις εἰς τὴν Ἀτθίδα μετεβλήθη. Ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος δὲν ἔχει οὔτε πὸ σκληρὸν τῆς Δωρικῆς οὔτε τὸ μαλακὸν τῆς Ἰάδος, ἀλλ' εἶναι κράμα τούτων. Πρὸς δὲ αὕτη οὔτε τὰ πολλὰ α τῶν Δωριέων οὔτε τὰ πολλὰ η τῶν Ἰώνων ἔχει. Παρλαβοῦσα παρά τε τῶν Δωριέων καὶ Ἰώνων πολλά γλωσσικὰ πλεονεκτήματα διὰ καταλλήλου καὶ ὀρθῆς μίξεως τῶν μαλακῶν καὶ χαριέντων τύπων τοῦ Ἰωνισμοῦ μετὰ τῶν σμυνῶν καὶ εὐφάνων τοῦ Δωρισμοῦ ὑπερτερεῖ πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικὴν διάλεκτον. Διαιρεῖται δὲ καὶ αὕτη, ὡς ἐκ τῶν ἀλλοιώσεων, ἅς ἐκ τοῦ χρόνου ὑπέστη, εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Καὶ τῆς μὲν ἀρχαίας ποιοῦνται χρῆσιν ὁ ἱστορικός Θεουκίδης, ὅστις καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπράσωπος ταύτης θεωρεῖται, οἱ τραγικοὶ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ κωμικός Ἀριστοφάνης, ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἀρχαιότεροι ῥήτορες Ἀντιφῶν καὶ Ἀνδοκίδης· τῆς δὲ νέας οἱ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀκμάσαντες ῥήτορες, νεώτεροι κωμικοὶ καὶ παρογράφοι. Ἀρχεται δὲ ἡ τροπὴ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ συμπληροῦται μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου τούτου τὰ δύο τ εἰσάγονται ἀντὶ τῶν δύο σ (τάττω ἀντὶ τάσσω) καὶ τὰ δύο ρ ἀντὶ ρσ (ἄρρη ἀντὶ ἄρσην, θαρρεῖν ἀντὶ θαρσεῖν, χερρόνησος ἀντὶ χερσαίνης). Ἡ μὲν ἀρχαία μεταχειρίζεται τὴν πρόθεσιν ξύν, ἡ δὲ νέα τὴν σύν, πρὸς δὲ ἐκείνη μὲν τὴν ἐς, αὕτη δὲ τὴν εἰς. Πρὸ πάντων δὲ ἡ νέα δεικνύει σπουδὴν, ὅπως περιορίσῃ τὸ η· π· χ· τὸν ὑπερσυντέλικον τοῦ οἶδα· ἔχει ἥθειν ἀντὶ ἥδη, κρύπτει (δεύτερον πρόσωπον τοῦ παθητικοῦ) ἀντὶ κρύπτῃ, πρὸς δὲ εἰκαζον ἀντὶ ἦκαζον, βασιλεῖς καὶ ἱππεῖς ἀντὶ βασιλῆς καὶ ἱππῆς· καὶ ἐν τῷ δυϊκῷ ἀριθμῷ σκέλει, ζεύγει ἀντὶ σκέλη καὶ ζεύγη. Πρὸς τούτοις αὕτη ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν καὶ προστίθησι τὸ εὐφωνικὸν ν.

Ὡς δὲ καὶ Ἀθηναίαι ἐγένοντο τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς ἔπαινα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, οὕτω καὶ ἡ Ἀρχαία κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν συμμετρίαν διακριθεῖσα πάσας τὰς ἄλλας ἐπεσκέασε καὶ ἐξηφάνισεν. Μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι ἐξηκολούθουν μὲν ὑπάρχουσαι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὄργανα τῶν γραμμάτων. Ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος ἐξηλείφθη ἐνωρίτερον τῆς Αἰολικῆς καὶ Δωρικῆς, ἦν οἱ Μεσσηνιοί, καί περ τριακόσια ἔτη πλανάμενοι ἐκτός τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ὠμίλου καθέρως μέχρι τῶν χρόνων Πυρρῶν τοῦ περιηγητοῦ.

Ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μετ' αὐτὸν ἀπετελέσθη ἐκ τῶν διαφόρων διαλέκτων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἰατρικῆς μία γλῶσσα, ἣτις κοινὴ ὠνομάσθη, καὶ ἣτις ἦτο ἐν χρήσει οὐ μόνον ἐν Ὀλυκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ περιέλαβει καὶ τὰς Μακεδονικὰς ἀτήσεις, ὡς τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἐν ταύτῃ, ἣτις ἔλαβε τύπους, λέξεις καὶ φράσεις εὐχρήστους τότε ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι, ἀπέθαλε δ' ὅσα ἀνηκουεῖς μόνην τὴν Ἀπτικὴν διάλεκτον καὶ διεφθάρη ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν, ἔγραψαν οἱ ἱστορικοὶ Πολύβιος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Πλούταρχος, Στράβων καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἀνεπτύχθησαν δύο διάλεκτοι, ἡ Μακεδονικὴ καὶ ἡ Ἀλεξανδρεώτικη ἢ Ἀλεξανδροειανή, καθ' ἣν μετεφράσθη ἡ Παλαιὰ Γραφή καὶ ἐγράφη ἐν μέρει ἡ Νέα Διαθήκη. Αὕτη περιέχει στοιχεῖα τῆς Ἀπτικῆς, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Ὀνομάζεται δὲ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ, ἐπειδὴ ταύτην κατὰ τὸ πλεῖστον μετεχειρήσθησαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Πέρα δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης ἐπιμύλλον πύξησεν. Ἐτι δὲ περισσότερον ἐγένετο τοῦτο μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣτις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀπομακρυνθεῖσα πολὺ τῆς τῶν προγόνων ἡμῶν πείνει νῦν διὰ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν νὰ καθαρθῇ καὶ πλησιάσῃ πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μορφήν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔχει ἑαυτῇ ἰδίαν γραμμὰν, ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔχει ἑαυτῇ ἰδίαν γραμμὰν, ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔχει ἑαυτῇ ἰδίαν γραμμὰν.

περὶ ἔθνων, φυλῶν, πόλεων, καταγωγῆς καὶ περιπετειῶν ἐπισήμων γενῶν, ὡς παρὰ τοῦ Διόσκου καὶ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν παρελάμβχνον καὶ ἔγραφον ἐν πεζῷ λόγῳ, ἔχοντι ποιητικὴν χροιάν. Πλὴν τούτων δ' ὁμοῦς συνέλεγον διὰ περιηγήσεων, ὡς αὐτοὶ ἐποίουν, καὶ ἱστορίαν, ἥτοι γινῶσιν δι' ἰδίας ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἐκ γραπτῶν μνημείων, ἥτοι στηλῶν, ἀναγραφῶν ἐν γαστρί, πινακῶν τῶν Ὀλυμπιονικῶν, ἀρχείων πόλεων (πρυτανείων) καὶ ἐξ ἄλλων. Οὕτω παρὰ τοῖς λογογράφοις ἡ ἱστορία καὶ τὸ μυθῶδες ἦσαν μεμιγμένα, τὸ μὲν, διότι ἡ κρίσις παρ' αὐτοῖς δὲν ἦτο ἰσχυρά, ὅπως τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς χωρίση, τὸ δὲ, διότι οἱ ἀναγινῶσται καὶ ἀκροχταὶ ἐτέρποντο ἐκ τοιούτων μύθων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φίλος τῆς ἀληθείας Θουκυδίδης προβλέπει, ὅτι ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔσται ἀτερπῆς εἰς ἀκρόασιν διὰ τὴν ἑλληνικὴν τῶν μυθῶδους.

Οἱ Ἴωνες λοιπὸν λογογράφοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἱστοριογράφοι καὶ συγχρόνως οἱ πρῶτοι διαπλάστει τοῦ ἐντέχνου πεζοῦ λόγου. Ἀλλ' ὁ πεζὸς λόγος ἀτετέχνην καὶ ἐπιστήμην ἀπαιτῶν δὲν ἐτελειοποιήθη ἀμέσως, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐν Ἴωνικῇ γλώσσῃ πονήματα τῶν Ἰῶνων λογογράφων ἦσαν τεχνικῶς καὶ γλώσσικῶς ἀτελή.

Τὰ ὀνόματα δὲ τῶν ἐπισημοτέρων Ἰῶνων λογογράφων, ὧν τὰ συγγράμματα ἀπώλοντο καὶ δὲν διεσώθησαν ἡμῖν ἢ μόνον ἀποσπάσματα τούτων, εἶναι τὰ ἐξῆς: Κάδμος ὁ Μιλήσιος (600 π. Χ.), γράψας κτίσιν Μιλήτου καὶ ὅλης Ἰωνίας εἰς τέσσαρα βιβλία. Ἐκασταῖος ὁ Μιλήσιος (540—480 π. Χ.), ὅστις ἐποίησε πολλὰς περιηγήσεις, ὧν τὰ ἐξαγόμενα περιέλαβεν εἰς δύο πονήματα, ὧν τὸ μὲν ὠνομάζετο περίοδος γῆς, τὸ δ' ἕτερον ἱστορίαι ἢ γενεαλογίαι. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ πόνημα κατέστησεν ὠφελιμώτερον προσθεῖς καὶ χάρτην τῆς γῆς.

Οὗτος λέγεται, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ δὲν παρεδέχετο τυφλῶς τὰ γεγονότα, ἀλλὰ μετὰ τινος κρίσεως. Διὸ ἡ ἱστορία τούτου εἶχεν ἁμιούτητα τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου, ὅστις πολλὰ παρὰ τοῦ Ἐκασταίου ὠφελήθη. Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος (500—458 π. Χ.). Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους. Ἐλάντικὸς ὁ Μυτιληναῖος (496—411 π. Χ.), οὗ τὰ συγγράμματα ἦσαν γενεαλογικά, χωρογραφικά (Ἀθῆς, ἥτοι ἱστορίαι τῆς Ἀττικῆς,

Αιολικά και Περσικά), χρονολογικά, ὡν τὸ σπουδαιότερον ἦτο· οἱ Καρνεονίκαι, ἧτοι κατάλογος τῶν νικητῶν ἐν τοῖς Καρνείοις, ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Σπάρτῃ. Φερεκύδης ὁ Λέριος (480 π. Χ.) συνήθως καὶ Ἀθηναῖος καλούμενος, διότι διέτριβεν ἐν Ἀθήναις. Ἀντίοχος ὁ Ξενοφάνους νεώτερος, σύγχρονος τοῦ Ἡρόδοτου, ὁ ἀρχαιότερος Ἕλλην ἱστοριογράφος τῆς Ἰταλίας.

Πάντες οὗτοι μετ' ἄλλων πολλῶν ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν. οἵτινες διαιροῦνται εἰς πέντε περιόδους.

Πρώτη περίοδος τῆς ἱστορίας

Εἰς ταύτην ἀνήκουσιν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν.

§ 3. Ἡρόδοτος

Μετὰ βλασιν ἀπὸ τῶν λογογράφων εἰς τοὺς ἱστορικούς ποιεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις ἐγένετο πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ τὴν ψιλὴν ἀναγραφὴν προφορικῶς παραδεδομένων λόγων τῶν Ἰώνων λογογράφων εἰς ἐντεχνον ἱστορικὴν παράστασιν προήγαγεν. Οὗτος ἐξ ἐπιφανῶν γόνων τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, δωρικῆς πόλεως τῆς Καρίας, καταγόμενός ἦτο υἱὸς Λήξου καὶ Δρυοῦς ἢ Ροιῶς καὶ ἐγεννήθη τῷ 484 π. Χ. Περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας αὐτοῦ οὐδὲν ἔχει διασωθῆ εἰς ἡμᾶς. Στενὸς τοῦ Ἡρόδοτου συγγενῆς ἦτο ὁ ἐπικός ποιητὴς Πανύκις, τὸν ὁποῖον ὁ τύραννος τῆς πατρίδος αὐτοῦ Λυγδάμις, ἐγγονος τῆς ὑπὲρ τῶν Περσῶν ἐν Σχλαμῖνι ἀγωνισθείσης Ἀρτεμισίας, ἐρόνευσεν. Τοῦτου ἕνεκεν ἠναγκάσθη ὁ ἱστορικὸς νὰ φύγῃ εἰς Σάμον, ἐνθα ἐμάθε τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἐντεῦθεν κατόπιν δρηθῆεις ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα αὐτοῦ τῆς τυραννίδος τοῦ Λυγδάμιδος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς ταύτην. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἕνεκεν ἐμφυλίων ταρχῶν ἐγκατέλιπε τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ μετέσχε τῆς εἰς Θουρίους, πόλιν τῆς κάτω Ἰταλίας, γενομένης ἀποικίας ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων τῷ 444 π. Χ., ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 413 π. Χ.

Μέγα μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ, καθ' ἣν εἶχον συνήθειαν οἱ ἀρχαῖοι ἱστοριογράφοι, κατέτριψεν ὁ Ἡρόδοτος εἰς περιηγήσεις. Οὕτω περιηγήθη τὴν Ἀσίαν (Μηδίαν καὶ Περσίαν), Αἴγυπτον, Κυρήνην καὶ τὰς

ὑμῶρους αὐτῆ χώρας, Εὐξεινον Πόντον καὶ τὰς ὑμῶρους τῆ Σκυθία χῶ-
 ρας. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ νήσων ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι Ζακύν-
 θου καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ὀνομαστὴ πό-
 λις, ἣν δὲν ἐπισκέφθη. Τὰ ἐξαγόμενα τούτων τῶν μακρῶν καὶ πολυε-
 τῶν περιηγήσεων καὶ ἐρευνῶν αὐτοῦ περὶ καταστάσεως τῶν διαφόρων
 χωρῶν, πόλεων καὶ κλισικῶν αὐτῶν, περὶ τῆς ἱστορίας, καταγωγῆς,
 παραδόσεως, ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ θρησκείας αὐτῶν ἔχει καταθέσει
 ἐν τῷ διασωθέντι συγγράμματι αὐτοῦ καθ' ἐν σχέδιον συνδέσας ὅλα
 τὰ καθ' ἕκαστα μέρη οὕτως, ὥστε μία κυρία ἰδέα νὰ διέρχηται πάντα
 ταῦτα καὶ νὰ συγκρατῆ. Ἡ ἰδέα δ' αὕτη εἶναι ἐκπεφρασμένη ἐν τῇ
 ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. θέλει ὁπλ. ν' ἀφηγηθῆ τὰς αἰτίας
 καὶ τὴν πορείαν τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἧτοι τῆς
 Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Ὁ πόλεμος οὗτος ἄρχεται ἀπὸ τῶν μυθικῶν
 χρόνων καὶ λήγει εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἡ τε-
 λευταία κρίσιμος πρᾶξις τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἡ τελευταία
 περὶ τῶν Ἑλλήνων κρίσις καὶ ἀπόφασις τῆς θείας δικαιοσύνης. Παισι-
 τούμενος δ' ἀμέσως τοῦ νὰ εἰσῶσθῃ ἀκριβεστερον εἰς τὰς αἰτίας καὶ
 ἀφορμὰς τῆς ἔχθρας τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων μεταβαίνει εἰς τὸ
 πρῶτον ἱστορικὸν κακόν, ὅπερ οἱ Ἀσικνοὶ ἔπραξαν εἰς τοὺς Ἑλλη-
 νας, τὴν ὑποταγὴν ὁπλ. τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ Κροίσου
 βασιλέως τῶν Λυδῶν. Ἐκ τούτου δὲ λαμβάνει ἀφορμὴν γ' ἀφηγηθῆ
 τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλείων τῆς Λυδίας καὶ τοὺς πολέμους αὐτῶν
 πρὸς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. Ταυτοχρόνως δ' ὅμως λαμβάνει ἀφορμὴν
 γ' ἀφηγηθῆ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ Σόλωνος, καὶ
 τὴν τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοῦ Λυκούργου. Ἱστορεῖ δὲ τὰ τοῦ Κροίσου,
 αὐτὴ ἡ ἀρχὴ καταλύεται ὑπὸ τοῦ Κύρου πρὸς τιμωρίαν τοῦ τε εἰς τοὺς
 Ἀσιανούς Ἑλληνας πρᾶχθέντος ὑπ' ἐκείνου ἀδικήματος καὶ τῆς ἐνεκα
 τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ ἐπάσεως, καὶ ἐπειδὴ πῶτος αὐτὸς ἠδίκησε τὸν
 Κύρον. Ἱστορεῖ εἶτα τὰ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, ἐκ τῶν πολλῶν δὲ
 κατακτητικῶν ἐκστρατειῶν, ἐν ἧν ὁ Κύρος ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐ-
 τοῦ ἐφ' ὅλης τῆς Ἀσίας, ἀφηγείται τρεῖς μόνον τὴν κατὰ τῶν Ἰω-
 νων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῆς Ἑλλάδος, Ἀσίας, τὴν κατὰ τῆς
 Βαβυλωνος καὶ τὴν κατὰ τῶν Μασσαγετῶν, καθ' ἣν τελευτᾷ τρα-
 γικῶς ὁ Κύρος. Ἐπειτα δ' ἱστορεῖ τὰ τοῦ Καμβύσου καὶ τὴν ἐκ-
 στρατείαν τούτου εἰς Αἴγυπτον, ἧς οἶδει διεξοδικήν περὶ γραφὴν ὅλον

τὸ δεύτερον βιβλίον πληροῦσαν, ἀφηγεῖται εἶτα τὴν ἱστορίαν τοῦ ψευδοσμέρδιος, τὴν τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, συνδέων πρὸς αὐτὸν τὴν δύναμιν τοῦ Σαμίου τυράννου Πολυκράτους καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἀφηγεῖται δ' εἶτα τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἧτις ἀπέτυχε μὲν, ἀνέωξεν ὅμως τοῖς Πέρσαις τὴν εἰς Εὐρώπην ὁδὸν καὶ ἐστερέωσεν αὐτοὺς ἐν Θράκῃ. Ἡ σύγχρονος δ' ἐπιχειρήσις τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν ἐθνῶν τῆς Λιβύης δίδει αὐτῷ ἀποχρῶσαν ἀφορμὴν νὰ μεταπηδήσῃ ἐκ τοῦ βορρᾶ πρὸς τὴν μεσημβρίαν καὶ νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν τῆς Κυρήνης ἀπὸ τῶν πρώτων μυθικῶν ἀρχῶν μέχρι τοῦ Ἀρκεσιλάου, τελευταίου βασιλέως τῶν Βατιαδῶν. Κατόπιν δ' ἱστορεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου ὑποταγὴν τῆς Θράκης καὶ τὸν καταναγκασμὸν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς ὁμοίαν ὑποταγὴν, καὶ μεταβαίνει εἶτα εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀποτυχούσης ἀποστασίας τῶν Ἰώνων, ἐξ οὗ λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ συνεχίσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ὅθεν εἶχεν ἀφήσει τὴν περὶ αὐτῶν ἀφήγησιν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ. Ἐν τέλει δ' ἔπεται ἡ ἐξιστόρησις τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ, ἣν κατεῖχον οἱ βάρβαροι.

Ὅλων τούτων τὴν πλουσίαν, ἑτερογενῆ καὶ ποικίλην ὕλην συγκεντροῖ ὁ Ἡρόδοτος εἰς μίαν κυρίαν ἠθικὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν, τὴν τῆς νεμέσεως. Ἐνῶ δηλ. ἐκ τῆς ἱστορικῆς ὕλης ἐξάγεται, ὅτι ἡ ἥττα τοῦ ἀρχαιοτάτου ἔθνους τῶν Περσῶν προήλθεν ἐκ τῆς συγκρούσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀκμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ Ἡρόδοτος μὴ ἔχων συνείδησιν τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἐνόητος ἐνορᾷ ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων τὴν δύναμιν τῆς νεμέσεως. Ὑπάρχει δηλ. θεῖα τις δύναμις ἀρχουσα τοῦ παντός, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος ἄλλοτε μὲν θεὸν ἢ θεῖον, ἄλλοτε δὲ δαιμόνιον ἢ δαίμονα. Αὕτη ἐν τῇ φύσει μὲν παρουσιάζεται ὡς σοφὴ πρόνοια, ἐν δὲ τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ὡς αὐστηρά (φθονερά), ἀλλὰ δικαία δύναμις, τιμωροῦσα πᾶσαν ὑπέρβασιν καὶ ὑβρίν καὶ κολοῦουσα ὅ,τι ὑπερέχει. Ἡ φθονερά αὕτη θεότης (γέμεσις) φροντίζουσα περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἰσορροπίας τοῦ παντός προσέβαλε καὶ τὸν Ξέρξην, ἐκ τῆς καταπτώσεως τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἐναργές καὶ τὸ φθαρτὸν πάσης γῆινης δυνάμεως καὶ μεγαλείου. Τὰ συμβῆντα ταῦτα διδάσκουσι τὴν μετριότητα. Αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος ὑπὸ

φύθου πρὸς τὴν νέμεσιν οὐ μόνον σωφρόνως φυλάττεται ἀπὸ πάσης ἐκφράσεως ἐθνικῆς ὑβρεως κατὰ τῶν ἠττημένων βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Αὐτὴν δὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων παρὶστὸν μᾶλλον ὡς ἔργον θείας ἀντιλήψεως ἢ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων. Ταῦτα δὲ κάμνουσι τὸν Ἡρόδοτον μᾶλλον θεολόγον ἢ ἱστορικόν, διότι παραδέχεται καὶ ἐκεῖ ἄμεσον ἀνωτέραν μοῖραν, ὅπου ὑπάρχουσι πρόχειροι φυσικοὶ λόγοι. Ἐνίοτε ὁμως ἐξηγεῖ τὰ φαινόμενα καὶ ἐκ φυσικῶν αἰτίων ἢ παράγει τὰς πράξεις ἐκ τοῦ ἥθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁρώντων προσώπων. Ὅπου δὲ δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐπεπεργείας τοῦ θεοῦ δεικνύει ὄχι μόνον μεγάλην ὀξύνοϊαν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρητάτην κρίσιν πρὸς τοὺς λόγους τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἀδίκως κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς εὐπίστος καὶ ἄκριτος μυθολόγος. Οὗτος ὅλως τὸναντίον ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ διακρίνει ἀκριθέστατα ὄψιν, ἀκοήν καὶ γνώμην, δι' ἧς παρέχει μέτρον περὶ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας βεβαιότητος τῶν ἀγγελλομένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ δεικνύει οὕτως, ὅτι θέλει νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδὲν ἄλλο. Ἐπι δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῶν λόγων αὐτοῦ ἔχει ἐπὶ μᾶλλον βεβαιωθῆ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ὁμολογούντων, ὅτι ὅσα λέγει περὶ Περσίας, Ἀσσυρίας, Βαβυλωνῶνος καὶ Αἰγύπτου ἔλαθε πραγματικῶς ἐκ μνημείων ἢ ἠντλησεν ἐκ καλῶν πηγῶν.

Ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται χρῆσιν ἐπεισοδίων, ὧν σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἐξῆς περὶ Αἰγύπτου (βιβλ. 2) καὶ Συκίας (βιβλ. 4), ἡ διήγησις τοῦ ἐπὶ τοῦ δελφίνος σωθέντος Ἀρίονος, ἡ μεταβάσις τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κροίσου καὶ ὁ περίφημος τούτων διάλογος (βιβλ. 1), ἡ διήγησις περὶ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ψαμμηνίτου, περὶ τοῦ ἰατροῦ Δημοκῆδου (βιβλ. 3), ἡ διήγησις περὶ τοῦ Γλαύκου καὶ τῆς ἐπιπορίας τούτου, πρὸς δὲ περὶ τῆς συναθροίσεως τῶν μνηστήρων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένου (βιβλ. 6). Ταῦτα ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τῆς ποικιλίας καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ὅλον μεταθέτουσι τὸν ἀνγνώστην εἰς νέον κόσμον. Τινὰ δὲ τούτων μετὰ μεγάλης τέχνης εἰς τὸ ὅλον παρενεβλήθησαν, ἀλλ' ὁμως οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἔχουσι ἢ τὴν τυχαίαν σύνδεσιν τῶν χρόνων.

Ἡ διαίρεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου εἰς ἐννέα βιβλία, ἰσάριθμα πρὸς τὰς ἐννέα Μούσας, Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελ-

πομένην, Τερψιχόρην, Ἐρατώ, Πολύμνιαν, Οὐρανίαν καὶ Καλλιόπην, ὡς καὶ ἡ ἐπιγραφή Μοῦσαι, εἶναι τῶν Ἀλεξανδρίων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡρόδοτου εἶναι ὁ ἄριστος κανὼν τῆς Ἰάδας. Ἐπειδὴ ὁμοῦς πλῆθ τῶν ἐπικράτουστων Ἰωνικῶν τύπων ἀνευρίσκονται ἐπικοί, Δωρικὸι καὶ Ἀττικοί τύποι, διὰ τοῦτο αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς ποικίλη Ἐν τῇ συντάξει ὑπάρχει ὁ εἰρόμενος λόγος, δηλ. ὁ ἀπερίοδος λόγος· τίθενται δηλ. αἱ προτάσεις παραλλήλως ἀνευ ὑποταγῆς τῆς μιᾶς ὑπὸ τῆν ἑτέραν. Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συντάξεως χαρακτηρίζει τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς γλώσσης, καθ' ἣν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ διακρίνη τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τῶν προτάσεων.

§ 4. Θουκυδίδης

Τοὺς Ἀττικούς ἱστοριογράφους δὲν ὀνομάζουσιν οἱ ἀρχαῖοι λογογράφους, ἀλλὰ συγγραφεῖς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοὺς γράφοντας τὴν σύγχρονον ἱστορίαν. Ὁ τελειότατος δὲ τοῦ εἶδους τούτου εἶναι ὁ Θουκυδίδης. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν Ἡρόδοτον, τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς ἀληθοῦς ἱστοριογραφίας. Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ὀνομάζει ἑαυτὸν Ἀθηναῖον, ἣν δ' Ἀλιμούσιος τὸν δῆμον ἐκ τῆς Λεοντίδος φυλῆς. Τὸν πατέρα αὐτοῦ αὐτὸς ὀνομάζει συχνάκις Ὀλορον. Ἐκ τοῦ ἰδίου δὲ Θουκυδίδου μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Θάσου Θράκην εἶχε μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ὅτι ἐκ τούτου εἶχε μεγάλην δύναμιν παρὰ τοῖς ἐκεῖ κατοικοῦσιν. Ἀναφέρεται δὲ καὶ συγγένεια τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὸν στρατηγὸν Μιλτιάδην, ἥτις δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντος, ὅτι ὁ τάφος τοῦ Θουκυδίδου ἦτο μετὰ τῶν τάφων τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μὴ ὦν ἀκριβῶς ὠρισμένος πίπτει μετὰ τοῦ 470—456 π. X.

Ὁ Θουκυδίδης καταγόμενος ἐκ πλουσίου καὶ ἐπιστήμου γένους ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐξαιρετον ἀνατροφὴν καὶ ἀκριθεῖ παιδείαν, μάλιστα δὲ νεώτερος σύγχρονος ὦν τῶν τότε πρώτων ἀνδρῶν ἐν τε τῇ πολιτείᾳ, ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ καὶ γεννηθεὶς ἐν πόλει, ἥτις ἦτο τότε ἡ παιδείσις τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Διὸ λέγεται, ὅτι ἔσχεν διδασκάλους τὸν Ἀναξαγόραν, Ἀντιφῶντα τὸν ῥήτορα, τὸν Πρωταγόραν καὶ τὸν

Γοργίαν. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν εἰς ταῦτα, ὅτι ἦτο ἔγγαμος, ὅτι εἶ-
 χεν υἱὸν Τιμόθεον καὶ μίαν θυγατέρα, εἰς ἣν μάλιστα ἀπέδοσάν τινες
 τὴν συγγραφὴν τοῦ ὀγδόου βιβλίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, οὐδὲν πλεόν
 περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Θουκυδίδου γνωρίζομεν.

Παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Θουκυδίδου (βιβλ. 4, § 105) μαθητόμεν,
 ὅτι κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δηλ. κατὰ τὸ
 424 π.Χ., οὗτος ἐξελέχθη εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν καὶ εὕρισκετο, ὅτε ὁ
 Βρασιδάς ἤπειλει τὴν Ἀμφίπολιν, ἐν τῷ λιμένι τῆς Θάσου μετὰ ἑπτὰ
 τριήρων. Προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ συστρατήγου αὐτοῦ Εὐκλέους νὰ δράμῃ
 πρὸς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέπλευσεν ἄνευ ἀναβολῆς ἐκ τῆς
 Θάσου. Ἄλλ' ὁ Βρασιδάς φοβούμενος τοῦτο, κατχλαθὼν τὰ περίξ
 τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ προτείνας εὐνοϊκὰς συνθήκας εἰς τοὺς κατοίκους
 αὐτῆς, εἶχε καταλάβει τὴν Ἀμφίπολιν. Οὕτως ὁ Θουκυδίδης ὀφεί
 καταπλεύσας ἠδυνήθη νὰ σώσῃ μόνον τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀμφιπόλεως
 Ἥϊονα, ἣτις θὰ ἐκυριεύετο, ἂν μὴ προέφθανεν ὁ Θουκυδίδης. Ἐνεκα
 τούτου κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ ἐφυγαδεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ
 ἦτο φυγὰς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα ἀνε-
 κλήθη κατὰ πρότασιν ἰδιαιτέραν τοῦ Οἰνοβίου εἰς τὴν πετρίδα καὶ
 ἐπέστρεψεν εἰς ταύτην. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν κατὰ τὰ μὲν πρῶτα
 ἑπτὰ ἔτη τοῦ πολέμου πρὸ τῆς φυγῆς αὐτοῦ θὰ εἶχεν ἐξ ἰδίας αὐτο-
 ψίας γνωσιν ὄλων, ὅσα περιγράφει περὶ τῶν Ἀθηναίων, κατὰ δὲ τὸν
 χρόνον τῆς φυγῆς αὐτοῦ θὰ διέτριβεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν τοῖς ἐν
 Θράκῃ κτήμασιν αὐτοῦ (ἐν τῇ Σκαπτῇ Ἰλῆ), ἐνθα λέγεται ὅτι
 ἔγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὑπὸ τινι δεικνυομένην ἐκεῖ πλάτανον,
 ἐφ' ὅσον δὲν ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἔρευνῶν νὰ περιηγήται
 καὶ ἐφ' ὅσον αἱ πολεμικαὶ περιστάσεις ἐπέτρεπον τοῦτο. Φαίνεται δ'
 ὡς βέβαιον ὅτι εἶχεν ἐπισκεφθῆ ὄχι μόνον τοὺς διαφοροὺς τόπους τῆς
 Ἑλλάδος, οἵτινες εἶχον λάβει πολεμικὴν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς
 νήσους καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὰ μεσημβρινὰ περάλια τῆς Ἰταλίας,
 ἔνεκα τῶν ἐναργεστάτων περιγραφῶν τῶν μερῶν αὐτῶν. Αἰφνιδία δὲ
 διακοπὴ τοῦ ἔργου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου προτοῦ τε-
 λειώσῃ οὗτος τὴν περιγραφὴν τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους ἀποδεικνύει,
 ὅτι αἰφνιδίως θάνατος διέκοψε τὸ ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ. Ἄγνωστον δ'
 εἶναι ἂν ὁ θάνατος τοῦ Θουκυδίδου συνέβη ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Θράκῃ.

Ὁ Θουκυδίδης συνέγραψεν, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήμα-

τος αὐτοῦ, τὸν πόλεμον μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ὃ ἡ περιγραφή ἀρχεται ἀπὸ τοῦ δευτέρου βιβλίου, διότι πᾶν ὅ,τι ἐγγράφη πρὸ αὐτοῦ χρησιμεύει μόνον ὡς εἰσγωγή. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου λοιπὸν βιβλίου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου περιγράφει τὸν Ἀρχίδαμειον πόλεμον (431—421 π. Χ.), ἀπὸ δὲ τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου μέχρι τοῦ ἐβδόμου τὴν ἀβέβαιον καὶ ὑποπτον τοῦ Νικίου εἰρήνην μετὰ τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας μέχρι τοῦ 413 π. Χ., ἐν δὲ τῷ ὀγδῶ βιβλίῳ ὑπάρχει περιγραφή μόνον μέρους τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου, διότι φθάνει μόνον μέχρι τοῦ 411 π. Χ. καὶ ἐκεῖ διακόπτεται ἡ ἱστορία αὐτοῦ.

Ἐκθεσίς τῆς ἱστορικῆς ὕλης ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου

Ὁ Θουκυδίδης ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸν πόλεμον μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων καὶ ἀκολουθῶν ἀπαρεγκλίτως μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος τούτον, ἀποκλείει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι δὲν ἔχει ἀμεσωτάτην σχέσιν πρὸς αὐτόν. Ἐχει ὅμως ἐμφάνει πέντε μικρὰ ἐπεισόδια, ἅτινα μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, τὸν Πελοποννησιακὸν δηλ. πόλεμον. Ταῦτα εἶναι α') ἡ ἱστορία τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ἀττικῶν δῆμων ὑπὸ τοῦ Θησέως (2, 15), β') ἡ ἱστορία τῆς ἀποτυχούσης τυραννίδος τοῦ Κύλωνος (1, 126), γ') ἡ ἱστορία τῆς τυραννίδος καὶ ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν (6, 54—59), δ') ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ Πausανίου καὶ Θεμιστοκλέους (1, 128—138) καὶ ε') ἡ ἱστορία τῶν ἐν τῇ Δῆλῳ θρησκευτικῶν πανηγύρεων τοῦ Ἀπόλλωνος (3, 104). Ταῦτα ὅμως τὰ ἐπεισόδια παριστῶσι κυρίας ἐποχὰς τῆς προτέρας ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐξήγησιν καὶ διαφώτισιν τῶν τότε σχέσεων.

Τὴν δὲ ἱστορικὴν ὕλην ἐκθέτει ὁ ἱστορικός φυσικῶς, ὅπως ἐγένετο αὕτη, ἀνευ χάσματος ἐν τῷ μεταξύ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νομίζει, ὅτι εἶναι πᾶρων. Τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν φυλάττει αὐστηρῶς καὶ μεταχειρίζεται ὡς χρονολογίαν τὸ εἰς θέρος καὶ χειμῶνα διαίρουμενον εἶος. Καὶ τὸ μὲν θέρος, ἐν ᾧ ἐμάχοντο, διαρκεῖ ὀκτῶ μῆνας, ὁ δὲ χειμῶν, ἐν ᾧ ἤρχοντο εἰς διαπραγματεύσεις καὶ προπαρασκευάς, τέσσαρας. Ἐπι δὲ πρὸς μερικώτερον ὄρισμόν τοῦ χρόνου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν

φυσικήν τῶν προϊόντων κατάστασιν, ἰδίως δὲ τοῦ σίτου, μεταχειριζόμενος τὰς φράσεις «περὶ σίτου ἐχβολήν, πρὶν τὸν σίτον ἐν ἀκμῇ εἶναι, τοῦ σίτου χλωροῦ ἔτι ὄντος, ἐν καρποῦ ξυγκομιδῇ, ὀλίγον πρό τρυγητοῦ» (X, π. 181—181) νομίζω ναίμην εἶναι ἄντι τῆς

τὴν ἱστορίαν ὁ Θουκυδίδης πρῶτος ἐθεώρησεν ὡς ἀνάπτυξιν κα-
θαρᾶς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀνευ ἐπεμβάσεως ὑπερφυσικῆς τινος δυνά-
μεως καὶ διὰ τοῦτο δίδει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἐλατή-
ρια, εἰς τὰς ἀκρίβεις, σχέδια καὶ πάθη αὐτῶν. Ὅλα δὲ παῦτα πάντα
ἀποκαλύπτονται ἰδίως διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὅπερ
δημηγορίαι καλοῦνται. Αὐταὶ ἀποτελοῦσαι πλέον τοῦ πέμπτου μέ-
ρους τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι οἱ λόγοι αὐτοί, ὡς ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ τῶν
ἐκάστοτε δημηγορούντων, ἀλλὰ περιέχουσι μόνον τὸ πνεῦμα τῶν
ἀγρευσάντων, πρὸς ὃ, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ὡς ἐγγύτατα εἶχεται, ἀνα-
γράφων σύμπασαν τὴν γνώμην τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὐχὶ δὲ καὶ
τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους. Αἱ δημηγορίαι αὐταὶ ἀνήκουσι καὶ εἰς τὰ
τρία εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου: εἶναι δηλ. λόγοι πανηγυρικοί, δικά-
μοχοὶ καὶ συμβουλευτικοί: εἰς τὸ πρῶτον εἶδος ἀνήκει ὁ ἐπιτάφιος τοῦ
Περικλέους (2, 35—46), εἰς τὸ δεύτερον οἱ λόγοι τῶν Πλαταιέων
καὶ τῶν Θηβαίων ἐνώπιον τῶν Λακεδαιμονίων δικαστῶν (3, 53—
59, 61—67), εἰς δὲ τὸ τρίτον τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος, τριάκοντα
καὶ ὀκτώ δημηγορίαι.

Ὁ Θουκυδίδης λοιπὸν τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον θεωρεῖ ὅτι
(προεκλήθη ἐκ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πρᾶγματων, καὶ ὅτι: αἱ
ἀμφόροι, εἰς ἃς αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις περιέπεσον ἕνεκα τοῦ Πελο-
ποννησιακοῦ πολέμου, εἰσὼνως θά ἐπὶ ἀναλαμβάνονται ἐφ' ὅσον οἱ ἄν-
θρωποι μᾶλλον πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ θέλουσι εἶναι) (Θ., 3, 82). Ἀλλὰ
τὴν ἀνάγκην ταύτην, ὅπως τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀποβαίνωσι τοιοῦτο-
τρόπως, ἐν ὅσῳ αἱ ἀνθρώποι αὐτῶ πῶς σκέπτονται καὶ πράττουσιν,
ἀποδίδει εἰς δαιμόνιον τι, ὅπερ ἀνομάζει τύχην, δι' οὗ σημαίνεται,
ὅτι αὕτη ἐκφεύγει τὸν ἀνθρώπινον ὑπολογισμόν καὶ τὴν νόησιν καὶ
θεωρεῖται ὡς ἐνεργαῖσα δυνάμις. Τύχαι δὲ παρὰ τῷ Θουκυδίῃ ση-
μαίνουσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τύχης.

Θεωρεῖ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ Θουκυδίδης ὡς τὸν
ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, διὰ τρεῖς αἰτίας: α') διότι ἀμ-
φότεραι αἱ πρωταγωνιστοῦσαι πόλεις Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι ἴσταντο

ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν. β') διότι ὁ πόλεμος οὗτος μακρότερον χρόνον διήρκεσεν ἢ οἰοσθήποτε ἄλλος καὶ γ') διότι ὁ πόλεμος οὗτος ταῖς Ἑλλησι βαρείας συμφορὰς ἐπήνεγκεν. Πανταχοῦ δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ διαφαίνεται ἡ μεγίστη τοῦ ἱστορικοῦ φιλαλήθεια, ἡ ἀπαρχεῖα καὶ ἡ ἀμερόληπτος κρίσις, ὥστε νομίζει τις, ὅτι οὐδὲν ἔχει πατριδα. Τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀπετύπωσεν ὡς ἐν ὄλον, διήκουσα δὲ ἰδέα ἐν αὐτῷ εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα τοῦτου τοῦ πολέμου. Ὁμοιάζει δὲ ὁ πόλεμος οὗτος πρὸς δράμα, οὐ τὸ μέσον εἶναι ἢ εἰς Σικελίαν στρατεία. Ὡς δέ, ἐν οἷς Ἀθηναῖοι ἐνίκων ἐν Σικελίᾳ, ἤθελον κρατήσει τῶν Ἑλλήνων πάντα, οὕτω δια τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου ἐν Σικελίᾳ προετοιμάζεται ἡ πτώσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀρχεται ἡ λύσις τοῦ δράματος.

Ἡ εἰς ἑκτῶ βιβλίᾳ διαίρεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἔργον τῶν Ἀλεξανδρίνων.

Γλῶσσα καὶ χαρακτῆρ τοῦ λόγου παρὰ Θουκυδίδην. Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μετεχειρίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν ἀπτικήν διαλεκτὸν, ἡ ὁποία γενικῶς τότε εὐρίσκετο ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἀναπτύξει. Ἐπομένως ἡ γλῶσσα τοῦ Θουκυδίδου οὐσα ἢ ἀρχαία Ἀττικὴ τὴν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ τότε σύγχρονοι σοφισταὶ καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀντιφῶν, διαφέρει τῆς ὑστερον Ἀττικῆς διαλεκτοῦ. Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ ἀπαντῶσιν ἰδιώματα λέξεως καὶ συντάξεως, ἅτινα δὲν εὐρίσκονται ἐν τῇ λελεασμένῃ γλώσσῃ τοῦ Πενόφωντος καὶ Λυσίου καὶ ἐν τῇ κομφῇ καὶ περιττῇ τοῦ Ἰσοκράτους. Οὕτως ὁ Θουκυδίδης μεταχειρίζεται λέξεις ἀσυνήθεις (περιλογισμοὶ περιωπῆ) καὶ ποτε ποιητικὰς (κωλύμη, ἀχθηδών, ἐπισπέρχειν, ἀμφιδήριτος, θάμβος), πολύτροπος δὲ καὶ καινοφανὴς εἶναι παρ' αὐτῷ ὁ σχηματισμὸς αἰτῶν (πρέσβευσις, παγαικησις, ὀλόφουσις). Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ αἱ λέξεις κείνται ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ πρώτῃ αὐτῶν σημασίᾳ, οὐχ ἥττον δ' ἔχει οὗτος καὶ τινὰς μεταφορὰς· οὕτω καλεῖ ἄνθος τὴν νεολαίαν τῆς πόλεως (4, 133, 1), μεταχειρίζεται τὰς μεταφορικὰς φράσεις· στορέσας τὸ φρόνημα (6, 18, 4), ἰατρὸς τῆς πόλεως κακῶς βουλευσαμένης (6, 14). Ἐν ὅτῳ λόγῳ τῶν Πλαταιῶν τὴν πόλιν ἐκ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐξαλειψαί—καμφθῆναι καὶ ἐπικλασθῆναι ἀντὶ τοῦ πεισθῆναι. Πρὸς δὲ πολλαχοῦ ἐκφράζεται περιφραστικῶς ἐκεῖ, ἐνθα συνηθέστερον ἦτο νὰ ἐκφρασθῆ μόνος

σεως. Ἐλιποψύχησέ τε καὶ πεσόντος αὐτοῦ ἐς τὴν παρεξ-
ειρεσίαν ἡ ἀσπίς περιερρύνη ἐς τὴν θάλασσαν (4, 12, 1),
ἀντὶ τοῦ ὀμαλωτέρου, ἀλλ' ἦττον συνεσφιγμένου, ἐλιποψύχησέ τε καὶ
ἔπεσεν ἐς τὴν παρεξειρεσίαν, ἡ δὲ ἀσπίς κλ. Ἐπι δὲ παρεμβάλλει
οὗτος ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ περιόδῳ πολλὰς προτάσεις, αἰτινες καθι-
στῶσι τὸν λόγον ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον,¹⁾ ἢ χωρίζει δύο
λέξεις στενωῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένας διὰ παρεμβολῆς ἄλλων λέ-
ξεων, ὅπως κατὰ τὴν τὴν σύνδεσιν αὐτῶν ἰσχυροτέραν (ἐπιστάμεθα
οἷα ὁδῶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι κατ' ὀλίγον χωροῦσιν ἐπὶ τοὺς πέλας,
ἀντὶ τοῦ ὅτι κατ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι χωροῦσιν. Ἡ δὲ κατασκευὴ
τῶν περιόδων παρ' αὐτῶ ἐῖναι μεταξύ τῆς χαλαρᾶς παρατακτικῆς
συνδέσεως τῶν Ἰώνων καὶ τῶν τελείων περιόδων τῶν μετὰ ταῦτα.
Κοινὸς δ' ἰδιωτισμὸς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀντιθετικὸς τρόπος τοῦ
λέγειν (μὲν—δέ), ἐξ οὗ προέρχονται καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ καλλωπισμοί,
οἷον τὰ ἰσόκωλα, τὰ ὁμοιοτέλευτα, αἱ παρηγήσεις καὶ γενικῶς τὰ λε-
γόμενα σχήματα τῆς λέξεως²⁾. Τοῦναντίον δὲ ξένα σχεδὸν πρὸς αὐτὸν

1) «Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὖσης, οὐδὲ ἐπιμυγνύντες ἀδεῶς ἀλ-
λήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν
ἕκαστος, ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε
γῆν φυτεύοντες· ἀδελφὸν ὄν, ὁπότε τις ἐπελθόν, καὶ ἀτειχίστων ἅμα
ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται· τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς παν-
ταχοῦ ἂν ἠγοῦμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο». Ἡ ἐν-
νοια τῆς περιόδου ταύτης φανερωτέρα θὰ ἦτο οὕτω· Τῆς γὰρ ἐμπο-
ρίας οὐκ οὖσης, οὐδ' ἐπιμυγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν,
οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι δὲ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος, ὅσον ἀποζῆν,
οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο.

2) «Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιτος | ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίση, μέλ-
λησις δὲ προμηθῆς | δειλία εὐπρεπής· τὸ δὲ σῶφρον | τοῦ ἀνάνδρου
πρόσοχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετόν | ἐπὶ πᾶν ἀργόν» (3, 82, 4). Αἱ
ἐνταῦθα παρατηρούμεναι ἀντιθέσεις, τὰ ὁμοιοτέλευτα, ἡ παρηγήσεις
καὶ τὸ βραχὺ τῶν προτάσεων ἐμφανίζουσι ἡμῖν τὸν τοῦ Γοργίου ῥή-
τορος τρόπον τοῦ λέγειν.

είναι τὰ λεγόμενα σχήματα τῆς διανοίας, τὰ προερχόμενα ἐκ πάθους ἢ ἐξ ὑπεκρίσεως.¹⁾

Διεγείρει δὲ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου τοῦ Θουκυδίδου ἡ βραχυτής τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ πυκνότης, διότι βαθυνοῦς ὢν οὗτος συμπυκνῶν τὰς ἰδέας ἐν ὀλίγαῖς μὲν ἀλλ' ἰσχυραῖς λέξεσι, καθιστάμενος οὕτω πολλάκις οὐσκόλος πρὸς κατανόησιν, μάλιστα ἐν ταῖς ὁμηγορίαις, ὡν τὸ ὕφος διαφέρει τοῦ ὕφους τῆς ἱστορικῆς παρ' αὐτῷ διηγήσεως. Ἐν ταῖς ὁμηγορίαις παρουσιάζονται τὰ ἰδιώματα αὐτοῦ πολὺ καθαρά, ὡς ἡ πυκνὴ βραχυλογία, αἱ ταχέαι μεταβάσεις, αἱ ἀσυνήθεις φράσεις καὶ ἐκφράσεις. Τὰ ἰδιώματα ταῦτα, ἅτινα παρείχον δυσκολίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους, ἤδη παρέτηρήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κριτικῶν.²⁾

§ 5. Ξενοφῶν.

Ὁ περιώνυμος στρατηγός, φιλόσοφος καὶ ἱστορικός γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 443 π. Χ. ἦν υἱὸς Γρύλλου, Ἐρχιεὺς τῶν δῆμον. Νέος ὢν ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ὑφ' οὗ καὶ ἠγαπάτο. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτοι τῷ 401 π. Χ. προσεκλήθη

¹⁾ Μόνον δύο παραδείγματα ὑποφορᾶς εὑρηται παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ· τὸ ἐν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀθηναγόρου (6,38,5) «καὶ δῆτα, ὁποῖα πολλὰ ἐσκεπάμην, τί καὶ βούλεσθε, ὦ νεώτεροι; πότερον ἀρχειν ἤδη; ἀλλ' οὐκ ἔνομον.... ἀλλὰ δὴ μετὰ πολλῶν ἰσονομῆσαι; καὶ πῶς δίκαιον τοὺς αὐτοὺς μὴ τῶν αὐτῶν ἀξιούσθαι;» καὶ τὸ ἕτερον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀρχιδάμου (1,80,3). Ἀσυνήθη δὲ καὶ ἀναφορὰ σπανίως ἀπαντῶσι (7,31,4) (1,85,2) (2,41,2), ὁμοίως δὲ σπάνια εἶναι τὰ παραδείγματα εἰρωνείας καὶ σκώμματος.

²⁾ Ἐκδηλότατα δ' αὐτοῦ καὶ χαρακτηριστικώτατά ἐστι τὸ τε περιρᾶσθαι δι' ἐλαχίστων ὀνομάτων πλεῖστα σημαίνειν πράγματα, καὶ πολλὰ συντιθέναι νοήματα εἰς ἓν, καὶ εἰ προσδεχόμενον τι τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαι καταλείπειν, ὅφ' ὧν ἀσάφες γίνεται τὸ βραχὺ· ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, τέσσαρα μὲν εἰσιν ὡσπερ ὄργανα τῆς Θουκυδίδου λέξεως, τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, τὸ τραχὺ τῆς ἀρμονίας, τὸ τάχος τῆς σημασίας (Δ. Ἀλικ. περὶ Θουκ.).

εις Σάρδεις παρά του φίλου αυτού Προξένου του Βαιώτου, άνδρός λογιου και στρατηγού, ίνα συστήση ούτος αυτόν εις Κύρον τόν νεώτερον. Ο Σωκράτης υπέδειξεν αυτόν, ότι πορευόμενος προς τόν Κύρον όντα έχθρόν των Άθηναιών κινδυνεύει νά προσκρούση εις τὰ συμφεροντα τής ίδιας αυτού πατρίδος και προέτρεψεν αυτόν, ίνα έρωτήση τὸ έν Δελφοίς μνυτείον. Άλλ' ό Ξενοφών και μεθ' όλα ταύτα έπορεύθη προς τόν Κύρον και μετέσχε τής στρατείας κατά του αδελφου αυτού Άρταξέρξου του Μνήμονος. Μετά δε τήν άτυχή ως προς τόν Κύρον έκβασιν τής μάχης παρά τὰ Κούναξα και μετά τόν δι' άπάτης του Τισσαφέρους φόνον του Κλεάρχου και των λοιπών στρατηγών των Μυρίων εξελέχθη υπό του άπορφανισθέντος στρατου στρατηγός. Τότε διά τής φρονήσεως, άνδρείας και πολεμικής αυτού έμπειρίας έσωσεν ό Ξενοφών τους Μυρίους, ους ήγαγε μέχρι Βυζαντίου, κατορθώσας ούτω τήν κοσμοϊστορικήν εκείνην καθόδον των Μυρίων, ήν ή άρχαιότης και σύγχρονος έποχή θαυμάζει ως μέγιστον στρατηγικόν κατορθώμα. Άλλ' επειδή ό Ξενοφών έπολέμητε κατά του βασιλέως των Περσών, φίλου όντος τοίς Άθηνάιοις, και έβοήθησε τῷ έχθρῷ αὐτῶν Κύρῳ, οί Άθηνάιοι εξώρισαν αυτόν. Οί Λακεδαιμόνιοι όμως άμειβόντες τόν λακωνισμόν του Ξενοφώντος έδωρησαντο αὐτῷ κτήματι έν Σκιλλοῦντι τής Ήλίδος και κατέστησαν αυτόν εκεί πρόξενον. Ένταῦθα ό Ξενοφών έζησεν υπέρ τὰ εἴκοσιν έτη συγγραφών έν τῷ τερπνοτάτῳ τούτῳ τόπῳ τὰ άθάνατα αυτού έργα. Άλλ' ότε οί Ήλείοι μετά τήν έν Λεύκτροις μάχην (371 π. Χ.) άνεκτήσαντο τόν Σκιλλοῦντα ό Ξενοφών άνεχώρησεν εκείθεν και ήλθε και έγκατέστη έν Κορίνθῳ, ένθα και άπέθανε τῷ 355 π. Χ. Πρώτερον όμως οί Άθηνάιοι είχαν άνακαλέσει αυτόν εκ τής εξορίας διά ψηφίσματος, επειδή, ότε οί Άθηνάιοι συνήψαν συμμαχίαν μετά τῷ Λακεδαιμονίῳν εναντίον των Θηβαίων, ό Ξενοφών έπέμψεν εις Άθήνας τους δύο αυτού υίους, τόν Διοδωρον και τόν Γρύλλον, ίνα μετάρχωσι του πολέμου κατά των Θηβαίων. Καί ό μέν Διοδωρος έπανήλθεν εις τόν πατέρα, ό δε Γρύλλος έπεσεν έν τῇ έν Μαντινείῳ μάχῃ. Διά τούτο, εξευμενισθέντες οί Άθηνάιοι άνεκάλεσαν μέν διά ψηφίσματος τόν Ξενοφώντα εκ τής φυγής, όμως δ' αὐτος δέν κατήλθεν εις Άθήνας προτιμήσας τής πατρίδος τήν έν Κορίνθῳ διαμονήν.

Ο Ξενοφών δέν ήντλησεν εκ του Σωκράτους τὰς μεγάλας φιλο-

σοφικὰς θεωρίας, ἀλλὰ μόνον πρακτικὰς γνώσεις. Διὸ διακρίνεται οὐχὶ διὰ τὴν βαθύνοιαν καὶ τὰς μεγάλας ἰδέας, ὅσον διὰ τὸν πρακτικὸν νοῦν, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι μὲν συνδεδεμένη σωφροσύνη καὶ ἀπλότης ἀλλὰ καὶ φιλαυτία, ἧς ἴχνη εὐρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ. Ὁ λακωνισμὸς, τούτου προέρχεται ἐκ τῶν τότε σχέσεων καὶ τῆς ἀγάπης τῶν Σωκρατικῶν πρὸς τὰ Δῶρια ἤθη. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι θεοσεβῆς καὶ ἐνίοτε δεισιδαίμων. Ἐν ταύτῃ δεικνύει μὲν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅμως δ' ἔχει καὶ βαθμὸν τινα ποιητικῆς ἐλευθερίας. Πανταχοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ παρίστα ἄνθρωπίνους χαρακτῆρας καὶ στρατηγικούς, ὅπως πρὸς τούτους, ὡς πρὸς πρότυπα, μορφώσῃ πολιτικούς καὶ στρατηγούς. Ἐνῶ ὁ Θουκυδίδης ὀλοκλήρους πολιτείας διὰ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων κοσμῶν ἐπισκιάζει τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀτόμων, ἀντιστρόφως παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἀνυψοῦνται οὗ τῶν ἀτόμων χαρακτῆρες.

Ἰπὸ λεκτικὴν ἐποψὴν ἐξετάζομενος ὁ Ξενοφῶν ἔχει οὐχὶ ὀλίγας ἀρετάς. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἐπαινεῖ τὸ καθαρὸν, τὸ σαφές καὶ τὸ ἐναργές τῶν λέξεων καὶ τὸ ἡδὺ τῆς συνθέσεως αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀρμονικῆς καὶ ἡδίας ῥοῆς τοῦ λόγου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐχαρακτηρίσθη ὡς γλυκύτερος καὶ μέλιτος καὶ Ἀττικὴ μέλισσα ὠνόμασθη.

Συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος. Τὰ διασωθέντα συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος δὲν εἶναι ὅμοια πρὸς ἄλληλά, ἀλλ' εἶναι ἱστορικά, φιλοσοφικά καὶ πολιτικά ἢ πρακτικά.

Αὐτῶν ἱστορικὰ εἶναι 1) τὰ Ἑλληνικὰ ἐν ἑπτὰ βιβλίοις. Τὸ σύγγραμμα τούτου εἶναι Ἑλληνικὴ ἱστορία συνεχίζουσα τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ διήκουσα μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 411—362 π. Χ. Ἡ ὕλη τοῦ πονήματος τούτου εἶναι μὲν πολυτίμος, ἀλλ' εἶναι ἄνευ ἐπιμελοῦς ἐκλογῆς καὶ συμμετρίας, ἴσως δὲ καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς φιλαληθείας καὶ ἀμεροληψίας ἔνεκα τῆς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας συμπληθείας αὐτοῦ· 2) Κύρου Ἀνάβασις, ἥτοι ἡ μετ' ἀκριθείας, ἐναργείας καὶ τεχνικῆς συνθέσεως ἐκθεσις, τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου καὶ τὴν καθόδον τῶν Μυρίων, ἐν οἷς εἶχεν αὐτὸς λάβει μέρος· 3) Κύρου Παιδεία, ἐν ὅκτῳ βιβλίοις. Διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅπερ εἶναι ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μυθιστόρημα μετὰ ἱστορικῆς βάσεως, παρίστα

τὴν ἀνατροπὴν καὶ τὸν χαρακτήρα Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ πειράται ὅπως ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κύρου ἀπεικονίσῃ κατὰ τὰς Σωκρατικὰς ἐννοίας τὸ ἰδανικὸν ἀγαθοῦ ἡγεμόνος· 4) Λόγος εἰς Ἄγνσιλαον, ἦτοι ἐπαινος Ἀγνσιλάου, βασιλέως τῆς Σπάρτης καὶ φίλου τοῦ Ξενοφῶντος.

Βον Φιλοσοφικὰ εἶναι 1) Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους ἀποτελούμενα ἐκ τεσσάρων βιβλίων. Ταῦτα περιέχουσι διαλόγους, οὓς ὁ Σωκράτης ἐποίησατο πρὸς διάφορα πρόσωπα. Διὰ τούτου ἀποδεικνύει σαφῶς ὁ Ξενοφῶν τὸ ἀνεπίληπτον τοῦ Σωκράτους καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορία, ὅτι δηλ. δὲν παραδέχεται οὗτος τοὺς θεοὺς, οὓς ἡ πόλις νομίζει, καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους, εἶναι ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατος· 2) Ἀπολογία Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστάς· 3) Συμπόσιον φιλοσόφων· 4) Ἰέρων ἢ τύραννος, ἦτοι διάλογος Ἰέρωνος, τυράννου τῶν Συρακουσιῶν, καὶ τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου· 5) Οἰκονομικὸς λόγος, ἦτοι διάλογος τοῦ Σωκράτους πρὸς τινα πλούσιον Ἰσχόμαχον περὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Γον Πολιτικὰ ἢ πρακτικὰ εἶναι 1) Περὶ ἵππικῆς, ἦτοι τῆς χρήσεως τοῦ ἵππου εἰς τὰ πολεμικά· Τούτου δευτέρον μέρος εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον ἱππαρχικός, ἦτοι περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἱππάρχου· 2) Κυνηγετικός, ἦτοι ἐπαινος τῆς θήρας· 3) Πόροι ἢ περὶ προσόδων, ἦτοι περὶ αὐξήσεως καὶ καλῆς διοικήσεως τῶν Ἀττικῶν προσόδων, κατὰ στερεὰς ἀρχὰς τῆς οἰκονομίας· 5) Λακεδαιμονίων πολιτεία καὶ 6) Ἀθηναίων πολιτεία. Καὶ τῶν δύο ὁμῶς τούτων τελευταίων συγγραμμάτων ἡ γνησιότης ἀμφιβόλλεται.

§ 6. Σύγχρονοι τοῦ Ξενοφῶντος ἱστορικοί.

Οὗτοι ἐμιμοῦντο τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικούς. ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Κτησίου καὶ τοῦ Φιλίστου.

Ὁ Κτησίας ἦτο ἐκ τῆς ἐν Καρίᾳ Κνίδου, ἱατρὸς ἀκμαίων ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, ὃν καὶ ἐθεράπευσε τραχέιτα ἐν Κουνάξοις. Ἀφοῦ δὲ διέτριψεν ἑπτακαίδεκα ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Οὗτος ἐγραψε καὶ ἄλλα συγγράμματα, ὡς Ἰνδικά, τὸ σπουδαιότατον δ' ὁμῶς σύγ-

γραμμα ἦσαν τὰ Περσικά, ἅπερ συνίσταντο ἐξ εἴκοσι καὶ τριῶν βιβλίων. Ὁ Κτησίαιος ὠμοιάζει πρὸς τὸν Ἡρόδοτον οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μυθῶδες.

Ὁ δὲ Φίλιστος, ὁ Συρακοσίος ἐζῆ ἐπὶ τῶν χρόνων ἀμφοτέρων τῶν Διονυσίων καὶ ἀνemiχθῆ σφόδρα εἰς τὰ πολιτικά πράγματα τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πρώτου Διονυσίου ἐγράψεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ Σικελικὰ εἰς ἑνδεκά βιβλία περιλαμβάνοντα τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀνακληθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Διονυσίου ἐνήργησε τὴν ἐξορίαν τοῦ Δίωνος καὶ ὡς στρατηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Διονυσίου καταναυμαχῆθεις ὑπὸ τοῦ Δίωνος ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἦτο οὐχὶ ἀνεπιτήδειος μιμητῆς τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλ' ἤμως ἕνεκα τῆς πολιτικῆς θέσεως ἔλειπεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀναγκασία ἀμεροληψία καὶ φιλαλήθεια, ἐπειδὴ ἠνύνοι τὴν τυραννίδα φιλοτύραννος ὦν καὶ κολακικός. Πρὸς δὲ ὑστέρει τοῦ πρωτοτύπου κατὰ τὴν καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Τοῦτου καθὼς καὶ τοῦ Κτησίου σφίζονται μόνον ἀποσπάσματα τῶν ἔργων αὐτῶν.

§ 7. Δευτέρα περίοδος τῆς ἱστορίας.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν ἠθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἄριστα ὑποδείγματα ἱστορίας, τὰ ὅποια οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι δὲν ἔχουσι φθάσει. Διότι οἱ ἱστορικοὶ τῆς περιόδου ταύτης ἀντὶ τῆς ἐρευνήσεως τὴν πλουσίαν ὕλην, ἣν εἶχον ἐκ τῆς μεταδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς εὐρυτάτας ἐκτάσεις, κατὰ τὸ μέγα παράδειγμα τοῦ Θουκυδίδου ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἀληθείᾳ, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἱστορίαν μύθους, ῥητορικὰ σχήματα καὶ ῥητορικὰς ὑπερβολάς, αἵτινες εἰσέδυσαν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν ἐκ τῶν ῥητορικῶν σχολῶν, ὧν μαθηταὶ οἱ πλείστοι τῶν ἱστορικῶν τούτων ἦσαν. Αἱ πράξεις μάλιστα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, αἵτινες διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν περιοχὴν εἶχόν τι τὸ μυθῶδες ἤγειραν τὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων. Αἱ Ἰνδοὶ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία ἐν τῇ ξενικῇ καὶ ἀγνώστῳ αὐτῶν μορφῇ ἦσαν ἀνεξάντλητος πηγὴ πρὸς φαντασιώδεις ὑπερβολάς.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ταύτης οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ

ἐξῆς Θερόπομος ὁ Χίος, ὁ ἐξοχώτατος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰσοκράτους. Οὗτος ἔγραψε Ἑλληνικὰ εἰς δώδεκα βιβλία, συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῆς περὶ τὴν Κνίδον ναυμαχίας (410—394 π. X.). Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον αὐτοῦ ἔργον ἦσαν τὰ Φιλιππικὰ συνιστάμενα ἐκ πενήκοντα καὶ ὀκτώ βιβλίων. Τὸ ἄτονον ὕφος τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ δηκτικὴ καὶ διαβοητος φιλόσοφος κριτικὴ τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων, ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ τρόπου τῆς παραστάσεως καὶ τῶν λόγων τοῦ ἱστορικοῦ τούτου.

Ἐφόρος ἐκ τῆς ἐν Αἰολίδι Κύμης, μαθητὴς ἐπίσης τοῦ Ἰσοκράτους. Οὗτος γεννηθεὶς κατὰ τὸ 380 π. X. εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις συνέγραψεν εἰς τριάκοντα βιβλία καθολικὴν ἱστορίαν (τὰ καθόλου ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ Πολύβιος) ἀπὸ τῶν Τρωικῶν μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐχούση καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης, καθαρότητα γλώσσης, διεύθυνσιν πρὸς τὸν πραγματισμὸν τῆς ἱστορίας τοῦ Πολυβίου, ὑπῆρχον πολλὰ ῥητορικὰ σχήματα καὶ γεωγραφικὰ καὶ χρονολογικὰ εἰδήσεις, ἃς ὠφελήθη μετὰ ταῦτα ὁ γεωγράφος Στράβων.

Καλλισθένης ὁ Ὀλύμπιος, συγγενὴς καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀκόλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ. Ἐγραψεν Ἑλληνικὰ εἰς δέκα βιβλία καὶ τὰ κατ' Ἀλέξανδρον.

Εἰς τὸν κανόνα τῶν ἱστορικῶν πλὴν τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Θεσπόμου, τοῦ Ἐφόρου, καὶ τοῦ Καλλισθένους περιλαμβάνεται καὶ Ἀναξιμένης ὁ Λαμψακηνός. Καὶ οὗτος ἦν ἀκόλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου γράψας καθολικὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία ἀπὸ τῶν θεογονιῶν μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Πρὸς δὲ ἔγραψε καὶ Φιλιππικά, ἧτοι περὶ τῶν πράξεων τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τούτου θαυμαστὴ ἦν ἡ ῥητορικὴ ἱκανότης καὶ ἡ εὐκολία μιμήσεως τοῦ ὕφους παντὸς συγγραφείως.

Ἐνταῦθα μνημονευτέοι εἶναι καὶ πλείστοι ἄλλοι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὗ τὰς πράξεις ἐπραγματεύοντο οἱ μὲν ῥητορικῶς, οἱ δὲ χρονολογικῶς, τινὲς δὲ μάλιστα ἡμερολογικῶς (ἐφημερίδες). Τούτων ἐπισημώτατοι εἶναι Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, βασι-

λεύς τῆς Αἰγύπτου, Εὐμένης ἐκ Καρδίας, πόλεως τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, Διόδωτος ἐξ Ἐρυθρῶν, πόλεως κειμένης ἀπέναντι τῆς Χίου, Κλείταρχος ὁ Δείνωνος, συγγραψας μυθιστόρημα μᾶλλον ἢ ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Ἐκαταῖος ὁ ἐξ Ἀβδῆρων καὶ ἄλλοι πολλοί.

Μετάβασιν δὲ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ἱστορίας πρὸς τὴν πραγματικὴν τοῦ Πολυβίου ἀποτελοῦσιν οἱ χρονολογικὰς ἱστορίας συγγράψαντες, οἵτινες διεκρίνοντο κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἦσαν ὅμως κατὰ τὸ ὕφος ξηροὶ καὶ μονότονοι. Οὗτοι δύνανται νὰ διακριθῶσι α') εἰς συγγράψαντας καθολικὰς χρονολογικὰς ἱστορίας, ὡς Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης (280 π. Χ.) ζήσας πεντήκοντα ἔτη ἐν Ἀθήναις καὶ γράψας Ἑλληνικὰ, Σικελικὰ καὶ Ἰταλικὰ εἰς ἐξήκοντα καὶ ὀκτῶ βιβλία καὶ τὸν πόλεμον τοῦ Πύρρου. Οὗτος πρῶτος μετεχειρίσθη τακτικῶς ὡς χρονολογίαν τὰς Ὀλυμπιάδας, ἅς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ Ὀλυμπιονίκαι ἐπιγραφομένῳ ἠρεύνησεν. Καὶ β') εἰς εἰδικούς χρονολογικούς ἱστοριογράφους, δηλ. ἱστοριογράφους πόλεων, ὧν διακρίνονται οἱ Ἀθιδογράφοι, γράψαντες τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀττικῆς ἐκ παραδόσεων. Τοιοῦτοι δ' εἶναι Κλείδημος (410 π. Χ.) καὶ ὁ πάντων περιφημώτατος Φιλόχορος ὁ Ἀθηναῖος μάντις καὶ τερατοσκόπος, οὗ τὸ κύριον πῶνημα Ἀτθίς ἢ Ἀττικαὶ ἱστορίαι εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία περιεῖχε τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 261 π. Χ.

§ 8. Τρίτη περίοδος ἱστορίας.

Πραγματικὴ ἱστοριογραφία τῶν Ῥωμαίων. — Πολύβιος.

Πραγματικὴ ἱστορία λέγεται ἡ ποιοῦσα τὸν ἀναγνώστην ἱκανόν, ὅπως ἐξάγῃ οὗτος ὠφελείας ἐξ αὐτῆς διὰ τὸν βίον καὶ τὰς ἀσχολίας αὐτοῦ. Διατάσσει ἐπομένως τὰς ἱστορικὰς πράξεις κατ' αὐτὸν τὸν σκοπόν. Τοιαύτη ἱστορία ἐξαίρει ἀκριβῶς τὰ ἐλατῆρια τῶν πράξεων καὶ ταυτοχρόνως δεικνύει τί ἐγένετο ὀρθῶς καὶ τί μὴ ὀρθῶς. Τὸ κύριον δ' ὑπόδειγμα τοιαύτης ἱστορίας εἶναι ὁ Μεγαλοπολίτης Πολύβιος, υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Οὗτος

ἐγεννήθη τὸ ἔτος 204 π.Χ. καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 124 π.Χ. Παιδευθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ φίλου Φιλοποίμενος εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ κατέλαβε τὰ ὑψίστα ἀξιώματα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦχθη εἰς Ῥώμην ὡς εἰς τῶν χιλιῶν εὐγενῶν ὁμήρων τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ πολέμου. ὃν ἤγειρε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὁ Περσεύς, τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἐν ταύτῃ ἐξῆσε δέκα καὶ ἑπτὰ ὄλα ἔτη συνάφας σχέσεις μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων Ῥωμαίων, ὡς τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Σκιπίωνος, ᾧ ἠκολούθησεν εἰς τὰς ἐκστρατείας παραστάς μάρτυς τῆς καταστροφῆς τῆς Καρχηδόνας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐνεκὰ δὲ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς αὐτόν, προσήνεγκε μεγάλης ἐκδουλεύσεως πρὸς τὴν πατρίδα, ἃς εὐγνωμότως ἀνεγνώριζεν αὐτῇ. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ σώσῃ τὴν Κορίνθον, ἔσωσε δ' ὅμως διὰ τοῦ Κάτωνος τὰ λείψανα τῶν Ἀχαιῶν λογάδων, αἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Πολύβιος ἐκ φιλομαθείας ὀρμώμενος ἀπεδήμησεν εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης, κατ' ἐξοχὴν δ' εἰς τὰς Ἄλπεις, τὴν Ἰθωρίαν καὶ τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ Ὀκεανοῦ. Τελευταῖον δ' ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα κατέπεσεν ἐκ τινος ἵππου καὶ ἐτελεύτησεν ἐκεῖ.

Οὕτως ὁ Πολύβιος φέρων ἐφόδια τὴν ἰδιοφυίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ βίου παιδευσιν συνηνωμένην μετὰ τῆς πείρας τῆς πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Ῥωμαικῆς πολιτείας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σπουδαιωτάτων ἐθνῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ συνέταξε πλὴν ἄλλων ἱστορίαν καθολικὴν περιλαμβάνουσαν χρονικὸν διάστημα πενήτην καὶ τριῶν ἑτῶν ἀπὸ τοῦ δευτέρου Καρχηδόنيου πολέμου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ¹⁾. Τέλεια ἔχουσι διασωθῆ μόνον τὰ πρῶτα πέντε βι-

¹⁾ (Ἐκ τῆς καθολικῆς ἱστορίας Πολυβίου βιβλ. 4, 7, 8. Χαρακτηριστὸς Ἀράτου).

«Ἄρατος γὰρ ἦν τὰ μὲν ἄλλα τέλειος ἀνὴρ εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον καὶ γὰρ εἰπεῖν καὶ διανοηθῆναι καὶ στέξει τὸ κριθὲν δυνατός, καὶ μὴν ἐνεργεῖν τὰς πολιτικὰς διαφορὰς πράως καὶ φίλους ἐνδύσα-

βλία. Ἐκτὸς δ' αὐτῶν ἐπιτομαὶ τοῦ ἑκτοῦ βιβλίου μέχρι τοῦ δεκά-
του ἐβδόμου καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἑκτοῦ βιβλίου μέχρι
τοῦ τριακκοστοῦ ἐνάτου. Τὸ θέμα τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι μέγα, διότι πε-
ριγράφει τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα, καθ' ὃ ἡ Ῥώμη τὸν γνωστὸν
κόσμον εἰς τὴν ἔξουσίαν αὐτῆς ὑπέτασεν. Ὁ ἰδιαιτερός σκοπὸς τῆς
ἱστορίας τοῦ Πολυβίου ἦτο νὰ δείξῃ διὰ τίνος μέσου ἐγένοντο οἱ Ῥω-
μαῖοι κοσμοκράτορες. Θεωρεῖ δ' ὁ Πολύβιος τοιοῦτον τὴν τοῦ Ῥω-
μαϊκοῦ πολιτεύματος ιδιότητα. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τῆς προσ-
φυοῦς παραστάσεως τῶν συμβάντων καὶ ἀκριβοῦς ἐκθέσεως καὶ ἀνα-
λύσεως τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν γεγονότων ζητεῖ νὰ δι-
δάξῃ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατηγούς ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνιων.
Ὁ Πολύβιος νομίζει, ὅτι σκοπὸς τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ὠφέλεια καὶ
οὐδὲν ταύτης ὠφελιμώτερον. Δύναται μὲν τις καὶ διὰ τῆς πείρας νὰ
γείνη βελτίων, ἀλλ' ἡ πείρα αὐτὴ συνδέεται μετὰ πόνων καὶ κινδύ-
νων, ἐνῷ ἡ διὰ τῆς ἱστορίας γνῶσις παράγεται ἄνευ βλάβης. Ὅθεν

σθαι καὶ συμμάχους προσλαβεῖν οὐδενὸς δεύτερος, εἰ δὲ πράξεις,
ἀπάτας, ἐπιβουλὰς συστήσασθαι κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ταύτας ἐπὶ τέ-
λος ἀγαγεῖν διὰ τῆς αὐτοῦ κακοπαθείας καὶ τόλμης δεινότητος. Ἐν-
αργῇ δὲ τῶν τοιούτων μαρτύρια καὶ πλείω μὲν ἐκφανῆ ὅτι τοῖς ἱστο-
ρηκόσι κατὰ μέρος περὶ τῆς Σικυῶνος καὶ Μαντινείας καταλή-
ψεως καὶ περὶ τῆς Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελληνέων πόλεως ἐκβολῆς, τὸ
δὲ μέγιστον περὶ τῆς ἐπ' Ἀκροκόρινθον πράξεως. Ὁ δ' αὐτὸς οὕτως
ὅτε τῶν ὑπαιθρῶν ἀντιποιήσασθαι βουλευθεῖη, κωθρὸς μὲν ἐν ταῖς
ἐπινοαῖς, ἄτολμος δ' ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς, ἐν ὄψει δ' οὐ μένων τὸ δει-
νόν. Διὸ καὶ τροπαίων ἐπ' αὐτὸν βλεπόντων ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόν-
νησον, καὶ τῆδέ πη τοῖς πολεμίοις ἀεὶ ποτ' ἦν εὐχείρωτος. Οὕτως αἱ
τῶν ἀνθρώπων φύσεις οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἔχουσι τι πολυειδές.
εἰ δὲ μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, ὥστε τὸν αὐτὸν ἄνδρα μὴ μόνον ἐν τοῖς
διαφέρουσι τῶν ἐνεργημάτων πρὸς ἃ μὲν εὐφυῶς ἔχειν, πρὸς ἃ δὲ ἐ-
ναντίως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ὁμοειδῶν πολλάκις τὸν αὐτὸν καὶ
συνειτώτατον εἶναι καὶ βραδύτατον, ὁμοίως δὲ καὶ τολμηρότατον καὶ
δειλότατον. Οὐ παράδοξα ταῦτά γε, συνήθη δὲ καὶ γνώριμα τοῖς
βουλομένοις συνεφιστάνειν».

μετὰ φιλοσοφικοῦ πνεύματος πειράται, ἵνα ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος προῖδῃ τὸ μέλλον.

Διὰ τοῦτο κατ' ἐπανάληψιν συμβουλεύει τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ὑποχωρήσαντες εἰς τὴν τύχην, μὴ ἐπιχειρήσωσι νέον πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Κέντρον τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Πολυβίου εἶναι τὸ πολιτεύμα τῶν Ῥωμαίων, ὡς τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου ἢ Ξενοφώντος. Ἐκ τούτου, ὡς ἀπὸ ἐστίας, ἐκπέμπεται ὡς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς ἱστορίας. Διαρρήδην ὁ Πολύβιος λέγει, ὅτι ἡ Ῥώμη διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς, καὶ ἡττηθεῖσα ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, οὐ μόνον ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ συμπαντα τὸν γνωστὸν κόσμον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὑπέβαλεν. Παρ' αὐτῷ θρησκεία, ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ὅπερ κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας τῶν νεωτέρων τίθενται ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, ἔχουσι δευτερεύουσαν θέσιν. Προέρχεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἦτο κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸς.

Ὡς πρὸς τὴν τέχνην τῆς παραστάσεως ὁ Πολύβιος εἶναι κατώτερος τῶν ἐγκρίτων ἱστορικῶν. Οὗτος ὀλίγον φροντίζει περὶ τοῦ κάλλους τοῦ λόγου καὶ ἐκτίθησι μόνον τὰ γεγονότα ἀκριβῶς ἀποφεύγων τὸ ρητορικὸν ψιμύθιον, ὅπερ οὐδαμῶς συμβάλλεται, ὅπως ἀπεικονίσῃ εἰς τὴν ἀναγνώστην τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πολυβίου εἶναι ὁ ἀρχαιότατος καὶ κάλλιστος μάρτυς τῆς κοινῆς γλώσσης. Ὁ θησαυρὸς αὐτῆς εἶναι πτωχός, μετὰ πολλῶν ὅμως νέων λέξεων ἄνευ πραγματικῆς ἐννοίας, ἡ δὲ κατ' σκευὴ τῶν περιόδων μονότονος καὶ χαλαρὰ καὶ ἡ χρῆσις τῶν μορίων ἀνκκριβῆς καὶ ἐλλιπῆς.

§ 9. Τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἢ Ἑλλάδος, καὶ κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθηναίαι, ἐγένοντο τὸ παιδευτήριον τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῶ οὗτοι τὴν πολιτικὴν ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνεζήτουν. Ἡ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἀποδιδόμενη τιμὴ εἰς τὰ δύο ταῦτα Ἑλληνικὰ προϊόντα παρώτρυνε τοὺς Ἕλληνας, ἵνα περὶ ταῦτα ἀσχολῶνται. Ἀντιπρόσωποι δὲ ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Διοδώρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἔχει φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν, ὁ δὲ δευτερος ρητορικὴν.

Ὁ Διόδωρος ζήσας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου συνέγραψε μετὰ πολλὰς πλήρεις κινδύνων περιηγήσεις τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μακρὰς πρότερον παρασκευὰς καὶ σπουδὰς καθολικὴν ἱστορίαν εἰς τεσσαράκοντα βιβλία ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῶν πολέμων τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλλίᾳ (60 π.Χ.) ὀνομάσας αὐτὴν βιβλιοθήκην.¹⁾ Ἐκ τῶν διασφθέντων ἡμῖν βιβλίων τὸ πρῶτον πραγματεύεται τὴν Αἴγυπτον, τὸ δευτερον τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, τὸ τρίτον τὰ τῆς Λιβύης, τὸ τέταρτον τὴν μυθικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ πέμπτον τὰς Ἑλληνικὰς νήσους. ἔτι δὲ τὸ ἐνδέκατον μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ τους Περσικοὺς πολέμους ἀπὸ τοῦ Ξέρξου μέχρι τῶν μαχῶν τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἐκ τῶν ἄλλων βιβλίων ἔχομεν μόνον ἐπιτομὰς καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Διόδωρος, ἂν καὶ εἰργάσθη τριάκοντα ἔτη, ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἐπραξεν ἢ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν καὶ εἰδικῶν συγ-

¹⁾ (Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Διοδώρου βιβλ. XIV. 116,5. Τὸ Καπιτώλιον σώζεται ὑπὸ τῶν κραυγῶν τῶν ἱερῶν τῆς Ἡρας χηνῶν).

«Οἱ δὲ Κελτοί, κατανοήσαντες τὰ ἔθνη τοῦ προσφάτως ἀναβεβηκότιος, συνετάξαντο κατὰ τῆς αὐτῆς πέτρας ἀναβῆναι νυκτός. Διὸ καὶ περὶ μέσας νύκτας οἱ μὲν φύλακες παρορροαθυμηκότες ἦσαν τῆς φυλακῆς διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου, τῶν δὲ Κελτῶν τινες κατὰ τῆς πέτρας προσανέβησαν. Τοὺς μὲν οὖν φύλακας ἔλαθον, χῆνες δ' ἱεροὶ τῆς Ἡρας τρεφόμενοι καὶ θεωρήσαντες ἀναβαίοντας κραυγὴν ἐποίησαν. Συνδραμώντων δὲ τῶν φυλάκων ἐπὶ τὸν τόπον, οὗτοι μὲν καταπλαγέντες οὐκ ἐτόλμων προσελθεῖν, Μᾶοζος δὲ τις Μάλλιος, ἐνδοξος ἀνὴρ, ἐκβοηθήσας ἐπὶ τὸν τόπον τῶ μὲν ξίφει τὴν χεῖρα τοῦ προσαναβαίοντος ἀπέκοψε, τῶ δὲ θυρεῷ πατάξας εἰς τὸ στήθος ἀπέκλισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πέτρας. Παραπλησίως δὲ καὶ τοῦ δευτέρου προσαναβαίοντος ἀπολομένου, οἱ λοιποὶ ταχέως πάντες ἔφυγον. Ἀπορρώγος δὲ τῆς πέτρας οὐσας ἅπαντες κατακορημισθέντες ἐτελεύτησαν. Διόπερ προσβενομένων τῶν Ῥωμαίων περὶ διαλύσεως, ἐπέσθησαν χιλίας λαβόντες λίτρας χρυσοῦ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν καὶ ἐκ τῆς Ῥωμαίων χώρας ἀπαλλαγῆναι.

γραμμάτων τὰς ιστορίας πάντων τῶν λαῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκράτοριαις. Ἡθέλησεν, ἵνα τὴν κοσμοκράτοριαν καὶ ἐν τῇ ιστορίᾳ πραγματοποιήσῃ καὶ κηταστήσῃ γνωστὸν τοῖς Ῥωμαίοις τὸν κόσμον, ὃν οὗτοι ἐκτῆσαντο. Ὁ Διοδώρος ἐν τῷ πρόλογῳ καὶ ἐν πολλοῖς χωρίοις ἐξάχει τὸ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον τῆς ιστορίας. Ταύτην ὀνομάζει μητρόπελιν τῆς ὅλης φιλοσοφίας, προφήτην τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ιστορικοὺς ὑπουργοὺς τῆς θείας προνοίας. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐπραγματεποίησεν ἐν τῇ ιστορίᾳ αὐτοῦ, ἧς μᾶλλον σκοπὸς εἶναι νὰ παιδεύσῃ ἠθικῶς τοὺς ἀναγνώστας. Διὰ ταῦτα πανταχοῦ ἐνθυμεῖται τοὺς μὲν κακοὺς νὰ κακίζῃ, τοὺς δ' ἀγαθοὺς ν' ἀντάμειβῃ. Ἡ βιβλιοθήκῃ τοῦ Διοδώρου παρὰ τὴν ἑλλειψίν τῆς δεύουσης ὀργανικῆς ἐνότητος καὶ τὴν ἀνευ κρίσεως ἐκθεσίν τῆς ὕλης, ὅπερ καθίστησι ταύτην συμφορημὰ μᾶλλον λεπτομερειῶν συντεταγμένων χρονολογικῶς κητ' Ὀλυμπιάδας, ἄρχοντας Ἀθηναίων καὶ Ῥωμαίων ὑπάτους, παρέχει ὑλικὸν πολύτιμον διὰ τινὰς περιόδους τῆς ἀρχαίας ιστορίας καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας. Ἡ γλῶσσα τοῦ Διοδώρου εἶναι γενικῶς ἀκκλωπιστος καὶ μονότονος.

Ὁ δὲ Διονύσιος ἦτο ἐξ Ἀλικαρνασσῶν τῆς Καρίας ζῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Οὗτος διέτριψεν εἴκοσι δύο ἔτη ἐν Ῥώμῃ, ἵνα μελετήσῃ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα τῆς πόλεως ταύτης, διδάσκων συγχρόνως τὴν ῥητορικὴν. Συνέγραψε δὲ Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, ἧτοι ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρχηδόنيκου πολέμου. Αὕτη συνίστατο εἰς εἴκοσι βιβλία, ὧν ἔχομεν τέλεια μόνον τὰ ἐννέα, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δεκάτου καὶ ἐνδεκάτου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιτομὰς καὶ ἀποσπάσματα. Ὁ Διονύσιος, καίπερ περὶ ἱστορικῆς τέχνης μεγαληγορῶν καὶ τὸν Θουκυδίδην ψέγων, ὁμῶς μικρὰ ἔχνη ἀληθοῦς ἱστορικῆς ἐπιστήμης δεικνύει. Παρα τούτῳ ἡ ῥητορικὴ ἔχει τὸν πρωτεύοντα σκοπὸν, ἡ δ' ἱστορία ἀπολέσασα τὸ αὐθυπάρκτον αὐτῆς καὶ εἰς μέσον ταπεινωθεῖσα ἔχει δευτερευοντα. Πλην τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας συνέγραψε καὶ ῥητορικὰ καὶ κριτικὰ συγγράμματα, ἐξ ὧν ἔχουσι διασωθῆ ἡμῖν 1) ῥητορικὰ α') περὶ συνθέσεως ὀνομάτων (ὕπο ῥητορικὴν ἔποψιν), β') τέχνη ῥητορικὴ. 2) κριτικὰ καλλιλογικὰ α') τῶν ἀρχαίων κρίσεις ἢ τῶν παλαιῶν χαρακτήρες, β'), ὑπομνηματισμοὶ ἀρχαίων ῥητόρων, ὧν ἔχουσι διασωθῆ ἡμῖν τὸ πρῶτον ἡμισυ

τέλειον, τοῦ δὲ δευτέρου ἡμίσεος μόνον τὸ περί λεκτικῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους ¹⁾ 3) Τρεῖς ἐπιστολαί· α') πρὸς Ἀμμαῖον πρώτη (περὶ Δημοσθένους λόγων καὶ Ἀριστοτέλους τεχνῶν), β') πρὸς Γ'ναῖον Πομπήιον (περὶ Πλάτωνος καὶ τῶν κυριωτέρων ἱστορικῶν), γ') ἐπιτολὴ πρὸς Ἀμμαῖον δευτέρα (περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων).

§ 10. Ἠθικὴ ἱστορία.

Πλούταρχος. Τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἀνήκει καὶ ὁ Πλούταρχος, οὗ ἡ ἱστορία ἔχει ἠθικὴν χροιάν, σκοποῦσα τὴν μόρφωσιν τῶν ἠθῶν. Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Χαιρωνείᾳ τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 50 μ. Χ. ἔτυχεν ἐπιμελημένης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας καὶ ἐπεδόθη ἰδίως εἰς φιλοσοφικὰς σπουδὰς μαθητεύσας ἐν Ἀθήναις περὰ τῷ τότε ἀκμαζόντι

1) (Ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων Διον. τοῦ Ἀλικαρνασ. κ. 4. Περὶ τῆς σαφηνείας τοῦ Λυσίου ἐν τῷ λόγῳ).

«Τρίτην ἀρετὴν ἀποφαίνομαι περὶ τὸν ἄνδρα τὴν σαφηνείαν οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἔστι γὰρ τις καὶ πραγματικὴ σαφηνεία, οὐ πολλοῖς γνώριμος· τεκμαίρομαι δέ, ὅτι τῆς μὲν Θουκυδίδου λέξεως καὶ Δημοσθένους, οἱ δεινότατοι πράγματα ἐξεῖπεν ἐγένοντο, πολλὰ δυσσεύαστά ἐστιν ἡμῖν καὶ ἀσαφῆ καὶ δεόμενα ἐξηγητοῦ· ἡ δὲ Λυσίου λέξις ἅπασά ἐστι φανερά καὶ σαφῆς καὶ τῷ πάντῳ πόρρω δοκῶντι πολιτικῶν ἀφροσύναι λόγων. Καὶ εἰ μὲν δι' ἀσθένειαν δυνάμειος ἐγένετο τὸ σαφές, οὐκ ἄξιον ἦν αὐτὸ ἀγαπᾶν· νῦν δὲ ὁ πλοῦτος τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐκ πολλῆς αὐτῷ περιορισίας ἀποδεικνύται ταύτην τὴν ἀρετὴν. Ὡστε τὴν σαφηνείαν αὐτοῦ ζηλοῦν ἄξιον· καὶ μὴν τὸ γε βραχείως ἐκφέρειν τὰ νόηματα μετὰ τοῦ σαφοῦς, χαλεποῦ τοῦ πράγματος ὄντος φύσει, τοῦ συναγαγεῖν ἄμφω ταῦτα καὶ κερᾶσαι μετρίως ἢ μάλιστα οὐδενὸς ἦτον τῶν ἄλλων ἀποδεικνύται Λυσίας χρῶμενος· ὥστε οὐδὲν τοῖς διὰ χειρὸς ἔχουσι τὸν ἄνδρα οὔτε ἀκυρολογίας οὔτε ἀσαφείας δόξαν λαβεῖν. Τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι οὐ τοῖς ὀνόμασι δουλεύει τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ, τὸν δὲ κόσμον οὐκ ἐν τῷ διαλλάττειν τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἐν τῷ μιμῆσθαι, λαμβάνει»

φιλοσόφῳ Ἀμμωνίῳ. Εἶτα δ' αὐξήσας τὰς γνώσεις αὐτοῦ διὰ μεγάλων περιηγήσεων ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Τραϊανοῦ, παρ' οὗ ὕστερον αὐτοκράτορος γενομένου ἔλαβε μεγάλη ἀξιώματα, γενόμενος ὑπάτος καὶ ἑπαρχος τῆς Ἰλλυρίας.

Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Τραϊανοῦ φαίνεται ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, ἔνθα διήλθε τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, ὧν ἄρχων τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Ὁ Πλούταρχος ἠγάπα πάντας τοὺς Ἕλληνας κοινῶς, καὶ ἰδιαίτερώς τοὺς Βοιωτοὺς, χάριν τῶν ὁποίων καὶ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Πρόδοτον κλητήρησεν ὡς ἐχθρὸν τῇ Ἑλλάδι, διότι οὗτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ κατεδίκασε τοὺς Βοιωτοὺς διὰ τὸν μηδισμόν αὐτῶν. Ἐγγαμος δ' ὧν εἶχε γυναῖκα Τιμοξένην ὀνομαζομένην, ἥτις κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἦτο γυνὴ δίχα περιεργίας καὶ δεισιδαιμονίας. Ἐκ ταύτης δ' ἐγέννησε τέσσαρας υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα Τιμοξένην καὶ ταύτην κατὰ τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα κληθεῖσαν. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Πλουτάρχου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, φαίνεται δ' ὅμως νὰ μὴ ἔζησε μετὰ τὸ 120 μ. Χ.

Οὗτος ζῶν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ πολίτης δὲν εἶχε μετοχὴν εἰς τὰ πολιτικά, δὲν συνέγραψε πολιτικὴν ἱστορίαν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ἐζῆρε τὸ ἠθικόν, μόνον σκοπὸν ἔχων, ὅπως διὰ τῆς φανερᾶς ἐκθέσεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας καὶ τῆς παραστάσεως ἀξιωμαμάτων καὶ ἐναρέτων χαρακτήρων ἐνθουσιάσῃ καὶ τὴν καταπεσοῦσαν ἠθικὴν συνείδησιν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ζωοποιήσῃ. Τὸν ἠθικὸν τοῦτον σκοπὸν ἠκολούθησεν εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἀσπνήροντο εἰς διακόσια δέκα, ὧν ἔχουσι διασωθῆναι ἡμῖν περίπου ἑκατὸν εἴκοσι καὶ πέντε. Διακροῦνται δὲ ταῦτα εἰς δύο 1) εἰς ἱστορικὰ δηλ. τοὺς τεσσαράκοντα καὶ ἕξ παραλλήλους βίους ἐξόχων ἀνδρῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὧν τεσσαράκοντα καὶ δύο μὲν ἴστροει οὗτος κατὰ ζεύγη, ἕνα Ἕλληνα καὶ ἕνα Ῥωμαῖον, τέσσαρας δέ, ἦτοι Ἀρταξέρην τὸν Μνήμονα, τὸν Ἄρατον, τὸν Γάλβαν καὶ τὸν Ὀθωνα, μεμονωμένως. Μετὰ τὸ τέλος δ' ἐκάστου ζεύγους ἐπιφέρει σύγκρισιν τῶν βιογραφηθέντων ἀνδρῶν, ἥτις ἐν πολλοῖς εἶναι ἀθθαίρετος 2) εἰς φιλοσοφικά, δηλ. ἐβδομήκοντα ἐπτὰ πραγματείας, αἵτινες συνεκδίδονται μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἠθικά, περιέχουσι ὅμως καὶ πολλὴν ἱστορικὴν καὶ ἐν γένει ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν.

Ἐκ τῶν συγγρημάτων τοῦ Πλούταρχου πολυτιμότετοι εἶναι εἰς ἡμᾶς οἱ παράλληλοι βίοι, ὅχι μόνον διότι καταλλήλως ὑπεγείρουσι τὴν ζήλῳ πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰς ἡρωικὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος. Τόση δ' εἶναι ἡ πληθὺς τῶν ἐξαιρέτων ἠθικῶν διδασκαλιῶν καὶ λαμπρῶν παραδειγμάτων ἐν τοῖς ἔργοις τούτου, ὃ ἔρωσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν, ὥστε τὰ συγγράμματα τοῦ Πλούταρχου εἶναι ἡ ἀρίστη διαπαιδαγώγησις τῶν νέων.

Ἐὸ Πλούταρχος ἀκμάσας εἰς ἐποχὴν, κατ' ἣν ἡ γλῶσσα ἤρξατο ἤδη νὰ διαφθείρηται, δὲν μεταχειρίζεται τὴν γλῶσσαν τοῦ καθαρῷ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἔχουσι εἰσδύσει εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς κοινῆς γλώσσης πολλὰ χρήσεις μὴ καθαρεύουσαι. Ἔνεκα δὲ τῆς ἀτέχνου πλοκῆς τῶν προτάσεων ἀποτελοῦνται πολλάκις μακρὰ καὶ ἀσυνάρτητοι προτάσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστῶσι δύσληπτον καὶ δυσνόητον τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων.

§ 11. Πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας

Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐξασθενῆσαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολιτικῶς μὲν ἦτο δούλον τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, φιλολογικῶς δὲ τῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τινα ἔποψιν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκόν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔχουσι τι Ῥωμαϊκόν. Ἐν τοῖς περισθεῖσιν ἱστορικοῖς ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐσθασμένος, αἱ ἱστορίαι τούτων δὲ εἶναι συντεταγμέναι κατὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ποιητικὴν αἴσθησιν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλ' ἔχουσι τι ξηρὸν καὶ ἄχρουν.

Ἀντιπρόσωποι ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἀππιανός, Δίων ὁ Κασσίσιος καὶ ὁ Ἡρωδιανός.

§ 12. Ἀρριανός.

Ὁ Φλάβιος Ἀρριανὸς ἐγέννηθη ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου αἰῶνος μ.Χ. Ἐκτίσαστο ὁ ὅμως αὐτὸς πολιτικὰ δικαιοῦματα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ κατὰ τὸ 136 μ.Χ.

ἐγένετο ἑπαρχος τῆς Καππαδοκίας. Ἐνταῦθα διεκρίθη διὰ τὴν διουκηντικὴν αὐτοῦ ἰκανότητά καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν, μεθ' ἧς ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλλανοὺς καὶ Μασσαγέτας. Κατὰ δὲ τὸ 146 μ. Χ. ἐγένετο ὑπάτος ὑπὸ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου μετέβη εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἐνθα ἐγένετο ἱερεὺς τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης καὶ ἀπέθανεν εἰς βῆθ' γῆρας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ὁ Ἀρριανὸς θέλων νὰ παραβάλλῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν Σενοφῶντα ἐξωμοίου τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐπικτήτου πρὸς τὰς τοῦ Σενοφῶντος πρὸς τὸν Σωκράτη. Ὡς ἐκεῖνος ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα, οὕτω καὶ ὁ Ἀρριανὸς διατριβάς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Πρὸς δὲ κατὰ μίμησιν τοῦ Σενοφῶντος ἔγραψεν ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου διατριουμένην εἰς ἑπτὰ βιβλία ἐν Ἀττικῇ διαλέκτῳ. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, οὐ τὸ μὲν πρῶτον βιβλίον πραγματεύεται περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ δὲ τελευταῖον περὶ τοῦ θανάτου καὶ χαρακτῆρος αὐτοῦ, εἶναι σχεδὸν τελεία καὶ ἀρίστη ἱστορία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν πολλῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν τοῦ κῆρυκος ἀντικειμένου. Πλὴν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἔργου σφίζονται ἡμῖν τοῦ Ἀρριανοῦ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων Ἐπικτήτου ἔγχειρίδιον, περιέχον τὰ κύρια τῆς διδασκαλίας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἐπικτήτου εἰς βραχεῖάς προτάσεις κατὰ τὴν προφορικὴν τοῦ διδασκάλου ἀπαγγελίαν τούτων, καὶ διατριβαὶ Ἐπικτήτου εἰς τέσσαρα βιβλία, ἐκ τῶν ὁκτώ, ἐξ ὧν ἀρχήθεν συνίσταντο αὐταί. Πρὸς δὲ ἐκ τῶν στακτικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σφίζεται ἕν ἀπόσπασμα, ἕκτασις κατ' Ἀλλανῶν (ἀνάπτυξις τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Ἀλλανῶν).

§ 13. Ἀρριανός.

Οὗτος ἦτο Ἀλεξάνδρου σύγχρονος τῷ Ἀρριανῷ. Ἐπὶ τινὰ χρό-

νον ἦτο δικηγόρος ἐν Ῥώμῃ, εἴτα ἐγένετο αὐτοκρατορικός ἐπίτροπος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι. Ὁ Ἀππιανὸς συνέγραψεν ἄνευ μὲν πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρίστας πηγὰς Ῥωμαϊκά, ἦτοι ἱστορίαν τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ἐθνῶν, εἰς εἴκοσι τέσσαρα βιβλία, ὧν ἔχομεν ἑνδέκα οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ πλήρη καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα ¹⁾. Οὗτος ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς ἱστορίας ἠκολούθησεν οὐχ τὴν συνήθη μέθοδον τοῦ κατατάσσειν τὰ γεγονότα κατὰ χρονικὰ τμήματα, ἀλλὰ διείλε τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς ἐπαρχίας, ἐχούσας τὴν σειρὰν, καθ' ἣν αὐταὶ ἐγένοντο Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀππιανοῦ περιέχει πολεμικὴν ἱστορίαν, ἱστορίαν

¹⁾ (Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Ἀππιανοῦ βιβλ. II κεφ. 78. Μέρος τῆς περιγραφῆς τῆς περὶ Φάρσαλον μάχης τοῦ ἐμφυλίου πολέμου Καίσαρος καὶ Πομπηίου).

Μέλλουσι δ' ἔτι καὶ εἰς ἀλλήλους ἀποβλέπουσιν, ἡ ἡμέρα προύκοπτε καὶ τὸ μὲν Ἰταλικὸν ἄπαν εὐσταθῶς ἐφ' ἡσυχίας ἀκριβοῦς ἀνέμενεν. Τὸ δὲ συμμαχικὸν δὲ Πομπηίως αὐτοῦ ταρασσόμενον ὁρῶν ὑπὸ τῆς μελλήσεως, καὶ δεισας μὴ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀταξίας κατάρξειεν, ὑπεσῆμαινε πρῶτος, καὶ ἀντήγησε Καῖσαρ. Αὐτίκα δ' αἱ τε σάλπιγγες αὐτοὺς ἐξώτρυνον ὁρθοῖς κλαγγαῖς, ὡς ἐν τῷσδε πλήθει πολλὰ κατὰ μέρη καὶ οἱ κήρυκες καὶ οἱ ἐπιστάται περικθρόντες ἤπειγον. Οἱ δὲ σοβαρῶς ἀλλήλοις ἐπῆσαν, μετὰ τε θάμβους καὶ σιωπῆς βαθυτάτης, καὶ πολλῶν ἀγῶνων τοιῶνδε ἐμπειροπόλεμοι. Πλησιάζουσι δ' αὐτοῖς ἤδη τόξα καὶ λίθοι πρῶτον ἦν, καὶ τῶν ἰππέων βραχὺ τὰ περὶ προλαβόντων πείραι τε καὶ ἐπελάσεις ἐπ' ἀλλήλοις. Καὶ προύχοντες οἱ τοῦ Πομπηίου, τὸ δέκατον τέλος ἐκυκλοῦντο. Καίσαρος δὲ τὸ σημεῖον τοῖς ἐφειδρεύουσιν ἄραντος, οἱ μὲν ἐξαναστάντες εἰς τοὺς ἵπλους ἐχώρουν, ὁρθοῖς ἄνω τοῖς δόρασιν εἰς τὰ πρόσωπα τύπτοντες τοὺς ἐπικαθημένους. Οἱ δ' οὐκ ἐνεγκόντες αὐτῶν οὔτε τὴν ἀπόνοιαν, οὔτε τὰς ἐπὶ στόμα καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς πληγὰς ἐφευγον ἀκόσμως. Καὶ τὸ ἐνταῦθα πεζόν, εὐθύς ἰππέων ἔρημον γενόμενον, ἐκυκλοῦντο οἱ τοῦ Καίσαρος ἰππεῖς, αὐτοὶ δεισαντες περικύκλωσιν».

ἐπαναστάσεων καὶ ἐμφυλίων σποραγμῶν. Σκοπὸς δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἶναι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία καὶ ἐνίσχυσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀππιανοῦ εἶναι ἀπλὴ καὶ εὐκόλος. Ἀφηγεῖται δ' οὗτος τὰ γεγονότα μετὰ πολλῆς φιλαληθείας ἀντλήσας ἐκ τῶν ἀρτίστων πηγῶν, ἐν δὲ τῇ παραστάσει μιμνῆται τὸν Ἡρόδοτον καὶ Πολύβιον, δὲν ἤδυνήθη ὅμως νὰ ἐπιτύχη τὴν ἐνάργειαν οὐδετέρου.

§ 14. Δίων ὁ Κάσσιος Κοκκιανός.

Οὗτος ἦτο υἱὸς Ῥωμαίου συγκλητικῆ καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ 155 μ.Χ. ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας. Τὸν πλείστον χρόνον διέτρεψεν ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς πολιτείας, γενόμενος ταμίς, ἀγορᾶνός, στρατηγὸς καὶ δις ὑπάτος (219 καὶ 228 μ. Χ.). Συνέγραψε δὲ καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἀλλ' ὅμως τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι Ῥωμαϊκὴ ἱστορία εἰς ὀγδοήκοντα βιβλία, ὧν ἔχομεν τέλεια ἀπὸ τοῦ 36—54, ἀπὸ δὲ τοῦ 55—80 ἐπιτομὴν, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἔχομεν πλείστας ἐκλογὰς καὶ ἀπόσπασματα ¹⁾. Ὁ Δίων

¹⁾ (Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας Δίωνος τοῦ Κασσίου βιβλίον XXXIX κεφ. 6—7. Ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὴν κἀθοδον τοῦ Κικέρωνος, πρὸς ἣν βία καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διασφῆτσει ὁ Κλώδιος ἀντέστη).

«Πομπήιος δὲ ἐν τούτῳ τὴν κἀθοδον τῶ Κικέρωνι ψηφισθῆναι διεπράξατο. Ὅν γὰρ διὰ τοῦ Κλωδίου ἐξεληλάκει, τοῦτον ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐπανήγαγεν. Οὕτω πον τὸ ἀνθρώπειον δι' ὀλίγου τέ ἐστιν ὅτε μεταβάλλεται, καὶ ἀφ' ὧν ὠφελῆθησεν οἱ τινες ἢ καὶ βλαφθήσονται νομίζουσι τὰ ἐναντιώτατα ἀντικαμβάνουσιν. Συνέπραττον δὲ ἀπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν δημάρχων ἄλλοι τε καὶ Τίτος Ἄννιος Μιλων, οἵπερ πον καὶ τὴν γνώμην εἰς τὸ πλῆθος ἐσήνεγκαν. Ὁ γὰρ Σπινθηρὸς ὁ ὑπάτος τὸ μὲν τι καὶ τῶ Πομπηίῳ χαρίζομενος, τὸ δὲ καὶ ἐξ ἰδίας ἐχθρὰς τὸν Κλώδιον ἀμυνόμενος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν μοιχείαν αὐτοῦ δικάζων κατεργώκει. Καὶ ἐκείνῳ δὲ ἄλλοι τε τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ὑπῆρχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἄππιος Κλαύδιος στρατηγῶν, ὁ τε Νέπωσ ὁ ὑπάτος ἀπ' οἰκείας τινὸς ἐχθρὰς τὸν Κικέρωνα μισῶν.

ἐμμηθή τὸν Θουκυδίδην. Ἄλλ' ἔσπευσε νὰ μιμηθῆ τὴν μορφήν, ἐνῶ ἔλειπε αὐτῷ τὸ πνεῦμα. Ἀφηγούμενος τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ Αἰνείου μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ περιγράφει πολεμικὰς πράξεις, πολιτικὰς ταραχὰς καὶ ἐριδὰς τοῦ Ῥωμαικοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ εὐλὴ μετὰ τῶν δολοπλοκιῶν αὐτῆς, αἱ διαδοχικαὶ τῶν θρόνων μετὰ τῶν κακουργημάτων, τὰ θέατρα καὶ οἱ ἀγῶνες, τὰ συμπίσια καὶ αἱ ἀνόητοι πράξεις τῶν Καισάρων εἶναι ἡ σπουδαιότερα προσοχὴ τοῦ ἱστορικοῦ, ἐνῶ γίνεται ἐπιλήσμων σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐχει μὲν ἐπιμελεῖ γρησιν τῶν πηγῶν, ἀλλ' εἶναι ἱστορικὸς μεροληπτικὸς, δουλικὸς, κόλαξ πρὸς τὴν μωρίαν τῶν Καισάρων, αὐτάρεσκος, φιλοδόξος καὶ ἀγαπᾷ ἐκ μικροπρεποῦς ματαιότητος νὰ καταβιάζῃ τοὺς ἐνδόξους ἀνδρας. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν δ' ὁμοίωσιν μορφήν ἔχει, ὡς ὁ Θουκυδίδης, φράσεις μεγλοπρεπεῖς καὶ εἰς ὄγκον διεσκευασμένας, ἀρχαϊκὰς συντάξεις καὶ περιόδους μακρὰς μετὰ παρενήσεων.

§ 15. Ἡρωδιανός.

Οὗτος ζῶν ἀπὸ τοῦ 170 — 240 μ. Χ. ἐν Ῥώμῃ ὑψώθη εἰς πολλὰ

Οὗτοι τε οὖν ἐπὶ πλέον ἢ πρῶν, ἅτε καὶ ἡγεμόνας τοὺς ὑπάτους ἔχοντες, καὶ αἱ ἄλλοι οἱ ἐν τῇ πόλει, διαστάντες πρὸς ἑκατέρους, ἐθορύβων. Καὶ ἄλλα τε ἐκ τούτου οὐκ ἐν κόσμῳ πολλὰ ἐγένετο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διασηφίσει γνοὺς ὁ Κλωδιος τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσόμενον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τῷ Μάρκῳ τῷ συγγενεῖ παρεσκευάσαιο, λαβὼν εἰσεπήδησεν εἰς τὸν σύλλογον καὶ πολλοὺς μὲν ἔτρωσε, πολλοὺς δ' ἔκτεινεν. Οὗτ' οὖν ἡ γνώμη ἐκυρώθη, καὶ ἐκείνοις ὡς δορυφόροις συνῶν φοβερός καὶ εἰς τὰ ἄλλα πᾶσιν ἦν ἀγορανομίαν τε ἤτει, ὡς καὶ τὴν δίκην τῆς βίας, ἂν ἀποδεικνύῃ; διαφωξοῦμενος. Ἐγράφατο γὰρ αὐτὸν ὁ Μίλων, καὶ οὐκ εἰσήγαγεν. Οὔτε γὰρ οἱ ταμίαι, δι' ὧν τὴν ἀποκλήρωσιν τῶν δικαστῶν γενέσθαι ἔχαῖν, ᾗρηγο καὶ ὁ Νέπωσ ἀπέειπε τῷ στρατηγῷ μηδεμίαν, πρὸ τῆς κληρώσεως αὐτῶν, δίκην προσέσθαι. Ἔδει δὲ ἄρα τοὺς ἀγορανόμους πρὸ τῶν ταμῶν καταστήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο διτι μάλιστα ἡ διατριβὴ ἐγένετο.

πολιτικά αξιώματα καὶ συνέγραψεν εἰς ὀκτώ βιβλία μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἐπιγραφόμενον τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστορίας, ὁπλ. πεντήκοντ' ἑννέα ἐτῶν ἱστορίων¹⁾. Οὗτος ἐβιβλήθη μὲν

ἦ) (Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τοῦ Ἡρωδιανοῦ βιβλ. IV κεφ. 2: Περιγραφή τελετῆς ἀποθνήσκοντος τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορος Σεβήρου ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ).

Ἔθος γάρ ἐστι Ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλέων τοὺς ἐπὶ διαδόχοις παῖσι τελευτήσαντας τὴν τε τοσούτην τελετὴν ἀποθέωσιν καλοῦσιν. Μεμιγμένον δὲ τι πένθος ἐορτῇ καὶ θρησκείᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν δεῖνεται. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ τελευτήσαντος πολυτελεῖ κηδεῖα καταθάπτουσιν ἀνθρώπων νόμῳ. Κηροῦ δὲ πλασάμενοι εἰκόνα, πάντα ὁμοίαν τῷ τετελευτηκῶν, ἐπὶ μεγίστης ἐλεφαντίνης κλίνης, εἰς ὕψος ἀρθρίσης προτιθέασιν ἐν τῇ τῶν βασιλείων εἰσόδῳ, χρυσοῦρεῖς στρωμνὰς ὑπόστρωνόντες. Ἡ δ' εἰκὼν ἐκείνη ἐν σχήματι νοσοῦντος πρόκειται ὠχρῶσα. Τῆς δὲ κλίνης ἐκατέρωθεν καθέζονται ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἡμέρας, ἐν μὲν τῷ λοιπῷ μέρει, πᾶσα ἡ Συγκλήτος, μελαιναὶς ἐφρεστροῖσι χρώμενοι· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ γυναῖκες πᾶσαι, ὅσαις ἀνδρῶν ἢ πατέρων ἀξίωμα τιμῆς ἐνδόξου μεταδίδωσιν. Οὗτε δὲ χρυσοφοροῦσά τις αὐτῶν ὄραται οὔτε περιδεραιοὺς κοσμουμένη, ἀλλὰ λευκὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι, σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων.

Ἐπιτὰ μὲν οὖν ἡμερῶν τὰ εἰρημμένα ἐπιτελεῖται. Ἴατροί τε εἰσιόντες ἐκάστοτε, προσίασιν τῇ κλίνῃ, καὶ δῆθεν ἐπισκεψάμενοι τὸν νοσοῦντα χαλεπώτερον ἔχειν ἀπαγγέλλουσιν ἐκάστοτε. Ἐπὶ δὲ δόξῃ τελευτηκῆναι, τὴν μὲν κλίνην ἀράμενοι τοῦ τε ἱπυκικοῦ τάγματος εὐγενέστατοι καὶ τῆς Συγκλήτου ἐπίλεκτοι νεανία κατακομίζουσι διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, εἰς τε τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν προτιθέασιν, ἔνθα οἱ Ῥωμαῖοι ἀρχοντες ἀπόμνηνται. Ἐκατέρωθεν δὲ βάρθρα τινὰ σῦγκεται ἐν κλιμακος σχήματι καὶ ἐπὶ μὲν θᾶτερον μέρους τῶν εὐγενεστάτων καὶ εὐπαιδιῶν χορὸς ἐορτήκε παιδῶν, ἐν δὲ τῷ ἀντικειμένῳ γυναικῶν τῶν ἐν ἀξιώσει εἶναι δοκοῦσῶν. Ἄδουσι δὲ ἐκάτεροι ὕμνους τε καὶ παιᾶνας εἰς τὸν τετελευτηκότα, σεμνῶ μῆλει καὶ θρηνώδει ἐρρηθμισμένους.

Μετὰ δὲ τοῦτο βασιτάσαντες τὴν κλίνην, φέρουσιν ἔξω τῆς πό-

τὸν Θουκυδίδην, ὅμως δανείζεται καὶ παρ' ἄλλων συγγραφέων φράσεις. Εἶναι δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἱστορίας αὐτοῦ σπουδαιότατον, διότι ἐν οὐδεμιᾷ ἐποχῇ τοσαῦται ἀλλαγὰὶ ἡγεμόνων, τοσαῦται ποικιλίαι ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ τοσοῦτοι ἀνῆχουστοὶ χαρακτῆρες ἡγεμόνων συνεκεντρώθησαν. Ἄλλ' ὁ ἱστορικὸς γίνεταί ἐπιλήσμων τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κατα-

λεως εἰς τὸ καλούμενον Ἄρεως πεδίον, ἔνθα κατασκευάσται ἐν τῷ πλατυτάτῳ τοῦ πεδίου τόπῳ τειράγωνόν τι καὶ ἰσόπλευρον ἄλλης μὲν ὅλης οὐδεμιᾶς μετέχον, ἐκ μόνῃς δὲ συμπήξεως ξύλων μεγίστων, εἰς σχῆμα οἰκῆματος. Πᾶν δ' ἐκεῖνο ἐνδοθεν μὲν φρυγάνων πεπλήρωται, ἔξωθεν δὲ χρυσοῦφέσι στρωμναῖς, ἐλεφαντίνοις τε ἀγάλμασι, γραφαῖς τε ποικίλαις κεκόσμηται. Ἐπ' ἐκείνῳ δὲ ἔτερον, σχήματι μὲν καὶ κόσμῳ παραπλήσιον, μικρότερον ἐπίκειται, πυλίδας ἔχον καὶ θύρας ἀνεωγνίας. Τρίτον καὶ τέταρτον ἀεὶ τοῦ ὑποκειμένου μείον, ἐς τελευταῖον βραχυτάτον περαιοῦται. Ἀπεικάσαι τις ἂν τὸ σχῆμα τοῦ κατασκευάσματος φρυκτωρίοις, ἃ τοῖς λιμέσιν ἐπικείμενα, νύκτωρ διὰ τοῦ πυρὸς εἰς ἀσφαλεῖς διαγωγὰς τὰς ναῦς χειραγωγεῖ· φάρους δ' αὐτὰ οἱ πολλοὶ καλοῦσιν. Ἐς δὴ τὸ οἶκημα τὸ δεύτερον ἀνακομίσαντες τὴν κλίνην, τιθέασιν· ἀρώματά τε καὶ θυμιάματα πάντα, ὅσα ἡ γῆ φέρει, εἴ τέ τινες καρποὶ ἢ πόαι χυμοὶ τε, συμβαλλόμενοι πρὸς εὐωδίαν, ἀνακομίζονται καὶ σωρηδὸν χέονται. Οὔτε γὰρ ἔθνος οὔτε πόλις τις οὔτε τῶν ἐν ἀξιώσει ἢ τιμῇ ἔστιν, ὃς μὴ δῶρα ταῦτα ὕστατα πέμπει φιλοτίμως ἐς τιμὴν τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ δὲ μέγιστον χῶμα ἀρθῆ τῶν ἀρωμάτων, πᾶς τε ὁ τόπος πληρωθῆ, ἵππασία περὶ τὸ κατασκευάσμα ἐκεῖνο γίγνεται. Πᾶν τε τὸ ἵππικὸν τάγμα περιθεῖ κύκλῳ μετὰ τινος εὐταξίας καὶ ἀνακνκλώσεως, πυροχίῳ δρόμῳ καὶ ὀνυμφῷ. Ἄρματα τε περιέροχεται ὁμοία εὐταξίᾳ, φέροντας τοὺς ἐφροσιῶτας, ἡμφιεσμένους μὲν τὰς περιπορφύρους ἐσθῆτας, προσωπεῖα δὲ περικειμένους, εἰκόνας ἔχοντα, ὅσοι Ῥωμαίων ἐνδόξως ἐστρατήγησαν ἢ ἐβασιλευσαν.

Τούτων δὲ συντελεσθέντων, λαβὼν λαμπάδα ὁ τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος προσφέρει τῷ οἰκῆματι· οἱ τε λοιποὶ πανταχόθεν πῦρ περιτιθέασιν· πάντα δὲ ῥᾶστα ἀνάπτεται εὐμαρῶς ὑπὸ τοῦ πυρός,

στάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὅ,τι δ' ὅμως λέγει φέρει τὸν ἰτύπον τῆς ἀληθείας, ὃν καὶ οὐχὶ σπανίως ἐκ μετριότητος μᾶλλον ἐπαινεῖ καὶ ὀλίγον φέγει. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡρωδιανοῦ εἶναι σαφῆς καὶ φυσική, διότι οὐδὲν μεταχειρίζεται τὴν ὑπερβατικίζουσαν διάλεκτον ἄλλων ἱστορικῶν.

Οἱ μετὰ ταῦτα ἱστορικοὶ μέχρι τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων εἶναι πολλοί. Τούτων ὅμως τὰ ἔργα, ὡς καὶ πλείστων ἄλλων τῶν ἀπὸ τοῦ Παλυβίου χρόνων, ἔχουσιν ἀπολεσθῆ. Σφάζονται ὅμως πολλῶν ἐκλογαί (συνόψεις) γενόμεναι κατὰ διαταγὴν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου κατὰ τὸ 950 μ.Χ. ὑπὸ διαφόρων λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

§ 15. Βυζαντινοὶ ἱστορικοί.

Οὗτοι ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμμακτολογίαν τοῦ Μεσαίωνος καὶ εἶναι ἅπαντες περίπου ἐβδομηκοντα. Ἀναφερόμεν δὲ ἐνταῦθα τοὺς σπουδαιότερους.

Ζώσιμος. Οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὦν καὶ περὶ τὸ 450 μ.Χ. ἀκμάσας συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν αὐτοκρατόρων ἀπ' Αὐγούστου μέχρι Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ (30—410 μ.Χ.) εἰς ἑξ βιβλία, ὧν τὸ πρῶτον, δεῦτερον, τρίτον καὶ ἕκτον εἶναι ἀτελῆ¹. Ἐν τῷ πρώτῳ

φρυγάνων τε πλήθους καὶ θυμιαμάτων ἐπινηθέντος. Ἐκ δὲ τοῦ τελευταίου καὶ βραχυτάτου κατασκευάσματος, ὡπερ ἀπὸ τινος ἐπάληξεως, ἀετὸς ἀφίεται, σὺν τῷ πυρὶ ἀνελευσόμενος εἰς τὸν αἰθέρα, δε φέρειν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν τὴν τοῦ βασιλέως ψυχὴν πιστεύεται ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκευεῖται.

¹) (Ἐκ τοῦ Ζώσιμου βιβλίον 4, κεφ. 59. Ὁ Θεοδοσίος τὸν μὲν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα, τὸν δὲ Στελίχωνα στρατηγὸν ἀποφήνας καταλείπει ἐπίτροπον τούτου. Πρὸς δὲ ἀφαιρεῖ τὴν περὶ τὰ ἱερά καὶ θυσίας δαπάνην τῶν Ῥωμαίων ἀρνούμενος νὰ ἀσπασθῶσι τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν).

«Τῶν δὲ πραγμάτων ὧδε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προχωρησάντων ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα, Στελίχωνα στρατηγὸν τε ἀποφήνας ἅμα τῶν αὐτόθι ταγμάτων καὶ ἐπίτρο-

βιβλίῳ ἀναφέρει σαφῶς καὶ ὀρθῶς τὰς γενικὰς αἰτίαι τῆς παρακμῆς τῆς Ῥωμαικῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς τοιαύτας δὲ θεωρεῖ τὸ βῆρας τοῦ ἰδίου αὐτῆς μεγέθους, τὴν ἀκικανότητα τῶν ἡγεμόνων, τὴν παρεκτροπὴν τῆς ἡγεμονίας εἰς τυραννίαν καὶ ὡς κύριωτέραν τὴν δύναμιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἀκριβής, φυσικῆ, σύντομος, καθρὰ καὶ ἡδέϊα.

πον καταλιπὼν τῷ παιδί. Συγκαλέσας δὲ τὴν γερούσιαν τοῖς ἀνωθεν παραδεδομένοις ἐμμένουσαν πατρίοις καὶ οὐχ ἐλομένην ἔτι συννεχθῆναι τοῖς ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν ἀποκλίνας καταφρόνησιν, λόγους προσηγε, παρακαλῶν ἀφιέναι μὲν ἦν πρότερον μετήεσαν, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, πλάτην, ἐλέσθαι δὲ τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν, ἧς ἐπαγγελία παντὸς ἀμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγῆ. Μηδενὸς δὲ τῇ παρακλήσει πειωθέντος μηδὲ ἐλομένου τῶν ἀφ' οὗπερ ἡ πόλις ᾤκίσθη παραδεδομένων αὐτοῖς πατρίων ἀναχωρῆσαι καὶ προτιμῆσαι τούτων ἄλογον συγκατάθεσιν (ἐκεῖνα μὲν γὰρ φυλάξαντας ἤδη διακοσίους καὶ χιλίους σχεδὸν ἔτεσι ἀπόρθητοι τὴν πόλιν οἰκεῖν, ἕτερα δὲ ἀντὶ τούτων ἀλλαξαμένους τὸ ἐκβησόμενον ἀγνοεῖν), τότε δὴ ὁ Θεοδόσιος βαρύνεσθαι τὸ δημόσιον ἔλεγε τῇ περὶ τὰς ἱερὰ καὶ τὰς θυσίας δαπάνη, βούλεσθαι τε ταῦτα περιελεῖν, οὔτε τὸ πραττόμενον ἐπαινοῦντα, καὶ ἄλλως τῆς στρατιωτικῆς χρείας πλειόνων δεομένης χρημάτων. Τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γερούσιαι μὴ κατὰ θεσμόν εἰπόντων πράττεσθαι τὰ τελούμενα μὴ δημοσίου τοῦ δαπανήματος ὄντος, διὰ τοῦτό τε τοῦ θνηπολικοῦ θερμοῦ λήξαντος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρίου παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα βαρβάρων οἰκητήριον γέγονε, ἡ καὶ τέλειον ἐκπεσοῦσα τῶν οἰκητόρων εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος, ὥστε μηδὲ τοὺς τόπους ἐν οἷς γεγόνασι αἱ πόλεις ἐπιγνώσκειν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοῦτο τύχης κατενεχθέντα δείξει σαφῶς ἡ κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων ἀφήγησις. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔθνη καὶ Ἰβηρος καὶ Κελτοὺς καὶ προσέειπε Διβύνην ἔπασσαν Ὀνωρίῳ τῷ παιδί παραδούς, αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπαριῶν ἐτελεύτησε νόσω, καὶ τὸ τούτου σῶμα ταριχευθὲν τοῖς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βασιλικαῖς τάφοις ἐναπετέθη.

Προκόπιος. Ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ καταγόμενος Προκόπιος ἔζη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ συνέγραψε τῶν κατ' ἑαυτὸν ἱστοριῶν ὀκτώ βιβλία ἀπὸ τοῦ 407—551 μ. Χ. Οὕτως ἡ ἱστορία τούτου περιλαμβάνει τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζανθίων καὶ τὸν κατὰ τῶν Γότθων¹⁾.

1) (Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Περσικοῦ πολέμου τοῦ Προκοπίου βιβλ. II κεφ. 12. Θυμαστὴ διήγησις περὶ Αὐγάρου τοπάρχου Ἐδέσσης ἐπὶ Αὐγούστου).

« Ἀγυαρος ἦν τις ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις Ἐδέσσης τοπάρχης (οὕτω γὰρ τοὺς κατὰ ἔθνος βασιλεῖς τηλικαῦτα ἐκάλουν). Ὁ δὲ Ἀγυαρος οὗτος ξυνειτώτατος ἐγεγόνει τῶν κατ' αὐτὸν ἀνθρώπων ἀπάντων, καὶ ἀπ' αὐτοῦ βασιλεῖ Ἀγούστῳ ἐς τὰ μάλιστα φίλος. Ἐνσπονδος γὰρ Ῥωμαίοις εἶναι βουλόμενος ἐς Ῥώμην τε ἀφίκετο, καὶ τῷ Αὐγούστῳ ἐς λόγους ἦκων οὕτω δὴ αὐτὸν τῆς συνέσεως τῷ περιόντι ἐξέπληξεν, ὥστε οὐκ εἴη αὐτοῦ μεθίεσθαι Ἀγούστος τῆς ξυνουσίας ἐβούλετο, ἀλλ' ἦν τε αὐτοῦ τῆς ὀμλίας εὐθὺς διάπυρος ἐραστής, καὶ, ἐπειδὴν ἐντύχοι, ἀπαλλάσσεσθαι αὐτοῦ οὐδαμῇ ἤθελεν. Χρόνος οὖν αὐτῷ ἐν ταύτῃ δὴ συχνὸς τῇ ἀποδημίᾳ ἐτροίβη. Καὶ πότε ἐς ἡθὴ πάτρια ἐθέλων ἰέναι πείθειν τε τὸν Ἀγούστον μεθεῖναι αὐτὸν ὡς ἦκιστα ἔχων, ἐπενόει τάδε· ἐστάλη μὲν ὡς κυνηγετήσων ἐς τὰ ἐπὶ Ῥώμης χωρία· μελέτην γὰρ περὶ ταῦτα κατεσπουδασμένην τιὰ ἐτύγχανεν ἔχων. Περιῶν δὲ χώραν πολλὴν συχνὰ τῶν ἐκείνη θηρίων ζῶντα ἐθήρα, καὶ χοῦν ἐκ τῆς γῆς ξυναμησάμενος ἔφερεν ἐκ χώρας ἐκάστης. Οὕτω τε ἐπανῆκεν ἐς Ῥώμην τὸν τε χοῦν καὶ τὰ θηρία ἔχων. Ὁ μὲν οὖν Ἀγούστος ἐς τὸν ἱππόδρομον ἀναβάς ἐκάθητο ἥπερ εἰώθει, Ἀγυαρος δὲ οἱ ἐς ὄψιν ἦκων τὴν τε γῆν καὶ τὰ θηρία ἐπέδειξε, καταλέγων ἐκ ποίας ποτὲ χώρας ἦ τε γῆ ἐκάστη καὶ τῶν θηρίων τίνα ποτὲ εἶη. Ἐπειτα τὴν μὲν γῆν ἄλλην ἄλλη τοῦ ἱπποδρομίου ἐκέλευε θέσθαι, πάντα δὲ ἐς αὐτὸ τὰ θηρία ξυναγαγόντας εἶτα ἀφεῖναι. Οἱ μὲν οὖν ὑπηρέται κατὰ ταῦτα ἐποίουν. Τὰ δὲ θηρία χωρὶς ἀλλήλων γενόμενα ἐς ἐκείνην ἐχώρει τὴν γῆν, ἢ δὴ ἐκ τῆς χώρας ὄθεν εἰληπτο ἐτύγχανεν οὖσα. Καὶ ὁ μὲν αὐτὸς ἐπὶ πλεῖστον τὰ ποιούμενα ἐς τὸ ἀκριβὲς ἔβλεπε, καὶ ἐθαύμαζε γὰρ ὅτι δὴ τοῖς ζῴζο

Πρὸς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἐξεδόθη ἡ ἀπόρρητος ἱστορία αὐτοῦ, ἐν ἣ μετὰ πικρίας ἀποκαλύπτει τὰ ἐσωτερικὰ αἴσχη τῆς αὐλῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὰς σκανδαλώδεις ἱστορίας τῆς ὠμῆς αὐτοκρατείας Θεοδοῦρας. Τὴν ἱστορίαν ταύτην ζῶν δὲν ἐξέδωκεν ὑπὸ φόβου ἐκδικήσεως.

Ἄγαθίας. Οὗτος ἐκ Μυρίνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ Αἰολίδος καταγόμενος ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ ἡσυχολοίαν κατ' ἄρχας περὶ τὴν ποίησιν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔγραψε πέντε βιβλία περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 553—560 μ. Χ. συνεχίσας τὸν Προκόπιον περὶ τῶν πολέμων κατὰ τῶν Γότθων, Φράγκων καὶ Περσῶν μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν Οὐννων εἰς τὴν Θράκην. Οὗτος κατὰ τὸ πρᾶκτικὸν πνεῦμα καὶ γνώσιν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν εἶναι κατώτερος τοῦ Προκοπίου.

Ἰωάννης Ζωναρᾶς. Οὗτος ἐκ Κων)λεως καταγόμενος καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Ἰωάννου τοῦ Καλοῦ ζήσας πρὸς τοῖς πολλοῖς ἄλλοις ἔγραψε χρονικὸν διασωζόμενον ἡμῖν εἰς δέκα καὶ ὀκτὼ βιβλία, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀνομάζει ἐπιτομὴν ἱστορίας καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι καθολικὴ ἱστορία ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1118 μ. Χ. Ἡ ἀξιολογία τοῦ συγγράμματος τούτου συνίσταται εἰς τὴν ἀξίαν τῶν πηγῶν, ὡς ἡμεῖς δὲν ἔχομεν.

ἡ φύσις ἀδίδακτος οὐσα ποθεινὴν ποιεῖται τὴν πατριὸν γῆν. Ἀὔγαρος δὲ αὐτοῦ τῶν γονάτων ἐκ τοῦ αἰφνιδίου λαβόμενος « ἐμὲ δὲ » εἶπε « τίνα ποτὲ γνώμην ἔχειν, ὧ δέσποτα, οἶε, ὧ γυνὴ τέ ἐσσι καὶ παιδιά καὶ βασιλεία βραχεῖα μὲν, ἀλλ' ἐν γῆ τῇ πατροφᾷ; ». Καὶ ὁσ ἰσθ' ἀληθεῖ τοῦ λόγου ἠσσηθεῖς τε καὶ βιασθεῖς ἀπιέναι τε ξυνεχώρει οὐ τι ἐκούσιος καὶ προσαιτεῖσθαι ἐκέλευεν ὅτου ἂν δέηται. Ἐπεὶ δὲ τούτου Ἀὔγαρος ἔτυχε, Ἀυγούστου ἐδεῖτο ἵπποδρομίον τέ οἱ δεῖμασθαι ἐν πόλει Ἐδεσση. Ὁ δὲ ξυνεχώρει καὶ τοῦτο. Οὕτω μὲν ἐκ Ῥώμης ἀπαλλαγείς Ἀὔγαρος εἰς Ἐδεσσαν ἦλθεν. Καὶ αὐτοῦ οἱ πολῖται ἀνεπυθάνοντο εἰ τι φέρων ἀγαθόν σφισιν ἐκ βασιλείως Ἀυγούστου ἦκοι. Ὁ δὲ ἀποκρινάμενος Ἐδεσσηνοῖς ἐνεγκεῖν ἔφη λύπην τε ἀζήμιον καὶ χαρὰν ἀκεροδῆ τὴν τοῦ ἵπποδρομίου παραδηλῶν τύχην.

Νικήτας ὁ Χωνιάτης. Οὗτος ἔγραψε χρονικὴν διήγησιν ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρις Ἀλεξίου Δούκα (Μουρτζούφλου), περιλαμβάνουσαν τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Νικηφόρος Γρηγοράς. Τούτου ἔχομεν εἴκοσι καὶ τέσσαρα βιβλία Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας περιλαμβανούσης τὰ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τοῦ 1359 μ. Χ.

Νικόλαος Χαλκοκονδύλης Ἀθηναῖος. Οὗτος συνέγραψεν εὐθύς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων καὶ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας εἰς δέκα βιβλία, περιλαμβάνοντα χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1297—1462 μ. Χ.

§ 16. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἅμα τῇ θεοδητῶ αὐτῆς ἰδρύσει διεξήγαγε λαμπροὺς ἀγῶνας πρὸς ἐδραΐωσιν αὐτῆς διὰ τῶν Ἀποστόλων, Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη νέον εἶδος ἱστορίας ἢ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Πρῶτος δὲ συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἶναι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. Οὗτος συνέγραψε δέκα βιβλία Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ 324 μ. Χ. Ἔνεκα δὲ τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ πρῶτος ἐπεχείρησε, ἐθεωρήθη πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Σωκράτης ὁ σχολαστικὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (400 μ. Χ.) Οὗτος ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς ἑπτὰ βιβλία ἐν γλώσῃ ἀπλῇ καὶ ἀπερίττῳ.

Ἐρμείας ὁ Σαζόμενος (420 μ. Χ.). Ἐγραψεν ἑννέα βιβλία ἱστορίας ἐκκλησιαστικῆς ἀπὸ τοῦ 323—439 μ. Χ., ἐν ἣ οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς μιμεῖται τὸ ὕφος τοῦ Ξενοφῶντος.

Θεοδώρητος ἐξ Ἀντιοχείας ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς πέντε βιβλία ἀπὸ τοῦ 325—429 μ. Χ.

Εὐάγριος ἐξ Ἐπιφανείας πόλεως τῆς Συρίας, ζῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐγραψεν ἱστορίαν ἐκκλησιαστικὴν εἰς ἕξ βιβλία ἀπὸ τοῦ 429—593 μ. Χ.

BIBAIION B'.

Περὶ ῥητορείας.

§ 1. Εἰσαγωγή. Ἐπειδὴ ἡ ῥητορεία εἶναι τέχνη καὶ οὐχὶ ἀμεσος ἔχυσις ἢ ἔκφρασις ἰδεῶν ἢ αἰσθημάτων προϋποτιθῆσι θεωρίαν καὶ ἀσκήσιν. Διὰ ταῦτα ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐβράδυνε καὶ ἡ ἱστορία ταύτης ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀνεπτύχθη ἡ συνείδησις τῆς θεωρίας. Ἡ γραμματολογία λοιπὸν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς ῥητορείας ἐξετάζει μόνον τοὺς ῥητορικοὺς λόγους, οἵτινες συνεγράφησαν κατὰ ῥητορικοὺς κανόνας, διότι τὰ πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ῥητορικά στοιχεῖα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ῥητορείας. Τοιαῦτα στοιχεῖα φυσικῆς ῥητορείας εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις μνημείοις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὁ Ὅμηρος ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτοῦ περιγράφει ἀγορὰς τῶν λαῶν καὶ βουλὰς τῶν γερόντων, ἐν αἷς οἱ ἡγήτορες καὶ οἱ ἀνακτες ἀγορεύουσιν. Ἐνταῦθα οἱ ἀγορεύοντες δὲν ἔχουσιν οὔτε τὴν διθυραμβώδη ῥητορείαν τοῦ Γοργίου οὔτε τὴν κατὰ τεχνον τοῦ Ἰσοκράτους οὔτε τὴν μετὰ τέχνης ἀφελῆ τοῦ Λυσίου, ἀλλ' ἡ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες, ὄξυδερκὲς βλέμμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ῥίπτοντες, δύνανται ἐπιτυχῶς καὶ κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον νὰ κινήσωσι τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ὡς οἱ ἄριστοι τῶν ῥητόρων.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἡ δύναμις τοῦ λόγου μᾶλλον ἐτιμᾶτο Ἄλλὰ, ἐνῶ ἐν πάσις ταῖς πόλεσιν ὑπῆρχον μόνον σπέρματα ῥητορικῆς, ἐν Ἀθήναις αὕτη ἀνέβλαστε καὶ ἤκμασεν, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν ταῖς πλείστοις εἰδεσι τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Τοῦτο ἤρξατο γινόμενον μετὰ τὰ Περσικά, διότι πρότερον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐσωτερικὰς ταραχάς, τότε δὲ ἐκτήσαντο ἐλευθερίαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ πολιτικῷ θέσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἐπ' αὐτῶν τῶν Περσικῶν πολέμων ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο κατὰ τὴν ῥητορικὴν δεξιότητα. Οὗτος δ' ὅμως καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ δὲν ἦσαν τεχνικῶς μεμορφωμένοι, ἀλλὰ καλοὶ φυσικοὶ δημηγόροι, πλήρεις πολιτικῆς συνέσεως, γνwrίζοντες διὰ τοῦ λόγου νὰ προσελκύωσι τὸν

λάον. Ὁ Περικλῆς εἶχε περισσοτέραν τεχνικὴν ἀσκησιν καὶ ἐξέφώνει λόγους οὐχὶ ἀνέτοιμος. Βεβχίως ἐκ τῶν πρὸς Θουκυδίδη λόγων τοῦ Περικλέους δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀκριβῶς περὶ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος τούτου, θυμυλάει δ' ὁμῶς ἡ ἀρχαιότης ταύτην. Ὁ θαυμασμὸς οὗτος εἶναι δίκαιος καὶ κυροῦται ἐκ τούτου, ὅτι μόνον διὰ τῆς δεινότητος τοῦ λόγου ἤρχε τῶν Ἀθηναίων.

§ 2. Ἀρχαὶ τῆς τεχνικῆς ῥητορείας. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην εὔρετῆς τῆς ῥητορικῆς; εἶναι ὁ Ἐμπεδοκλῆς. Ἀλλ' οὗτος οὔτε πλήρες σύστημα ῥητορικῆς ἐμόρφωσεν οὔτε περὶ τῆς τέχνης ταύτης συνέγραψεν, ἀλλ' ἦτο μόνον πρᾶκτικὸς ῥήτωρ ἄνευ καταλογισμοῦ τοὺς λόγους αὐτοῦ ποιῶν. Διὰ τοῦτο τὸ κύριον τεχνικὸν μέρος τῆς ῥητορείας ἦλθεν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ διεδόθη ἐν Ἀθήναις. Ὅτε δηλοῖ τύραννοι τῆς Σικελίας ἐξεδιώχθησαν (464 π. Χ.) ἐγεννήθη τότε ἐκεῖ μεγάλη ἀνατροπὴ τῶν σχέσεων, ἰδίως δὲ οἰκίαι ἕνεκα τῶν ἰδιοκτησιῶν. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ, ὅπως ὁ Κόραξ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Τισίας γράψωσι τέχνην ῥητορικὴν, δι' ἧς ἐδίδασκον τοὺς πολίτας πῶς πρέπει νὰ ὑπερσπίζωσι τὰς ἐκυτῶν ὑποθέσεις. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς ῥητορείας ὡς τέχνης ἀρχεταὶ ἰδίως ἀπὸ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου.

Γοργίας ὁ Λεοντίνος.

Οὗτος μετὰ τινος πιθανότητος λέγεται, ὅτι ἐγεννήθη τῷ 492 π. Χ. καὶ ἔζησεν ἐκκτὸν ὀκτῶ ἔτη. Ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι δόξαν μεγάλου ῥήτορος κτησάμενος ἐπέμφθη πρεσβευτὴς εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ ἔτος 427 π. Χ., ἔνθα ἐξέπληξε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος. Ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, διότι τὸν ὅλον βίον αὐτοῦ ἐν ἀποδημίαις κατέτριψεν, εὔρε πληθὺν μαθητῶν. Οὕτως ἐν Ἀθήναις μαθητὰς ἔσχε τὸν Θουκυδίδη, Φιλόστρατον, Κριτίαν καὶ Ἀλκιβιάδην, ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ τὸν Μένωνα, Ἀρίστιππον τὸν Ἀλευάδην καὶ τὸν Βοιωτὸν στρατηγὸν Πρόξενον. Ὁ Γοργίας δὲν ἐποίησε ῥητορικὸν σύστημα, ἵνα διδάξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξειργάζετο μέρη τινά, ἅπερ παρεῖχεν αὐτοῖς πρὸς διαμνημόνευσιν. Ἡ διδασκαλίαι αὐτοῦ ἦτο μᾶλλον σοφιστικὴ ἢ πρακτικὴ. Οὗτος θεωρεῖται ὡς εὔρετῆς τῆς τέχνης, δι' ἧς ἠδύνατό τις τὸ μέγα ὡς μικρὸν καὶ τὸ μικρὸν ὡς μέγα, τὸ νέον ὡς ἀρχαῖον καὶ τὸ ἀρχαῖον

ὡς νέον νὰ εἰκονίσῃ καὶ περὶ τούτων διὰ μακρῶν ἢ διὰ βραχέων νὰ ὁμιλήσῃ.

Ὁ Γοργίας συνέγραψε τεχνικὰ συγγράμματα καὶ δικανικούς, συμβουλευτικούς καὶ πανηγυρικούς λόγους. Ἐκ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων γινώσκεται ὁ Πυθικός, ὁ Ὀλυμπιακός καὶ ὁ Ἐπιτάφιος. Τοῦ Γοργίου ὁ χαρακτήρ τῆς ῥητορικῆς τέχνης ἦτο ποιητικός. Ἐπειδὴ οἱ ποιηταί, καίπερ συνήθη λέγοντες, ὅμως δὲ διὰ τῆς γλώσσης ἠδυνήθησαν ν' ἀποκτήσωσι δόξαν, ὁ Γοργίας ἤθελε νὰ ἐδώσῃ καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον τὴν χάριν ταύτην. Οὕτως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τοῦ Γοργίου ἔλειπε μόνον τὸ μέτρον τῆς ποιήσεως, ὅπερ δι' ἄλλου ῥητορικοῦ κόσμου ἀνεπλήρου. Οὗτος ἐποίει τολμηρὰς μεταφοράς· π. χ. τὸν Ξέρξην ὠνόμαζε Δία Περσίας, τὰ πρόσφατα πράγματα ἔναιμα καὶ χλωρὰ καὶ τοὺς γῦπας ἐμφύχους τάφους. Ὡσαύτως πρῶτος ὁ Γοργίας μετεχειρίσθη τὰ πάρισα, τὰ παρόμοια, τὰ ἀντίθετα καὶ τὰ λοιπὰ ἐν γένει Γοργίεια καλούμενα σχήματα. Πάντα τὰ συγγράμματα τοῦ Γοργίου ἀπώλοντο, διότι οἱ δύο ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερόμενοι λόγοι «Ἐλένης ἐγκώμιον» καὶ «ὑπὲρ Παλαμῆδους ἀπολογία» δὲν εἶναι γνήσιοι.

Ἐκτὸς τοῦ Γοργίου καὶ ἄλλοι σοφισταὶ συνεβάλλοντο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας. Τοιοῦτοι δ' εἶναι Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, οὗ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας ἦτο, ἵνα ἀναδείξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ δεινοὺς περὶ τὸ λέγειν, ὅπερ ἦτο σπουδαῖον μέρος τῆς πολιτικῆς, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Γοργίου Πῶλος ὁ Ἀκραγαντίνος.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν σοφιστῶν ἐσχημάτισεν ἔπειτα ῥητορικὴν θεωρίαν ὁ Ἀντιφῶν, πρῶτος ῥήτωρ, καὶ ἄλλοι. Οὕτως ἡ ῥητορικὴ τέχνη οὖσα Δωρικὴ ἀρχικῶς ἐγένετο γνησίᾳ Ἀττικῇ. Διὰ δὲ τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῶν σχολῶν τῶν ῥητόρων ἔσχεν ἡ ῥητορικὴ ἐπίδρασιν ἐπὶ πάντων τῶν πνευματικῶν προϊόντων, διότι δὲν ἐπεκράτησε μόνον ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς συγγενοῦς αὐτῇ δραματικῆς ποιήσεως, ἥτις διὰ τοῦ Εὐριπίδου ἔλαβε ῥητορικὴν γλῶσσαν. Ὡστε μετὰ τὸν Περικλέα ἐγένετο ἡ ῥητορικὴ γενικὸν μέσον παιδεύσεως καὶ εἰσήλασεν εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ ἐκτῆσατο τὴν ἡγεμονίαν.

§ 3. Περί τῶν εἰδῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τῶν τόπων, ἔνθα ἡσκειτο οὗτος.

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ἃ κατ' ἐξοχὴν ἡσχολεῖτο ἡ ῥητορεία, ἦσαν πολιτικὰ καὶ δικανικὰ (δικαστικά). Οἱ ῥήτορες δηλ. α') ἀπήγγελλον λόγους συμβουλευτικούς πρὸς τὸν λαόν, β') ὑπερήσπιζον ἢ κατηγοροῦν ἐν δικαστηρίοις ἢ ἐν ἐκκλησίαις καὶ γ') ἐπήνουν ἢ ἔψεγον ἐν ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσιν. Οὕτως ἐσηματίσθησαν τὰ διάφορα εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου. Ἄον τὸ συμβουλευτικὸν ἢ δημογορικόν, Βον τὸ δικανικόν καὶ Γον τὸ ἐγκωμιστικόν ἢ πανηγυρικόν (ἐπιδεικτικόν). Καὶ ὁ μὲν συμβουλευτικὸς λόγος, ἐν ᾧ προτρέπει τις ἢ ἀποτρέπει, ἀναφέρεται εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον καὶ ἐξετάζει τὸ συμφέρον ἢ βλαβερὸν, ὁ δὲ δικανικὸς, ἐν ᾧ κατηγορεῖ τις ἢ ἀπολογία ἢ ἄλλη τις ἀμφισβήτησις ἐν δικαστηρίῳ γίνεται, ἀναφέρεται εἰς τὸν παρελθόντα χρόνον καὶ ἐξετάζει τὸ δίκαιον ἢ ἀδίκον καὶ τέλος ὁ πανηγυρικὸς ἢ ἐπιδεικτικὸς, ἐν ᾧ ἐγκωμιάζει τις ἢ ψέγει, ἔχει μὲν ὑπ' ὄψει τὸ παρὸν, ἀλλὰ πολλάκις ἀναμνησκεται τοῦ παρελθόντος καὶ προεικάζει τὸ μέλλον.

Ἐκαστος δὲ ῥητορικὸς λόγος ἀπαρτίζεται κατ' ἐξοχὴν ἐκ πέντε μερῶν α') τοῦ προοιμίου, β') τῆς διηγήσεως, γ') τῆς ἀποδείξεως, δ') τῆς λύσεως καὶ ε') τοῦ ἐπιλόγου. Καὶ προοίμιον μὲν ὀνομάζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, σκοπεῖ δὲ τούτο, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, διεγείρῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ἐπισπάσῃ τὴν εὐνοίαν ἢ τὸ μῖσος (προομιᾶσθαι πρὸς εὐνοίαν ἢ μῖσος) καὶ ἐν γένει καταστήσῃ τοῦτον εὐμαθῆ διὰ βραχείας προεκθέσεως τοῦ κυρίου θέματος, εἰς δὲ μετὰ τοῦτο γίνεται ἡ μετάβασις. Διὰ ταῦτο τὸ προοίμιον συνήθως διαιρεῖται εἰς τρία ἢ καὶ πλείονα ἔτι μέρη, ἅτινα πρέπει νὰ συνδῶνται πρὸς ἄλληλα ὀργανικῶς. Ἡ δὲ διήγησις εἶναι ἐκθεσις καὶ ἀνάπτυξις πραγμάτων τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου. Διό, ἐπειδὴ εἶναι ἐκθεσις πραγμάτων γενομένων, ἀπαιτεῖ αὕτη τρία τινὰ α') σαφήνεια, β') συντομίαν καὶ γ') πιθυχότητα. Καὶ τῆς μὲν σαφηνείας ἐπιτύχάνει ὁ ῥήτωρ, ἂν μῆτε ξένας ἐννοίας μῆτε ξένας λέξεις μῆτε ὑπερβατὰ μεταχειρίζεται· τῆς δὲ συντομίας, ἂν μῆτε πόρρωθεν ἀρχῆται μῆτε ἐπὶ μακρότατα παύηται, ἀλλὰ μόνον τὰναγκαῖα διεξέρχεται. Τῆς δὲ

πιθάνότητος, ὅταν λέγη πράγματα δυνάμενα νὰ πιστευθῶσιν. Ἡ δ' ἀπόδειξις φέρει εἰς ὁμολογίαν τὰ ἀμφισβητούμενα. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπιχειρημάτων ἀτέχνων (ψηφισμάτων, μαρτυριῶν, νόμων, συνθηκῶν, ὄρκων, συμβολαίων, διαθηκῶν κ.λ.) ἢ ντέχνων (ῥητορικῶν συλλογισμῶν, παραδειγμάτων κ.λ.). Ἡ δὲ λύσις διαλύει καὶ ἀνασκευάζει διὰ προτάσεων, ὑποφορῶν καὶ ἀνθυποφορῶν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀντιπάλου. Ὁ δ' ἐπίλογος εἶναι τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ λόγου, δι' οὗ ζητεῖται ἡ πραγμάτωσις ταῦ σκοποῦ τοῦ ῥήτορος. Συνίσταται δ' οὗτος ἐκ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν εἰρημένων, ὅταν ταῦτα εἶναι μακρὰν, καὶ ἐκ τοῦ παθητικοῦ, δι' οὗ ὁ ῥήτωρ διατίθῃσι τὸν ἀκροατὴν εὐμενῆ μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δυσμενῆ δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον.

Τόποι δέ, ἐν οἷς κατ' ἐξοχὴν ἡσκήθη ἡ ῥητορεία, ἦσαν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ τὸ δικαστήριον.

Α'

§ 4. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου.

Ἡ γενικὴ τῶν πολιτῶν συνέλευσις ἐν διαφόροις πόλεσι καὶ ἐν διαφόροις χρόνοις εἶχε διάφορα ὀνόματα, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὀνομάζετο ἐκκλησία. Ἐνταῦθα ἀνεπτύσσοντο ὑπὸ τῶν ῥητόρων τὰ σπουδαιότερα ζητήματα τῆς πολιτείας καὶ ἐψηφίζοντο ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἦδη ὁ Σόλων ὤρισε περιόδους, καθ' ἃς ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνεκαλεῖτο. Βραδύτερον δ' ὅμως συνεκαλοῦντο τακτικαὶ συνέλευσις ἐν ἐκάστη πρυτανείᾳ, ἧτοι δεκάκις τοῦ ἔτους, καὶ αὗται ὀνομάζοντο κύριαι ἐκκλησίαι. Κατ' ὀλίγον δ' ὁ ἀριθμὸς ἠῦξησεν εἰς τέσσαρας καθ' ἐκάστην πρυτανείαν, αἵτινες ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμεναι ὀνομάσθησαν νόμιμοι ἐκκλησίαι. Αἱ δὲ ἕκτακτοι συνέλευσις τοῦ λαοῦ ἐκαλοῦντο σύγκλητοι ἢ κατάκλητοι ἐκκλησίαι, διότι διὰ κηρῶν συνεκαλοῦντο οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ ἐν ταῖς τακτικαῖς συνέλευσεσι δὲν ἐγένετο.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡ συνέλευσις ἐγένετο ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τοῖς ἱστορικοῖς δ' ὅμως χρόνοις ἐγένετο ἐνταῦθα συνέλευσις μόνον, ὅτε προῦκειτο περὶ ὀστρακισμοῦ, ἄλλως ἐν τῇ καλουμένῃ Πυκνί. Ἐνταῦθα ἐκείτο τὸ βῆμα, ἐξ οὗ ἦσαν ὁρατὰ τὰ Προπύλαια, ὁ Παρ-

θενῶν καὶ ἡ θάλασσα. Ἐνταῦθα ἀνελθίνοντες οἱ ῥήτορες συχναίως εἶχον ἀφορμὴν νὰ διεγείρωσι τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐπιδεικνύοντες τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, ἅπερ ἠγέρθησαν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν καὶ τὴν θάλασσαν, ἐνθα κατεναυμάχησαν τοὺς βαρβάρους. Διὰ τοῦτο οἱ τριάκοντα θέλοντες, ἵνα μὴ διεγείρηται τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, μετέβαλον τὸν τόπον τῆς ἐκκλησίας. Εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἡ ἐκκλησία ἐγένετο ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ, ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Πειραιῶς ἢ καὶ ἐν τῷ Κολωνῷ.

Τὸ δικαίωμα τοῦ συγκαλεῖν τὸν δῆμον εἶχον οἱ Πρυτάνεις, οἵτινες πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ὤφειλον νὰ προκηρύξωσι τοῦτο καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς συζητήσεως νὰ ὀρίσωσιν. Ἐκτάκτους δ' ὅμως ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἠδύνατο καὶ οἱ στρατηγοὶ νὰ καλέσωσι καὶ τὰς ὀρισμένας νὰ καταλύσωσι καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου.

Πρὸ τῆς συζητήσεως ἐκάστης ἐκκλησίας ὁ περιστῆραρχος ἐτέλει θυσίαν, μεθ' ἣν ἐγένετο εὐχὴ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐκκλησίας βουλευμάτων, καὶ ἀραὶ κατ' ἐκείνων, οἵτινες δωροδοκῆσαντες ἢ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν πολιτείαν διακείμενοι ἤθελον ἐνεργῆσαι κατ' αὐτῆς. Μετὰ τὴν τελετὴν ἐγένετο ἔναρξις τῆς συζητήσεως. Ταύτης τὴν προεδρείαν εἶχεν ὁ ἐπιστάτης τῶν Πρυτάνεων. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἠδύνατο ν' ἀγορεύσωσι μόνον οἱ ὑπὲρ τὰ πενήκοντα ἔτη γεγονότες. Ἐν τοῖς χρόνοις δ' ὅμως τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ἐπιτετραμμένον τοῦτο καὶ εἰς νεωτέρους. Διὸ ἕκαστος ἐκκλησιαστής ἠδύνατο ν' ἀγορεύσῃ, εἰ μὴ διὰ νόμου ἐκωλύετο. Οἱ ἀγορεύοντες ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον μυρσίνης, ὅπερ ἐδείκνυεν, ὅτι οὗτοι ἐξεπροσώπουν τὸν δῆμον καὶ τοὺτους οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ διτκόψῃ εἰμὴ ὁ πρόεδρος. Ἐκάλει δ' ὁ πρόεδρος τοὺς βουλομένους ἐπὶ τὸ βῆμα διὰ κήρυκος ἐκφωνοῦντος τὸ «τίς ἀγορεύειν βούλεται;».

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ἃ ἡ ἐκκλησία ἤσχολεῖτο, ἦσαν ποικίλα. Ἡ ψήφισις τῶν νόμων, ἡ ἐκλογή τῶν ἐν τέλει, ἡ κήρυξις πολέμου, αἱ συμβάσεις, αἱ συμμαχίαι καὶ ἐπιμαχίαι καὶ ἄλλαι τοιοῦτου εἶδους ἐνέργειαι προήρχοντο ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ δήμου. Κατ' ἐξαιρέσειν ὁ δῆμος ἀνελάμβανε καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν ὡσάκις ἐγένετο μήνυσις (εἰσαγγελία) περὶ ἐγκλημάτων, ἅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ δικασθῶσιν ἐν τοῖς τακτικῶς δικαστηρίοις ἑλλείψει νόμων, οἵτινες νὰ προβλέπωσι τοιαῦτα ἐγκλήματα. Τοιαῦται μὴνύσεις ἐβίδοντο πρῶτον

εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ἧτις ὑπέβαλε ταύτας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Τότε ἢ αὐτὸς ὁ δῆμος ἀνελάμβανε τὴν ἐκδί-
κασιν τῆς ὑπεθέσεως ἢ παρέπεμπεν εἰς τὴν Ἑλιαίαν, ἀπὸ ὧριζε
τὸν νόμον, καθ' ὃν ὄφειλε νὰ δικασθῇ αὐτὴ, καὶ τὴν ποινήν, ἣν ὁ
κατηγορούμενος ἐμελλε νὰ ὑποστῇ, ἂν οὗτος ἀπεδεικνύετο ἐνόχος.

Ὁ συνήθης τρόπος τῆς ψηφίσεως ἦτο ἡ χειροτονία, τὸ δὲ ψηφίζειν
κρύβδην ἐγίνετο ἐπὶ ἐκτάκτων περιστάσεων, ὡς ἐν τῇ ἀπονομῇ πολι-
τικῷ δικιῶματος εἰς ξένους, ἐν τοῖς ὀστρακισμοῖς καὶ καθ' ὅλου ἐν
περιστάσεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχε πρόσωπικὸν συμφέρον. Τὸ ἀποτέλεσμα
τῆς ψηφοφορίας ἠγγέλλετο ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου καὶ τὸ ψήφισμα κα-
τετίθετο ἐν τῷ μητρώῳ. Ἐνίοτε τὰ ψηφίσματα ἐχαράσσοντο ἐπὶ
λιθίνων ἢ χαλκίνων πλακῶν καὶ εἰς δημοσίους τόπους ἐξετίθεντο.

B'

§ 5. Περὶ Ἀττικῶν δικαστηρίων.

Ὡς ἡ ἐκκλησία, οὕτω καὶ τὰ δικαστήρια ἦσαν ὁ τόπος, ἐν ᾧ οἱ
ρήτορες ἐπεδείκνυσαν τὴν δεινότητα αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον
πέντε ἀρχαιότατα δικαστήρια, ἅπερ ἐδίκαζον τὰ ἐγκλήματα τοῦ
φόνου, ὁ Ἄρειος Πάγος, τὸ ἐπὶ Παλλιδίῳ, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ, τὸ ἐπὶ
Πρυτανείῳ καὶ τὸ ἐν Φρεατταῖ. Τὸ μέγιστον δ' ὅμως δικαστήριον ἐν
Ἀθήναις ἦτο ἡ Ἑλιαία, ὅπερ ὠμοίαζε πρὸς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου,
διότι ἐξάκις χίλιοι πολῖται ἐκληροῦντο, ἵνα δι' ἐν ἔτος δικάσωσι
τὰς δίκας τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμμάχων. Ἐκ τούτων οἱ μὲν
ἦσαν ἀναπληρωματικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πεντάκις χίλιοι διηροῦντο εἰς
δέκα τμήματα, ὃν ἕκαστον περιελάμβανε πεντακοσίους δικαστάς.

Ἐκαστον τμήμα ὠνομάζετο δικαστήριον, πάντες δὲ οἱ δικασταὶ
ὠνομάζοντο Ἑλιασταί. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι πάντοτε
πεντακοσίοι ἄνδρες ἐδίκαζον ἐκάστην δίκην, διότι κατὰ τὴν σπου-
δαιότητα ταύτης, ὅτε μὲν μέρος τοῦ τμήματος, ὅτε δὲ καὶ πλείονα
τμήματα συνηνοῦντο. Ἐπὶ τινων δὲ εἰδικῶν περιστάσεων δὲν μετεῖ-
χον τῆς δίκης πάντες οἱ Ἑλιασταὶ ἄνευ διακρίσεως, ἀλλ' οἱ ἀρ-
μόδιοι π. χ. ἐν ἀσέθημασι πρὸς τὰ μυστήρια ἐδίκαζον οἱ μεμνημέ-
νοι, καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐγκλήματα μόνον οἱ συστρατιῶται τοῦ ἐγ-
κληματήσαντος.

Ἐκαστος Ἀθηναῖος ἠδύνατο νὰ γείνη Ἡλιαστής, ἂν οὗτος εἶχε συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἦτο γνήσιος Ἀθηναῖος.

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ὧν οἱ δικασταὶ ἐδίκαζον, διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, εἰς δημόσια καὶ εἰς ἰδιωτικά, ὧν τὰ μὲν πρῶτα ὠνομάζοντο γραφαί, τὰ δὲ δευτέρα δίκαι. Ἐκάστη τούτων τῶν τάξεων εἶχε διάφορον εἶδος διαδικασίας. Ἐν μὲν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις κατεβάλλετο δικαστικὴ δαπάνη, ἣτις ἐλέγετο Πρυτανεῖα, ἐν δὲ ταῖς γραφαῖς, ἐπειδὴ ἡ πολιτεία εἶχε συμφέρον ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ ἐγκλήματος οὐδὲν κατεβάλλετο. Πρὸς δὲ ἐν μὲν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις ἠδύνατο ὁ διώκων νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ φεύγοντος, ἐν δὲ ταῖς γραφαῖς ἦτο τοῦτο διὰ νόμου ἀπηγορευμένον, καὶ ὁ παραβάτης ἐτιμωρεῖτο διὰ ζημίας δισχιλίων δραχμῶν.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου, τὴν ἀγόρευσιν ἐκατέρου τῶν συνηγόρων καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐγγράφων ἤρχετο ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν. Ἐν ἰσοψηφίᾳ ὁ κατηγορούμενος ἐκηρύσσετο ἀθῶος. Ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις, ἂν ὁ διώκων δὲν ἐλάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, περιέπιπτεν εἰς τὴν ἐπωθελίαν, δηλ. εἰς τὴν ἀπότισιν ἐνὸς ὀβολοῦ ἀνὰ ἑκάστην δραχμὴν, οἱ ὅσας ὁ φεύγων ἤθελε πληρώσει, ἂν κατεδικάζετο. Ἄν δ' ὅμως ἡ κατηγορία ἦτο γραφὴ, τότε ὁ διώκων κατεδικάζετο εἰς ζημίαν χιλίων δραχμῶν καὶ ἀπέβαλε τὸ δικαίωμα τοῦ ποιεῖν ὁμοίας γραφὰς ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἡ ἀπόφασις τῶν δικαστῶν (Ἡλιαστῶν) ἦτο ὀριστική. Μόνον ὁ δικασθεὶς ἐρήμην ἐν διαστήματι δύο μηνῶν ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν δίκην. Ὡσαύτως καὶ ὁ δυνάμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατεδικάσθη ἀπὸ ψευδομαρτυρίας, ἠδύνατο νὰ αἰτήσῃ ἀναδικίαν.

Ἐκτὸς τῶν Ἡλιαστῶν ἦσαν καὶ οἱ κλούμενοι διαιτηταί, ὧν οἱ μὲν ἦσαν δημόσιοι, οἱ δὲ ἰδιωτικοί. Οἱ πρῶτοι ἐκληροῦντο ὑπὸ τοῦ δήμου, οἱ δὲ δευτέροι ὠνομάζοντο αἰρετοὶ καὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν διαδίκων. Ἡ ἐξουσία τῶν διαιτητῶν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν διαδίκων. Ἄν δ' ὅμως οἱ διαιτηταὶ οὗτοι ἦσαν ἐπὶ ῥητοῖς ὅροις, αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν ἦσαν ἀνέκκλητοι.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐν Ἀττικῇ ἦσαν καὶ οἱ κατὰ δήμους δικασταί, οἵτινες περιερχόμενοι τούτους ἐδίκαζον τὰς μικροτέρας δίκας (εἰρηνοδίκαι).

§ 6. Περὶ τῶν δέκα Ἀττικῶν ῥητόρων.

Ἀφοῦ ἡ ῥητορικὴ τέχνη διὰ τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητοροδιδασκάλων ἀπέβη γενικὸν μέσον μορφώσεως, οἱ μετὰ τὸν Περικλέα ῥήτορες ἐδίδασκοντο τὴν ῥητορικὴν καὶ διεμορροῦντο τεχνικῶς τοιοῦτοι. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρίων φιλολόγων σχηματισθέντι κανόνι τῶν ἐκκρίτων Ἀττικῶν ῥητόρων περιλαμβάονται οἱ ἑξῆς ῥήτορες· ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Ἀνδοκίδης, ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Ἰσαῖος, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Δείναρχος. Ἐν τούτοις ὡς ἐνδέκατος δύναται γὰρ συγκαταλεχθῆ καὶ ὁ Δημάδης, ὦν μέγας ῥήτωρ ἀλλὰ φιλόλος ἀνὴρ.

Α'

§ 7. Ἀντιφῶν.

Ἀφοῦ ἀνεπτύχθη ἡ σοφιστικὴ καὶ πανηγυρικὴ ῥητορικὴ, ἤρξατο ἀναπτυσσομένη καὶ ἡ δικανικὴ. Ταύτης ἀρχηγὸς εἶναι Ἀντιφῶν ὁ Ῥαμνοῦσιος, υἱὸς τοῦ σοφιστοῦ Σοφίλλου, γεννηθεὶς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων (482 π. Χ.). Ὀλιγαρχικὸς ὦν ἐμίσειτο ὑπὸ τοῦ δήμου, ὡς καὶ οὗτος ἐμίσει ἐκεῖνον, διὰ τῆς ἑαυτοῦ τέχνης βοηθῶν τοὺς ὑπὸ τῶν δημοκρωγῶν κατὰ πειζομένους συμμάχους. Οὗτος παρεσκεύασε τὸ σχέδιον τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν τετρακοσίων. Ὅτε δ' οὗτοι διηρέθησαν, ἄλλοι μὲν ἔκλιναν πρὸς τὸν δῆμον, ὦν ἡγεῖτο ὁ Θηραμένης, ἄλλοι δὲ, ἐν-εῖς ὁ Ἀντιφῶν, οὐδόλως ὑπεχώρησαν εἰς τὸν δῆμον. Οὗτος μετὰ τοῦ Φρυνίχου ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ἡ πρέσβευσις αὕτη ἀπέτυχεν, ὁ Φρυνίχος ἐφρονεῦθη, οἱ τετρακοσίοι καθιρέθησαν καὶ οἱ πλείστοι κατέφυγον εἰς τὸ ἐν Δεκελείᾳ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων, ὁ δ' Ἀντιφῶν μετὰ τοῦ Ἀρχεπτολέμου εἰσαχθεὶς εἰς αἰκὴν ἐπὶ προδοσίᾳ κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ πρεδῶθη τοῖς ἐνδεξι. Ὁ Ἀντιφῶν ἀπελογήθη διὰ τοῦ περι μεταστάσεως λόγου, ὃν ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ τὸ ἀριστον προῖον τῆς ῥητορικῆς τέχνης· μέχρι τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος, ὃν εἶχεν ἐκφωνήσει, διότι οὗτος ἔγραψε λόγους δι' ἄλλους ἐπὶ μισθῷ (λογογράφος). Ὁ αὐτὸς εἶχε γράψει καὶ τέχνην ῥητορικὴν, ἣν ἐδίδασκεν.

Ἡ ἀρχαιότης κτεῖχεν ἐξήκοντα λόγους τοῦ ῥήτορος τούτου, ὧν οἱ εἴκοσι καὶ πέντε ἐθεωροῦντο νόθοι. Μέχρις ἡμῶν δ' ὅμως διεσώθησαν δέκα πέντε μόνον λόγοι αὐτοῦ.¹⁾ Ἡ γλῶσσα τοῦτου εἶναι οἷα ἢ τοῦ Θουκυδίδου, ἢ ἀρχαία Ἀττικὴ. Ἀντιπροσωπεύει δ' οὗτος τὸ σεμνὸν ῥητορικὸν ὕφος καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ διαπρέπουσι κατὰ τὸ ὑψηλόνου καὶ τὴν ὀξύνου παράστασιν τῶν διανοημάτων. Ὁ Θουκυδίδης ἐθαύμαζε τὴν δικανικὴν δεινότητά τοῦ Ἀντιφῶντος, βραδύτερον δ' ὅμως οἱ μεγάλοι ῥήτορες ἐπεσκίασαν αὐτὸν καὶ οἱ μεταγενέστεροι οὐδὲ προσεῖχον τὸν νοῦν αὐτῶ.

1) (Προσίμιον τοῦ λόγου τοῦ Ἀντιφῶντος «κατηγορία φαρμακείας κατὰ τῆς μητριᾶς»).

Νέος μὲν καὶ ἄπειρος δικῶν ἔγωγε εἶμι, δεινῶς δὲ καὶ ἀπόρως ἔχει μοι περὶ τοῦ πράγματος, ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν εἰ ἐπισκῆψαντος τοῦ πατρὸς ἐπεξελθεῖν τοῖς αὐτοῦ φονεῦσι μὴ ἐπέξειμι, τοῦτο δὲ εἰ ἐπεξίοντι ἀναγκαίως ἔχει οἷς ἥμισια ἐχορῆν ἐν διαφορᾷ καταστῆναι, ἀδελφοῖς ὀμοπατρίοις καὶ μητρὶ ἀδελφῶν. Ἡ γὰρ τύχη καὶ οὔτοι ἠράγκασαν ἐμοὶ πρὸς τούτους αὐτοὺς τὸν ἀγῶνα καταστῆναι, οὗς εἰκός ἦν τῶ μὲν τεθνεῶτι τιμωροὺς γενέσθαι, τῶ δ' ἐπεξίοντι βοηθούς. Νῦν δὲ τούτων τάναντία γέγνηται· αὐτοὶ γὰρ οὔτοι καθεσιᾶσιν ἀντίδικοι καὶ φονεῖς, ὡς καὶ ἐγὼ καὶ ἡ γραφὴ λέγει. Δέομαι δ' ὅμων, ὦ ἄνδρες, ἐὰν ἐπιδείξω ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ προβουλῆς τὴν τούτων μητέρα φονέα οὔσαν τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, καὶ μὴ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤδη ληφθεῖσαν τὸν θάνατον τὸν ἐκείνου ἐπ' αὐτοφώρῳ μηχανωμένην, τιμωρῆσαι πρῶτον μὲν τοῖς νόμοις τοῖς ἡμετέροις, οὗς παρὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν προγόνων διαδεξάμενοι κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκείνοις περὶ τῆς καταψηρίσεως δικάζετε, δεύτερον δ' ἐκείνῳ τῶ τεθνηκότι, καὶ ἅμα ἐμοὶ μόνῳ ἀπολελειμμένῳ βοηθῆσαι. Ὑμεῖς γὰρ μοι ἀναγκαῖοι· οὗς γὰρ ἐχορῆν τῶ μὲν τεθνεῶτι τιμωροὺς γενέσθαι, ἐμοὶ δὲ βοηθούς, οὔτοι τοῦ μὲν τεθνεῶτος φονεῖς γέγνηνται, ἐμοὶ δ' ἀντίδικοι καθεσιᾶσιν. Πρὸς τίνας οὖν ἔλθοι τις βοηθούς, ἢ ποῦ τὴν κατάφυγην ποιήσεται· ἢ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸ δίκαιον;

B'

§ 8. 'Ανδοκίδης

'Ανδοκίδης ὁ 'Αθηναῖος, Κυδαθηναίεὺς τὸ δῆμον, ἦτο υἱὸς Λεωγόρου καὶ ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἶκον ἀνήκοντα εἰς τοὺς Κήρυκας «ἐπίσημον ἱερτικὸν γένος ἐν 'Αθήναις». Ὁ ῥήτωρ οὗτος ἦν ὀλίγω νεώτερος τοῦ 'Αντιφῶντος καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, ἐγένετο δὲ στρατηγὸς καὶ πρεσβευτής. Τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ βίον γινώσκωμεν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λόγων. Τὸ σπουδαιότερον δ' ὅμως σημεῖον τοῦ βίου τοῦ ῥήτορος τούτου εἶναι ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰ τῶν 'Ερμοκοπιδῶν. Κατηγορηθεὶς ὡς 'Ερμοκοπίδης ἐρίφθη εἰς τὰς φυλάκας μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἐγγυτάτων, αὐτῷ συγγενῶν, ὑφ' ὧν καὶ πεισθεὶς κατέδωκε τὰ ὀνόματα εἴκοσι καὶ δύο πολιτῶν, ὡς 'Ερμοκοπιδῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάλατον. Τὸ πλῆθος ἐνόμισεν, ὅτι ἐτιμώρησε τοὺς ἀληθεῖς 'Ερμοκοπίδας, καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐθεώρησε τὸν 'Ανδοκίδην εὐεργέτην. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ κατχρότου οὐδέποτε ἐν 'Αθήναις ἦτο ἐντιμον, ἡ κατάδοσις προσέτριψεν αὐτῷ ὄνειδος καὶ ὁ 'Ανδοκίδης κταλιπὼν τὰς 'Αθήνας ἀπεδήμησεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Κύπρον, ἐνθ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἐκεῖ ἡγεμόνων σχέσεις συνῆψεν.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ 'Ανδοκίδου φέρονται τέσσαρες λόγοι, ὁ κατ' 'Αλκιβιάδου, ὁ περὶ μυστηρίων ¹⁾, ὁ περὶ τῆς ἑαυτοῦ καθό-

¹⁾ (Τὸ προοίμιον τοῦ περὶ τῶν μυστηρίων λόγου τοῦ 'Ανδοκίδου).

« Τὴν μὲν παρασκευὴν, ὧ ἄνδρες, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐμῶν, ὥστ' ἐμὲ κακῶς ποιεῖν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, ἐξ ἀρχῆς ἐπειδὴ τάχιστα ἀφικόμεν εἰς τὴν πόλιν ταυτηνί, σχεδόν τι πάντες ἐπίστασθε, καὶ οὐδὲν δεῖ περὶ τούτου πολλοὺς λόγους ποιῆσθαι· ἐγὼ δ', ὧ ἄνδρες, δεήσομαι ὑμῶν δίκαια καὶ ὑμῖν τε ῥάδια χαρίζεσθαι καὶ ἐμοὶ ἄξια πολλοῦ τυχεῖν παρ' ὑμῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνθυμηθῆναι ὅτι νῦν ἐγὼ ἤκω οὐδεμιᾶς μοι ἀνάγκης οὐσης παραμείναι, οὐτ' ἐγγυητὰς καταστήσας οὐθ' ὑπὸ δεσμῶν ἀναγκασθεὶς, πιστεύσας δὲ μάλιστα μὲν τῷ δικαίῳ, ἔπειτα δὲ καὶ

δου καὶ ὁ περὶ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνης. ἅπαντες ἀναφερόμενοι εἰς συμβάντα, ὧν αὐτὸς μετέσχευ. Ὡς πρὸ τὴν γλῶσσαν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀπλοῦς, ἀλατάσκευος, ἀφελῆς καὶ ἀσχημάτιστος. Ἐν γένει δὲ κεῖται μετὰ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τοῦ Λυσίου, διότι, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀντιφῶντος εἶναι μεγαλοπρεπῆς καὶ τοῦ Λυσίου ἡ συνήθης, ἡ τοῦ Ἀνδοκίδου μετέχει ἀμφοτέρων.

Ὑμῖν, γνώσεσθαι τὰ δίκαια καὶ μὴ περιόψεσθαι με ἀδίκως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἑμῶν διαφθαρέντα, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον σόφειν δικάως, κατὰ τε τοὺς νόμους τοὺς ὑμετέρους καὶ τοὺς θεοῦ, οὓς ὑμεῖς ὁμολογῶντες μέλλετε τὴν ψῆφον οἴσειν. Εἰκότως δ' ἂν, ὦ ἄνδρες, τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοιτε περὶ τῶν ἐθελοντῶν εἰς τοὺς κινδύνους καθισταμένων, ἢνπερ αὐτοὶ περὶ αὐτῶν ἔχουσιν. Ὅποσοι μὲν γὰρ μὴ ἠθέλησαν ὑπομεῖναι καταγρόντες αὐτῶν ἀδικίαν, εἰκότως τοὶ καὶ ὑμεῖς τοιαῦτα περὶ αὐτῶν γιγνώσκετε, οἷά περ καὶ αὐτοὶ περὶ σφῶν αὐτῶν ἔγνωσαν. Ὅποσοι δὲ πιστεύσαντες μηδὲν ἀδικεῖν ὑπέμειναν, δίκαιοί ἐστε καὶ ὑμεῖς περὶ τούτων τοιαύτην ἔχειν γνώμην, οἷαν περ καὶ αὐτοὶ περὶ αὐτῶν ἔσχον, καὶ μὴ προκαταγιγνώσκων ἀδικεῖν. Αὐτίκα ἐγὼ πολλῶν μοι ἀπαγγελλόντων, ὅτι λέγοιεν οἱ ἐχθροὶ ὡς ἄρα ἐγὼ οὗτ' ἂν ὑπομείναιμι οἰχήσομαι τε φεύγων, — τί γὰρ ἂν καὶ βουλόμενος Ἀνδοκίδης ἀγῶνα τοσοῦτον ὑπομείνειεν, ὃ ἔξεστι μὲν ἀπελθόντι ἐντεῦθεν ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἔστι δὲ πλεύσαντι εἰς Κύπρον, ὅθεν περ ἦκει, γῆ πολλή καὶ ἀγαθὴ διδομένη καὶ δωρεὰ ὑπάρχουσα ; οὗτος ἄρα βουλήσεται περὶ τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ κινδυνεῦσαι ; εἰς τί ἀποβλέψας ; οὐχ ὄρα τὴν πόλιν ἡμῶν ὡς διάκειται ; Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες, πολλὴν τὴν ἐναντίαν τούτοις γνώμην ἔχω Ἄλλοθι τε γὰρ ὧν πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔχειν στερόμενος τῆς πατρίδος οὐκ ἂν δεξαίμην, τῆς πόλεως οὕτω διακειμένης, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ λέγουσι· πολὺ δ' ἂν αὐτῆς μᾶλλον πολίτης δεξαίμην εἶναι ἢ ἐτέρων πόλεων, αἷ ἴσως πάνυ μοι δοκοῦσιν ἐν τῷ παρόντι εὐτυχεῖν. Ἄπερ γιγνώσκων ἐπέτρεψα διαγῶναι ὑμῖν περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἑμαντοῦ. Αἰτοῦμαι οὖν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, εὖνοιαν πλείω παρὰσχέσθαι ἐμοὶ τῷ ἀπολογουμένῳ ἢ τοῖς κατηγοροῖς, εἰδόμενος ὅτι κἂν ἐξ ἴσου ἀκροᾶσθε, ἀνάγκη τὸν ἀπολογούμενον ἐλάττω ἔχειν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ

Γ'

§ 9. Λυσίας.

Ὁ ῥήτωρ Λυσίας εἶναι υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος Συρακοσίου Κεφάλου, ὅστις ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ παρακίνησιν τοῦ Περικλέους. Ὁ ῥήτωρ ἐγεννήθη τῷ 458 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 379 π. Χ. Δεκαπενταέτης δὲ μετὰ τῶν δύο ἄλλων αὐτοῦ ἀδελφῶν Πολεμάρχου καὶ Εὐθυδήμου μετέσχε τῆς ἀποικίας τῶν Θουρίων (444 π. Χ.), οὗς ἔκτισαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τραγικὴν ἐκδοχὴν τοῦ Σικελικοῦ πολέμου οἱ Ἀττικίζοντες ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ κατεπιέσθησαν καὶ ὁ Λυσίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τριακοσίων ὀπαδῶν ἦλθον εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου (412 π. Χ.) Ἐνταῦθα ἰδρύσαντες ἀσπίδοποιεῖον ἀπησχόλουν πολλοὺς δούλους. Ἀλλ' οἱ τριάκοντα ἐκ πλεονεξίας ἀφῆρσαν τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ ἀπέκτειναν τὸν Πολεμάρχον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ῥήτωρ ἐσώθη φυγὼν εἰς Μέγαρα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς στασιώτας τῆς Φυλῆς (ἐταίρους τοῦ Θρασυβούλου) ἐκ τῶν λειψάνων τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἔδωκε χρήματα καὶ ὄπλα, ὁ Θρασύ-

πολλοῦ χρόνου ἐπιβουλεύσαντες καὶ συνθέντες, αὐτοὶ ἄνευ κινδύνων ὄντες, τὴν κατηγορίαν ἐποιήσαντο· ἐγὼ δὲ μετὰ δέους καὶ κινδύνου καὶ διαβολῆς τῆς μεγίστης τὴν ἀπολογίαν ποιῶμαι. Εἰκὸς οὖν ὑμᾶς ἔστιν εὐνοίαν πλείω παρασχεῖσθαι ἐμοὶ ἢ τοῖς κατηγοροῖς. Ἔτι δὲ καὶ τόδε ἐνθυμητέον, ὅτι πολλοὶ ἤδη πολλὰ καὶ δεινὰ κατηγορήσαντες παραχορῆμα ἐξηλέγχθησαν ψευδόμενοι οὕτω φανερώς, ὥστε ὑμᾶς πολὺ ἂν ἥδιον δίκην λαβεῖν παρὰ τῶν κατηγορῶν ἢ παρὰ τῶν κατηγορημένων· οἱ δ' αὖ, μαρτυρήσαντες τὰ ψευδῆ ἀδίκως ἀνθρώπους ἀπολέσαντες ἐάλωσαν παρ' ὑμῖν ψευδομαρτυριῶν, ἥμικ' οὐδὲν ἦν πλέον τοῖς πεπονθόσιν. Ὅπότε οὖν ἤδη πολλὰ τοιαῦτα γέγνηται, εἰκὸς ὑμᾶς ἔστι μήπω τοὺς τῶν κατηγορῶν λόγους πιστοὺς ἠγεῖσθαι. Εἰ μὲν γὰρ δεινὰ κατηγορεῖται ἢ μή, οἷόν τε γινῶναι ἐκ τῶν τοῦ κατηγοροῦ λόγων· εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτά ἐστι ἢ ψευδῆ, οὐκ' οἷόν τε ὑμᾶς πρότερον εἰδέναι πρὶν ἂν καὶ ἐμοῦ ἀκούσητε ἀπολογουμένον.

βουλος εὐθὺς μετὰ τὴν κάθοδον ἔγραψε ψήφισμα, ὅπως ἐδοθῆ τῷ ῥήτορι τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦς τὸ ψήφισμα ἦτο ἀπροβούλευτον, ὁ Ἀρχίνος ἐγράψατο τὸν Θρασύβουλον παρανόμων, καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ Θρασυβούλου κατέπεσεν, οὕτω δ' ὁ Λυσίας ἔμεινεν ἰσοτελής. Ἐνεκα τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῆ ὡς δημόσιος ῥήτωρ, ἀλλὰ μόνον πρὸ τῶν δικαστηρίων, ὑπερχσπίζων τὰς ἰδίας ὑποθέσεις.

Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἐκ τῶν περιπετειῶν ἡ οὐσία τοῦ ῥήτορος ἐμυδενίσθη, ὁ Λυσίας ἠναγκάσθη νὰ γείνη λογογράφος, τουτέστι συγγραφεὺς λόγων χάριν ἄλλων, οἵτινες μὴ ὄντες ἀδύνατοι εἰπεῖν ἠδύναντο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ν' ἀπαγγέλλωσιν οἱ ἴδιοι τοὺς παρ' ἄλλων ἐπὶ χρήμασιν παρασκευαζομένους λόγους, οὓς ἐμάνθανον ἀπὸ στόματος.

Ὁ κατ' Ἐρατοσθένους λόγος εἶναι ὁ παλαιότατος τῶν διασωθέντων ἡμῖν καὶ ὁ μόνος, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ Λυσίας ἀπήγγειλεν. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου τούτου (403 π. X.) συνέγραψε πάντας τοὺς λόγους, οὓς γνωρίζομεν. Οἱ λόγοι τοῦ Λυσίου διαιροῦνται εἰς τὰ τρία εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, δικανικούς, συμβουλευτικούς καὶ ἐπιδεικτικούς ἢ πικνηγυρικούς. Πλὴν ὁμοῦς τούτων συνέγραψε καὶ ἄλλους, ὡς ἔρωτικούς, ἐταιρικούς καὶ ἐπιστολικούς. Ὡς μὴ ὦν πολίτης οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἶχεν εἰς πολιτικούς λόγους, οὐδὲν ἤττον ὁμοῦς δυνάμεθα νὰ παρδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τοιούτους λόγους συνέταξε χάριν ἄλλων πρὸς ἀπομνημόνευσιν. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγοῦνται οἱ πολλοὶ καὶ ποικίλοι λόγοι αὐτοῦ, οὓς οἱ παλαιοὶ ἀνεβίβαζον εἰς διακοσίους τριάκοντα καὶ τρεῖς γησιούς. Τούτων σφίζονται τριάκοντα καὶ εἰς.

Ὁ Λυσίας εἶναι ὁ εὐρετῆς τοῦ ἐνός τῶν τριῶν χαρακτήρων τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, δηλ. τοῦ ἰσχυοῦ, καθ' ὃν τὰ πάντα ἐκφράζονται διὰ τῶν κοινῶν καὶ συνήθων λέξεων καὶ σπανίως γίνεται χρῆσις τροπικῆς (μεταφορικῆς) φράσεως καὶ ποιητικῆς κατασκευῆς, διότι καλλίστη ἀρετὴ τοῦ χαρακτῆρος τούτου εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ ἀφέλεια καὶ καθαρὰ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο σπουδαία ἀρετὴ τοῦ Λυσίου εἶναι ἡ σαφήνεια, ἣν συνῶει μετὰ θχυμαστῆς βραχυτῆτος.

Πρὸς τούτοις ὁ Λυσίας ἐπιτυγχάνει τῆς ἐναργείας τῆς παραστάσεως καὶ ἠθοποιίας τῶν προσώπων καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ὑπάρχει ἀνηθοποίητον. Ἐκδηλοῦται δ' ἠθοποιία α') διὰ τῶν ἐννοιῶν, β') διὰ

τῶν λέξεων καὶ γ') διὰ τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων. Καὶ τὰ τρία δὲ ταῦτα ἐπιτυγχάνει ὁ ῥήτωρ, διότι τοὺς ἀνθρώπους εἰσάγει λέγοντας ἀνάλογα καὶ μέτρια, πρὸς δὲ μεταχειρίζεται λέξεις ἀρμοζούσας εἰς τὰ ἤθη, σαφεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους συνηθεστάτας. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ εἰς τὰς περιόδους καὶ τοὺς ῥυθμούς δὲν ὑπάρχει ἡθοποιία, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνευ ῥυθμοῦ γλῶσσαν, συνδέει τὰς λέξεις ἀφελῶς. Συντάσσων δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ κατὰ τὸν λέγοντα τοὺς ἀκούοντας καὶ τὰ πράγματα μεταχειρίζεται γλῶσσαν πρέπουσαν. Τὸ πρέπον δὲ τοῦτο θηρεῖει πανταχοῦ, διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ἔχει γλῶσσαν ἠθικὴν (προσήμενος τῷ ἤθει, τῷ χαρακτῆρι), διηγούμενος πιθανὴν καὶ ἀπέριτον, ἀποδεικνύων στρογγύλην καὶ πυκνὴν καὶ ἀνακεφαλαιῶν διαλελυμένην καὶ σύντομον. Ἡ γλῶσσα τοῦ Λυσίου εἶναι πιθανὴ καὶ φυσικὴ, δὲν βιάζει τὸν ἀκροατὴν οὔτε ἐξαναγκάζει αὐτόν, ἀλλ' ἐξαπατᾷ τούτον. Καθόλου δ' ἡ ῥητορικὴ τοῦ Λυσίου εἶναι ἐπιτηδεῖα, οὐχὶ ἵνα δείξῃ τέχνην. ἀλλ' ἵνα καταδείξῃ τὴν ἀλήθειαν. Θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὡς ἄριστος κανὼν τῆς γνησίας Ἀττικῆς λέξεως, ἀναμάρτητος καὶ καθαρῶς.

Δ'

§ 10. Ἴσοκράτης.

Νέαν ἐποχὴν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀποτελεῖ Ἴσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, γεννηθεὶς τῷ 436 π. Χ. καὶ θανὼν τῷ 338 π. Χ. μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην. Νέος ὢν ἠκροάσατο τῶν καλλίστων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνδρῶν, Προδίκου, Γοργίου, Σωκράτους καὶ Πρωταγόρου. Ἡλικιωθεὶς δὲ ἠσχολεῖτο εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐστράτευτο εἰς τὸ πολιτικὸν εἶδος τῆς ῥητορικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύσις αὐτοῦ δὲν ἦτο κατάλληλος πρὸς τοῦτο διὰ τὸ ἀπαρρησιαστον αὐτοῦ καὶ ἄστονον τῆς φωνῆς, ἐπεδόθη πρῶτος εἰς τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος τῆς ῥητορικῆς συγγράφων χάριν ἄλλων καὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων λόγους, δι' ὧν καὶ αἱ πόλεις δύνανται κάλλιον νὰ πολιτευθῶσι καὶ οἱ ἰδιῶται νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀρετὴν. Κατὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπιφανέστατος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐν Χίῳ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐν Ἀθήναις ἰδρυθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ῥητορικὴ σχολὴ πολλοὺς νέους Ἀ-

θηναίους καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆρξαν οἱ μέγιστοι ἱστορικοὶ, ῥήτορες καὶ στρατηγοί, εἶον Θεόπομπος ὁ Χίος, Ἐφορος ὁ Κυμαῖος, Ὑπερείδης, Ἰσαῖος καὶ Τιμόθεος ὁ υἱὸς τοῦ Κόνωνος.

Ἐκ τῶν ἐξήκοντα λόγων, οὓς ἡ ἀρχιότης κατεῖχεν, ὧν δ' ὅμως εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἢ εἴκοσι καὶ πέντε ἐθεωροῦντο γνήσιοι, ἔχουσι διασωθῆ εἴκοσι καὶ εἷς, πρὸς δὲ δέκα ἐπιστολαί. Οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι διάφοροι τὸ περιεχόμενον, οἱ μὲν δικανικοὶ, ἐξ τὸν ἀριθμὸν (περὶ τοῦ ζεύγους, Τρῳαϊκῆς, πρὸς Καλλιμάχον, Αἰγινήτικος, κατὰ Λοχίτου, καὶ πρὸς Εὐθύβουν), οἱ δὲ συμβουλευτικοὶ, οἱ δὲ πανηγυρικοὶ, ὧν διαπρέπουσιν ὁ Πανηγυρικός, εἰς συγγραφὴν τοῦ ὁποίου λέγεται, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐδαπάνησε δέκα καὶ πέντε ἔτη, καὶ ὁ Παναθηναϊκός. Ἐν τῷ Πανηγυρικῷ, ὅστις εἶναι ἀριστοῦργημα ῥητορικῆς τέχνης, ὁ Ἰσοκράτης πραγματεύεται περὶ ὁμοιοῦς ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ πολέμου πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἐν δὲ τῷ ἐπιστολιμαίῳ λόγῳ πρὸς Φίλιππον ὁ ῥήτωρ συμβουλεύει τῷ Φιλίππῳ, βασιλεῖ τῶν Μακεδόνων, ὅπως τὰς ἑλληνικὰς πόλεις συμφιλίωσας στρατεύσῃται ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ περὶ ἀντιδόσεως λόγος εἶναι ὁ μόνος, ὃν ἐξεφώνησεν αὐτὸς ὁ ῥήτωρ.

Οὕτως ὁ Ἰσοκράτης ἐν τοῖς πλείστοις τῶν λόγων αὐτοῦ ἔχει πανελλήνιον χαρακτῆρα, τὰς δὲ ὑποθέσεις ὑψηλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς σκοπούσας, ὅπως διδάξωσι τοὺς Ἕλληνας. Τὴν πανελλήνιον ἔνωσιν ποθῶν κατὰ τῶν βαρβάρων δὲν ὑβρίζει, ὡς οἱ ἄλλοι ῥήτορες, τὴν Σπάρτην, τὰς Θήβας καὶ τὸ Ἄργος, ἀλλὰ σεβόμενος καὶ ἀναγνωρίζων ἐκ δικαιοσύνης τὰ δίκαια τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων συμβουλεύει τοῖς Ἕλλησιν, ἵνα τὰς πρὸς ἀλλήλους ἐριδας ἀφέντες στρέψωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν κατὰ τῶν βαρβάρων.

Ἐκτὸς τῆς δικαιοσύνης ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ῥήτορος διαφαίνεται καὶ ἡ θερμὴ αὐτοῦ φιλοπατρία. Δεῖγμα δὲ ταύτης, πλὴν τῶν λόγων, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ εἶναι. Διότι μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἦταν τῶν Ἀθηναίων, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἀπέθανεν ἀποκαρτερήσας εἰς ἡλικίαν ἐνενηκόντα ὀκτὼ ἐτῶν. Ὁ ῥήτωρ ἐτάφη δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐστάθη Σειρήν, οἷον ἄδουσα, σύμβολον τῆς εὐμουσίας αὐτοῦ.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι μὲν καθαρὰ, ὡς ἡ γλῶσσα τοῦ Λυσίου, καὶ ἐναργής, ἀλλὰ δὲν εἶναι βραχεῖα, ὡς ἡ γλῶσσα ἐκείνου.

Παρὰ τῷ Ἰσοκράτει ὑπάρχει ἡ κατεστραμμένη, ἥτοι ἡ ἐμπειροδὸς γλῶσσα. Πανταχοῦ δὲ ἐν τῇ συνθέσει τοῦ λόγου θηρεύει τὴν εὐφωνίαν, ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν καὶ δὲν ἐπιτρέπει ἢ ἀκολουθῶσι δύο ἁμόφωνοι συλλαβαί, (π.χ. εἰπούσα σαφῆ). Διὸ ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων δὲν εἶναι οὔτε φυσικὴ οὔτε ἀφελῆς οὔτε ἐναγώνιος, ὡς ἡ τοῦ Λυσίου, ἀλλὰ πομπώδης καὶ ποικίλη. Θηρεύει δὲ τὴν εὐπέειαν καὶ μουσικὴν ἁρμονίαν τῶν λέξεων μεταχειρίζεται τὰ πάρισα, τὰ ὁμοιοτέλευτα καὶ τὰ ἀντίθετα καὶ προσχρμίζει τὰς λέξεις περιέργωγας μηκύνων τὸν λόγον πέρα τοῦ χρησίμου ¹⁾. Ἡ ὑπερβολικὴ δ' ὁμως χρῆσις τῶν ῥητορικῶν τούτων σχημάτων βλάπτει τὴν ποικιλίαν τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης παρεβλήθη πρὸς ζωγράφον περιβάλλοντα πάντα τὰ σώματα τὸ αὐτὸ ἔνδυμα ²⁾. Ἐνεκεν δὲ τῆς ἐπιζητουμένης ἐν ταῖς περιόδοις τῶν λόγων αὐτοῦ εὐρυθμίας ὀλίγον ἀπέχει τοῦ ποιητικοῦ μέτρου καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον εἰς ἀνάγνωσιν ἢ εἰς ἀκρόασιν.

Ε'

§ 11. Ἰδαῖος.

Μαθητὴς τοῦ Λυσίου καὶ Ἰσοκράτους ἦτο ὁ ἐν Χαλκίδι μὲν γεννηθεὶς, ἐν Ἀθήναις δὲ διατρίβων Ἰσαῖος, διδάσκαλος τοῦ Δημοσθένους.

1) Ἐκ τοῦ πνευγυρ. «Πλείστον μὲν οὖν ἀγαθῶν αἰτίους, καὶ μεγίστων ἐπαίνων ἀξίους ἠγοῦμαι» (πάρισον καὶ ὁμοιοτέλευτον)· καὶ αὖθις «οὐδὲ ἀπέλαον μὲν ὡς ἰδίων, ἡμέλων δὲ ὡς ἀλλοτρίων — ἀλλ' ἐκῆδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπείχοντο δέ, ὥσπερ χρῆ, τῶν μηδὲν προσηκόντων» (πάρισον, ὁμοιοτέλευτον καὶ ἀντίθετον).

2) «Ἐοικέναι τέ φησιν αὐτὸν ζωγράφῳ ταῖς αὐταῖς ἐσθήσεσι καὶ τοῖς αὐτοῖς σχήμασι πάσας ἐπικοσμοῦντι τὰς γραφάς. Ἀπαντας γοῦν εὐρίσκειν τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῖς αὐτοῖς τρόποις τῆς λέξεως κεχρημένους· ὥστε ἐν πολλοῖς τεχνικῶς τὰ καθ' ἕκαστα ἐξεργαζόμενον τοῖς ὅλοις ἀπρεπῆ παντελῶς φαίνεσθαι, διὰ τὸ μὴ προσηκόντως τοῖς ὑποκειμένοις τῶν ἡθῶν φράζειν.» (Διον. Ἀλικαρν. Ἰσοκρ.).

vous. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως καὶ τῆς τελευταῖας αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὠρισμένοι, γινώσκεται δὲ μόνον, ὅτι ἤκμαζε μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον μέχρι Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα. Καὶ οὗτος εἶχε ῥητορικὴν σχολὴν καὶ ἔγραφε λόγους χάριν ἄλλων, ἰδίᾳ δὲ δικανικούς, ὅπερ διὰ τὸ φιλόδικον τῶν Ἀθηναίων παρέσχεον οὐ μικρὸν κέρδος αὐτῷ. Μεγάλη δὲ δόξα ἀποδίδεται τῷ Ἰσαίῳ, ὅτι ἐβοήθησε τῷ Δημοσθένει ἐν τῇ δίκῃ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἀμισθὶ τοῦτον.

Ἐκ τῶν ἐξήκοντα καὶ τεσσάρων λόγων τοῦ ῥήτορος, ἐξ ὧν πενήτηκοντα ἐθεωροῦντο γνήσιοι, ἔχομεν μόνον ἑνδεκά υποθέσεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου διαφωτίζοντας κατὰ τοῦτο τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἀθηναίων¹⁾. Ὁ ῥήτωρ οὗτος οὕτω μιμητὴς τοῦ Λυσίου ἐγένετο, ὥστε, ἂν μὴ τις εἶναι ἐντριβῆς περὶ τὴν τέχνην τῶν δύο τούτων ῥητόρων, δυσκόλως δύναται νὰ διακρίνη τοὺς λόγους ἐκατέρου. Ὑπάρ-

¹⁾ (Ἐκ τοῦ περὶ τοῦ Κλεωνύμου κλήρου λόγου τοῦ Ἰσαίου. Διήγησις).

«Δεινίας γὰρ ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς ἐπιτρόπευσεν ἡμᾶς, θεῖος ἂν ὄρφανὸς ὄντας. Κλεωνύμῳ δ' οὗτος, ᾧ ἄνδρες, διάφορος ἂν ἔτυχεν. Ὅποιος μὲν οὖν αὐτῶν ἦν τῆς διαφορᾶς αἴτιος, ἴσως οὐκ ἐμὸν ἔργον ἐστὶ κατηγορεῖν· πλὴν τοσοῦτόν γε ἂν δικαίως αὐτοῖς ἀμφοτέροις μεμπαίμην, ὅτι καὶ φίλοι τέως ὄντες καὶ προσφάσεως οὐδεμιᾶς γενομένης ἐκ λόγων τινῶν οὕτως εἰκῆ πρὸς ἀλλήλους ἐχθρὰν ἀνείλοντο. Ὅτι δ' οὖν ἐκ ταύτης τῆς ὀργῆς Κλεωνύμος ταύτας ποιεῖται τὰς διαθήκας, οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν, ὡς ὕστερον ἐσώθη, ἔλεγεν, ὄρων δὲ ἡμᾶς ἐπιτροπευομένους ὑπὸ Δεινίου καὶ δεδιὼς μὴ τελετήσειεν αὐτὸς ἔτι παῖδας ἡμᾶς καταλιπὼν καὶ τῆς οὐσίας ἡμετέρας οὐσης γένοιτο κύριος Δεινίας· ἠγείτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸν ἐχθιστὸν τῶν οἰκείων ἐπιτρόπον καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν καὶ ποιεῖν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα τοῦτον, ἕως ἡμεῖς ἠβήσαιμεν, ᾧ ζῶν διάφορος ἦν· ταῦτα διανοηθεὶς ἐκεῖνος, εἴτ' ὀρθῶς εἶτε μὴ, τὰς διαθήκας ταύτας διέθετο. Καὶ εὐθύς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο».

χουσι δ' ἄμω καὶ τινες διαφοραὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰσαίου εἶναι μὲν, ὡς καὶ ἡ τοῦ Λυσίου, ἀκριβής, σαφής, ἐνκρηγής καὶ σύντομος, ἀλλ' ἡ τοῦ Λυσίου εἶναι μᾶλλον ἀπέριττος καὶ ἀνάλογος τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος (ἀφελή τε καὶ ἡθικὴ μᾶλλον ἐστὶ), ἐπομένως ἀπλούστερον ἐσχηματισμένη, ὅπερ παρέχει τῷ λόγῳ πολλὴν χάριν καὶ ἡδονήν. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὅσῳ ὁ Ἰσαῖος εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Λυσίου κατὰ τὴν χάριν, τοσοῦτῳ ὑπερέχει ἐκείνου κατὰ τὴν δεινότητα τῆς ῥητορικῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς. Ὁ ῥήτωρ οὗτος διεπονηρεύετο τὸν ἀντίδικον καὶ κατεστρατῆγει τοὺς δικαστάς. Ἄλλ' ὁ μὲν Λυσίας οὕτω πιθανὸς ἦτο, ὥστε καὶ ὑπὲρ ἀδίκων ὁμιλῶν ἐπειθεν, ὁ δ' Ἰσαῖος καὶ ἐν τοῖς δικαίοις ἦτο ὑπόπτος.

ΣΤ'

§ 12. Λυκοῦργος.

Ἐκ τῶν σχέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Φίλιππον ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἀθήναις δύο πολιτικὰ συστήματα, τὸ Μακεδονικὸν καὶ τὸ ἀντιμακεδονικόν. Τὸ πρῶτον συνίστατο ἐκ ῥητόρων, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐπώλουν τὴν ῥητορικὴν δεινότητα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος, ἄλλοι ἠπατώσαντο ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Φιλίππου, καὶ τέλος ἄλλοι διὰ πάσης θυσίας ἐζήτουν τὴν εἰρήνην, διότι αὕτη ἤρμοζεν εἰς τὰς πολιτικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις. Εἰς τοὺς Μακεδονίζοντας ἀνήκεν ὁ Αἰσχίνης, ὁ Εὐβουλος, ὁ Φιλοκράτης, ὁ Δημόδοχος, ὁ Δειναρχος καὶ ἄλλοι. Πρὸ πάντων ὁ Φιλοκράτης ἄνευ αἰδοῦς ἐπεδοείκνυε τὴν μετὰ τοῦ Φιλίππου φιλίαν, παρ' οὗ πλοῦσια δῶρα ἐλάμβανεν. Μέσην δ' ὁδὸν ἐχάραξε πρὸς τὰ δύο πολιτικὰ συστήματα ὁ Φωκίων, ὅστις ἐκ παντὸς τρόπου ἀπέφευγε τὸν πρὸς τοὺς Μακεδόνας πόλεμον, διότι ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ κρατῶσιν ἐν πολέμῳ ἢ νὰ εἶναι φίλοι τῶν κρατούντων. Τοῦ Φωκίωτος τὴν δεινότητα ὠμολόγουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοι τούτου. Αὐτὸς ὁ Δημοσθένης τῶν μὲν ἄλλων ῥητόρων κατεφρόνει, ὅτε ὁμοῦς ἐβλεπε τὸν Φωκίωνα ἀνιστάμενον, ἔλεγεν ἡρέμα πρὸς τοὺς φίλους: «ἡ τῶν ἐμῶν λόγων κοπίς πάρεστι». Ὁ Φωκίων δὲν ἠγάπα τὰς μακρηγορίας, ἀλλὰ βραχυλογώτατος ὢν παρεβάλλετο πρὸς νόμισμα, ὅπερ ἐν σμικροτάτῳ ὄγκῳ ἔχει μεγίστην ἀξίαν. Μόνον ἐν νεῦμα ἢ

φῆμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦτο ἀντίρροπον πρὸς πολλὰ ἐνθυμήματα καὶ περιόδους τῶν ἄλλων ρητόρων. Οἱ δὲ πολέμιοι πρὸς τοὺς Μικεδόνος ῥήτορες ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Δημοχάρης, ὁ Ὑπερίδης, ὁ Ἡγήσιππος, ὁ Πολύευκτος, ὁ Μοιροκλῆς, ὁ Διόφαντος καὶ ὁ Λυκοῦργος. Οὗτος γεννηθεὶς τῷ 390 π. Χ. ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἱερατικὸν οἶκον τῶν Βουταδῶν, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο οἱ ἱερεῖς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἐγένετο ἀκροατῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ γνώριμος τοῦ Ἰσοκράτους.

Παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἶχε μεγίστην ὑπόληψιν, διότι ταμίαις γενόμενος ἠύξησε τὰς προσόδους ἐξ ἐξακοσίων εἰς χίλια διακόσια τάλαντα, διεκόσμησε τὰς Ἀθήνας, ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, καὶ πολλὰ ἔργα ἡμιτελῆ παραλαβὼν εἰς πέρας ἤγαγεν, ὡς τοὺς νεωσοίκους καὶ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Οὗτος ἀνίδρυσε χαλκίνοὺς ἀνδριάντας ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου καὶ τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν ἐποίησεν ἐπίσημον ἔκδοσιν. Ἐπειδὴ δ' οὕτω πολλὰ εὐηργέτησε τὴν πόλιν, ὅτε ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καταστρέψας τὰς Θήβας τῷ 335 π. Χ. ἐζητήσατο παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὸν ῥήτορα καὶ μετ' αὐτοῦ ἑνέα ἄλλους κατ' αὐτοῦ πολιτευομένους, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκδώσωσι τοῦτον καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς λοιποὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐπεισαν αὐτὸν νὰ ἀφήσῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Οὐ μόνον δὲ ζῶντα ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης διὰ στεφάνων καὶ ἄλλων τιμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντα ἔθαψαν δημοσίᾳ δαπάνῃ παρὰ τὴν Ἀκαδήμειαν ἐν τῇ ὁδῷ, ἐν ἣ τὰ μνημεῖα τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν ἔκειντο. Εἴκοσι δὲ περὶ τοῦ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐγένετο ψήφισμα, ἐν ᾧ ὠρίζετο νὰ ἰδρυθῆ ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκῆ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ νὰ δοθῆ σίτισις ἐν τῷ Πρυτανεῖῳ καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον εἰς τὸν πρεσβύτερον τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Λυκοῦργος ἐπολιτεύσατο ἐπιφανῶς οὐ μόνον πράττων, ἀλλὰ καὶ λέγων. Τὸν ἐντιμὸν δὲ καὶ αὐστηρὸν χαρακτήρα αὐτοῦ ἀπετύπωσε ἐν τῇ ῥητορικῇ αὐτοῦ, ἥτις ὅμως δὲν ἦτο προῖον ἐμφύτου εὐφύιας, ἀλλ' ἐνδεδελεχοῦς σπουδῆς, ἣν μέχρι τοῦ γήρατος ἐξέτεινεν. Ἡ ἀρχαιότης ἐγίνωσκε δέκα καὶ πέντε λόγους τούτου τοῦ ῥήτορος, ἀλλὰ μέχρις ἡμῶν περιεσώθη εἷς, ὁ κατὰ Λεωκράτους. Ἡ σύν-

θεσις ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἔχει τι τὸ τραχὺ διὰ τῶν συγνῶν μεταφορῶν, αἱ δὲ προτάσεις χαλκρῶς συνδέονται, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐξεργασία τοῦ ὕφους δὲν εἶναι παρημελημένη. Τὰς αὐτὰς ιδέας ἐπαναλαμβάνει κατὰ κόρον, ὃ δὲ λόγος δὲν ἀναπτύσσεται κατ' ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐκτείνεται εἰς ποικίλας παρεκβάσεις, ὡς μύθους, ἱστορίας καὶ ῥήσεις ποιητῶν. Διὰ τῶν παρεκβάσεων τούτων ἐξαλείφεται μὲν σχεδὸν ἡ κυρία ὑπόθεσις, ἀλλ' ἐν ταύτῳ διὰ τῶν μύθων καὶ τῶν παρατιθεμένων διδακτικῶν τεμαχίων ποιητῶν καὶ τῆς ὑπομνήσεως ἐνδόξου παρελθόντος διδάσκονται οἱ ἀκροαταὶ καὶ ἐξαίρεται τὸ φρόνημα αὐτῶν. Ὁ ῥητορικός λόγος τοῦ Λυκούργου δὲν ἐφαρπάζει μὲν τὸν ἀκροατὴν διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ταχείας ῥοῆς, ὅμως δ' ἐπισπᾷ διὰ τῆς εὐγενείας τοῦ φρονήματος καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς μεγαλοπρεπείας, δι' ὧν μεγάλως ἐπέδρα ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων.

Z'

§ 13. Δημοσθένης

Δημοσθένης ὁ Δημοσθένης, Πικιανιεύς, ἐγεννήθη τῷ 384 π. Χ. Οὗτος ἐκ πατρὸς εἶχε τὸ γένος ἀνεπίληπτον, ὡς καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Αἰσχίνης μαρτυρεῖ, τὸ ἐκ μητρὸς δ' ὅμως αὐτοῦ γένος λέγεται ὅτι δὲν ἦτο καθαρῶς Ἀττικόν, διότι ἡ ἐκ μητρὸς μάμμη αὐτοῦ ἦτο Σκυθίς, διὸ λοιδορεῖται ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου ὡς Σκύθης, βάρβαρος καὶ Ἑλληνίζων τῇ φωνῇ. Νέος ὢν ἦτο ἀσθενικός τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο οὐδ' εἰς παλαιστρὰν ἐφοίτησε, καὶ ἀνδρωθεὶς δὲ δὲν ἐβελτιώθη πολὺ κατὰ τὸ σῶμα. Ἐνεκα τούτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐσκώπτετο διὰ τὴν μαλακίαν καὶ βάρβατος ἐπωνομάζετο. Καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐν ἡλικίᾳ ἑπτὰ ἐτῶν ὀρφανὸς ἐπετροπεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀρόβου, Δημοφῶντος καὶ Θηριππίδου, οἵτινες ἐσφετερίσθησαν τὰς προσόδους τῆς πατριῆς οὐσίας καὶ ἠμέλησαν τῆς παιδείσεως τούτου. Ὁ Δημοσθένης δ' ὅμως φύσει φιλομαθὴς παρεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σπουδὰς. Ἠκροάσατο, ὡς λέγεται, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἔσχε διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς τὸν Ἰσαῖον. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ τούτου ἤρξατο τὸ πρῶτον τὸ ῥητορικὸν αὐτοῦ σταδίον, συγγράψας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ τοὺς κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ λόγους. Ἄλλ' ἐκ φύσεως εἶχε πολλὰς ἐλλείψεις, αἵτινες ἀνεδείκνυσον αὐτὸν ἀδέξιον ῥή-

τορα, πάσας δ' ὅμως τὰς ἐλλείψεις κατενίκησεν. Γνωστὰ δ' εἶναι τὰ μέσχα, ἃ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη, μαρτυροῦντα προσέτι τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιμονήν. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἦτο ἐπιμελής, ἀλλὰ καὶ καθ' ὄλον τὸν βίον ἦτο τοιοῦτος. ἐν ὧρα νυκτὸς πρὸ λυχνιαίου φωτὸς μελετῶν. Πρὸ πάντων ζηλωτῆς τοῦ Θουκυδίδου γενόμενος τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ οὕτως ἀπὸ μνήμης ἐγίνωσκεν, ὥστε ἐμυθεύθη, ὅτι, κρείσσης ποτὲ τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης καὶ συγκκείσων τῶν ἱστοριῶν τοῦ Θουκυδίδου, αὐτὸς μόνος ἀπεμνημόνευσε πάσας πρὸς γραφήν.

Ὁ Δημοσθένης ἐποίησε μὲν πολλοὺς δικανικοὺς λόγους, ἀλλὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτήσατο ἐκ τῶν πολιτικῶν λόγων καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν σκοποῦντων τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐπετεχνᾶτο, ἵνα ἄρξῃ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Δημοσθένης ἐπειράτο ἐκ παντὸς τρόπου, ἵνα ἀνυψώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, ὑπομιμνήσκων εἰς αὐτοὺς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιάς. Καὶ ἔνθεν μὲν κατεπολέμει τοὺς Φιλιππίζοντας, ἔνθεν δὲ ἐπειράτο ν' ἀνεύρῃ συμμάχους τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ δ' οὗτος οὐδέποτε ἐδέξατο δῶρα παρὰ τοῦ Φιλίππου, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειθόντο εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ ῥήτορος. Μετὰ τὴν ἐν Χαίρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), ἧς αἴτιος ἦτο αὐτός, ἐξηκολούθει νὰ εὐνοῖται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα περιπλεχθεὶς εἰς τὴν τοῦ Ἀρπάλου δίκην κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς ζημίαν πεντήκοντα τάλαντων. Ἡ ὄλη δ' ὅμως περιουσία τοῦ Δημοσθένους ἀνήρχετο εἰς εἴκοσι τάλαντα. Ἐνεκὰ δὲ τούτου μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰ πεντήκοντα τάλαντα ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμοκτήριον, ὅπθθεν τῇ συνδρομῇ τῶν φίλων ἀπέδρα, μὴ δυνάμενος ἔνεκεν ἀσθενείας τοῦ σώματος καὶ γήρωσ νὰ μείνῃ ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ὡς φυγὰς ὁ ῥήτωρ ἔμεινεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν Αἰγίνῃ καὶ Τροίζηνι, ὅθεν ἀνεκλήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τοῦ καλουμένου Λαμιακοῦ πολέμου (323—322 π. Χ.) κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτόν. Οὗτος δ' ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων οὐ μόνον τὴν καταργήσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν παράδοσιν τῶν ἀντιμακεδονίζόντων ῥητόρων, ἐν οἷς καὶ τὸν Δημοσθένην. Οὗτος προλαβὼν κατέφυγεν εἰς Κκαυρίαν ὡς

ἐκέτης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐνταῦθα ἦλθεν Ἀρχίας ὁ ὑποκριτής, ἵνα διὰ τῆς πειθοῦς ἀπαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίπατρον, γινώσκων δ' ὅμως ὅποια τύχη περιέμενεν αὐτὸν ἔλαβε δηλητήριον καὶ ἐτελεύτησε τῷ 322 π. Χ. Οὕτως ὡς ἐλεύθερος πολίτης ἀπέφυγε τὸν δουρικὸν θάνατον, ὃν ἠτοίμαζεν αὐτῷ ὁ Ἀντίπατρος.

Τεσσαράκοντα δ' ἔτη περίπου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔστησαν αὐτῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦν ἀνδριάντα, ἐφ' οὗ ἐπέγραψαν τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα·

*«Εἶπερ ἴσῃν δῶμῃν γνώμῃ, Δημόσθενες, εἶχες,
Οὔποι' ἂν Ἑλλήνων ἦρχεν Ἄρης Μακεδῶν»*

καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ γένους σίτισιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ καὶ τιμητικὴν θέσιν ἐν τῷ θεάτρῳ.

Ὁ Δημοσθένης ὑπερεῖχε πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ρητόρων κατὰ τὴν ρητορικὴν τέχνην, ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ αὐτόν. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ ρήτωρ οὗτος οὐδένα τῶν προγενεστέρων ἐμιμήθη, ἀλλὰ συνύφανε μикτόν τινα χαρακτῆρα γλώσσης, ἐκ τῶν προηγουμένων περαλαβὼν ὅσα ἄριστα καὶ χρησιμώτατα ἐν ἐκείνοις ὑπῆρχον. Διὰ τοῦτο ἡ γλώσσα τοῦ Δημοσθένους εἶναι ποικίλη, μεγαλοπρεπὴς καὶ λιτή, περιττὴ καὶ ἀπέριττος, πανηγυρικὴ καὶ ἀληθής, αὐστηρὰ καὶ ἰλαρὰ, σύντονος καὶ ἀνειμένη. Κατὰ τὸ διάφορον εἶδος δ' ὅμως τῶν λόγων μετεχειρίζετο καὶ διάφορον χαρακτῆρα λόγου, καὶ ἐν μὲν τοῖς δικανικοῖς εἶναι γλαφυρός, ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς μεγαλοπρεπής. Πρὸ πάντων διακρίνει τὸν Δημοσθένην ἡ δραματικὴ ἐνέργεια. Ὁ ρήτωρ οὗτος ὑπάρχει ἐν διηγετικῇ σχέσει πρὸς τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἀντιδίκους. Πολλαχοῦ προβάλλει ἐρωτήματα, πρὸς ἃ δίδει ἀπαντήσεις κατὰ τὸ αὐτοῦ συμφέρον. Συχνάκις εἰρωνεύεται τὸν ἀντίπαλον, ἢ δ' εἰρωνεῖα ἐνίοτε προχωρεῖ εἰς βαρὺ σκῶμμα καὶ πικρίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀνεγνώριζον ὡς γνησίους λόγους αὐτοῦ ἐξήκοντα καὶ πέντε, ὧν ἔχουσι περισωθῆ ἐξήκοντα καὶ εἰς, ἐν οἷς τινες εἶναι βεβαίως νόθοι. Πρὸς δὲ ὑπάρχουσιν ἐξήκοντα πέντε προσίμια καὶ ἐξ ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ρήτορος εἶναι α') δέκα καὶ πέντε συμβουλευτικοὶ πρὸ τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἐκκλησίας ἐκφωνηθέντες.

Ἐκ τούτων δὲ πάλιν οἱ δώδεκα εἶναι Φιλιππικοί, ἐξ ὧν οἱ μὲν τρεῖς ἐπιγράφονται Ὀλυμπιακοὶ οἱ δὲ τέσσαρες ἰδίᾳ Φιλιππικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἐπιγράφονται περὶ εἰρήνης, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ, περὶ Ἀλοννήσου, πρὸς τὴν Φιλίππου ἐπιστολὴν καὶ περὶ συντάξεως. Τῶν τριῶν τελευταίων ἡ γνησιότης ἀμφιβάλλεται. β') δέκα καὶ πέντε δημόσιοι δικανικοί, ἀφορῶντες δημοσίας ὑποθέσεις. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἐξῆς· ὁ περὶ στεφάνου, ὁ κάλλιστος τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ὁ πρὸς Δελτινὴν, ὁ περὶ παραπροσβείας (ἐκάτερος μετὰ τὸν περὶ στεφάνου λόγον ἐξέχων κατὰ τὴν ἀξίαν), ὁ κατ' Ἀνδροτίωνος, ὁ κατὰ Τιμοκράτους, ὁ κατ' Ἀριστοκράτους καὶ ὁ κατὰ Μειδίου, μὴ ἀπαγγεληθεὶς γ')

Η'

§ 14. Αἰσχίνης

Αἰσχίνης ὁ Ἀτρομήτου Ἀθηναῖος ἐκ ταπεινοῦ γένους καταγόμενος ἐγεννήθη τῷ 389 π. Χ. Τὸ κατ' ἀρχὰς οὗτος ἐπηγγέλλετο τὸν τριταγωνιστὴν ἐν τῷ θεάτρῳ, οὐχὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν, ἀλλὰ χάριν πορισμοῦ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ἐξ ὑποκριτοῦ ἔπειτα ἐγένετο γραφεὺς. Καὶ τὰ δύο δὲ ταῦτα ἐπιτηδεύματα συνεβάλλοντο πρὸς ἀνάπτυξιν τῷ ῥήτορος, διότι ὡς ὑποκριτὴς μὲν ἐγνώρισε τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀττικῆς σκηνῆς, ὡς γραφεὺς δὲ τὰ ψηφίσματα τῆς πολιτείας. Διὰ τῆς πραγματικῆς ταύτης ὁδοῦ ὁ Αἰσχίνης ἐγένετο ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς δὲ ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς διὰ πολιτικῶν λόγους. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Αἰσχίνης ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀντιμακεδονίζοντας καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπέμφθη πρέσβυς εἰς Μεγαλόπολιν, ἐνθα ἐδημηγόρησε κατὰ τῶν πρέσβων τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ὑστερον δ' ὅμως πεμφθεὶς εἰς Μακεδονίαν, ὅπως κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Φιλίππου, ὑπὸ τοῦ πανούργου ἐκείνου ἡγεμόνος ἠπατήθη καὶ ἐκτοτε διετέλεσε φίλος τούτου. Κατηγορήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ὡς παραπροσβεύσας, ἀλλ' ὅμως διέφυγε τὴν τιμωρίαν. Οὕτω τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τοῦ Δημοσθένους ὁσημέρι αὐξάνον ἐξερράγη, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι τοῦτον ἐστεφάνωσαν, οὐ μόνον διὰ τὴν δραστηριότητα, ἣν ἐπεδείξετο ἐν τῇ ἐπισκευῇ τῶν τειχῶν, ἐκλεχθεὶς

ἀπὸ τῆς πολιτείας μετ' ἄλλων ἐννέα ἀνδρῶν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν ἰδίων δαπάνην. Ὁ Αἰσχίνης κατηγορήσας τοῦ Κτησιφῶντος τοῦ γράψαντος τὸ ψήφισμα ἐπαίνου καὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους, γραφῆν παρανόμων, ἐν τῇ δίκῃ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν νόμον κατεδικάσθη εἰς ζημίαν χιλίων δραχμῶν καὶ ἀπώλειαν τοῦ δικαίωματος τοῦ ποιεῖν τοιαύτας γραφάς. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἐστεμμένον καὶ νικητὴν ἔφυγεν εἰς Ἐφεσὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥόδον, ὅπου ἔδρυσε ῥητορικὴν σχολήν, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Σάμον, ὅπου ἐτελεύτησε (314 π. Χ.). Ἄν καὶ ὁ Αἰσχίνης ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ἦτο δ' ὅμως ἐπίσης ἄξιος ῥήτωρ. Ὅπερ δὲ τιμᾶ τὴν εὐφυΐαν τοῦτου εἶναι ὅτι ἄνευ παιδείσεως ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον βαθμὸν τῆς ῥητορικῆς δεινότητος. Ὁ λόγος αὐτοῦ δὲν στερεῖται ῥητορικῆς τέχνης, ἦν κατὰ μίμησιν ἔλαβε παρὰ τῶν ἄλλων ῥητόρων, μετενεγκῶν καὶ ὅλα χωρὶα τούτων εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τοῦ Αἰσχίνου κεῖται ἐν τῇ διηγήσει, ἐν ἣ δ' ὅμως πολλάκις παρατηρεῖται ἀσάφειά τις. 1) Ὅσακις δ' ὁ ῥήτωρ σκοπεῖ νὰ διεγείρῃ πάθη εἰς τοὺς ἀκροατάς, ἀνυψοῖ τὸν λόγον διὰ παθητικῆς δυνάμεως καὶ ἀναπτύσσει πληθμονὴν ἐκφράσεων καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως αἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐκφράσεις στεροῦνται ἠθικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἀλήθειαν, δὲν συγκινοῦσιν. Ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Αἰσχίνου λείπει ἡ ῥυθμικὴ ἀρμονία, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους.

Τοῦ Αἰσχίνου σφύζονται, ἐκτὸς ἀποσπασμάτων, τρεῖς λόγοι, οὓς αἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον τρεῖς Χάριτας, κατὰ Τιμάρχου, ἀπαγγελθεῖς τῷ 345 π. Χ., ὁ περὶ παραπροσβείας πιθανῶς μὴ ἀπαγγελθεῖς, ἀλλὰ συγγραφεῖς ὡς ἀπολογία τῆς ἐξυτοῦ πολιτικῆς, καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, ἀπαγγελθεῖς τῷ 330 π. Χ.

Ὁ Κικέρων ἐτίμα μεγάλως τὸν ῥήτορα. Οὕτως οὐ μόνον τὸν κατὰ Κτησιφῶντος μετέφρασεν οὗτος, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φράσεις τούτου ἀπεμιμήθη.

§ 15. Ὑπερείδης

Ὑπερείδης ὁ Ἀθηναῖος ἦτο υἱὸς Γλαυκίππου τοῦ ῥήτορος καὶ

4) Ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ § 86 καὶ ἐφεξῆς, πρὸς δὲ 114 καὶ 172.

μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους γεννηθεὶς τῷ 395 π. Χ. Οὗτος σφοδρὸς ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου ὦν καὶ πλούσιος ἐδαπάνησε πολλὰ ἐκ τῶν ἰδίων εἰς πόλεμον κατὰ τούτου καὶ μετὰ μεγάλου ζήλου ὑπερήσπισε τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας. Κατ' ἀρχάς ἦτο φίλος τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου κατηγορήσας τούτου. Φαίνεται δ' ὁμῶς ὅτι ἐκ μίσους μᾶλλον ἐπολέμησε τὸν πρότερον πολιτικὸν αὐτοῦ φίλον. Ὁ ῥήτωρ διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν αὐτοῦ κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐτιμωρήθη μετὰ τὴν ἀτυγῆ ἐκβασιν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, οὗ αἴτιος αὐτὸς ἦτο, θανατωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἐκ τῶν πεντήκοντα καὶ δύο γνησίων λόγων τοῦ Ὑπερείδου οὐδεὶς μέχρι τοῦ 1847 ἐσώζετο, ὅτε ἐν Θήβαις τῆς ἀνω Αἰγύπτου ἀνευρέθησαν ἀποσπάσματα λόγου ὑπὲρ τοῦ Λυκόφρονος καὶ ἐτέρου κατὰ τοῦ Δημοσθένους. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκδοσιν ἐτέρου χειρογράφου ἀνακαλυφθέντος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ περιέχοντος πλήρη λόγον ὑπὲρ τοῦ Εὐεξεσίππου.¹⁾ Ὑστερον δ' ἐν χειρογράφῳ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου ἀνευρέθη ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Ὑπερείδου, ὃν

1) (Ἐκ τοῦ ὑπὲρ Εὐεξεσίππου λόγου τοῦ Ὑπερείδου § 25—28).

Καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ βοηθεῖν οὐδένα φῆς δεῖν αὐτῷ οὐδὲ συναγορεύειν, ἀλλὰ παρακελεύῃ τοῖς δικασταῖς μὴ θέλειν ἀκούειν τῶν ἀναβαινόντων. Καίτοι τί τούτων ἐν τῇ πόλει βέλτιον ἢ δημοτικώτερόν ἐστι, πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν ὄντων, ἢ ὅποταν τις ἰδιώτης εἰς ἀγῶνα καὶ κίνδυνον καταστὰς μὴ δύναται ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογεῖσθαι, τούτῳ τὸν βουλόμενον τῶν πολιτῶν ἐξεῖναι ἀναβάντα βοηθῆσαι καὶ τοὺς δικαστὰς ὑπὲρ τοῦ πράγματος τὰ δίκαια διδάξαι; Ἀλλὰ νῆ Δία αὐτὸς τοιούτῳ πράγματι οὐ κέχρησαι· ἀλλ' ὅτ' ἔφευγες τὸν ἀγῶνα ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ Οἴου, δέκα μὲν συνηγόρους ἐκ τῆς Αἰγῆδος φυλῆς ἤτήσω, ὧν καὶ ἐγὼ εἷς ἦν αἰρεθεὶς ὑπὸ σοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐκάλεῖς ἐπὶ τὸ δικαστήριον τοὺς βοηθησοντάς σοι. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τί δεῖ λέγειν; Αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ ἀγῶνι πῶς κέχρησαι; οὐ κατηγορήσας ὅποσα ἐβούλου; οὐ Λυκοῦργον ἐκάλεῖς συγκατηγοροῦσά σοι οὔτε τῷ λέγειν οὐδενὸς τῶν ἐν τῇ πόλει καταδεέστερον ὄντα παρὰ τούτοις τε μέτρον καὶ ἐπιεικῆ δοκοῦντα εἶναι; εἶτα σοὶ μὲν ἔξεσι καὶ φεύγοντι τοὺς βοηθήσοντας καλεῖν καὶ διώκοντι τοὺς συγκατηγοροῦς

οὗτος ἐξεφώνησε πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωσθένους καὶ τῶν ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ πεπόντων τῷ 323 π. Χ.

Ὁ Ὑπερείδης ἦτο ἐπιφανὴς ῥήτωρ, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται κατὰ τὸ πάθος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἰδεῶν, δι' ὧν ὁ Δημοσθένης ἐνθουσιάζει τὸν ἀκροατὴν εἶναι γήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ καθ' ἡμέραν Ἀττικοῦ βίου. Αἱ φράσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐκλελεγμέναί. ἀλλὰ φυσικαί, ἡ σύνταξις δὲν εἶναι στρογγύλη οὐδὲ πλουσίως συνηθρωμένη, ἀλλ' ἀφελής, αἱ δὲ ταχεῖαι μεταβάσεις οἴδουσιν εἰς τὸν λόγον ζῶν καὶ κίνησιν. Ὁ Ὑπερείδης ἄνευ περιστροφῶν ἔρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου, ἣν σαφῶς καὶ εὐφυῶς διηγείται. Ὡσαύτως ἐν τῇ ἀποδείξει δεικνύει γῶσιν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, περὶ δὲ τὸ τέλος εἶναι πειστικὸς καὶ ὀξύς εἰς περιλήψεις. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἐνέχει εὐτραπέλιαν καὶ εἰρωνεϊάν, ἣτις φθάνει μέχρι λοιδορίας. Ἄν καὶ ὁ Ὑπερείδης δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς τέχνης, ἀλλ' ὅμως θέλγει διὰ τῆς φυσικῆς χάριτος καὶ καθόλου τσαύτας ἀρετὰς συνενοῖ, ὥστε ἦτο εἰς τῶν εὐφυστέρων ῥητόρων τῆς αὐτοῦ ἐποχῆς καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἄνευ δισταγμοῦ ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν δευτέραν μετὰ τὸν Δημοσθένη θέσιν.

I'

§ 16. Δείναρχος.

Δείναρχος ὁ Κορίνθιος γεννηθεὶς τῷ 361 π. Χ. ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καθ' ὃν χρόνον ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐστρατεύετο εἰς Ἀσίαν. Ἐν Ἀθήναις ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Θεοφράστου καὶ ἐγνώρησεν Δημήτριον τὸν Φαληρέα Φονευθέντων ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς βίβης τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν Ἀθήναις ῥητόρων ὁ Δείναρχος οἰέπερε καὶ μετὰ τὸν θά-

ἀναβιβάσασθαι, ὅς οὐ μόνον ὑπὲρ σεαυτοῦ δύνασαι εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅλη πόλει πράγματα παρέχειν ἰκανὸς εἶ, *Εὐξενίππῳ δ' ὅτι ἰδιώτης ἐστὶ καὶ πρῶτος οὐδὲ τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκίους ἐξέσται βοηθεῖν, εἰ δὲ μή, διαβληθήσονται ὑπὸ σοῦ;*

νατον τοῦ Δημάδου ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ρήτωρ. Μὴ ὦν κατ' ἀρχὰς πολίτης Ἀθηναῖος δὲν ἠδύνατο ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ συνέγραφε λόγους χάριν ἄλλων ἐπὶ χρήμασιν. Βραδύτερον ὁ ὅμως κτησάμενος τὸ πολιτικὸν δικαίωμα προσετέθη εἰς τοὺς Μακεδονίζον-
τας. Ἐκ τῶν ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν λόγων αὐτοῦ σώζονται μόνον τρεῖς ὁ κατὰ Δημοσθένους 1), ὁ κατὰ Φιλοκλέους καὶ ὁ κατ'

1) (Ἐκ τοῦ κατὰ Δημοσθένους λόγου τοῦ Δεινάρχου § 72—78).

« ὦ Ἀθηναῖοι, παρὰ τί οἴεσθε τὰς πόλεις τοτὲ μὲν εὖ, τοτὲ δὲ φαύλως πράττειν ; οὐδὲν εὐρήσετε ἄλλο πλὴν παρὰ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας. Ἐπιβλέπατε γὰρ ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων πόλιν. Ἐγένετο πόλις, ἐγένετο μεγίστη καὶ τίνων τυχοῦσα ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ; ἅπαντες ἂν ὁμολογήσαιεν πρεσβύτεροι, παρ' ὧν περὶ κἀγὼ τοὺς λόγους ἀκούων ἐρῶ, ὅτι Πελοπίδας, ὡς φασιν, ἡγεῖτο τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ Ἐπαμεινώνδας ἐστρατήγει καὶ οἱ μετὰ τούτων, τότε τὴν ἐν Δεύκτιροις μάχην ἐνίκησεν ἡ τῶν Θηβαίων πόλις, τότε εἰς τὴν ἀπόρθητον νομιζομένην εἶναι Λακεδαιμονίων χώραν εἰσέβαλον, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πολλὰ καὶ καλὰ διεπράξαντο ἔργα. Μεσσήνην τριακοστῶ ἔτει κατώκισαν, Ἀρκάδας αὐτονόμους ἐποίησαν, ἐνδοξοὶ παρὰ πᾶσιν ἦσαν. Πότε δ' αὖ τούναντίον ταπεινὰ καὶ τοῦ φρονήματος ἀνάξια διεπράξαντο ; ὅτ' ἔδωροδόκει μὲν λαμβάνων χρήματα παρὰ τοῦ Φιλίππου Τιμόλαος ὁ τούτου φίλος, ἐπὶ δὲ τοῖς ξένοις τοῖς εἰς Ἀμφισσαν συλλεγεῖσι Πρόξενος ὁ προδότης ἐγένετο, ἡγεμῶν δὲ τῆς φάλαγγος κατέστη Θεογένης, ἄνθρωπος ἀτυχῆς καὶ δωροδόκος ὥσπερ οὗτος. Τότε διὰ τρεῖς γε ἀνθρώπους, οὓς εἶπον, ἅπανα ἡ πόλις μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων ἀπώλετο καὶ συνδιεφθάρη. Οὐ γὰρ ψεῦδός ἐστι, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀληθὲς τὸ τοὺς ἡγεμόνας αἰτίους ἀπάντων γίνεσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων τοῖς πολίταις. Θεωρήσατε δὴ πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξετάσαντες. Ἡ πόλις ἡμῶν ἦν μεγάλη καὶ ἐνδοξος παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τῶν προγόνων ἀξία, μετὰ γε τὰς ἀρχαίας ἐκείνας πράξεις, ὅτε Κόνων, ὡς οἱ πρεσβύτεροι λέγουσιν, ἐνίκησε τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν, ὅτε Ἴφικράτης ἀνέειλε τὴν Λακεδαιμονίων μοῖραν, ὅτε Χαβροίας ἐν Νάξῳ κατεναυμάχησε τὰς Λακεδαιμονίων τριήρεις, ὅτε Τιμόθεος τὴν ἐν Κερκύρα

Ἀριστογείτονας. Ἐπειδὴ ὁ Δείναρχος δὲν ἦτο πρῶτότυπον πνεῦμα, ἀλλ' ἐμιμήθη τοὺς πρὸ αὐτοῦ, ὁ χαρακτήρ τῶν λόγων αὐτοῦ εἶναι δυσδιόριστος, διότι ὁτὲ μὲν πλησιάζει πρὸς τὸν Λυσίαν, ὁτὲ δὲ πρὸς τὸν Ὑπερίδην καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν Δημοσθένη. Ἐν οἷς δ' ὅμως λόγοις ἐμιμήθη τὸν Δημοσθένη πολὺ ἠὲδοκίμησεν.

§ 17. Περὶ τῆς παρακμῆς τῆς ῥητορικῆς καὶ τῶν νεωτέρων σοφιστῶν.

Ὁ Κικέρων διαίρει τὴν ῥητορικὴν εἰς τρία εἶδη: α') τὴν Ἀττικὴν, β') τὴν Ἀσιανὴν καὶ γ') τὴν Ῥοδίαν. Ὡς τρίτον δ' ὅμως εἶδος κάλλιον ν' ἀναφέρηται ἢ Ἀττικίζουσα, εἰς ἣν νὰ περιλαμβάνηται καὶ ἡ Ῥοδία.

Ἡ ἀρχαία φιλόσοφος ῥητορεία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μαρτυρομένη, ἄλλη δὲ τις ῥητορεία ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπελθοῦσα

ναυμαχίαν ἐνίκησεν. Τότε, ὦ Ἀθηναῖοι, τότε οἱ μὲν πρότερον ὄντες λαμπροὶ διὰ τοὺς ἡγεμόνας Λακεδαιμόνιοι καὶ ὑπὸ τοῖς ἐκείνων ἤθεσι τραφέντες ταπεινοὶ πρὸς τὴν πόλιν ἡμῶν ἦγον δεόμενοι τῆς παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν σωτηρίας, ὁ δὲ καταλυθεὶς ὑπ' ἐκείνων δῆμος διὰ τοὺς τότε γενομένους παρ' ὑμῖν συμβούλους πάλιν ἡγεμῶν ἦν τῶν Ἑλλήνων δικαίως, οἶμαι, στρατηγῶν μὲν τοιούτων ιετυχηκῶς, οἷον εἶπον ἀρτίως, συμβούλους δ' ἔχων Ἀρχῖνον καὶ Κέφαλον τὸν Κολυττία. Μία γὰρ αὕτη σωτηρία καὶ πόλεως καὶ ἔθνους ἐστί, τὸ προστατῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ συμβούλων σπουδαίων τυχεῖν. Διόπερ, ὦ Ἀθηναῖοι, δεῖ ταῦτ' ὑμᾶς ὀρῶντας καὶ λογιζομένους μὴ μὰ τὸν Δία τὸν πλείω χρόνον τῆς Δημοσθένους δωροδοκίας καὶ ἀτυχίας κοινωνεῖν, μηδ' ἐν τούτῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδ' οἴεσθαι ἀπορῆσειν ἀνδρῶν καὶ συμβούλων σπουδαίων, ἀλλὰ τὴν τῶν προγόνων λαβόντας ὀργὴν τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτῃν εἰλημμένον καὶ προδότην τὸν οὐκ ἀπεχόμενον τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀφικνουμένων χρημάτων, τὸν εἰς τὰς δεινοτάτας ἀτυχίας ἐμβεβληκότα τὴν πόλιν, τὸν τῆς Ἑλλάδος ἀλιτῆριον ἀποκτείναντας ἐξόριστον ἐκ τῆς πόλεως ποιῆσαι, καὶ μεταβαλέσθαι τὴν τῆς πόλεως τύχην εἶσασι, καὶ προσδοκῆσαι τούτων γενομένων βέλτιον πράξειν.

καὶ προῖον τῆς τότε καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὕσα ἦτο θεατρικὴ μῆτε φιλοσοφίας μῆτε ἄλλου παιδεύματος μετέχουσα, ληθούσα δ' ὅμως καὶ τοὺς ὄχλους εξαπατήσασα ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ. Μετάβασιν δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ῥητορείας εἰς τοῦτον τὸν Ἀσιανὸν ζῆλον, οὗ ἰδρυτὴς κυρίως φέρεται Ἡγησίας ὁ Μάγνης (300 π. X.), ἐποίησεν ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Μακεδονικῆς περιόδου ὑπάρχας Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ἀρχῶν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἐγκατασταθεὶς (317 π. X.). Διὰ τῆς ὑπερμέτρου Ἰωνικῆς μακρολογίας καὶ Ἀνατολικοῦ ὄγκου, ὃν εἶχεν ὁ Ἀσιανὸς οὗτος ζῆλος, διεφθάρη ἐντελῶς ὁ ῥητορικὸς πεζὸς λόγος καὶ τὸ γνήσιον τοῦ Ἀττικισμοῦ αἴσθημα ἐξέλιπε, τὸ διεδέχθη δὲ ἄτονος καὶ μαλθακὸς χαρακτήρ. Ἡ ψευδὴς καὶ βεβιασμένη αὕτη τέχνη εἰσελάσασα εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα μετεφυτεύθη ὕστερον καὶ εἰς τὴν Ρώμην. Ἔργα τοῦ Ἀσιανοῦ τούτου χαρακτῆρος οὐδ' ἀποσπάσματα διεσώθησαν ἡμῖν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι τοῖς Ἀσίας ῥητορικῶν σχολῶν ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου συσταθεῖσα Ῥόδια, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ Ῥόδιον ὕφος, ὅπερ ἐπλησίαζε πάντοτε τὸ Ἀττικόν, ἂν καὶ ἦτο ἄτονον καὶ χαλαρὸν καὶ ὄχι πάντῃ ἐλεύθερον τοῦ Ἀσιανοῦ ζήλου.

Ἐν Ἀθήναις ἐδιδάσκετο ἡ ῥητορικὴ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς, ἰδίως ὑπὸ τῶν Περιπατητικῶν, Ἀκαδημεικῶν καὶ Στωικῶν. Ἄλλ' ἡ ῥητορικὴ αὐτῶν ἐστρέφετο εἰς γενικά φιλοσοφικά ἐρωτήματα (θέσεις) καὶ οἱ φιλόσοφοι ἔγραφον κατ' ἐξοχὴν ἠθικὰς διατριβὰς εἰς γλῶσσαν ῥητορικῶς κεκαλλωπισμένην. Ἐν γένει δὲ αἱ ῥητορικαὶ σχολαὶ ἀπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ ἐξῆς ἐξετρέφοντο ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς Ἀττικῆς ῥητορείας. Οἱ διδασκόμενοι ἐγυμνάζοντο καὶ εἰς τὰ τρία εἶδη τοῦ λόγου λαμβάνοντες πλεῖστα ἀντικείμενα ἢ χάριν γενικῆς παιδεύσεως ἢ χάριν συγγραφῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμαικῶν καὶ Χριστιανικῶν χρόνων ἡ σπουδὴ αὕτη τοῦ Ἀττικοῦ πεζοῦ λόγου ἐπέφερε τὴν γένεσιν τοῦ Ἀττικίζοντος πεζοῦ ὕφους, ὅπερ ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἠκμαζεν.

Κέντρον δὲ ταύτης τῆς κινήσεως ἦσαν νεώτεροι σοφισταί. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπέβαλε τὴν κακὴν σημασίαν καὶ ἐγένετο ἀσπαστὸν ὄνομα ἀνδρῶν ῥητόρων. Οἱ σοφισταὶ οὗτοι ῥήτορες ἀπήγγελλον μετὰ τῶν ἐκυτῶν μαθητῶν δημοσίους ἐπιδεικτικoὺς λόγους, πλεῖστα δὲ δημογορίας καὶ ἀντιλογίας ἐπὶ πλεῖστων δικῶν. Ἐκ τούτου δὲ προ-

ἤλθον ἄπειρα συγγράμματα. Μεταξὺ δὲ τῶν σοφιστῶν τούτων ὑπῆρξαν εὐφυῖαι, αἵτινες ὑπὸ εὐνοϊκᾶς περιστάσεις ἤθελον φθάσει εἰς τὸ ὕψος τοῦ Δημοσθένους. Τούτων ἀξιολογώτεροι ἀναφέρονται οἱ ἐξῆς :

Δίων ὁ Χρυσόστομος, εὐνοούμενος τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκ Πρωσίας τῆς Βιθυνίας. Τούτου σφίζονται ὀγδοήκοντα λόγοι ¹⁾ πλήρεις ῥητορικῆς τέχνης καὶ πολυμαθείας. Οὗτοι ἔχουσιν ὑπόθεσιν ἱστορικὴν, πολιτικὴν, φιλοσοφικὴν, μυθικὴν καὶ ἠθικὴν.

Ἄντωνιος Πολέμων (160 μ. Χ.). Τούτου σφίζονται δύο ἐπιτάφιοι εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Μαραθῶνος Κυναίγειρον καὶ Καλλιμά-

¹⁾ (Προοίμιον τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ λόγου Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου περὶ ἀσκήσεως λόγου).

«Πολλάκις ἐπαιέσας τὸν σὸν τρόπον ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀξίου προαιεῦειν ἐν τοῖς ἀρίστοις, οὐδέποτε πρότερον ἐθαύμασα, ὡς νῦν. Τὸ γὰρ ἡλικίας τε ἐν τῷ ἀκμαιοτάτῳ ὄντα καὶ δυνάμει οὐδενὸς λειπόμενον καὶ ἄφθονα κεκτημένον καὶ πάσης ἐξουσίας οὐσης δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς τρυφᾶν, ὅμως ὅτι παιδείας ὀρέγεσθαι καὶ φιλοκαλεῖν περὶ τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν καὶ μὴ ὀκνεῖν μηδὲ εἰ κινεῖν δέοι, σφόδρα μοι ἔδοξε γενναίας ψυχῆς καὶ οὐ φιλοτίμον μόνον, ἀλλὰ τῷ ὄντι φιλοσόφον ἔργον εἶναι. Καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν οἱ ἀριστοὶ οὐ μόνον ἀκμάζειν μαθάνοντες, ἀλλὰ καὶ γηράσκειν ἔφρασκον. Πάντῃ δὲ σύ μοι δοκεῖς φρονεῖν ἡγούμενος πολιτικῶ ἀνδρὶ δεῖν λόγων ἐμπειρίας τε καὶ δυνάμεως. Καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀγαπᾶσθαι καὶ πρὸς τὸ ἰσχύειν καὶ πρὸς τὸ τιμᾶσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι πλείστη ἀπὸ τούτου ὠφέλεια. Τίτι μὲν γὰρ μᾶλλον ἀνθρωποὶ δείσαντες θαρροῦσιν ἢ λόγῳ; τίτι δὲ ἐξυβρίζοντες καὶ ἐπαιρόμενοι καθαιροῦνται καὶ κολάζονται; τίτι δὲ ἐπιθυμιῶν ἀπέχονται; τίτι δὲ νουθετοῦντα πρῶτον φέρουσιν οὐ λόγῳ εὐφραίνοντα; πολλάκις οὖν ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀναλίσκοντας μὲν ἐτέρους καὶ ἀναθήμασι κοσμοῦντας, ἐπαινουμένους δὲ τοὺς λέγοντας ὡς καὶ αὐτῶν ἐκείνων αἰτίους. Διὸ καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἀρχαιότατοὶ καὶ παρὰ θεῶν τὴν ποίησιν λαβόντες οὔτε τοὺς ἰσχυροὺς οὔτε τοὺς καλοὺς ὡς θεοὺς ἔφρασαν ὀραῖσθαι, ἀλλὰ τοὺς λέγοντας. Ὅτι μὲν δὴ ταῦτα καὶ συνέροσκας καὶ ἐπιχειρεῖς πράττειν, ἐπαινώ σε καὶ θαυμάζω».

χον, Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐκ Μάραθῶνος ὁ πλουσιώτατος τῶν συγ-
 χρῶνων. Κεῖ τούτου σφίζεται ῥητορικὸς λόγος περὶ πόλιτείας.
 Λουκιανὸς Σύρος ἐκ Σαμοσαίων γεννηθεὶς τῷ 130 μ. Χ. Κατ'
 ἀρχὰς οὗτος ὑπῆρξε ῥήτωρ δικηγόρος ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔπειτα δὲ πολὺν
 χρόνον ἐπίτροπος Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου διορισθεὶς. Ἐν
 τοῖς συγγράμμασι τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ ὅποια εἶναι ποικιλωτάτου περι-
 εχομένου καὶ πλήρη χάριτος, εὐφυΐας καὶ πνευματώδους σατυρισμοῦ
 πάντος, ὅπερ ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ κοινωνία παρείχε πρὸς
 σκῶψιν; διακρίνεται ὁ λεπτότατος Ἀττικισμὸς τῶν ἀρχαίων χρό-
 νων, ὃν οὐδεὶς τῶν χρόνων ἐκείνων συγγραφεὺς ἠδυνήθη νὰ μιμηθῇ
 τόσον ἐπιτυχῶς διὰ μελέτης καὶ σπουδῆς. Μάξιμος ὁ Τύριος,
 Πλάτωνικὸς σοφιστῆς σύγχρονος τῷ Λουκιανῷ. Οἱ τεσσαράκοντα καὶ
 εἰς διασωθέντες λόγοι αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ ἄνευ πνεύματος, γλαφυρότη-
 τος καὶ λεπτῆς διαλεκτικῆς; ἀλλ' ὅμως εἰς ὑφὸς πομπῶδες, πολυ-
 λόγον καὶ οὐχὶ πάντη καθαρὸν. Αἴλιος Ἀριστείδης ἐκ Βιθυνίας
 γεννηθεὶς τῷ 125 μ. Χ. Οὗτος ἐζῆσε τὸ πλεῖστον ἐν Σμύρνῃ, ἱερεὺς
 τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὄν. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Σμυρναϊκοῖς αὐτοῦ λόγοις περι-
 γράφει ὑπνοθεραπείας. Περιηγήθη δὲ πολλὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου
 καὶ ἀπέκτησε μεγάλην φήμην ὡς δευτερός Δημοσθένης, πρὸς ὃν μά-
 λιστα διηγωνίσθη γράψας λόγον πρὸς Λεπτίνην καὶ λόγον τοῦ Λε-
 πτινοῦ κατὰ Δημοσθένους. Τούτου σφίζονται πεντήκοντα καὶ τρεῖς
 λόγοι¹⁾ καὶ τινες ἐπιστολαί. Λιθάνιος ζῶν ἀπὸ τοῦ 314 390 μ. Χ.

1) (Ἐκ τοῦ Παναθηναϊκοῦ τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδου § 186.
 Ἐγκώμιον).

» Σκόπει δὴ καὶ τὰ τῶν πολέμων, τοῦτο μὲν τοὺς ἰδίους ἀγῶ-
 νας, τοῦτο τοὺς ὑπὲρ τῶν ἄλλων, αὐθις αὖ τὰ ἐν τῇ οἰκείᾳ κατορο-
 θώματα, καὶ πάλιν γε τὰ ἐν τῇ ὑπεροχῇ ὁμοίως Ἑλλάδι καὶ βαρ-
 βάρῳ καὶ πότερον τὴν ἀνδρείαν ἢ τὴν φιλάνθρωπιαν ἐρεῖς τὴν ἐν
 αὐτοῖς τοῖς πολέμοις ἐνοῦσαν; ὅσοπερ γὰρ ἐν μιᾷ πηγῇ πάνθ' ὅσα
 ἂν μερίσῃς πάλιν εἰς ἄλληλα συρρεῖ καὶ μίγνυται, εἰς μὲν τὰς εὐεθ-
 γεσίας οἳ τε πόλεμοι τῇ χρείᾳ τῶν δεηθέντων καὶ τὰ ἀπὸ τῆς σο-
 φίας ἀγαθὰ, εἰς δ' αὖ τοὺς πολέμους τὰ τε οἰκεία καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν
 δεηθέντων. Πάλιν τοίνυν τῶν ἢ ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πό-

ἐξ Ἀντιοχείας τῆς ἐπὶ Ὀρόντη. Οὗτος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔργα αὐτοῦ σωζόμενα εἶναι ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ λόγοι καὶ ἀποσπάσματα, πενήκοντα μελέται, τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ προγυμνάσματα, εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἠθικαὶ διατριβαί, τριάκοντα καὶ ἑξ ὀνηγήματα, βίος τοῦ Δη-

λέμων πότερον τὰς ναυμαχίας χρὴ λέγειν ἢ τὰς πεζομαχίας ἢ τὰς ἵππομαχίας ἢ τὰς τειχομαχίας; Πάντα γὰρ ταῦτα κρατίστη ἢ πόλις. Εἰ δ' αὖ βούλει, τί τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ μέγιστον αὐτῆς ἢ τί τῶν κατ' ἡπειρον; τρεῖς δ' οὖν ὄροι ταύτῃ κείσθων, οἷς εἰ μὴ ἑαυτήν, ἀλλὰ τοὺς γε ἄλλους ἀναμφισβητήτως ὑπερβέβληκε, πεζομαχία μὲν ἢ ἐν Μαραθῶνι, ναυμαχία δ' ἢ ἐν Σαλαμῖνι, ἵππομαχία δέ, ἀπορῶ μὲν ἦν τινα κρίνω, ἔστω δὲ ἢ ἐν Μαντινεῖα τειχομαχίας μὲν γὰρ οὐδ' ἠμφισβήτησεν οὐδεὶς πώποτε. Καὶ τοίνυν πότερον τῶ πλήθει τῶν τροπαίων ἢ τῶ μεγέθει τῶν ἔργων θησόμεθα; ἢ πῶς τὴν ἀξίαν ἀποδώσομεν; οὕτω καὶ διὰ πάντων καὶ δι' ἑκάστον πολλαχῶς νικᾷ. Καὶ γὰρ ἀγῶνας πλείστους καὶ μεγίστους καὶ ὑπὲρ καλλίστων ἐποιήσατο, καὶ τρόπαια πλείστα καὶ κάλλιστα ἐκ τῶν Ἀθηῶν, καὶ λόγοι πλείστοι καὶ κάλλιστοι καὶ διὰ πάντων ὑπερέχοντες οἱ τῆσδε τῆς πόλεως· προσθήσω δὲ καὶ παρὰ τῆσδε καὶ στρατηγοὶ σοφώτατοι καὶ δξύτατοι καὶ ἀσφαλέστατοι καὶ δικαιοτάτοι καὶ πλείους ἢ σύμπαντες οἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἵνα δ' εἶπω κεφάλαιον, τρισὶ τοῦτοις δ' τῶν ἀνθρώπων βίος πληροῦται, τῇ τῶν ἀναγκαίων εὐπορία, τοῖς τῆς παιδείας καλοῖς, τῇ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον κατασκευῇ· δυοῖν γὰρ ὄντων καιροῖν, εἰρήνης καὶ πολέμου, τὸ μὲν ἀμφοῖν κοινόν ἐστι, τὸ δὲ τῶ τῆς εἰρήνης ἀνεῖται καιρῶ, τὸ δὲ ἀμύνεσθαι δυνατοὺς εἶναι ποιεῖ περὶ τῶν ὑπαρχόντων. Τούτων τοίνυν ἔστω μὲν ὅ,τι τις βούλεται μέγιστον· τριῶν δ' εἶναι πόλεων δεδόσθω ταῦτα ἐκάστη ἑκαστον. φημὶ τοίνυν ἐγὼ καθ' ἣν ἂν τις αὐτῶν κρίνῃ τῆς πόλεως εἶναι τὸ νικᾷν. Πάντα γὰρ αὕτη δεῖξασα καὶ πάντων ἐπὶ πλείστον προελθοῦσα φανήσεται· οὕτω πᾶσι τοῖς κριταῖς νικᾷ καὶ πρὸς γε ἔτι ταῖς χώραις ἀπάσαις, ὥστ' οὐκ ἂν τις δκηθήσειεν εἰπεῖν ὅτι χρὴ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην αὐτὴν ἐν τοῖς Ἑλλήσι κηρύττειν ὥσπερ ἐν ἄρμασιν, εἰ δὴ καὶ ἄρμα γε ἀπὸ τῶν Ἀθηῶν τὸ ἀρχαῖον, οὐκ ἀπὸ τῆς Σικελίας εἶεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

μοσθένους καὶ ὑποθέσεις εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ πολλὰ ἐπιστολαὶ πρὸς συγχρόνους λογίους. Θιμίσιος, διδάσκαλος τοῦ Ἀρκαδίου εὐφραδῆς κκλούμενος, οὐ ἐκτὸς ἄλλων σφίζονται τριάκοντα καὶ τρεῖς τέλειοι λόγοι.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων νεωτέρων σοφιστῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, οὓς παραλείπομεν.

§ 19. Χριστιανικὴ ῥητορεία.

Ἀπὸ τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος ἡ χριστιανικὴ θρησκεία παρέσχε νέην ὕλην εἰς τὴν ῥητορείαν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διδασκαλίας καὶ διδαχῆς τῶν χριστιανῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπῆτει εὐχέριαν λόγου καὶ ῥητορικὴν δεξιότητα, ἣν οἱ ῥήτορες τῆς ἐκκλησίας ἤντησαν ἐκ τῆς πλουσίας δεξαμενῆς τῶν ἐγκρίτων ῥητόρων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπισημότετοι δὲ ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες εἶναι Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός ¹⁾, Βασίλειος ὁ μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυ-

1) (Προοίμιον ἐκ τοῦ εἰς Ἀθανάσιον τὸν μέγαν ἐπιταφίου λόγου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ).

«*Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι Ταῦτόν γὰρ ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν καὶ ἀρετὴν ἐπαινέσαι, ὅτι πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν εἶχε τὴν ἀρετὴν ἢ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει θεῶ γὰρ ζῶσι πάντες οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες, κἂν ἐνθένδε ἀπαλλαγῶσιν. Καθ' ὃ καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἀκούει Θεός, ὁ Θεός, ὡς οὐ νεκρῶν Θεός, ἀλλὰ ζώντων. Ἀρετὴν δὲ ἐπαινῶν Θεὸν ἐπαινέσομαι, παρ' οὗ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεσθαι ἢ ἐπανάγεσθαι διὰ τῆς συγγενοῦς ἐλλάμψεως. Πολλῶν γὰρ ὄντων ἡμῖν καὶ μεγάλων, οὐ μὲν οὖν εἴποι τις ἂν ἡλίκων καὶ ὄσων, ὧν ἐκ θεοῦ ἔχομέν τε καὶ ἔξομεν' τοῦτο μέγιστον καὶ φιλανθρωπίτατον, ἢ πρὸς αὐτὸν νεῦσις τε καὶ οἰκείωσις. Ὅπερ γὰρ ἔστι τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ τὸν ἀόρατον· καὶ ὁ μὲν τὰς σωματικὰς ὄψεις ἡλιοειδεῖς, ὁ δὲ τὰς νοερὰς φύσεις θεοειδεῖς ἀπεργάζεται. Καὶ ὡσπερ οὗτος τοῖς τε ὁρῶσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις, τοῖς μὲν τὴν τοῦ ὁρᾶν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχων δύναμιν, αὐτὸς τῶν ὁρωμένων ἔστι τὸ κάλλιστον, οὕτω Θεός*

σφότομος ¹⁾. Λόγοι τούτων διεσώθησαν πολλοί. Ἐν τούτοις πολλάκις ἐνυπάρχει ῥητορική δύναμις καὶ ὕψος ἀντάξια τῶν καλῶν χροῶν τῆς ῥητορείας.

τοῖς νοοῦσι καὶ τοῖς νοουμένοις, τοῖς μὲν τὸ νοεῖν, τοῖς δὲ τὸ νοεῖσθαι δημιουργῶν, αὐτὸς τῶν νοουμένων ἐστὶ τὸ ἀκρότατον, εἰς ὃν πᾶσα ἔφεις ἴσταιται, καὶ ὑπὲρ ὃν οὐδαμοῦ φέρεται. αὐτὸς γὰρ ἔχει τὴν ὑψηλότεραν ἢ ὅλως ἔξει, οὐδὲ ὁ φιλοσοφώτατος νοῦς καὶ διαβατικώτατος ἢ πολυπραγμονεστάτος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τῶν ὄρεκτῶν ἐσχάτον καὶ οὐ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαντος.

¹⁾ (Λόγος Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου δεύτερος κεφ. γ'. Ἡ ἱερωσύνη πολλῆς δυσκολίας γέμει καὶ κινδύνων.

«Τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀρρωστίας πρῶτον μὲν οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπων ῥῆδιον ἰδεῖν· οὐδ εἰς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Πῶς οὖν τις προσάγοι τῆς νόσου τὸ φάρμακον, ἧς τὸν τρόπον οὐκ οἶδεν, πολλάκις δὲ μηδὲ εἰ τυγχάνοι νοσῶν δυνάμενος συνιδεῖν! Ἐπειδὴν δὲ καὶ καταφανῆς γένηται, τότε πλείονα αὐτῷ παρέχει τὴν δυσκολίαν. Οὐ γὰρ ἐστὶ μετὰ τσαύτης ἐξουσίας ἀπαντας θεραπεύειν ἀνθρώπους, μετ' ὅσης τὸ πρόβατον ὁ ποιμὴν. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἐκταῦθα καὶ δεῖσαι καὶ τροφῆς ἀπειρῆσαι καὶ καῦσαι καὶ τεμείν· ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δέξασθαι τὴν λατρείαν οὐκ ἐν τῷ προσάγοντι τὸ φάρμακον, ἀλλ' ἐν τῷ κάμνοντι κείται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ συνιδὼν Κορινθίους ἔλεγεν· οὐ γὰρ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμεν τῆς χάριτος ὑμῶν. Μάλιστα μὲν γὰρ ἀπάντων χριστιανοῖς οὐκ ἐφείται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα. Ἄλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς ἐναντιῶν, ἐκταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενοι, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. Οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τσαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτανόντας οὔτε εἰ καὶ ἔδωκαν εἶχομεν ὅπου χρησόμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολλῆς χρεῖα τῆς

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

BIBLION A'

Περὶ ἔπους ἢ ἐπικῆς ποιήσεως.

§ 1. Εἰσαγωγή. Ἡ ποίησις εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας, ἐνῶ ὁ πεζὸς λόγος τοῦ νοῦ. Ἐν τῇ ποιήσει αἱ ἰδέαι παρουσιάζονται ἐν εἰκόσι, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ὡς ἔννοιαι. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην οὐσία τῆς ποιήσεως εἶναι ἡ μίμησις, δι' ἧς οὗτος ἐννοεῖ τὸ σύμβολον, τὴν εἰκόνα. Ἐγεννήθη λοιπὸν ἡ ποίησις ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ μιμήσεως καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς, ἣν οὗτος αἰσθάνεται πρὸς τὰ μιμήματα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἀνθρώπος φύσει μετὰ λύπης μὲν βλέπει τὰς μορφὰς τῶν θηρίων, τῶν νεκρῶν καὶ τῶν νοσοῦντων, μετὰ χαρᾶς ὁμως θεᾶται τὰς εἰκόνας αὐτῶν, διότι θεώμενος ταύτας μανθάνει τι, ἡ δὲ μάθησις εἶναι ὁμοίως εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡδίστη. Εἶναι δὲ ἡ ποίησις σπουδαιότερον καὶ φιλοσοφικώτερον τοῦ πεζοῦ λόγου, διότι αὕτη παρίστησι τὰ καθόλου. Πρὸς παράστασιν ὁμως τῶν καθόλου ὁ ποιητὴς δέον νὰ πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πιθανότητος τὴν ὕλην, ἐπομένως ἔχει ἀνάγκη μύθου· διὸ ὁ μῦθος εἶναι ἀδιαχώριστος τῆς ποιήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικράτησις τῆς φαντασίας εἶναι φύσει προτέρα τῆς τοῦ νοῦ, διὰ τούτο καὶ ἡ ποίησις, ἔργον τῆς φαντασίας οὖσα, προηγείται τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἐκ πάντων δὲ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ ἀρχαιότατον καὶ

μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπειαῖς οἱ κάμνοντες καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς. Ἄν τε γὰρ ποτε σκιρτήσῃ δεθεῖς (κύριος γὰρ ἔστι τούτου), χειρὸν εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἂν τε τοὺς σιδήρου δίκην τέμνοντας λόγους παραπέμνηται, προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἕτερον καὶ γέγονεν ἡ τῆς θεραπειᾶς πρόφασις νόσου χαλεπωτέρας ὑπόθεσις· ὁ γὰρ καταναγκάζων καὶ ἄκοντα θεραπεῦσαι δυνάμενος οὐκ ἔστι.

μιμητικώτατον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἶναι τὸ ἔπος ἢ ἐπική ποίησις. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἀντικειμενικῶς καὶ ὅλως ἀπαθῶς τὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ συμβαίνοντα παρίστησιν. Ἐνεκὰ τούτου ἡ ἐπική ποίησις ὀνομάζεται ἐξ ἀντικειμένου ἢ ἀντικειμενική ποίησις, ὡς παριστῶσιν ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἀντιλαμβάνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀντικείμενον λοιπὸν ταύτης δὲν εἶναι τὸ αἶσθημα, ὁ συλλογισμὸς, ἀλλ' ἡ φύσις καὶ αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις, ὡς εἶναι δεδομένοι διὰ τῶν αἰσθήσεων. Πάντα ταῦτα ἡ ἐπική ποίησις ἀφηγεῖται ἀπαθῶς οὔτε τὰ πάθη τοῦ ποιητοῦ ἐκδηλοῦσα οὔτε τὰ βαθυτέρα αἷτια ἐξετάζουσα. Συνέβη δὲ τοῦτο φυσικῶς, διότι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς ἔθνος φυσικῶς ἀναπτυσσόμενον εἶναι παραδεδομένον κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις, ἃς ἐμποιεῖ ἡ φύσις καὶ αἱ μεγάλαι πράξεις. Ἄλλ' ἐν τῇ τοιαύτῃ ἡλικίᾳ αἱ τοῦ ἀνθρώπου ἐντυπώσεις εἶναι ἰσχυραὶ καὶ ζωηραὶ, ἐπομένως καὶ αἱ παραστάσεις ἔχουσι τὴν αὐτὴν δύναμιν μετ' ἀφελείας καὶ ἀπλότητος. Ἐκ τούτου προέρχεται τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἢ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ὕλης παιδικὴ ἀφελεία, ἀπλότης, μεγάλη δύναμις, περιουσία καὶ κάλλος τῆς φυσικῆς παραστάσεως. Ἐνεκὰ δὲ ὅλων τούτων τὸ ἔπος λαμβάνει μεγάλην εὐκρίνειαν καὶ ἐνάργειαν, διεξοδικὴν καὶ πλατεῖαν ἐκθεσιν, πρὸς δὲ συχνὰς ἐπαναλήψεις, αἵτινες γεννῶσι μονότονόν τι καὶ προσκορὲς εἰς τὸν νοῦν τοῦ πεπαιδευμένου. Αἱ ιδιότητες δ' αὗται αὐξάνονται διὰ τῆς χρήσεως παραβολῶν, αἵτινες ἐν τῷ ἔπει εἶναι πολλὰ καὶ μακρὰ. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς παραβολῆς εἶναι νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενόν τι καταδηλότερον, ὁ παραβάλλων πρέπει νὰ παραβάλλῃ πρὸς γνωστὰ καὶ ὅμοια, τοιαῦτα δ' εἶναι ἡ φύσις καὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος.

Ἀνήκει δὲ τὸ ἔπος, ὡς καὶ ἡ ἱστορία εἰς τὸ πρᾶκτόν, διαφέρει δ' ὅμως ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἐπικοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνος μὲν περιγράφει τὰ πράγματα, οἷα ἐγένοντο, οὗτος δὲ, οἷα ἠδύνατο νὰ γείνωσιν. Ἄν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡροδότου προστεθῶσι μέτρα καὶ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, πάλιν ἡ φύσις ἑκατέρου γένους τοῦ λόγου δὲν ἀλλοιοῦται. Ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ μέτρον δὲν εἶναι τὸ σπουδαιότερον, ἀλλ' ὁ μῦθος, ὅστις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη πρέπει νὰ εἶναι μίμησις πράξεως μιᾶς καὶ τελείας. Οὕτω γίνεται ἐφικτὴ ἡ ἐνότης, σπουδαία ἀρετὴ παντὸς τεχνικοῦ ἔπους οὔσα. Ὑπάρχουσι δὲ τρεῖς

ένότητες, ἢ τοῦ χρόνου, ἢ τοῦ προσώπου καὶ ἢ τῆς ὑποθέσεως. Ἐκ τούτων ἀρίστη εἶναι ἡ τῆς ὑποθέσεως. Διότι ὁ μὲν χρόνος δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος, ἐνῶ ὁ μῦθος πρέπει νὰ εἶναι ὀργανικόν τι ὅλον ἔχον ἀρχὴν, μέσον καὶ τέλος. Πρὸς δὲ αἱ σύγχρονοι πράξεις αἰ μὴ τείνουσαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ἔχουσιν ένότητα, ὡς ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους μάχη. Ἡ δὲ ένότης τοῦ προσώπου εἶναι φαινομένη καὶ ἀπάτηλή· διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει τοσαύτας ένότητας πράξεων, ὅσας τοῦτο διεπράξατο ἢ ἐν ὅσῳ τοῦτο ἤρριστευσεν. Οὕτως ἕκαστος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἢ τοῦ Θησέως ἔχει ένότητα. Διὰ τοῦτο ὁ Ὅμηρος, ἐνῶ πλεῖστα πράξεις ἀπεδίδοντο τῷ Ὀδυσσεῖ, δὲν ἔλαβε πάσας ταύτας ὡς ὑπόθεσιν τῆς Ὀδυσσειᾶς, ἀλλὰ μόνον μίαν, τὸν νόστον, τὰς δ' ἄλλας ἢ παρέλιπεν ἢ ὡς ἐπεισόδια παρενέβαλεν. Ὑπολείπεται λοιπὸν μόνον ἡ ένότης τῆς ὑποθέσεως ὡς ἀναγκαία. Αὕτη δὲ πρέπει νὰ εἶναι τελεία καὶ μονομερής. Ὀνομάζεται δὲ τελεία ἡ ἔχουσα ἀρχὴν, μέσον καὶ τέλος. Καὶ ἀρχὴ μὲν ἕκαστης πράξεως λέγεται ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὗ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲν ἄλλο προηγῆται, μετ' αὐτὸ δ' ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ μέσου καὶ προηγῆται καὶ ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ τέλους φύσει μὲν προηγῆται ἄλλο, ὅμως δὲ τούτῳ οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπεται. Ἄν δ' ἡ πράξις δὲν εἶναι μονομερής, ἀλλὰ πολυμερής, ἡ μὲν ένότης διασπᾶται, ἡ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀκροατοῦ διασκεδάννυται. Εἰς τοιαῦτα ἀμαρτήματα περιέπιπτον οἱ κυκλικὸι ποιηταὶ καὶ τὰ ἔπη αὐτῶν δὲν εἶχον τεχνικὴν ένότητα.¹⁾ Ἄλλ' ἡ ένότης τῆς ὑποθέσεως δὲν ἀποκλείει τὴν χρῆσιν ἐπεισοδίων, διότι τὸ ἔπος ὃν διήγησις ἔχει πολὺ τὸ μῆκος, ὅπερ εἶναι δεκτικὸν πολλῶν καὶ μάλιστα ἀνομοίων ἐπει-

1) »Οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἕνα ποιῶσι καὶ περὶ ἕνα χρόνον καὶ μίαν προᾶξιν πολυμερῆ, οἷον ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. Τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσειᾶς μία τραγωδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ, οἷον Ὀπλων κρίσις, Φιλοκίτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρις καὶ Ἀπόλλους καὶ Σίνων καὶ Τρωάδες». Ἀριστ. περὶ ποιητ. κερ. 23. ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν τραγωδίαν ὡς μέτρον τῆς ένότητος.

σοδίω. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἐπιχέουσι ποικιλίαν καὶ ἀφαιροῦσι τὸν ἐκ τοῦ μήκους τοῦ ποιήματος κόρον καὶ τὴν μονοτονίαν.

Πρὸς δ' ὁ μῦθος, ἤτοι ἡ ὑπόθεσις, πρέπει νὰ ἐπιστῇ τὸ διαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς ἄρσεως τῶν παρεμπιπτότων ἐμποδίων καὶ τῆς εὐτυχοῦς λύσεως, δηλ. τὸ ἔπος πρέπει νὰ ἔχη τὴν καλουμένην δέσιν καὶ λύσιν. Καὶ δέσις μὲν ὀνομάζεται ἐξ ἀρχῆς μέχρι ἐκείνου τοῦ ὁρίου, εἰς ὃ ἀρχεῖται γινομένη μετὰ θάσις ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχιάν, ἢ τὸ ἀντίστροφον, λύσις δὲ ἀπὸ τῆς μεταθάσεως μέχρι τέλους. Οὕτως ἡ δέσις τῆς Ἰλιάδος χωρεῖ μέχρι τοῦ στοιχ. Π, 122, διότι μέχρι τούτου τοῦ μέρους χωρεῖ ἡ δυστυχία τῶν Ἀχαιῶν, ἀπειλουμένου ὄλου τοῦ στόλου τούτων διὰ πυρπολήσεως. Ἄλλ' ἐντεῦθεν ἀρχεῖται καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς εὐτυχίας αὐτῶν διότι τὸ πῦρ ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεὺς πέμπει βοήθειαν (λύσις).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ καλὸν κεῖται ἐν μεγέθει καὶ ἐν τάξει, ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ἔχη τὸ προσῆκον μέγεθος. Ὡς τὸ κάλλος τοῦ ζῶου δὲν δύναται νὰ γείνη αἰσθητὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἂν ὑπερβαίῃ ὀπτικὸς τινὰς νόμους, οὕτω τὸ κάλλος τῶν μύθων δὲν δύναται νὰ γείνη καταληπτὸν, ἂν ὑπερβαίῃ τὰς δυνάμεις τῆς μνήμης. Διὰ τοῦτο ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ εἶναι εὐμνημόνευτος. Τὸ ἀπὸ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν ἢ τὸ ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχιάν εἶναι ἰκανὸς ὅρος τοῦ μεγέθους.

Πρὸς τούτοις ἐν τῷ ἔπει ἐπιτρέπεται τὸ θαυμαστὸν καὶ ἄλογον, δηλ. τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον, διότι ἐν τῷ ἔπει οὐ μόνον τοῦτο λανθάνει, ἀλλὰ καὶ ἐμποιεῖ θαυμασμὸν, ὃν τὸ ἔπος θηρεῖ. Τὸ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ἡδύ, ὡς γίνεται ὀήλον ἐκ τούτου, ὅτι πάντες οἱ διηγούμενοι προσθέτουσι τι νομίζοντες, ὅτι χαρίζονται τοῖς ἀκούουσιν. Ἐν τῷ δράματι δ' ὅμως τὸ ἄλογον οὐδόλως ἐπιτρέπεται, διότι εἶναι ἀνάγκη τοῦτο νὰ τελεσθῇ πρὸ θεατῶν, οὔτινες βλέποντες τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον δὲν πιστεύουσιν.

§ 2. Διαίρεσις τοῦ ἔπους.

Τὸ ἔπος διαίρεται εἰς δύο εἴδη, τὸ ἥρωικὸν καὶ τὸ διδακτικόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, οὐ κανὼν εἶναι ὁ Ὅμηρος, ὑπάγεται εἰς πάντας τοὺς νόμους τῆς ἐποποιίας, τὸ δὲ διδακτικόν, οὐ κανὼν εἶναι ὁ

Ἡοίοδος, μετέχει καὶ τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, διότι ἔνθεν μὲν μετέχει τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς παραστάσεως τοῦ ἔπους, ἔνθεν δὲ προσπελάζει εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐν τούτῳ ὁ διδακτικὸς ποιητὴς δὲν μένει ὅλως ἀπαθὴς, ὡς ὁ τοῦ ἥρωϊκοῦ, ἀλλὰ πειρώμενος νὰ διδάξῃ ἀνακαλύπτει τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρωπον. Τὸ ἥρωϊκὸν ἔπος ἄδον κλέα ἀνδρῶν λαμβάνει τὴν ὕλην ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὰ δὲ διδακτικὸν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἵνα τοὺς συγχρόνους διδάξῃ.

§ 3. Περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἔπους.

Τὸ ἥρωϊκὸν ἔπος, ὅπερ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔπος δύναται νὰ ὀνομασθῆ, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ παρελθόντος, ὅπερ διετηρήθη ἐν μύθοις. Ἡ Ἑλλὰς πάντοτε μὲν μάλιστα δὲ ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ, ἐν ἣ ἡ δημιουργικὴ αὐτῆς δύναμις ἐπικρατεῖ, παρήγαγε πλουσιωτάτην καὶ καλλίστην ὕλην μυθικὴν, ἣτις εἶναι τὸ ἄριστον προῖον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Διὰ τὴν περιοχὴν καὶ τὸ κάλλος διακρίνονται τρεῖς μεγάλοι μυθικοὶ κύκλοι, ὁ Ἀργοναυτικὸς, ὁ Θηβαϊκὸς καὶ ὁ Τρωικὸς. Περὶ τὸν τελευταῖον τούτων ἠσχολήθησαν οἱ ἄριστοι καὶ πλεῖστοι ἐπικοὶ ποιηταί. Οἱ μῦθοι οὗτοι εἶναι δημιουργήματα ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἐνέχουσι δὲ βάσιν ἱστορικῆς ἀληθείας μεγεθυθείσης καὶ λαβούσης τύπον μύθου.

Ἐν δὲ τοῖς πρὸ τοῦ Ὀμήρου χρόνοις οἱ ἀοιδοὶ ἐλάμβανον ὑποθέσεις τῶν ᾄσμάτων αὐτῶν τὰς γενναίας πράξεις ἡρώων, οἵτινες μόνοι ἢ μετ' ὀλίγων ἐταίρων ἐξώρμησαν εἰς ἀγῶνας. Τοιαῦτα δὲ ᾄσματα, ἐν οἷς ὕμνουντο κλέα ἀνδρῶν, ᾄδει ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἰλ. I. 189. Ἐκτὸς τῶν ἐπικῶν τούτων ᾄσμάτων ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, ἐν αἷς σπέρματα τῆς βραδύτερον ἀναπτυχθείσης λυρικῆς ποιήσεως ἐλάνθανον, οἷοι ὕμνοι, παιᾶνες, ὕμναιοι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ ᾄσματα. Μνημονεύονται δὲ καὶ ὀνόματα ἀοιδῶν τοιούτων ᾄσμάτων, ὡς τοῦ Ὠλήνος, τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Μουσαίου, Εὐμόλπου, τοῦ Θυχμύριδος καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἄν καὶ δὲν περισώθησαν ποιήματα ἀρχαιότερα τοῦ Ὀμήρου, ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον, διότι καὶ ἡ ποίησις εἶναι συμφυῆς τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει καὶ φύσει τοῦ ἀν-

θρώπου καὶ ἡ ἐφ' Ὀμήρου ἀκμάσασα ἐπική ποιησις προὔποτίθησιν ἀτελέστερα ποιήματα καὶ πειράματα. Πρὸς δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη μαρτυροῦσι τὴν ὑπέρχιν προομηρικῆς ποιήσεως. Ὁ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀκούει τὰς ἡρωικὰς τῶν Ἀχαιῶν πράξεις ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαίακων ἀδομένκας ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ ἀοιδοῦ Δημοδόκου καὶ ὁ Φήμιος ἀοιδὸς ἄδει ἐν ἐν Ἰθάκῃ τὸν οἰκτρὸν νόστον τῶν πορθητῶν τῆς Τροίας. Τὸ δ' ἐπιτηδεύμα τῶν ἀοιδῶν ἦτο οὕτω σύνηθες, ὥστε οὗτοι ἤσκουν αὐτό, ὡς οἱ μάντις, οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ τέκτονες τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔργον. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς συγχρόνοις, τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι τὰ ἄσματα αὐτῶν εἶχον οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν.

§ 4. Περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔπους, ἦτοι τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ποιμάτων αὐτοῦ.

Οἱ Δωρεῖς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξεδίωξαν μέγα μέρος τῶν ἀρχαίων κατοίκων, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπειδὴ δ' αὕτη ἦτο λεπτόγεωσις καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τὸ πολὺ τοῦτο πλῆθος, πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὑπὸ τὸν Κοδρίδην Ἀνδροκλον ἀπόκησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, ἐνθα κατέλαβον τὰς χώρας. Οἱ ἀποικήσαντες Ἴωνες παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὸν Τρωικὸν μῦθον καὶ μεγάλην πληθὺν ἀσμάτων. Ἐκεί ὑπὸ τὸν ἀστέρροντα οὐρανὸν καὶ τὴν ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐμπορίου εὐδαιμονίαν ὁ φύσει εὐκίνητος, πλήρης φαντασίας καὶ φιλόλογος οὗτος λαὸς τοὺς μυθικοὺς θησαυροὺς καὶ τὸ ἔπος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν διὰ τοῦ Ὀμήρου προήγαγεν. Τοῦτο ἦδη τελειωθὲν ἔλαβεν ὑπόθεσιν οὐχὶ περιπετειῆς ἐνὸς μόνου ἥρωος, ἀλλὰ τὸν πόλεμον ὄλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πρὸς τοὺς Τρῶας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις ἀγωνίζονται οὐ μόνον οἱ ἥρωες, ἀλλὰ καὶ οἱ λαοί, διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἐθνικὴν σημάσιαν ἐκτήσαντο. Συνεβάλετο δὲ πρὸς τούτοις εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ἔπους ἐν Ἰωνίᾳ καὶ ἡ γειτνίασις τῶν Ἰώνων πρὸς τὸ Τρωικὸν πεδίον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι τούτων ἐν πολεμικοῖς ἔργοις ἠρίστευσαν.

Τῆς τελειοτάτης δὲ ταύτης ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποιήσεως εἶναι ὁ Ὀμηρος. Τὰ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον σκοτεινὰ, ὥστε ἦδη παρ' ἀρχαίοις ὑπῆρχεν ὀμηρικὸν ζήτημα περὶ τῆς πατρίδος καὶ

τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Οὕτως ἑπτὰ πόλεις ἢ κατ' ἄλλους πλείους ἤξιουν, ὅτι εἶχον πολίτην τὸν θεῖον ποιητὴν, ἢ Σμύρνη, ἢ Χίος, ἢ Κολοφών, ἢ Ἰθάκη, ἢ Πύλος, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Ἀθῆναι. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἡ Σμύρνη δικαιοτέρον πάσης ἄλλης πόλεως σεμνύνεται διὰ τὴν γέννησιν τοῦ ποιητοῦ, διότι ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων λόγων αἱ ἄλλαι πόλεις πειρῶνται κατὰ τινα τρόπον μετὰ τῆς πόλεως ταύτης νὰ συνδεθῶσιν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγον τὸν Ὀμηρὸν πολίτην αὐτῶν, διότι οὗτοι τὴν Σμύρνην ἀπόκισαν, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ εἰς τὸν Πεισίστρατον ἐπιγράμμα¹⁾). Καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἀμφιταλαντεύεται ἐν διαστήματι πέντε αἰῶνων, δηλ. ἀπὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων. Ἄλλ' ἡ πιθανωτέρα γνώμη περὶ τούτου εἶναι ἡ τοῦ Ἡρόδοτου, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς ἤκμασε τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἧτοι κατὰ τὸ 880 π. Χ.

Γνήσια προϊόντα τῆς ἀθανάτου μούσης τοῦ Ὀμήρου εἶναι τὰ δύο μακρότατα ποιήματα, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας. Ἐκ τούτων, ὡς ἀπὸ ἀνάων πηγῶν, ἤντησαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες τῶν γραμμάτων ὄλων τῶν εἰδῶν.

Ἰλιάς. Ὑπόθεσις τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως, ἧτις συνέβη ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας. Αὕτη προῆλθεν ἐκ τῆς ὕβρεως πρὸς αὐτὸν τοῦ βασιλέως πάντων τῶν Ἀχαιῶν Ἀγαμέμνωνος, ἀφαιρέσαντος ἀπ' αὐτοῦ τὴν Βρισηίδα. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἀποσύρεται τοῦ πολέμου μνηίων καὶ οἱ Τρῶες ἐπέρχονται βαρύτεροι κατὰ τῶν Ἑλλήνων προχωροῦντες μέχρις αὐτῶν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἀπειλοῦσι νὰ πυρπολήσωσιν. Ἡ τῶν Ἀχαιῶν πανώλεθρία ἐπίκειται ἀφευκτος, ὁ δ' Ἀχιλλεὺς βλέπων τοῦτο στέλ-

¹⁾ *Τρίς με τυραννήσαντα τισαντάκις ἐξεδιώξεν*

δῆμος Ἀθηναίων καὶ τρίς ἐπηγάγετο
τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, ὃς τὸν Ὀμηρον
ἤθροισα σποράδην τὸ πρὶν ἀειδόμενον
ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ γούσεος ἦν πολίτης

εἶπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπόκισαμεν

λει τὸν φίλτατον Πάτροκλον, ὅπως διώξῃ τοὺς Τρῶας καὶ ἐπκνέλθῃ εἰτα πρὸς αὐτόν. Οὗτος δ' ὁμως προβαίνει μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑκτόρος. Ὁ πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα τότε χόλος τοῦ Ἀχιλλέως ἀποσύρεται καὶ ἀναφαίνεται θερμὸς ὁ πόθος αὐτοῦ τῆς ἐκδίκησεως τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπητοῦ Πατρόκλου. Ὁ ἥρωας μετασχῶν τῆς μάχης τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Τρῶας καὶ φονεύει τὸν Ἑκτορα. Τούτου τὸν νεκρὸν οὗτος ἀποδίδει τῷ γέροντι Πριάμῳ, ἀφοῦ ἤδη ἡ ἐκδίκησις ἐτελέσθη καὶ αἴσθημα φιλάνθρωπίας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ κατέλαβεν.

Κέντρον καὶ δεσμὸν τῆς πράξεως ἐκλέγει ὁ ποιητὴς τὴν ἀπομήνισιν τοῦ ἥρωος, δι' ἣν οὗτος ἀποσύρεται τοῦ πολέμου καὶ ἀναφαίνεται βαρύτατος τῶν Τρώων πολέμιος (δέσις). Θαυμαστὴ δ' ἀληθῶς εἶναι ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεργάζεται ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκρόατοῦ μεταβάλλων αἴφνης τὸν ἀκαμπτον καὶ σιδηροῦν χαρακτῆρα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ προκαλῶν τὴν μετάπτωσιν τῆς τύχης τοῦ πολέμου (λύσις). Κατὰ μικρὸν παρασκευάζων ὁ ποιητὴς τὴν πρόοδον τῆς πράξεως ἀναγκάζεται νὰ διεξέλθῃ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μῆνιος καὶ τὰς ἐκ ταύτης προελθούσας ἥττας τῶν Ἀχαιῶν. Παριστῶν δὲ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἀχαιῶν ἀπέναντι τῶν εὐθαρσῶν Τρώων κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀχιλλέως ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐπιτηδείως φέρει ὁ ποιητὴς εἰς τὸ μέσον καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων ἠρώων, τοῦ Αἴντος, τοῦ Ὀδυσσεύς, τοῦ Διομήδους καὶ τῶν λοιπῶν χωρὶς νὰ ἐπισκιάσῃ μὴδ' ἀμαυρώσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρωταγωνιστοῦ Ἀχιλλέως, οὐ εἰκονίζει τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀνδρείας καὶ τὴν θεῖαν μεγαλοφροσύνην. Ἐνῶ δ' Ἑκτωρ ἀκαταμάχητος πρὸ τῶν ἄλλων Ἀχαιῶν προσιωνιζόμενος τὸν πέπρωμένον εἰς αὐτὸν θάνατον μετὰ βαρυθμίας καὶ δισταγμοῦ ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦναντίον οὗτος, εἶ καὶ γινώσκει σαφῶς, ὅτι φονεύσας τὸν Ἑκτορα μέλλει καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνῃ, δεικνύει ἀπτόητον θάρρος καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν μεγαλόφρονος ἀταραξίαν. Ἡ δὲ σκηνὴ τοῦ γέροντος Πριάμου εἶναι ἀνυπέρβλητος καὶ ἀμίμητος κατὰ τὸ κάλλος. Τὸ ἄγριον καὶ τραχὺ πάθος τῆς ἐκδίκησεως, ἡ προσβεβλημένη προσωπικὴ φιλοτιμία, ἡ ἀγανάκτησις, ἣτις τέως κατεῖχε τὸν ἥρωα, καταρρέει εἰς τὸ εὐγενέστατον αἴσθημα τῆς φιλάνθρωπίας καὶ ἐκλάμπει ἡ χαρὰ τῆς ἐπιεικειᾶς, διότι ὁ ἥρωας ἀναλογίζεται, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι θνή-

τός και θνητὸν ἔχει τὸν πατέρα. Οὕτω μετὰ συγκινήσεως ἀποδίδει τὸν νεκρὸν τοῦ Ἑκτορος εἰς τὸν πενθούντα γέροντα Πρίημον. Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἥρωος τεχνᾶται ὁ ποιητὴς ἐν παντὶ τῷ ποιήματι καὶ κατὰ μικρὸν ἀποπλύνει αὐτὸν παντὸς βύπτου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀναδεικνύει ὑψηλὸν καὶ θεῖον, ὡς ἀληθῶς ὑπῆρχεν.

Ὀδύσεια. Ὑπόθεσις τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς Ἴθάκην. Ὁ Ὀδυσσεύς μετὰ πολλὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ θαλάσῃ περιπλανήσεις ἐξ ὀργῆς τῶν θεῶν καὶ καταβάσιν αὐτοῦ εἰς Ἄδου, σφύζεται ναυαγὸς ἄνευ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Ὠλυγία ὠμφην Καλυψώ, παρ' ἣ μένει ἐπτὰ ἔτη, κωλυόμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης, ἐρασθείσης αὐτοῦ, νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὃν ἀτάσθαλοι καὶ ὑπερφίαλοι μνηστῆρες τῆς ἑαυτοῦ γυναίκας Πηνελόπης κατέστρεφον. Μετὰ τοῦτο τῇ ἀποφάσει τῶν θεῶν καὶ ἰδίᾳ τῇ προστασίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διὸς ἀποπλέει ἐκεῖθεν ἐπὶ σχεδίας. Ἄλλ' ὁ ἀπήνως καταδιώκων αὐτὸν Ποσειδῶν καταποντίζει καὶ ταύτην καὶ οὕτω ναυαγὸς πάλιν φέρεται εἰς τὴν παραλίαν τῶν Φαιάκων, ἀνθρώπων μισούντων τὸν πόλεμον καὶ ἀγαπώντων τὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Ὑπὸ τούτων φιλοξενηθεὶς καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν πλοῖον ἀποπλέει καὶ φθάνει εἰς Ἴθάκην, καθ' ὃν χρόνον ἐπιστρέφει εἰς αὐτὴν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τηλεμάχος, ὅστις εἶχε μεταβῆ κατὰ συμβουλήν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς Πύλον καὶ Σπάρτην, ὅπως ἐρωτήσῃ τὸν Νέστορα καὶ Μενέλαον περὶ τοῦ πατρὸς Ὀδυσσεύς. Τὸν Ὀδυσσεῖα ἀναγνωρίσας ὑποδέχεται ὁ πιστὸς σκώτοψ Εὐμαιὸς. Εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς ἐπαίτης εἰσελθὼν ὁ Ὀδυσσεύς καὶ τοὺς μνηστῆρας ἰδὼν περιυβρίζει πολλὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μετὰ μείζονος ἀγανακτήσεως ἐπιχειρεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τηλεμάχου.

Ἡ Ὀδύσεια καίπερ ἄλλως ὑποδεεστέρα τῆς Ἰλιάδος, ὅμως δὲ κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου καὶ τὴν ἐνόησιν εἶναι ἐκείνης ὑπεριότερα. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐπαγωγοῦ ἐφ' ἑνὸς μόνου ἥρωος εἶναι αἰσθητὴ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ραψωδίας. Ὁ Ὀδυσσεύς παρῶν ἢ ἀπῶν ἀείποτε ἔρχεται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ ἐκεῖ, ἐνθα ὁ τῆς διηγήσεως μίτος εἰς τὰ ἀπώτατα ἔλκεται, ἡ τοῦ πλανωμένου ἥρωος μνήμη δὲν ἐξάλειφεται. Πάντα τὰ πρόσωπα

τῆς Ὀδυσσεΐας ὑπέικουσιν εἰς τὸν φερώνυμον ἥρωα τοῦ ἔπους, διότι ἀναντιρρήτως ἡ Πηνελόπη, ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Εὐμῆϊος κατέχουσιν ὑποδεστέραν θέσιν. Ἄλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς ἐνότητος τῶν δύο ποιημάτων προέρχεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως. Ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ πάντες οἱ μῦθοι περιστρέφονται περὶ ἓνα ἥρωα, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὑπάρχουσι πολλὰ ἀναγκᾶ ἐξέχοντα πρόσωπα τὴν ἐνότητα τοῦ ἔπους διασπῶντα.

§ 5. Γενικός χαρακτηρισμὸς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

Παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην καὶ φαινομένην χαλαρὰν ἐνότητα τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν θαυμαστὴ εἶναι τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ ἡ δύναμις τοῦ διαγράφειν χαρακτῆρας (ἠθοποιία). Οὗτος μετὰ τοσαύτης φυσικῆς τέχνης καὶ ἐπιτηδειότητος ἐπιχέει φῶς ἢ σκιὰν ἐφ' ἐκάστου προσώπου, ὥστε εὐχερῶς πλανᾶται τις ὑπολαμβάνων τὰ πρόσωπα τοῦ Ὀμήρου πραγματικὰ καὶ οὐχὶ ποιητικὰς εἰκόνας.

Ἡ ἠθοποιία τοῦ Ὀμήρου εἶναι οὕτως ἐπιτυχῆς, ὥστε πολλάκις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐνὸς μόνου στίχου δύναται τις νὰ φαντασθῇ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τοῦ Ὀμηρικοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰκονίσῃ αὐτὸν ζωγράφος ὢν. Πρὸς τοῦτο συμβάλλεται οὐ μόνον ἡ τοῦ ποιητοῦ ἐξοχος εὐφυΐα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἡ φύσις. Ἐν τούτῳ οἱ στρατιῶται δὲν ἐπέρχονται ἄφωνοι, ὡς οἱ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλὰ πρὸ ἐκάστης μονομαχίας ἀγορεύουσι καὶ συλλήβδην ποιῶσι καὶ λέγουσι πᾶν ὅ,τι συμβάλλεται πρὸς διαγραφὴν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αἰὼν εἶναι ἠρωϊκός, τὰ πρόσωπα τῆς Ἰλιάδος εἶναι νευρώδη.

Ὡς οἱ ἐξοχώτεροι ἥρωες ἔχουσιν ἴδιον χαρακτῆρα, οὕτω καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεῶν, οὓς ὁ Ὀμηρὸς παραλαβὼν γνωστούς ἐκ τοῦ μύθου καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀσμάτων ὑπὲρ πάντα ἄλλον διεκόσμησεν. Καὶ ἐν τούτῳ κεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ ποιητοῦ, ὅτι ἡ ἐξοχος αὐτοῦ φαντασία ἐγίνωσκε νὰ ποιῇ ψεύδη ὁμοια πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὸ λέγειν ψεύδη, ὡς δεῖ, εἶναι ἡ μεγίστη τέχνη τῆς ποιήσεως. Τὸ τῆς ποιήσεως ὁ ὁμῶς ψεῦδος περιέχει μεγάλην τινὰ ἀλήθειαν, ὅτι εἰκονίζει τὰ πράγματα, ὅποια ἠδύνατο νὰ γείνωσιν. Ὁ ποιητὴς δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸ δοκοῦν, νὰ

διαπλάση κατὰ τὴν ἰδίαν βούλησιν πρόσωπα καὶ χαρακτῆρας, ἀλλ' ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ αὐστηρῶς τὸ μέτρον τοῦ πιθανοῦ. Ὡστε πολὺ διαφέρει ἡ ἱστορικὴ τῆς ποιητικῆς ἀληθείας, ἥτις ἀνευρίσκεται διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ποιητικῶν εἰκόνων πρὸς τὸν πραγματικὸν κόσμον. Τὰ θαύματα δ' ὅμως δὲν ἐξαιρῶνται τῆς πιθανότητος, διότι καὶ ὁ μῦθος περιεῖχε πολλὰ καὶ ὁ Ὀμηρικὸς κόσμος ἐπίστευεν εἰς ταῦτα. Ἄλλ' ὁ Ὀμηρος καὶ τὰ θαύματα τοῦ ποιητικοῦ κόσμου εἰκονίζων πειρᾶται, ὅπως μὴ ὑπερβῇ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ, ἔνθα τὸ ἀληθὲς μετὰ τοῦ φανταστικοῦ συνδέεται, ὁ ποιητῆς ποιήσας τὸν Ὀδυσσεῖα αὐτὸν διηγούμενον ἔδωκε φαινομένην τινὰ πιθανότητα.

Ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ μέγας τοῦ ἐπικοῦ ἔπους θεσμοθέτης, ὅπερ πάντες μὲν οἱ ἄλλοι τῆς ἀρχαιότητος ἐπικοί ἐμιμήθησαν, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὸν ἀριστοτέχνην τοῦτον. Ἡ τῶν ιδεῶν διαύγεια, ἡ τῆς ἐκφράσεως ἡρεμία, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ δυσμίμητος χάρις εἶναι ἀρεταὶ διακοσμοῦσαι τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν. Ἡ ἀνεξάντλητος τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ φαντασία κατέχει πλοῦσιον θησαυρὸν εἰκόνων, ἀκένωτον ταμεῖον λέξεων καὶ τσαούτην εὐχέριαν, ὅπως εἰκονίσῃ οἶανδήποτε ιδεάν, ὥστε ἡ γλῶσσα καὶ τὸ μέτρον φαίνονται δούλα τῇ μεγαλοφυΐᾳ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι εὐπλαστος καὶ ὑγρὰ καὶ τσαούτη ἀπλότης ἐνυπάρχει ἐν τε τῇ συντάξει καὶ τῇ συνθέσει τῶν λέξεων, ὥστε ἕκαστος ἀναγνώστης μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς ἀναγινώσκει τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, μεθ' ὅσης διέρχεται τόπους κεκοσμημένους δι' ἐξόχων ἀρετῶν τῆς φύσεως.

Ἐπειδὴ ὁ ποιητῆς περιγράφει πράξεις θεῶν καὶ ἡμιθέων, μεταχειρίζεται γλῶσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλὴν γινώσκων καὶ τὰς εὐτελεστέρας πράξεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου νὰ ἐξευγενίσῃ. Τούτου ἕνεκα τὸ κωμικὸν καὶ τὸ γελοῖον δὲν ἀρμόζουσιν εἰς τὸ ἥρωικὸν ἔπος, ἂν δέ που γείνη ἀνάγκη τούτου, πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις κατὰ μέτρον. Ἄλλὰ δὲν ἀποκλείεται ὅλως ἀπὸ τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, ἄτε χρησιμεῖον πρὸς πλήρη τοῦ πραγματικοῦ ἀπεικόνισιν καὶ ποιοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σπουδαῖον. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Θεραΐτου ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἰλιάδος ῥαψωδίᾳ, ἔνθα ὁ Θεραΐτης ἀγορευῶν ὀνειδίζει τὸν Ἀγαμέμνονα. Ἐκ τούτου βλέπομεν, ὅτι ὁ Ὀμηρος ποιεῖ τοὺς ἥρωας ἀγορευόντας, τοῦθ' ὅπερ καθιστᾷ τὸ ἔπος αὐτοῦ δραματικόν, διὰ

τοῦτο καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπικός Σοφοκλῆς καλεῖται. Ἐν τοῖς λόγοις δὲ τῶν ἀγορευόντων ἡρώων ὑπάρχουσι πολλὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἀλλ' ἢ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες οὗτοι ὀξυδερκῆς βλέμμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ῥίπτοντες βάλλουσιν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον τὰ ἀνθρώπινα πάθη διεγείρουσιν. Ἐκαστος ῥήτωρ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔχει ἴδιον ῥητορικὸν τρόπον. Ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει ῥητορικὰ σχήματα, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τεχνικοὶ ῥήτορες καὶ ἄλλοθεν μὲν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἠντλησαν ταῦτα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεσπεσίου ποιητοῦ κεῖται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς γινώσκει ὡς οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἐκπλήσσεται τις διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βάθος τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων καὶ διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον τέχνην, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς ἀποκαλύπτει τὰ ἔνδον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν δρώντων προσώπων, αἰτινες τὸ βλέμμα διαφεύγουσιν. Οὐχ ἥττον ὁ Ὅμηρος ἀναδεικνύεται μέγας παρατηρητὴς καὶ γνώστης τῆς φύσεως, ὡς τοῦτο καταδεικνύει ἐν ταῖς παραβολαῖς, ἃς παραλαμβάνει ἐκ τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τοῦ βασιλείου τῶν ζώων. Ποιεῖται δὲ τούτων χρῆσιν ὁ ποιητὴς ἐκεῖ, ἔνθα θέλει λαμπρότερον φῶς νὰ ἐπιχύσῃ, ἰσχυρὸν χρωματισμὸν νὰ ἐπιθήσῃ, τὸ ὑπερφυσικὸν διὰ τινος εἰκόνας εἰς τὸ αἰσθητὸν νὰ προσπελάσῃ καί, ὡσάκις ἐπιθυμεῖ, τοὺς ἥρωας αὐτοῦ νὰ τιμήσῃ καὶ ἐξάρῃ.

Ὡς δὲ αἱ Ὀμηρικαὶ παραβολαὶ δεικνύουσι τὴν ἀνεξάντλητον φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, οὕτω καὶ ἡ ἀπειρος πληθὺς τῶν λέξεων καὶ παντοίων διαλεκτικῶν τύπων τὸν μέγαν γλωσσικὸν αὐτοῦ πλοῦτον. Διάλεκτος ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν, ἥτις μετὰ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου παρέμεινεν ἐφεξῆς κοινὸς καὶ ἀμετάβλητος τύπος τοῦ ἔπους, εἶναι μὲν ἡ ἀρχαία Ἰωνικὴ, διάφορος τῆς τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἰπποκράτους, ἀλλ' ὁμως, ἐπεὶ αὕτη περιλαμβάνει πλείστους Αἰολισμούς καὶ πολλὰ τῶν ἰδιωμάτων τῶν ἄλλων διαλέκτων, κάλλιον εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου νὰ θεωρηθῇ ὡς μήτηρ πασῶν τῶν βραδύτερον ἀναπτυχθεισῶν διαλέκτων, ὧν ἐκάστη ἄλλα στοιχεῖα ἐκείνης διετήρησεν. Ἐν τῇ Αἰολικῇ π. χ. διετηρήθη ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ καλούμενον Αἰολικὸν δίγαμμα, ὅπερ καὶ ὁ Ὅμηρος ἐγίνωσκεν, ὡς τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ Ἡ Ἰωνικὴ δ' ὁμως διά-

λεκτος ταχύτερον ἀναπτυχθεῖσα κατέλιπεν αὐτὸ πρωϊαίτερον.

Παρ' Ἑλλησιν ὕλη καὶ εἶδος ἦσαν πάντοτε σύμφωνα. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ἐν χρήσει ἦτο τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον κατὰλληλον ἰδίῳ τῇ ἠρωικῇ ποιήσει διὰ τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ τὴν ῥυθμικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὡς δ' ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει παρατάσσεται γεγονός πλησίον ἄλλου γεγονότος, οὕτως ἐν αὐτῇ ἕκαστος στίχος παρατάσσεται πλησίον τοῦ ἄλλου στίχου· ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ κατὰ στίχον σύνθεσις τοῦ ἔπους. Τὸ δακτυλικὸν τοῦτο ἐξάμετρον, ὡς ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ὠνομάσθη ἐπικόν, ἔτι δέ, διότι δι' αὐτοῦ ἔχονται κλέα ἠρώων, ὠνομάσθη ἠρῶν ἢ ἠρωικόν.

Ὁ Ὀμηρος ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Οἱ νομοθέται κτιδόντες τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν δύναμιν τούτου, ἐφρόντισαν ὅπως τὴν ἀνάγνωσιν τούτου εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ὁ μὲν Λυκοῦργος ἐκόμισεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, ὁ δὲ Σόλων ἐπεμελήθη, ὅπως περιστείλῃ τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαψῶδων. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκ παιδῶν ἀπομνημονευόντες τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου κατὰ ταῦτα τὸ ἐξυτῶν ἦθος διέπλασσαν καὶ πολλοὶ μεγάλοι στρατηγοὶ ἔσχον ὡς ὑπόδειγμα τοὺς ἠρώας τῆς Ἰλιάδος. Οὐ μόνον δὲ ὁ θεσμοθέτης τοῦ ἐπικοῦ ὕφους ὑπῆρξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καθ' ὅλου ἐπέδρασε, διότι οἱ μεγάλοι λυρικοὶ καὶ τραγικοὶ ποιηταὶ πολλὰ ὀφείλουσι ταῖς σπουδαῖς τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, πολλοὶ δὲ φιλόσοφοι περὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἠσχολήθησαν καὶ ἐν τούτοις οἱ ῥήτορες εὗρισκον ῥητορικὰ σχήματα. Ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων παραδίδεται ὅτι τρεῖς στίχοι τῆς Ἰλιάδος¹⁾ ἀπετύπωσαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Φειδίου τὸ ἰδαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

§ 6. Ἱστορία τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

Ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου ἡ γραφή δὲν ἦτο γνωστὴ ἢ μάλλον δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς πλήρη ἐφαρμογὴν, διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ποιή-

¹⁾ ἢ, καὶ κυανέησεν ἐπ' ὄφρῳσι νεῦσε Κρονίων,
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κραιὸς ἀπ' ἀθανάτιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον (Ἰλ. Α. 528).

ματα διετηρήθησαν διὰ τῆς μνήμης καὶ ἀπηγγέλλοντο ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι ρυθμικῶς, ἥτοι ἔρραψωδοῦντο, κατ' ἄρχας μὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ὀμήρου Ὀμηριδῶν, ὕστερον δ' ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν¹⁾ ἐπίσης Ὀμηριδῶν καλουμένων. Οὗτοι ἔχοντες ὡς κύριον ἔργον τὸ ἀπαγγέλλειν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα μετέβαινον εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πανηγύρεις καὶ ἀπήγγελλον τοιαῦτα τέρποντες οὕτω τοὺς ἀκροατάς. Οὕτω διὰ τῶν ῥαψωδῶν μετεδίδοντο καὶ διετηροῦντο τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα. Ἄλλ' οἱ ῥαψωδοὶ οὗτοι εἴτε χαριζόμενοι τοῖς ἀκροαταῖς εἴτε δι' ἄλλην οἰανδήποτε αἰτίαν ἔφθειρον πολλάκις διὰ παρεμβολῶν καὶ ἄλλων μεταβολῶν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα. Τὴν ἀυθαιρεσίαν ταύτην τῶν ῥαψωδῶν πρῶτος ὁ Σόλων περιώρισε καὶ μετὰ ταῦτα ἐτι ἐπισημότερον ὁ Πεισίστρατος ἔθηκε φραγμὸν ἐκδούς διὰ τεσσάρων λογίων ἀνδρῶν, Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου, Ζωπύρου τοῦ Ἡρακλεώτου, Ὀρφείως τοῦ Κροτωνιάτου καὶ τινος Ἐπικογκύλου ἐπίσημον τῆς πόλεως ἐκδούσιν, καθ' ἣν οἱ ῥαψωδοὶ ὄφειλον ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τάξιν ὠρισμένην ἀπαγγέλλουσι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων. Τὸν Πεισίστρατον δὲ εἴτα ἐμιμήθησαν πολλαὶ πόλεις, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται καὶ ἐξέδωκαν ἰδίας ἐκδόσεις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ἐκ τούτων προῆλθον αἱ ἐκ τῶν πόλεων καὶ αἱ κατ' ἀνδρας ἐκδόσεις. Ἐκ τῶν πρώτων τὴν μεγαλειτέραν ἀξίαν εἶχεν ἡ Μασσαλιωτικὴ ἐκδοσις, ἡ Χία, ἡ Ἀργολικὴ καὶ ἄλλαι ἄλλων πόλεων, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ἡ ἐκ Νάρθηκος ὀνομαζομένη, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἔγραψεν, ἡ τοῦ Κολοφωνίου Ἀντιμάχου συγχρόνου τῷ Πλάτῳ καὶ ἡ τοῦ Εὐριπίδου τοῦ νεωτέρου.

Ὡς δὲ τὸ ἀυθαίρετον τῶν ῥαψωδῶν διέφθειρε τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, οὕτω καὶ αἱ παρὰ διαφόρων χειρῶν γραφόμεναι ἐκδόσεις. Οὕτω λοιπὸν οὐσιωδῶς ἠλλοιωμένον ἐφθασε τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον μέχρι τῶν Ἀλεξανδρίνων κριτικῶν, ἐφ' ὧν ἄρχεται ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ διόρθωσις τούτου. Πρῶτος τούτων ἀναφέρεται ὁ ἑφορος τῆς ἐν Ἀλεξαν-

¹⁾ «Τὸ ὄνομα ῥαψωδός (ῥάπτω φδῆ) σημαίνει τὸν ἀπαγγέλλοντα ῥαπτὰ ἔπη, ἥτοι κατὰ στίχον συγκείμενα ποιήματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κατὰ οὐστήματα τοιαῦτα, ἅτινα δὲν ἀπηγγέλλοντο, ὡς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη μόνον ῥυθμικῶς, ἀλλ' ἐμελωδοῦντο.

δρεία βιβλιοθήκης Ζηνοδότος ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Οὗτος πρῶτος ἐτόλμησε νὰ ἐκφράσῃ γνώμην, ὅτι δὲν εἶναι ὅλα γνήσια τὰ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι καὶ ἐξέδωκεν ἰδίαν διόρθωσιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας διακίρας ἑκατέραν εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας ῥαφιδίας κατὰ τὰ εἴκοσι καὶ τέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Μετ' αὐτὸν εἶναι ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος εὐλαβέστερος καὶ πολυμαθέστερος τοῦ Ζηνοδότου κριτικὸς καὶ φιλόλογος. Οὗτος ἐφήρμοσε τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, τοῦ τονισμοῦ καὶ πνευματισμοῦ τῆς λέξεως. Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο κορυφαῖος ἦτο ὁ ἐκ Σαμοθράκης κριτικώτατος Ἀρίσταρχος, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ θανὼν ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ ἑβδομηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Οὗτος συνέγραψε περὶ τὰ ὀκτακόσια ὑπομνήματα καὶ τοσούτου σεβασμοῦ ἀπηύλαυεν, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἐρμηνευτὴς μάντις διὰ τὸ ῥαδίως καταμαντεύεσθαι τῆς τῶν ποιημάτων διανοίας. Τὰ πολλὰ ταῦτα ὑπομνήματα τοῦ Ἀριστάρχου καὶ αἱ ἐκδόσεις αὐτοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀπώλοντο. Ἀλλ' ἡ φιλογικὴ αὐτοῦ ἀξία ἢ ἐπὶ τῶν Ἑνετικῶν σχολίων¹⁾ ἐντεθησαυρισμένη καταδείκνυσι δικαίους τοὺς πολλοὺς ἐπαίρους τοὺς ἀποδιδόμενους αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἦδη ἐπὶ τοῦ Ἀριστάρχου ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος, Ἀλεξανδρίνος γραμματικὸς, ἐχώρισον τὴν Ἰλιάδα ἀπὸ τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ διὰ τοῦτο χωρίζοντες ἐπωνομάσθησαν. Οὗτοι τῷ Ὀμήρῳ ἀπέδιδον μόνον τὴν Ἰλιάδα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ἀλλ' ἡ γνώμη τούτων παρὰ τοῖς ἔπειτα δὲ ἔτυχε σπουδαίας προσοχῆς. Ταύτην ἐπολέμησεν ὁ Ἀρίσταρχος μεθ' ἑαυτοῦ τοῦ κύρους αὐτοῦ.

Καθόλου καὶ αἱ ἀρχαῖοι εὑρισκον διαφορὰς τινὰς μεταξὺ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε τὴν μὲν Ἰλιάδα ποίημα ἀπλοῦν καὶ παθητικόν, τὴν δὲ Ὀδύσειαν πεπλεγμένον καὶ ἠθικόν. Καὶ ὁ Λογγίνος παρέβαλλε τὴν μὲν Ἰλιάδα πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον, τὴν δὲ Ὀδύσειαν πρὸς τὸν δύοντα, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο ποιημάτων ποιητὴν ἐθεώρουν τὸν Ὀμηρον. Πότερον δὲ τῶν ποιημάτων ἐποιήθη πρότερον δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον εἰκα-

¹⁾ Ταῦτα ἀπεκαλύφθησαν τῷ 1789 ὑπὸ τοῦ Γαλάτου ἐλληνοιστοῦ Villoison ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑνετίας.

σίαι γίνονται. Ἐν γένει πιστεύεται ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἐποίησε τὸ ἔπος τοῦ θερμοурγοῦ ἤρωος Ἀχιλλέως, κατὰ δὲ τὸ γῆρας τὸ τοῦ πολυτλήμονος Ὀδυσσεώς.

Ἄλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Vico ἐν ἔτει 1774 ἐτόλμησε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὀμήρου καὶ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὸ ὄνομα Ὅμηρος δὲν εἶναι κύριον ὄνομα ἀλλὰ προσηγορικὸν σημαῖνον τὴν δημοτικὴν ποίησιν τοῦ ἠρωικοῦ αἰῶνος. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην σπουδαίως ἐνίσχυσε ὁ Γερμανὸς φιλόλογος Wolf ὑποστηρίξας διὰ τῆς ἐν ἔτει 1795 ἐκδοθείσης ὑπ' αὐτοῦ περιωνύμου διατριβῆς «προλεγόμενα τοῦ Ὀμήρου», ὅτι, ἀγνώστου οὔσης τῆς γραφῆς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης τόσα ὀγκώδη ποιήματα, οἷα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα, ἐπομένως ὅτι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄθροισμα διαφόρων δημοτικῶν ἀσμάτων ποιηθέντων κατὰ διαφόρους χρόνους. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ συνετάχθησαν καὶ ἄλλοι φιλόλογοι, ὡς ὁ Lachmann, ὅστις ἐπεχείρησε ν' ἀνεύρη ἀντιφάσεις εὐρισκομένας δῆθεν ἐν τοῖς ἔπεσιν, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διασπάζεται ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων καὶ πολλὰ μικρὰ αὐτοτελῆ ἔσματα ἐκ τούτων ἀποχωρίζονται. Τὴν γνώμην ὁμοῦς ταύτην ἐπολέμησαν ἄλλοι σπουδαῖοι φιλόλογοι ἀποδείξαντες, ὅτι ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰῶνων τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἔπαθον μὲν μικράς τινας ἀλλοιώσεις καὶ φθοράς, ἀλλ' ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητὴς, ὁ Ὅμηρος, εἶναι ὁ ποιητὴς τῆν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσεΐαν¹⁾.

§ 7. Περὶ ἄλλων ποιημάτων ἀτόπως τῷ Ὀμήρῳ ἀποδιδόμενων.

Ἐκτὸς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀπεδίδοντο ἀτόπως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἄλλα ποιήματα τῷ Ὀμήρῳ, οἷον α') οἱ καλούμενοι Ὀμηρικοὶ ὕμνοι, τριάκοντα καὶ τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν. Οἱ ὕμνοι

1) Ἱστορίαν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἐξέδωκεν ἐν ὀγκῶδει τόμῳ ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου κ. Γεώργ. Μιστριώτης. Πρὸς δὲ ὁ αὐτὸς ἐξέδωκεν δλόκληρον τὴν Ἰλιάδα μετὰ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν καὶ σχολίων εἰς ἕξ τεύχη.

δ' ὁμοῦς οὗτοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐκτὸς τοῦ δευτέρου ὕμνου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις ἀνήκει τῇ σχολῇ τοῦ Ἡσιόδου. Ἦδοντο δ' οὗτοι ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν πρὸ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου, διὰ τοῦτο καὶ προοίμια ἐκαλοῦντο καὶ ἐμνημόνευον τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἑορτῇ ἐτελεῖτο ὁ ἀγὼν τῶν ῤαψωδῶν. Οἱ ῥαψωδοὶ οὗτοι ὁσάκις ἤθελον νὰ ἀγωνισθῶσιν ἢ ὀπωσθήποτε ν' ἔσσωσι ῥαψωδίας ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ἐποίουν τοιαῦτα προοίμια. Τούτων τῶν ὕμνων οἱ πέντε, δηλαδὴ οἱ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα δύο, ὁ εἰς τὸν Ἑρμῆν, ὁ εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ ὁ εἰς τὴν Δήμητρα, εἶναι μείζονες τῶν ὑπολοίπων καὶ ἀνώτεροι κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν. β') Παίγνια. Ταῦτα ἀπώλοντο ἐκτὸς τῆς Βατραχομουμαχίας, ἣτις εἶναι παρωδία τῆς Ἰλιάδος, ὅπερ σαφὲς τεκμήριον, ὅτε δὲν εἶναι τοῦ Ὁμήρου, διότι οὐδεὶς ποιητὴς παρωδεῖ ἑαυτόν. Μείζονα δ' ὁμοῦς ἀξίαν εἶχεν ὁ ἀπολεσθεὶς Μαργίτης, ὅστις ἐποιήθη ἐν Κολοφῶνι. Φαίνεται δ' ὅτι οἱ θελοντές νὰ σφετερισθῶσι τὸν Ὁμηρον τὸ ἔπος τῷ ἐξόχῳ ποιητῇ ἀπέδιδον. Ὁ Μαργίτης ἦτο ἀπλῶς περιγραφὴ ἀνθρώπου, ὅστις πολλὰ ἐγίνωσκεν, ὁμοῦς δὲ κακῶς πάντα, ἦτο δὲ μικρὸς, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει. Οἱ ἀποδιδόμενοι ἐπίσης τῷ Ὁμήρῳ Κέρκωπες εἶχον κωμικὸν χαρακτῆρα, αἱ δὲ Ἐπικιχλίδες ἦσαν ἐρωτικὸν ποίημα. γ') Ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ὄχι ὀλίγα. Τινὰ τούτων εἶναι εὐφυῶς μὲν πεποιημένα, ἀλλ' ἄλλότρια τῆς μούσης τοῦ ποιητοῦ. Ἐκτὸς τούτων φέρονται καὶ δύο δημοτικὰ ποιήματα οἱ Κεραμεῖς καὶ ἡ Εἰρεσιώνη, ὧν τὸ δεύτερον εἶναι ἐπαιτικὸν ἄσμα, ὅπερ οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἐν τῷ φθινοπώρῳ ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος περιερχόμενοι τὰς οἰκίας ἤδον, ὅπως λάβωσι δῶρα. Τὸ ἄσμα τοῦτο διετηρήθη ἐν κακῇ καταστάσει. δ') Οὐκ ὀλίγα ἔπη ἐκ τῶν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οἷονεὶ Ἐπίγονοι, ἡ Θηβαῖς καὶ τὰ Κύπρια ἔπη. Ἐν γένει ὅς ἡ πληθὺς αὕτη τῶν ποιημάτων ἀπεδίδοτο τῷ Ὁμήρῳ, ὅπως ἐκάστη πόλις σφετερισθῇ τὸν ποιητὴν ἀποδίδουσα αὐτῷ ποιήματα ἑαυτῆς.

§ 8. Κυκλικὸν ποίημα.

Ὁ ὄλος Τρωικὸς μῦθος δὲν περιλαμβάνεται ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐα, διότι ἡ μὲν Ἰλιάς περιλαμβάνει γεγονότα πενήτηντα καὶ

μῆρας ἡμέρας τοῦ τελευταίου ἔτους τοῦ δεκαετοῦς πολέμου, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὰ πάντα διεπράχθησαν ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα. Εὐρύσκετο δ' ὅμως ὁ ὅλος μῦθος ἐν τοῖς καλουμένοις κυκλικοῖς ποιηταῖς, αἵτινες ὡς κέντρον ἔχοντες τὰ δύο Ὀμηρικὰ ἔπη ἐποίησαν τὰ πρὸ τούτων καὶ μετ' αὐτὰ καὶ οὕτω συνετέλεσαν κύκλον τινά, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα κυκλικοὶ ποιεῖται ἢ ἐπικός κύκλος. Ἦρχετο δὲ ὁ ἐπικός κύκλος ἀπὸ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τηλεγόου φόνον τοῦ Ὀδυσσεῶς. Οὕτω τὰ ποιήματα τὰ ἀποτελοῦντα τὸν ἐπικὸν κύκλον ἦσαν τὰ ἑξῆς: 1) Θεογονία, ποίημα οὐχὶ τοῦ Ἡσιόδου ἀλλ' ἄλλου νεωτέρου. Ἐν τούτῳ ἐγένετο λόγος περὶ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῶν Ἑκατογχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων. 2) Τιτανομαχία, ἣτις ἀπεδίδετο ὑπ' ἄλλων μὲν τῷ Κορινθίῳ Εὐμήλῳ, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ. 3) Δαναΐς, ποίημα ὀλίγον γνωστόν, περιέχον τὸν μῦθον τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. 4) Οἰδιπόδεια, ἀπαδιδόμενη τῷ Κυναίθῳ, ζῶντι κατὰ τὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα. 5) Θηβαΐς ἢ Ἀμφιάρεω ἐξελασίη (ἐκστρατεία τοῦ Ἀμφιαράου), τὸ ἀρχαιότατον καὶ κάλλιστον ποίημα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Ὑποθεσις τοῦ ποιήματος ἦτο ἡ τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἥρωα αὐτοῦ ὁ Ἀμφιάρκος. 6) Ἐπίγονοι, συνέχεια τῆς Θηβαΐδος. Τὸ ποίημα εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργείων καὶ ἥρωα τὸν Ἀλκμέωνα. 7) Κύπρια ἔπη, ὑπὸ τοῦ Κυπρίου Στασίου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο εἰσαγωγή εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον καὶ περιεῖχεν ἐν ἑνδεκα βιβλίοις τὰ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου μέχρι τῆς μῆνιος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης ἦτο ἡ κυρία ἰδέα τοῦ ἔπους. 8) Ἰλιάς. 9) Αἰθιοπὶς ὑπὸ τοῦ Μιλησίου Ἀρκτίνου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦρχετο ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ἰλιάδος, δηλ. τῆς κηδείας τοῦ Ἐκτορος, καὶ ἔληγεν εἰς τὴν ἔριδα τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ Αἴαντος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις ἦτο ὁ ἥρωας τοῦ ἔπους. 10) Ἰλιάς μικρὰ ὑπὸ τοῦ Λεσβίου Λέσχου. Αὕτη ἦρχετο ἀπὸ τῆς ἔριδος περὶ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἐφθανε μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὸ Ἴλιον ἢ μάλλον μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. 11) Ἰλίου πέρσις τοῦ Ἀρκτίνου, περιέχουσα τὰ κατὰ τὴν ἀλωσιν τοῦ Ἰλίου μέχρι τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπως τοὺς Ἀχαιοὺς ἀσεβήσαντας καταποντίσῃ ἐν τῷ νόστῳ. 12) Οἱ νόστοι

ὑπὸ τοῦ Τρωϊζηνίου Ἀγίου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο περιγραφὴ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου τῶν Ἀχαιῶν ἡρώων καὶ ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὁρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου καὶ εἰς τὸν νόστον τοῦ Μενελάου. 13) Ὀδύσσεια. 14) Τηλεγόνεια τοῦ Κυρηναίου Εὐγάμμωνος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸ 568 π.Χ. Τὸ ἔπος ἤρχετο ἐκ τῆς ταφῆς τῶν μνηστῆρων τῆς Πηνελόπης καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ἐξ ἀγνοίας φόνον τοῦ Ὀδυσσεύς ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς Κίρκης ἢ τῆς Καλυψοῦς υἱοῦ Τηλεγόνου. Ἐνταῦθα ἔληγε καὶ ὁ ὅλος Τρωϊκὸς μῦθος.

Ἐκτὸς τούτων τινὲς κατατάσσουσιν εἰς τὸν ἐπικὸν κύκλον τὴν Οἰχαλίας ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείους χάριν τῆς Ἰόλης, τὴν Φωκαΐδα καὶ ἄλλα.

Πάντες οἱ κυκλικὸι ποιηταὶ ἤκμασαν μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πεισιστράτου. Τὰ ποιήματα δὲ τούτων δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀπεμνημονεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἠδοντο ὑπὸ τῶν ραψῳδῶν. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ κυκλικὸι ἦσαν αἱ μεγάλαι δεξαμεναί, ἐξ ὧν ἤντλουν οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Στρησίχορος, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, οἱ δραματικοί, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καὶ πολλοὶ μεγάλοι καλλιτέχναι παρὰ τούτοις εὗρισκον τὰ πρότυπα τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Κατ' ὀλίγον δ' ὅμως τὰ ἔπη αὐτῶν ἀκριβέστερον μελετηθέντα εὗρέθησαν ἔχοντα μικροτέραν ἀξίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ περιέπεσον εἰς λήθην. Ἐκ τούτων δὲ σώζονται μόνον ἀποσπάσματα.

§ 9. Ἡσίοδος.

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἠρωικὸν ἔπος ἀναπτύσσεται τὸ διδακτικόν, ἀλλ' ἐκαίνο προηγείται τούτου. Ἀντιπρόσωπος τοῦ διδακτικοῦ ἔπους εἶναι ὁ Ἡσίοδος, οὗ ὁ βίος δὲν μένει ἄγνωστος, ὡς ὁ τοῦ Ὀμήρου, εἰ καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔζη ὁ ποιητής, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὀρισμένος. Διότι τινὲς μὲν τῶν ἀρχαίων πάνυ ἀπιθῶνως τάσσουσιν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ὀμήρου, τινὲς δὲ μετ' αὐτὸν, ὅπερ πιθανώτατον. Ἴσως πρέπει νὰ τεθῇ περὶ τὸ 750 — 700 π. Χ.

Ὁ πατήρ τοῦ Ἡσιόδου κατήγετο ἐκ τῆς Αἰολικῆς Κύμης. Οὗτος

διὰ πένιαν καταλιπὼν τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος Βοιωτικὴν κώμην Ἄσκλην, περὶ ἧς αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἦτο «χειμα κακὴ, θέρει ἀργαλήν, οὐδέποτε δ' ἔσθλή». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἡσιόδου Πέρσης τοὺς βασιλεῖς δεκάσας ἠδυνήθη, ὅπως σφετερισθῆ τὸ κληρονομικὸν τοῦ Ἡσιόδου δικαίωμα, ἀλλὰ φύσει ὀκνηρὸς ὢν καὶ μὴ ἐργαζόμενος περιῆλθεν εἰς πένιαν καὶ ἠναγκάσθη, ὅπως αἰτῆ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδικηθέντος ἀδελφοῦ. Εἴτε δ' ἐκ τῆς ἐριδος πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἴτ' ἕνεκα τῶν δικαστῶν, οὗς πικρῶς ἤλεγξε διὰ τὴν ἀδικον ἀπόφασιν, ὁ ποιητὴς δὲν ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλ' ἦλθεν εἰς παραθαλάσσιον πόλιν. Ἀγῶνων δὲ ποτε ἐπιταφίων ἐν Χαλκίδι ἀνακηρυχθέντων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμφιδάμαντος μετέβη διὰ θαλάσσης ἀπαξ ἐξ Αὐλίδος εἰς Εὐβοίαν καὶ ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς νικῆσας δι' ὕμνου ἔλαβε τρίποδα, ὃν ἀνέθηκεν εἰς τὰς Ἑλικωνιάδας μούσας, παρ' ὧν ποτε, κατὰ τὸν μῦθον, νέος ὢν καὶ βόσκων πρόβατα παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἑλικῶνος ἔλαβε τὸ δῶρον τῆς ποιητικῆς σοφίας. Πορευόμενος δὲ κατὰ ξηρὰν εἰς Ναύπακτον ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου χρησμόν, ἵνα φυλάττηται τὸ ἄλλος τοῦ Νεμείου Διός, διότι ἐκεῖ πεπρωμένον ἦτο ν' ἀποθάνῃ. Ἔνεκα δὲ τούτου ἐφυλάττετο τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Νεμέαν. Ἄλλ' ἔλθων εἰς Οἰνεῶνα κείμενον παρὰ τὴν Ναύπακτον καὶ ἔχοντα ναὸν τοῦ Νεμείου Διὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ξενιζόντων αὐτὸν υἱῶν τοῦ Φηγέως Ἀμφιφάνους καὶ Γανύκτορος καὶ ἐτάφη ἐν Ναυπάκτῳ. Ὑστερον δ' οἱ Ὀρχομένιοι ἐνεγκόντες τὰ ὄσπᾶ τοῦ ποιητοῦ ἔθραψαν ἐν μέσῃ ἀγορᾷ καὶ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα. Πρὸς δὲ καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ἱδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα τῷ ποιητῇ.

Καὶ ὁμοῦ παρὰ τὰς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ περὶ τοῦ πατρὸς, τοῦ ἀδελφοῦ, τῆς πατρίδος καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ βίου οἱ νεώτεροι καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἠμφεσβήτησαν τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν. Ἄλλὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν περὶ τούτου πλασσόμενα εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανα.

Γνήσια ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι α') τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέραι καὶ β') ἡ Θεογονία.

α') Ἔργα καὶ Ἡμέραι. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ μορφῇ περιέχει 828 στίχους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχου 765 καὶ ἐξῆς γίνεται λόγος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, καθ' ἃς

πρέπει νὰ γίνηται ἕκαστον ἔργον καθ' ἕν φυσικὸν ἡμερολόγιον (ὄθεν καὶ τὸ ποίημα Ἔργα καὶ Ἡμέραι ὠνομάσθη) καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι ἀσθενέστερον τοῦ πρώτου, θεωρεῖται ὑπότινον, ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη. Τὸ ποίημα εἶναι ὅλως ἠθικὸν καὶ διδακτικὸν καὶ προσφωνεῖται τῷ ἀδελφῷ Πέρσῃ (στίχ. 11—39 καὶ 203—302), ὅστις καταναλώσας τὸ ἀδίκως κληροδοτηθέν, ἐπειδὴ ἔμενεν ἀργός, ἀπειλεῖ τὸν Ἡσίοδον διὰ νέων δικῶν. Εἶναι δὲ πλούσιος θηραυρὸς ξένης καὶ ἰδίας πείρας. Περιγράφει τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρα πρό-

1) (Ἐκ τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν τοῦ Ἡσίοδου στίχ. 274—297. Συμβουλαὶ τῷ ἀδελφῷ Πέρσῃ).

ᾧ Πέρση, σὺ δὲ ταῦτα μετὰ φρεσὶ βάλλεο σῆσι.

καὶ νῦ δίκης ἐπάκουε, βίης δ' ἐπιλήθεο πάμπαν.
τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἰχθύσι μὲν καὶ θηροῖ καὶ οἰωνοῖς πετεινοῖς,
ἔσθην ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἔστιν ἐν αὐτοῖς·
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη
γίγνεται. Εἴ γάρ τις κ' ἐθέλη τὰ δίκαι' ἀγορεύειν
γινώσκων, τῷ μὲν τ' ὄλβον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς·
ὃς δὲ κε μαρτυρήσῃ ἐκὼν ἐπίορκον ὁμόσασα
ψεύσεται, ἐν δὲ δίκην βλάψας νήμεστον ἀασθῆ,
τοῦ δὲ τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθε λέλειπται.
ἄνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

Σοὶ δ' ἐγὼ ἔσθλὰ νοέων ἐρέω, μέγα νήπιε Πέρση.
τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ Ἰλαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
ῥηθιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει·
τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωῖτα θεοὶ προπάροιδεν ἔθνηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθος οἶμος εἰς αὐτὴν
καὶ τροχὸς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἴκηται,
ῥηθιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ ἔοῦσα.
Οὔτις μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
φροσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω·
ἔσθλός δ' αὖ κἀκείνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
ὃς δὲ κε μῆτ' αὐτὸς νοέῃ μῆτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνήρ.

οδον τῶν ἀνθρώπων μέχρι τοῦ πέμπτου σιδηροῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ οἱ ἀνθρώποι παλαίουσι πρὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ προτρέπει εἰς ἐργασίαν καὶ δικαιοσύνην ¹⁾. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ὑπάρχουσι λυρικά στοιχεῖα καὶ θρηνοὶ ἕνεκα τῆς πενίας καὶ πονηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τούτων δὲ λαβῶν ἀφορμὴν ὁ ποιητὴς διηγεῖται τὸν ἠθικὸν μῦθον περὶ τοῦ Προμηθέως καὶ Ἐπιμηθέως, τῆς Πανδώρας (στίχ. 42—104) καὶ τῶν πέντε γενῶν τοῦ ἀνθρώπου (στίχ. 109—201), ἧτοι τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ τῶν ἡρώων καὶ τοῦ σιδηροῦ. Ἐχει παραγγέλματα περὶ γεωργίας, ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας (στίχ. 381—692), περὶ τῶν ἀνέμων καὶ καιρῶν, κανόνας τοῦ βίου, διδασκαλίαν περὶ ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν (στίχ. 695—764) καὶ περὶ ἡμερῶν. Ταῦτα πάντα φέρουσι τὸν διδακτικὸν τόνον χωροῦντα ἐνίοτε μέχρις ἀποτόμου κελύσεως.

6') Θεογονία. Ἡ Θεογονία συνισταμένη ἐκ 1022 στίχων ἔχει ὑπόθεσιν τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων θεῶν εἰς θεολογικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἡ κοσμογονία ἀρχεται ἐκ τοῦ Χάους, ὅπερ κατὰ τὸν ποιητὴν ἐγεννήθη μὲν, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ δὲν δηλοῦται ὑπ' αὐτοῦ. Εἶτα γεννῶνται ἡ Γῆ, ὁ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως. Μετὰ ταῦτα δὲ πολλαπλασιάζονται τὰ ὄντα διὰ μίξεως. Οὕτως ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθη τὸ Ἐρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ, ἐξ ἧς μιγείσθης τῷ Ἐρέβει ἐγένοντο ὁ Αἰθήρ καὶ ἡ Ἡμέρα. Εἶτα ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Οὐρανὸν ἴσον ἑαυτῇ, ἵνα τὰ πάντα περικαλύπτῃ καὶ ᾗ προσφιλὴς τῶν θεῶν κατοικία. Μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ δ' ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Ὠκεανόν, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἐκατόγχειρας. Οἱ Τιτᾶνες εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γένος τῶν θεῶν, ἐξ οὗ κατάγεται τὸ νεώτερον, τὸ τῶν Κρονιδῶν. Ὁ Κρόνος καθεῖλε τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐρανοῦ. Φοβούμενος δ' οὗτος μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχὴν, κατέπινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ἀλλ' ὁ Ζεὺς τὴν κατάποσιν τοῦ πατρὸς ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ. Μετὰ ταῦτα γίνεται μακρὰ περιγραφὴ τῶν πολέμων τοῦ Διὸς καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτᾶνων, οἵτινες συνεκλείσθησαν ἐν τῷ Ταρτάρῳ.

Ἐκότερον τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσίοδου ἔχει λάβει βεβίως πολλὰς καὶ διαφόρους διασκευάς. Ἐτερογενὴς ὕλη εἰσέφρυσεν καὶ γνησίᾳ ἐξέφρυσεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει, ὡς τινες τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἰσχυρίζονται, νὰ θεωρηθῶσι συνιστάμενα ἐκ πολλῶν ἑτερογενῶν

ποιημάτων, ἀλλ' ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητὴς ταῦτα ἐποίησεν. Ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων εἶναι χαλαρά, διότι ὁ Ἡσίοδος φροντίζων μόνον περὶ τῆς ἰδέας καὶ ὀλιγωρῶν τῆς μορφῆς φαίνεται σοφώτερος μὲν τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἀπειρότερος αὐτοῦ περὶ τὴν κατὰ τὰξιν τῆς ὑποθέσεως. Ἐνῶ ἐκάτερον τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου ἀποτελεῖ ὀργανικὸν καὶ ἐναρμόνιον ὅλον καὶ εἶναι ἐκάτερον μόνον μιᾶς πράξεως μίμησις, τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν πολλοῖς εἶναι ἥττονα κατὰ τὴν ἐνότητα καὶ πολλαχοῦ αἱ ἰδέαι τάσσονται παραλλήλως. Ἡ αἰτία δ' ὅμως τούτου κατ' ἐξοχὴν ἔγκειται τῇ ὑποθέσει, διότι ἡ εἰς ἐνότητα ὑποβολὴ παραγγελμάτων καὶ ὑποθηκῶν δὲν εἶναι τόσον εὐχερῆς, ὅσον ἡ τῶν μύθων.

Ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου διαφέρει τῆς τοῦ Ὀμήρου, διότι αὐτὴ περιέχει τσαῦτα στοιχεῖα ὑποκειμενικότητος καὶ ψυχικῆς ταραχῆς, ὥστε ποιεῖ μετὰ βᾶσιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐνῶ ὁ Ὀμηρὸς τὰ ἴδια αἰσθήματα ρυθμίζει κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, οὗ ἡ ἀκριβὴς παράστασις εἶναι τὸ μόνον πρόβλημα, ὁ Ἡσίοδος πειρᾶται νὰ μεταβάλῃ ταῦτα κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν. Βεβαίως ἕκαστος ποιητὴς καὶ δὴ ὁ Ὀμηρὸς διδάσκει διηγούμενος, ἀλλ' ὅμως διηγεῖται οὐχὶ χάριν διδαχῆς ἀλλὰ μᾶλλον χάριν διηγήσεως. Ἄλλ' ὁ Ἡσίοδος οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἔργοις ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεογονίᾳ διδάσκει. Ἐνῶ ὁ Ὀμηρὸς εὐθυμὸς καὶ μετ' ἀδιαφορίας ἄδει τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἡρώων αὐτοῦ, πάντες δὲ Τρῶες καὶ Ἀχαιοί, Ἀχιλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων, μνηστῆρες καὶ Τηλέμαχος, πλανώμενοι καὶ Κύκλωπες διέρχονται πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ὡς ἔχοντες ἴσα δικαιώματα, ὁ Ἡσίοδος ἀείποτε βρῦθυμὸς ψέγει τοὺς δωροφάγους βασιλεῖς, ἐλέγχει τοὺς ὀκνηροὺς καὶ μένει ἀπαραμύθητος διὰ τὰς ἀδικίας τῶν δικαστῶν. Ἐν γένει δὲ ἐξετάζων τὸ ἀνθρώπινον γένος εὕρισκε, ὅτι τοῦτο ἐταπεινώθη καὶ διεφθάρη, διὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ δώσῃ σοφοὺς συμβούλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους ἀναδείξῃ. Ἐντεῦθεν δὲ μορφοῦται τὸ διδασκτικὸν ὕψος τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως, ὅπερ εἶναι προῖον τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν ἡττηθειῶν φυλῶν τῆς μητροπόλεως, διότι αἱ μετὰ τὰ Τρωικὰ συμβᾶσαι ἐπιδρομαὶ διετάραξαν τὴν πολιτικὴν αὐτῆς κατάστασιν. Ἐνῶ οἱ ἄπρικοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐπλούτουσαν, οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν ὑπέκυψαν εἰς τὴν

βίαν τῶν ἐπιδραμουσῶν φυλῶν. Οἱ μὲν ἀποικοὶ ἐξηκολούθουν ἔχοντες τὸν αὐτὸν βίον, οἱ δὲ ἐν τῇ μητροπολεὶ ὑπολειφθέντες ἔμειναν δουλοπάροικοι. Διὰ τοῦτο τὸν κόσμον τοῦ ἡρωικοῦ παρελθόντος καταλιπόντες ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁ ἐργατικὸς οὗτος βίος ἀντὶ μύθων παρῆχε πρακτικὰς γνώσεις, ἃς εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἡσιόδου.

Ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου ἔχει δύναμιν καὶ ὀξύτητα, ὅμως δὲ στερεῖται τῆς πληθούς τῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποίησει. Ἡ δὲ γλῶσσα τούτου παραβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ Ὀμήρου δεικνύει τινὰς διαφορὰς. Ὁ Ἡσιόδος μεταχειρίζεται πλείονας Αἰολισμούς, ὁ δ' Ὀμηρος πλείονας Ἰωνισμούς. Ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων παρὰ τούτῳ ἔχει τὸ α βραχὺ ὡς Κοῦράς, πᾶσᾶς, Ἀρπυΐας, βουλᾶς. Παραβολῶν σπικρία γίνεται χρῆσις παρ' Ἡσιόδῳ. Ὁ ποιητὴς οὗτος οὔτε τὸν χαρκτηῖρα τῶν προσώπων ἀκριβῶς γνωρίζει νὰ διαχαράξῃ, ἐπομένως στερεῖται τῆς τοῦ Ὀμήρου ἠθοποιίας, οὔτε τὴν συμπάθειαν νὰ διεγείρῃ οὔτε τὴν φαντασίαν νὰ ἐρεθίσῃ δύναται. Ἐνίοτε ἀπὸ ξηροῦ καταλόγου ὀνομάτων μετὰ ἰσχυρᾶς ἐντάσεως ἀνυψοῦται μέχρι μεγαλοπρεπείας, ταχέως δ' ὅμως μεταπίπτει. Ἐνεκα ὅμως τῆς γνώσεως πολλῶν λόγων ἦτο οὐ μόνον ἀνεξάντλητος πηγὴ τῶν λυρικῶν, τραγικῶν, λογογράφων καὶ ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν νέων. Οὗτος ἐθεωρεῖτο ὡς ἀριστος ὁδηγὸς τοῦ βίου, διὸ οὐδεὶς ἄλλος μετὰ τὸν Ὀμηρον εἶχεν ἐξασκήσει τοσαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς συνειδήτεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἄλλα ποιήματα ἀτόπως τῷ Ἡσιόδῳ ἀποδιδόμενα. Ὡς τῷ Ὀμήρῳ ὑπὸ τινῶν ἀπεδίδοντο πολλὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οὕτω καὶ τῷ Ἡσιόδῳ ἐκτὸς τῆς Θεογονίας καὶ τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, ἀπεδίδοντο καὶ ἄλλα ποιήματα περὶ τὰ ἑκκαίδεκα ποιηθέντα πιθανῶς ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Ἡσιόδειον σχολὴν. Τούτων τὸ σπουδαιότατον αἱ μεγάλαι Ἥοιαι, ἐγκώμιον ἡρώιδων, ὅσαι ἐκ θεῶν ἐγέννησαν ἐπιφανεῖς ἥρωας. Ἄνομάσθη δ' οὕτω τὸ ποίημα, διότι ἐν ἑκάστῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἡρώϊς τις ἐνεκωμιάζεται, ὁ ποιητὴς ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἦ οἴη (ἢ ὅποια ἦτο). Ὁμοίως φύσεως ἦτο καὶ ὁ κατάλογος τῶν γυναικῶν, ποίημα ὅτε μὲν συγχεόμενον πρὸς τὰς Ἥοϊας, ὅτε δὲ διαστελλόμενον τούτου. Καὶ τὰ δύο τελευτὰ ποιή-

ματα οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τῷ Ἡσιόδῳ, οἱ δὲ νεώτεροι ἀποδί-
δουσι τῇ Ἡσιοδείῳ σχολῇ. Διεισώθησαν δὲ μόνον ἐκ τῶν Ἅοιῶν
πεντήκοντα καὶ ἕξ στίχοι ὡς προοίμιον ἐτέρου ποιήματος, τῆς Ἄσπι-
δος τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ ἤδη Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος ἐθεώ-
ρει οὐχὶ τοῦ Ἡσιόδου ἀλλ' ἐτέρου θελήσαντος νὰ μιμηθῇ τὴν Ὀμη-
ρικὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸ ποίημα τοῦτο σφύζεται ὅλον καὶ
συνίσταται ἐκ 480 στίχ. περιέχον τούς ὡς προοίμιον χρησιμεύοντας
πεντήκοντα καὶ ἕξ στίχους τῶν Ἅοιῶν καὶ τὴν μάχην τοῦ Ἡρα-
κλέους πρὸς τὸν Κύκνον (ἀρχαῖον ἥρωα υἱὸν τοῦ Ἄρεως). Ἐν τῷ
μεταξὺ δὲ παρεμπίπτει ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους,
ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποιήματος. Ἐτι δὲ τῇ Ἡσιοδείῳ σχολῇ
ἀνήκουσιν ὁ Κήυκος γάμος, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Τραχίνος καὶ
φίλος τοῦ Ἡρακλέους, ὁ Αἰγίμιος, ποίημα πραγματευόμενον τὴν
πόλεμον τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῶν Δωριέων Αἰγιμίου πρὸς τοὺς
Λαπίθας, ἡ Μελαμπόδεια, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μάντεως Με-
λάμποδος τοῦ εἰσγαγόντος τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα, Ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν καὶ κατάβασιν Θη-
σέως εἰς Ἄδου μετὰ τοῦ Πειρίθου. Μεγαλυτέραν δ' ὅμως φή-
μην εἶχον αἱ Χεῖρωνος ὑποθῆκαι, ποίημα μᾶλλον γνωμικόν,
δίδον κανόνας καὶ συμβουλὰς τοῦ βίου καθ' Ἡσιόδειον τρόπον.

§ 10. Τὸ ἥρωικὸν ἔπος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων.

Μετὰ τὸν Ὀμηρον ἡ ἐπικὴ ποίησις παρήκμαζε καὶ βλέπομεν,
ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων (776), ἄχρι τῶν ὁποίων δύ-
νκνται νὰ φθάσωσι τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, μέχρι Πει-
σιστράτου (560) ἐποιήθησαν τὰ κύκλια καὶ τὰ τῆς Ἡσιόδου σχολῆς
ἔπη. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πεισιστράτου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀρχεται εἰσερχό-
μενος εἰς τὴν ἀνδρικήν αὐτοῦ ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ ἀκροάσεως
μύθων προτιμᾷ τὰς πράξεις. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι, αἱ πολλαὶ
καὶ μεγάλαι ἀποικίαι, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία
ἀνέδειξαν αὐτὸν δραστηριώτερον. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐπικὴ
ποίησις καὶ παρὰ τὴν ἀναφανείσαν ἤδη λυρικὴν ποίησιν ἐξακολουθεῖ
μὲν ὑπάρχουσα, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι φυσικὸν προϊόν, ἀπόρροια δηλ.

τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους, ὡς ἐφ' Ὀμήρου καὶ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τεχνικὸν προῖον ὀλίγων ἀνδρῶν ἀσκούντων κατὰ μίμησιν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ ἄτομον λαμβάνει πλήρη συνείδησιν τῆς ἐκυτοῦ ὑπάρξεως, ἦν καὶ ἐπὶ τοῦ ἔπους ἐχάραζεν.

Πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς τροπῆς ταύτης τοῦ ἔπους δύναται νὰ θεωρηθῆ Πείσανδρος ὁ Καμειραῖος (645 π. X.). Οὗτος ἐποίησεν Ἡράκλειαν ἐκ δύο βιβλίων καὶ ἐκτῆσχο μέγα κλέος περιληφθεῖς ἐν τῷ κανόνι τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, ὅστις περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς ποιητάς· Ὀμηρον, Ἡσίοδον, Πείσανδρον, Πανύασιν καὶ Ἀντίμαχον τὸν Κολοφώνιον. Μετὰ τὸν Πείσανδρον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐνεκα τῆς ἀκμῆς τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ δράματος ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, μέχρις οὗ ἀνῆψε ταύτην ὁ Πανύασις (490 π. X.) θεῖος τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου. Οὗτος ἐποίησε, πλὴν τῶν ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ Ἰωνικῶν (ἱστορίας τῆς Ἰωνίης), Ἡράκλειαν ἐκ στίχων 9,000, εἰς ἣν ὀρεῖλει τὴν μεγάλην αὐτοῦ δόξαν. Ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον τοῦ Πανύασιδος ἤκμαζε Χοιρίλος ὁ Σάμιος (467—402 π. X.), ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ποιητής, ὅστις τοὺς περὶ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων μύθους καταλιπὼν ἔλαβε τὴν ὕλην τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας (ἱστορικὸν ἔπος), διότι ἐποίησε Περσίδα, ἢ Περσικά, ἐν οἷς ὕμνει τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βρβάρων. Ἐπιφανέστατος δ' ὁμοῦ μετὰξύ ἄλλων συγχρόνων αὐτῷ ἦτο Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, ἀκμάζων περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οὗτος μετὰ τοῦ Χοιρίλου καὶ ἄλλων ποιητῶν εὐρίσκετο εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Λύσανδρον, τὸν στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων, οὗ τὰς πράξεις οἱ ποιηταὶ οὗτοι καὶ ἰδίῳ ὁ Χοιρίλος ἐξύμνησαν ἐν ποιήματι. Ἀγωνισθεῖς δὲ πρὸς ἕτερον σύγχρονον αὐτῷ ποιητὴν Νικήρατον τὸν Ἡρακλεώτην Λυσάνδρῳ ἠττήθη ὑπὸ τούτου, ἀγωνοδίκου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Λυσάνδρου. Ἐνεκα τούτου λυπηθεῖς ἠράνισε τὸ ποίημα, ὁ δὲ Πλάτων νέος τότε ὢν καὶ θαυμαστῆς τῆς ποιήσεως αὐτοῦ γενόμενος παρεμυθεῖτο τῷ ἠττημένῳ ποιητῇ, λέγων ὅτι αἰτία τῆς ἠττης ἦτο ἡ ἀγνοικ, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τυφλότητα τῶν μὴ βλεπόντων Ὁ Ἀντίμαχος ἐποίησε Θηβαίδα, εἰς ἣν ὀρεῖλει τὴν φήμην αὐτοῦ. Οὗτος ἀπέιχε πολὺ τῆς ἐπικῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότητος καὶ ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶχε τὸ σκοτεινὸν καὶ δύσ-

κολον, ἡ δὲ γλῶσσα καὶ στιχοποιία τὸ τραγῶν καὶ ἀσύνητες. Ὡς δὲ πλήρης παντοειδῶν γνώσεων καὶ ποικίλης σοφίας ἦτο μᾶλλον φιλόλογος ἢ ποιητὴς (τεχνικὸν ἔπος) καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρίων λογίων ποιητῶν, οἵτινες τὴν ἔλλειψιν τοῦ πυρός καὶ κρίσεως τοῦ καλοῦ ἐζήτουν ν' ἀναπληρώσωσι διὰ πολυμαθείας.

Ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς τὸ ἔπος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ποίησις, παρακμάζει. Ἄν δ' εἶδος τι ποιήσεως διατηρηθῆται, τοῦτο δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ καθόλου πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι ἔργον ὀλίγων λογίων, οἵτινες μακρὸν χρόνον κατέτριψαν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ποιητῶν. Τούτου ἕνεκα οἱ ποιηταὶ αὗτοι ἦσαν μᾶλλον φιλόλογοι ἢ ποιηταί. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν Ῥιανὸς ὁ Κρήσιος (250 π.Χ.), δοῦλος τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ φύλαξ τῆς παλαίστρας, εἶτα δὲ διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ἐγένετο εὐδόκιμος ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσει. Οὗτος πλὴν τῶν διορθώσεων ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐ ἐποίησεν Ἡράκλειαν, Θεσσαλικά, Ἀχαϊκά, Ἡλειακά καὶ Μεσσηνιακά. Πausanias δ' ὁ περιηγητὴς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μεσσηνιαίας τῷ Ῥιανῷ ἀκολουθεῖ, ὅστις ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τὸν Ἀριστομένην ὑμνησεν οὕτως, ὡς ὁ Ὅμηρος τὸν Ἀχιλλέα. Εὐφροῖων ὁ Χαλκιδεὺς, σκοτεινὸς ποιητὴς ἔχων ἀνάγκην ἐξηγήσεως, ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (224—187) ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης κατασταθεὶς. Οὗτος ἐποίησε τὰ ἐξῆς ἐπικά ποιήματα Ἡσίοδον, Μυοψίαν (ἀρχαιότατον ὄνομα τῆς Ἀττικῆς) καὶ τὰς χιλιάδας ἢ ἄτακτα, ποίημα οὕτως ὀνομασθὲν ἀπὸ τῆς ποικίλης ὑποθέσεως, ἣν περιλαμβάνει. Ὑπατος δ' ὅμως πάντων τούτων ὑπῆρξεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἐξ Ἀλεξανδρείας (283 π.Χ.), μαθητεύσας ἐκεῖ παρὰ τῷ γραμματικῷ καὶ ποιητῇ Καλλιμάχῳ, πρὸς δὲ δεινῶς ὕστερον ἦρσεν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐποίησε τὰ Ἀργοναυτικά, ἅπερ ἀνέγνω δημοσίᾳ ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ποίημα κατεκρίθη κατ' εἰσήγησιν, ὡς φαίνεται, τοῦ Καλλιμάχου, ὑπὸ λύπης ἀνεχώρησεν εἰς Ῥόδον. Ἐνταῦθα ἐπεξεργασθεὶς αὐτὸ καὶ ἀναγνοὺς δημοσίᾳ ἐκτίσαστο μεγάλην δόξαν παρὰ τοῖς Ῥοδίοις, οἵτινες αὐτῷ τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα (ὅθεν Ῥόδιος) καὶ ἄλλας διακριτικὰς τιμὰς ἔδωκαν. Βραδύτερον δ' ἐπανελθὼν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐγένετο ἔφορος τῶν βιβλιοθηκῶν διαδεχθεὶς τὸν Ἐρατοσθένη. Ὁ Ἀ-

πολλώνιος ἐποίησε καὶ ἄλλα μὲν ἔπη, ἄλλα τῆι δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὰ Ἀργοναυτικά (1), ἐπικὸν ποίημα πλῆρες τέχνης καὶ φιλολογικοῦ μόχθου ἐκ τεσσάρων βιβλίων καὶ 5 835 στίχων ἀποτε-

(1) (Ἐκ τῶν ἀργοναυτικῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου στίχ. 262 — 287: Οἱ υἱοὶ τοῦ Βορέου Ζήτης καὶ Κάλαις ἀπαλλάσσουσι τὸν Φινέα τῶν Ἀρπυιῶν).

Τὼ μὲν ἔπειθ' ὄρκοισιν ἀλαλκόμεναι μενέαινον·
 αἶψα δὲ κουρότεροι πεπονθήατο δαῖτα γέροντι,
 λοίσθιον Ἀρπυῆσιν ἐλώριον, ἐγγύθι δ' ἄμφω
 265 στήσαν, ἵνα ξιφέεσιν ἐπεσσυμένας ἐλάσσειαν.
 καὶ δὴ τὰ πρῶτισθ' ὁ γέρων ἔψαυεν ἐδωδῆς·
 αἱ δ' ἄφαρ ἦντ' ἄελλαι ἀδευκέες ἢ στεροπαῖ ὡς
 ἀπρόφατοι νεφέων ἐξάλμεναι ἐσσεύοντο
 κλαγγῇ, μαιμύωσαι ἐδητύος· οἱ δ' ἐσιδόντες
 270 ἦρωες μεσσηγῆς ἀνιάχον· αἱ δ' ἄμ' αὐτῇ
 πάντα καταβρώξασαι ὑπὲρ πόντιοιο φέροντο
 τῆλε παρέξ, ὁδμῇ δὲ δυσάσχετος αὐθι λέλειπιο.
 τῶν δ' αὖ κατόπισθε δύω νῆες Βορέας
 φάσαν· ἐπισχόμενοι ὀπίσω θεόν· Ἐν γὰρ ἔηκεν
 275 Ζεὺς μένος ἀκάματον σφίσιν· ἀτὰρ Διὸς οὐκ ἐπέσθην
 νόσφιν, ἐπεὶ Ζεφύροιο παραΐσσεσκον ἀέλλας
 αἰέν, ὅτ' ἐς Φινῆα, καὶ ἐκ Φινῆος ἴοιεν.
 ὡς δ' ὅτ' ἐνὶ κνήμοισι κύνες δεδαημένοι ἄγρης
 ἢ αἶγας κεραοῆς ἢ ἐπρόκας ἰχνεύοντες
 280 θειώσιν, τυτθὸν δὲ τιτανόμενοι μετόπισθεν
 ἄγρης ἐν γενύεσσι μάτην ἀράβησαν ὀδόντας
 ὡς Ζήτης Κάλαις τε μάλα σχεδὸν ἄτσοοντες
 τῶν ἀκροτάτησιν ἐπέχραον ἥλιθα χερσίν,
 καὶ νύκε δὴ σφ' ἀέκητι θεῶν διεδηλήσαντο.
 285 πολλὸν ἐκὰς νήσοισιν ἐπὶ Πλωτῆϊο κιχόντες,
 εἰ μὴ ἄρ' ὠκέα Ἴρις ἴδεν, κατὰ δ' αἰθέρος ἄλτο
 οὐρανόθεν, καὶ τοῖα παραιφαιμένη κατέρυκεν.

λούμενον. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ποίημα, ὅπερ ἐξ ὄλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων μετὰ τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον ἐσώθη ἀκέραιον μέχρι τῆμῶν. Τὰ ἄλλα ἢ ἐντελῶς ἀπώλοντο ἢ τούτων μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν.

Κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἐποιήθησαν πᾶν ὀλίγα ποιήματα τοῦ ἥρωϊκοῦ ἔπους, ἀτινά πᾶντα ἀπώλοντο. Κατὰ τὸν πέμπτον δ' ἄνω μ. Χ. αἰῶνά ἀνεφάνη σχολὴ ἐπικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων. Τούτων πρόδρομος θεωρεῖται Κόϊντος ὁ Σμύρναϊος ἢ Καλαβρός (διότι τὸ μόνον χειρόγραφον αὐτοῦ, ὅπερ διεσώθη μέχρι τῆμῶν εὑρέθη ἐν Καλαβρίᾳ τῷ 1450). Οὗτος ἐποίησεν εἰς δέκα καὶ τέσσαρα βιβλία τὰ μεθ' Ὅμηρον ἢ παραλειπόμενα Ὁμήρου καὶ ἔχει ὑπόθεσιν τὸν Τρωικὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐκτορος μέχρι τοῦ ἀποπλου τῶν Ἀχαιῶν. (1) Τὴν ὕλην ἔχει παραλάβει ἐκ τῶν κυκλικῶν

(1) (Κοῖντου Σμυρναίου ἐκ τοῦ τὰ μεθ' Ὅμηρον ποιήματος, βιβλ. γ' στίχ. 251 — 271. Οἱ Ἀχαιοὶ ῥίπτουσιν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ πύργου τὸν Ἀστυάνακτα καὶ ἄγούσι τὴν Ἀνδρομάχην αἰχμαλώτον).

Οἱ δὲ καὶ Ἀστυάνακτα βάλλον Δαναοὶ ταχύπυλοι
 πύργου ἀφ' ὑψηλοῦ, φίλον δέ οἱ ἦτορ ὄλεσαν,
 μητρὸς ἀφαρπάξαντες ἐν ἀγκοίνῃσιν ἐόντα,
 Ἐκτορι χρώμενοι, ἐπειὴ σφίσι πῆμα κόρουσε
 255 ζῶδς ἐών, τῷ καὶ οἱ ἀπεχθήραντο γενέθλην,
 καὶ οἱ παῖδ' ἐβάλλοντο καθ' ἔρκεος αἰπεινοῖο,
 νῆπιον, οὔτοι δῆρ' ἐπιστάμενον πολέμοιο.
 ἤνυτε πόρτιν ὄρεσφι λύκοι, χατέοντες ἐδωδῆς,
 κρημνὸν ἐς ἠχέηεντα κακοφραδίῃσι βάλωνται,
 260 μητρὸς ἀποιμήξαντες ἐυγλαγέων ἀπὸ μαζῶν,
 ἢ δὲ θέῃ γούωσα φίλον τέκος ἔνθα καὶ ἔνθα,
 μακρὰ κινυρομένη, τῇ δ' ἐξόπισθεν κακὸν ἄλλο
 ἔλθη, ἐπεὶ κε λέοντες ἀναρπάξωσι καὶ αὐτήν.
 ὧς τὴν ἀσχαλόωσαν ἄδην περὶ παιδὸς ἐοῖο,
 265 ἦγον δῆμοι ἄνδρες ἄμ' ἄλλης ληιάδεσσι

ἦν ἀφηγεῖται ἀνευ ζῶης σπερούμενος ἠθοποιίας τῶν ἡρώων καὶ δρώντων προσώπων, ἔχει δ' ὅμως καλὰς παραβολὰς, ρυθμὸν καὶ στίχους ρέοντας ἀβιάστως, ἀλλὰ γλῶσσαν ἀδιόρθωτον καὶ ἡμαρτημένην. Κύριος δ' ὅμως ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι Νόννος ὁ ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος. Οὗτος ἐποίησε Διονυσιακὰ ἢ Βασσαρικά, τὸ μέγιστον τῆς ἀρχαιότητος ἔπος, ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτῶ βιβλίων. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμόν ἐποίησε μεταβολὴν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἧτοι ἔμμετρον αὐτοῦ μετάφρασιν. Τὴν δόξαν δ' ὅμως αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὸ πρῶτον ἔργον: Τοῦ ποιήματος τούτου πυρὴν εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Διόνου καὶ τοῦ Βακχικοῦ θιάσου, ἰδίᾳ δὲ ἐν μέρος τοῦ πολέμου τοῦ θιάσου τούτου πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τὸν βασιλέα τούτων Δηριάδην, ἀλλ' ὅμως ἀναμιγνύει καὶ πολλοὺς ἄλλους μύθους ἐκ τῆς καθ' ὅλου μυθολογίας.¹⁾ Τὸ ποίημα

κοῦρην Ἡετιῶνος ἀμύμονος αἰνὰ βοῶσαν
ἢ δ' ἄρα παιδὸς ἐοῖο, καὶ ἀνέρος, ἠδὲ τοκῆος
μνησαμένη φίλου, αἰνὸν εὐσφυροσ Ἡετιῶνη
ᾧρμηνεν θανέεσθαι, ἐπὶ βασιλεῦσιν ἄμεινον

270 τεθνάμεν ἐν πολέμῳ ἢ χείροσιν ἀμφοπολεῦειν
καὶ ὃ' ὀλοφυδνὸν ἄνσε, μέγ' ἀχνυμένη κέαρ ἔνδον.

¹⁾ (Ἐκ τῶν Διονυσιακῶν τοῦ Νόννου βιβλίον με', στίχ. 220.

Ὁ Πενθεὺς διατάσσει τοὺς θεράποντας, ἵνα τὸν Διόνουσον συλλαβόντες δῆσωσιν. Οὗτος ὅμως ἐκφεύγει τῶν χειρῶν τῶν θεραπόντων καὶ γίγεται ἄφαντος).

220 Δμῶες ἐμοί, στείχοντες ἐν ἄλσει καὶ μέσον ὕλης
ἄξατέ μοι βαρῦδεσμον ἀνάγκιδα τοῦτον ἀλήτην,
ᾧφρα τυπεὶς Πενθῆος ἀμοιβαίησιν ἱμάσθλαις
μηκέτι φαρμακόνεντι ποτῶ θέλξειε γυναικας,
ἀλλὰ γόνυ κλίνειεν' ἀπὸ σκοπέλων δὲ καὶ αὐτὴν

225 μητέρα βακχευθεῖσαν ἐμὴν φιλότεκνον Ἀγαυὴν
φυτάδος ἀγρόπνοιο μεταστήσασθε χοροεῖης,
λυσσαλέης ἐρούσαντιες ἀνάμπυκα βότρυν ἐθειρης».

τοῦ Νόννου φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ εὐφραντάστου καὶ θερμοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀφρικῆς, διὰ τοῦτο ἐν τῇ εἰκονίσει τῆς φύσεως ἀρχεὶ τὸ θαῦμα, διὰ δὲ τὰς ἠθικὰς ιδέας καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα δὲν ὑπάρχει χῶρος. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ εἶναι κενὰ φαντάσματα, τὸ δ' ὄλον ἔπος στερεῖται τῆς ἐκ τῶν ἐπεισοδίων καὶ ποιικιλίας τῆς ὕλης ἀναψυχῆς καὶ ὁμοιάζει πρὸς θερμὴν καὶ ἀνυδρον Σαχάρην. Ἐν τῷ μέτρῳ προστίμησε τὴν μονότονον σχολικὴν συμμετρίαν τῆς ἐλευθέρας χρήσεως αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ νεωτερισμοί, οὓς ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ μεταχειρίζεται, ἐλλκυσεν τὴν προσοχὴν καὶ ἐγένετο ὁ Νόννος ἰδρυτῆς τῆς νέας ἐφημέρου σχολῆς. ἥς μιμηταὶ θεωροῦνται οἱ ἐξῆς: Τρυφιδόδωρος ἐξ Αἰγύπτου γραμματικὸς ποιήσας Μαραθωνικά, τὰ καθ' Ἴπποδάμειαν καὶ Ὀδύσειαν λιπογράμματα, ¹⁾ ἅπερ ἀπώλοντο. Περιεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ Ἰλίου ἄλωσις, συνισταμένη ἐξ 619 στίχων. Κόλλουθος ἢ Κολλούθος (491—518) μ. Χ.) ἐκ Λυκοπόλεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θηβαίδος. Ἐποίησε μὲν οὗτος Καλυθωνικά ἐγκώμια δι' ἐπῶν καὶ Περσικά, ὅμως δ' εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ σφζομένου ἐπύλλου Ἀρπαγῆς Ἐλένης, συνισταμένου ἐκ 392 ἐξαμέτρων. Μουσαῖος ὁ γραμματικὸς, οὗ σφίζεται λαμπρὸν ἐπύλλον

ὡς φαμένον Πενθῆος ὀπάονες ὠκέϊ τὰροσῶ
 ἔδραμον ὑψικόμοιο δυσέμβατον εἰς ῥάχιν ὕλης,

230 ἔχγια μαστεύοντες ὀριπλανέος Διονύσου,
 καὶ μόγις ἀθρήσαντες ἐρημάδος ἀγχόθι πέτρος
 θυροσομανῆ Διόνυσσον ἐπερρώσαντο μαχηταί·

καὶ παλάμαις Βρομίοιο πέριξ ἔσφιξαν ἱμάντας,
 δεσμά βαλεῖν ἐθέλοντες ἀνικήτω Διονύσῳ.

235 Ἄλλ' ὁ μὲν ἦεν ἄφακτος, ἐπ' περὶόνει πεδίλω
 ἄξας ἀνίχτος, ἐν ἀφθόγγῳ δὲ σιωπῇ
 δαιμονίῃ θεράποντες ἐδουλώθησαν ἀνάγκη,
 μῆνιν ἀλυσκάζοντες ἀθηήτιο Δυαίου
 ταῖβαλέοι.

¹⁾ Δηλ. ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἔλειπεν ὅλως τὸ πρῶτον γράμμα α, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ β, καὶ οὕτω καθεξῆς.

τὰ καθ' Ἑρῶ καὶ Λέανδρον ἐξ 340 στίχων. Ἡ Ἑρῶ ἦο ἰέρεια ἐξόχου κάλλους τοῦ ἐν Σηστῶ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ταύτην ἀγάπησας νέος τις Λέανδρος ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Σηστοῦ κειμένης Ἀβύδου πολλάκις κατὰ τὴν νύκτα νηχόμενος ἔφθανεν εἰς τὴν ἐρωμένην αὐτοῦ. Ἄλλ' ὑπὸ τρικυμίας ποτὲ καταληφθεὶς ἐπνίγη. Τὸ σῶμα τούτου εὐρούσα ἡ Ἑρῶ τὴν ἐπιούσαν ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη. Τὸ ποίημα διὰ τὴν χάριν καὶ ζωηρότητα τοῦ αἰσθήματος εἶναι τὸ κάλλιστον προῖον τῆς Βυζαντιακῆς ποιήσεως.

Παραλείποντες δ' ἄλλους ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσήμεους ἐπικούς ποιητὰς ἀναφέρωμεν μόνον τὸν ἐτι ἀσημότερον Ἰωάννην Τζέτζην, ζήσαντα περὶ τὰ μέσα τοῦ 16^{ου} αἰῶνος μ. Χ. Οὗτος μνημονικώτατος ὢν πάντων τῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνδρῶν¹⁾ ἦν συγχρόνως ἀκριτος, μάταιος καὶ φλύαρος. Ἄλλ' ὅμως ἔνεκα τοῦ περιεχομένου τῶν ἀτέχνων καὶ βαρβάρων τὴν μορφήν ποιημάτων αὐτοῦ ἀπολεσθεισῶν τῶν πηγῶν, ὅθεν ἠντλησεν, εἶναι ὀπωσσοῦν χρήσιμος. Ἔργα τούτου εἶναι Ἰλιακά, ἐπιτομὴ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, διαιρούμενα εἰς τρία μέρη, τὰ πρὸ Ὀμήρου, τὰ Ὀμήρου καὶ τὰ μεθ' Ὀμηρον ἐκ 1666 στίχων ἐξαμέτρων. Ἱστορικὴ βίβλος, ἥτοι κυκεῶν ποικίλων ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων, κοινῶς χιλιάδες, διότι διηρέθη εἰς δέκα καὶ τρία μέρη, ὧν ἕκαστον περιέχει χιλίους πολιτικούς στίχους.²⁾ Ἀλληγορία Ἰλιάδος ἐξ 8000 ἐπίσης πολιτικῶν στίχων.

1) Ἐπὶ τῷ δῶρῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ μνήμης καυχώμενος καὶ ὁ ἴδιος λέγει τὰ ἐξῆς:

οἶδας δὲ πάντως ἀκριβῶς πῶς πᾶσαν οἶδα βιβλίον
ἐκ σιτήθους τε καὶ σιόματος οὕτως ἐτοιμῶς λέγειν·
οὐδὲν γὰρ μνημονέστερον τοῦ Τζέτζου Θεὸς ἄλλοι,
ἄνδρα τῶν πρὶν τε καὶ τῶν νῦν ἐξέφηγεν ἐν βίῳ.

2) Οὕτως ὠνομάσθη ὁ ἐκ δέκα καὶ πέντε συνήθως συλλαβῶν στίχος, σχηματισθεὶς κατὰ τὴν ἐνάτην ἢ δεκάτην ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. Οὗτος εἶναι εἶδος τι τετραμέτρου ἰαμβικοῦ καταληκτικοῦ καὶ ὁ χρόνος αὐτοῦ κανονίζεται ἐκ τοῦ τόνου.

§ 11. Τὸ διδακτικὸν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσίοδον.

Ἐπειδὴ ἡ ἐπική διδακτικὴ ποίησις σκοπεῖ τὴν ἐν τῇ διηγῆσει διδασκαλίαν, ὄργανα ταύτης δὲν ἠδύναντο νὰ ὦσιν ἄλλοι ἢ οἱ σοφοὶ θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσίοδου ἀπκντῶσι τοιαῦται θρησκευτικαὶ (Θεολογία), πολιτικαὶ καὶ φυσικαὶ γνώσεις (Ἔργα καὶ Ἡμέραι). Διὰ τοῦτο τὴν μετὰ τὸν Ἡσίοδον διδακτικὴν ἐπικήν ποίησιν ἐκπροσωποῦσιν οἱ φιλόσοφοι κατὰ τρεῖς διευθύνσεις· α' τὴν θρησκευτικὴν, β' τὴν πολιτικὴν καὶ γ' τὴν φυσικὴν.

Οἱ κύριοι ἀντιπρόσωποι τῆς πρώτης διευθύνσεως τῆς διδακτικῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἤτοι τῆς θρησκευτικῆς, εἶναι Ἐπιμενίδης ὁ Κρήσιος, θεόσοφος καὶ θεοφιλὴς ἐπικός ποιητὴς κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ἵνα καθάρῃ τὸ ἄστυ ἀπὸ τοῦ Κυκλωνείου ἄγους· Φερεκύδης ὁ Σύριος (541 π. Χ.), εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφικῆς αἰρέσεως· Ὀνομάκριτος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου. Τούτου ἡ Θεολογία Ὀρφέως εὔρε προθυμοτάτους ἕσπερον ἀναγνώστας, ὡς τὸν Πλάτωνα, Εὐριπίδην καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις ἄλλους πολλούς.

Τὴν δὲ πολιτικὴν ἠθικὴν σοφίαν, ὅπλ. τὴν ἐκ τῆς μερικῆς πείρας ἐξαγωγὴν γενικῆς ἀληθείας (γνωμικὴ ποίησις), χρήσιμον διὰ τὸν βίον, ἐπραγματεύοντο μᾶλλον ἐλεγειακῶς ἢ ἐπικῶς. Ἐχομεν δ' ὅμως ἀποσπάσματα ἐν ἐξαμέτρῳ τοῦ Σόλωνος καὶ Φωκυλίδου τοῦ Μιλησίου τὰς γνώμας ἐκ 230 ἐξαμέτρων, διατηρηθείσας μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ μεταβεβλημένας ὑπὸ μεταγενεστέρων χριστιανικῆς ἢ ἰουδαϊκῆς χειρὸς.

Τῆς δὲ φυσικῆς διευθύνσεως ἀντιπρόσωποι ἔχομεν τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους, ὅτινες τὰς περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν θεωρίας προετίμων νὰ διαδίδωσι μᾶλλον ποιητικῶς ἢ πεζολογικῶς, τὸ μὲν ὅπως ἀκέραιος μεταδίδωνται αὐταὶ προσπιζόμεναι ὑπὸ τοῦ μέτρου, τὸ δὲ, ὅπως διὰ τῆς ποιήσεως εὐχερέστερον διαδίδωσι τὰς θεωρίας αὐτῶν, κινουῦντες σφοδρότερον τὰς ψυχὰς τῶν ἀναγνώστων. Τούτων ὀνομαστέοι εἶναι Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (520 π. Χ.), κτησάμενος μεγίστην δόξαν ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ συγγράμματος περὶ φύσεως, ὅπερ ἦτο πεποιημένον ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἠρωικῷ ἐξαμέτρῳ. Παρ-

μενίδης ὁ Ἐλεάτης μαθητὴς τοῦ Ξενοφάνους. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου ὁ Παρμενίδης τὰς θεωρίας αὐτοῦ κατέθετο ἐν στίχοις, ποιήσας ποίημα περὶ φύσεως. Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος (492 π. Χ.), ἀνὴρ πολυμαθέστατος συνδεόμενος πρὸς πολλὰς θαυμαστάς παραδόσεις καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀνάστασιν ὑπ' αὐτοῦ νεκρᾶς γυναικός. Οὗτος ἐποίησε πρὸς πολλοὺς ἄλλοις καὶ δύο φιλοσοφικὰ ποιήματα τὸ μὲν περὶ φύσεως, τὸ δὲ καθαρμούς, ὅπερ ἦτο ἠθικὸν ποίημα, δι' οὗ προέτρεπε τοὺς πολίτας εἰς ἠθικὴν καθάρσιν ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων.

Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἀσχολία περὶ τὰς θετικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστήμας ἐπεκράτησε, τὸ διδασκτικὸν ἔπος πολὺ ἠδουκίμησεν, ἐπειδὴ ἦτο σύνηθες τότε αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐταὶ γνώσεις ποιητικῶς νὰ μεταδίδωνται. Ταύτης τῆς περιόδου κύριοι ἀντιπρόσωποι εἶναι Ἄρατος ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, γεννηθεὶς τῷ 315 π. Χ. ἐξ ἐπιφανοῦς γένους. Οὗτος κατὰ τὸ 276 π. Χ. ἐκλήθη πρὸς πολλοὺς ἄλλοις λογίοις ὑπ' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ εἰς Πέλλαν καὶ κατὰ προτροπὴν τούτου ἐποίησε τὰ Φαινόμενα, ἐν οἷς ἠκολούθησε πιστῶς ὁμοίῳ πεζῷ ἀστρονομικῷ συγγράμματι Εὐδόξου τοῦ Κνιδίου συμπληρώσας τούτο ἐκ συγγραμμάτων ὁμοίας φύσεως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου. Τὸ ποίημα τούτου διασωθὲν συνίσταται ἐκ 1154 στίχ. καὶ διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς τὰ Φαινόμενα καὶ εἰς τὰ ἐκ 422 στίχ. Διοσημεῖα. Ὁ ποιητὴς ἐπὶ τοσοῦτον ἠδουκίμησεν, ὥστε ὑπὸ πάντων ἐπηνέθη καὶ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων ἠσχολήθησαν περὶ αὐτὸν καὶ ὑπεμνημάτισαν τούτον. Ὁ δὲ Κικέρων ἐπαινῶν τούτου τὸν κομψότατον στίχον μετέφρασε τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὸ Λατινικὸν ὀνομάσας τούτο Προγνωστικά. Μετὰ τὸν Ἄρατον ἐπιφανέστατος εἶναι Νικάνδρος ὁ Κολοφώνιος ἰατρός, γραμματικὸς καὶ ποιητὴς, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Αἰτωλίᾳ (160—140 π. Χ.). Τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ ἔργον, τὰ Ἐτεροιοῦμενα (πηγὴ τῶν μεταμορφώσεων τοῦ Ὄβιδίου), ἀπώλετο, διεσώθησαν δὲ μέχρις ἡμῶν τὰ Θηριακὰ ἐξ 958 στίχων, ἔχοντα ὑπόθεσιν τὴν θεραπείαν τῆς δῆξως δηλητηριωδῶν θηρίων, καὶ τὰ Ἀλεξιφάρμακα ἐξ 630 στίχ., ἐν οἷς καταλέγονται τὰ φάρμακα κατὰ τῆς δηλητηρίασεως τῆς προ-

ελθούσης ἐξ ἐδεσμάτων. Ἀμφότερα εἶναι ἀξίως ποιητικῆς, σκοτεινὰ καὶ δύσκολα.

Μετὰ δὲ τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας ἀνεφάνησαν οὐχὶ ὀλίγοι διδασκαλικοὶ ποιηταί, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὸν Μάρκελλον, ἱατρὸν ἐκ Σιδῆς τῆς Παμφυλίας (150 μ. Χ.), γράψαντα τεσσαράκοντα καὶ δύο βιβλία ἱατρικά, ἐν ἡρωικοῖς ἐξαμέτροις. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου περισώθησαν ἑκατὸν καὶ εἰς στίχοι περιὶ ἰχθύων, ὁπλ. περιὶ θεραπευτικῆς δυνάμεως τῶν ἰχθύων. Εἶτα ἀναφέρεται Διονύσιος ὁ περιηγητής, ποιήσας περιήγησιν οἰκουμένης, ἧς σφίζεται ὑπόμνημα Εὐσταθίου. Ἐπιφανέστατος δ' ὅμως ταύτης τῆς περιόδου ὑπῆρξεν ὁ Ὀππιανὸς ἐκ Ναζάρβου τῆς Κιλικίας, ζῶν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοκράτορος τοῦ Σεβήρου. Τούτου σφίζεται κάλλιστον ποίημα Ἀλιευτικά, ἐκ πέντε βιβλίων, ἐν οἷς ἔγραψε περὶ τῆς διαίτης καὶ ἄγρας τῶν ἰχθύων. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ δ' ὄνομα Ὀππιανοῦ, ἀλλὰ φανερώς ἄλλου ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας καὶ οὐχὶ τοῦ προηγουμένου ἐφέροντο Κυνηγετικά, ἀφιερούμενα τῷ αὐτοκράτορι Καρακάλλα ἐν πέντε βιβλίοις, ὧν ἔχομεν τὰ τέσσαρα, καὶ Ἰξευτικά, ἔχοντα ὑπόθεσιν τὴν δι' ἰξοῦ ἄγραν τῶν πτηνῶν. Ταῦτα ἀπώλοντο μὲν, σφίζεται δ' ὅμως παράφρασις τούτων ὑπὸ τινος Εὐτεκνίου.

Ἄλλα δὲ τινα μικρᾶς ἀξίας διδασκαλικά ποιήματα εἶναι Μαξίμου τοῦ Ἡπειρώτου ἢ Βυζαντίου περὶ καταρχῶν, ὁπλ. περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσχολιῶν, ἐξ 610 στίχ., καὶ Μανέθωνος τοῦ Αἰγυπτίου τὰ Ἀποτελέσματα, ἐπίσης ἀστρολογικὸν ποίημα ἐξ 6 βιβλίων. Ἐκ τῆς ὑποθέσεως δ' ὅμως τῆς στιχουργίας καὶ τῆς γλώττης φαίνεται, ὅτι οὔτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου οὔτε ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐποιήθη τὸ ποίημα.

§ 12. Παροδικὸν ἔπος.

Οὐ μόνον κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους οὐδεὶς ἐξοχος ποιητῆς ἐπικός διεκρίνετο, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ Περικλέους ὅτε ἡ δραματικὴ ποίησις καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἔθαλλον, ἡ ἐπικὴ ἀπλότης καὶ τὸ φυσικὸν ὕψος αὐτῆς δὲν παρεῖχον πλέον αἴσθησιν. Διὰ τοῦτο φυσικῶς ἐπῆλθεν εὐχαρίστησις καὶ ἐπιθυμία νὰ πραγματεύωνται τὸν ἀρχαῖον ἐπικόν

χαρακτηρ ἀστείως καὶ γελοίως, δηλ. νὰ παρωδῶσιν. Κύριος δὲ
 τῆς παρωδίας χαρακτηρ εἶναι ἡ *χορησὶς ὑψηλῶν διανοημάτων, γλώσ-*
σης καὶ ἔνθου Ὀμηρικοῦ ἐπὶ ταπεινῶν καὶ εὐτελεῶν ἀντικειμένων,
δι' οὗ τὰ ὑψηλά ταῦτα παρουσιάζονται γελοῖα. Ἡ εἰς τὸν Ὀμηρον
 ἀτόπως ἀποδομένη Βατραχομουμαχία, πιθανῶς ποιηθεῖσα κατὰ
 τοὺς Ἀλεξανδρεωτικὸς χρόνους, εἶναι τελεία παρωδία. Ὑπόθεσις ταύ-
 της εἶναι ἡ τῶν μυῶν πρὸς τοὺς βατράχους ἐγερθεῖσα τυχαίως μάχη.
 Ὁ βασιλεὺς δηλ. τῶν βατράχων Φυσιγόναθος ἐκάλεσε τὸν μῦν
 Ψιχάρπαγα, ὅπως ἐπισκεφθῆ τὸν οἶκον αὐτοῦ. Οὗτος τὴν πρόσκλη-
 σιν δεξάμενος ἐπέβη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ Φυσιγόναθου. Ἄλλ' αἴφνης
 ἐφάνη ὕδρος καὶ ὁ βάτραχος φοβηθεὶς κατέβη εἰς τὴν λίμνην ἀφείς
 τὸν κοῦφον Ψιχάρπαγα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐν οἷς ἐπνίγη. Τὸν θάνατον
 τοῦ ὁμοφύλου ἰδὼν ὁ Λιχοπίναξ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς μῦς, οἵτινες
 ἤγειραν φοβερόν πόλεμον κατὰ τῶν βατράχων. Μετὰ κωμικοῦ δ' ὅμως
 τρόπου ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν ὄπλισμόν ἑκατέρου στρατοπέδου.
 Ἄφ' οὗ δ' εἰ μῦες ὠπλίσθησαν, ἔπεμψαν κήρυκα Ἐμβασίχυτρον τὸν
 υἱὸν τοῦ Τυρογλύφου. Οἱ βάτραχοι, ὡς εἰκός, ἐταράχθησαν καὶ τα-
 ραχθέντες ἐμέμφοντο τῷ Φυσιγόναθῳ, ἀλλ' οὗτος ἀπολογούμενος ἔλε-
 γεν, ὅτι δὲν ἐπνίξε τὸν Ψιχάρπαγα, ἀλλ' αὐτὸς μιμούμενος τὰς τῶν
 βατράχων νήξεις ἐπνίγη. Ἄφ' οὗ δ' ἡ πρέσβευσις ἀπέτυχε, τῶν
 κωνώπων σαλπιγξάντων ἠγέρθη φοβερά μάχη, καθ' ἣν πολλοὶ νε-
 κροὶ ἔπεσον. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τοὺς βατράχους ἠττωμένους ᾤκτιραν
 τοὺτους καὶ ὁ Ζεὺς ἔβαλε κεραυνόν, δι' οὗ ἐφόνευσε τὸν Καπανέα,
 ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀπετράπη τοῦ ἀγῶνος ὁ εὐθαρσῆς τῶν μυῶν στρα-
 τός. Οὕτως οἱ μῦες ἐμελλον νὰ φθείρωσι τὸ γένος τῶν βατράχων,
 εἰ μὴ ὁ Ζεὺς ἔπεμπεν ἀρωγούς τοὺς καρκίνους, οἵτινες τὰς οὐράς,
 τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῶν μυῶν διὰ τῶν στομάτων κόπτοντες
 ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν

Τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παρωδία ἀρχαίων ἐπῶν,
 κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς Ἰλιάδος.

Πρῶτος ἐπίσημος ποιητὴς τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως εἶναι
 Ἡγήμων ὁ Θάσιος, ἐπονομαζόμενος Φακῆ, εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ
 Ἀλκιβιάδου καὶ σφόδρα ὑπὸ τοῦ δήμου ἀγαπώμενος. Ἐν τῇ Γιγαν-
 τομαχίᾳ, ἐν ἣ, ὡς φαίνεται, ἐπαρῶδει τὴν στρατείαν εἰς τὴν Σικε-

λίαν, οὕτως ἐκήλησε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οὗτοι πλείστον ἐγάλασαν, εἰ καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἠγγέλη αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ φοβερὸν ἀτύχημα τῆς στρατείας ἐκείνης. Πρὸς δ' ἀναφέρεται Εὐβοῖος ὁ Πάριος, ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους Φιλίππου τοῦ Μακεδόνης· τούτου ἐσώζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀθηναίου τέσσαρα βιβλία παρωδιῶν ¹⁾. Μάτρων ἢ Ματρέας ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οὗτος ἐποίησε δεῖπνον, καθαρὰν παρωδίαν τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Ἀθηναῖος διετήρησεν ἡμῖν στίχους τινὰς τούτου ²⁾.

Ὡς δ' ὑπῆρξε παρωδία τοῦ ἠρωικοῦ ἔπους, οὕτω καὶ τοῦ διδακτικοῦ. Αὐτὸς ὁ Ξενοφάνης ἐν τῷ φιλοσοφικῷ αὐτοῦ ποιήματι εἶχε χαρακτῆρα σκωπτικὸν καὶ χλευαστικόν. Τίμων δ' ὁ Φλιάσιος (284 π. Χ.) διέσυρεν ἀπάσας τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας, ἐκτὸς τῶν Στωικῶν. Ἀκουσία δὲ παρωδία εἶναι οἱ λεγόμενοι Κέντρωνες, προϊόντα πενίας πνεύματος, συντασσόμενοι διὰ συλλογῆς ξένων στίχων. Τοιοῦτοι κέντρωνες ἐποιοῦντο ἐν τοῖς Βυζαντιακοῖς χρόνοις. Ὁ ἀγὼν Ἡσιόδου καὶ Ὀμήρου εἶναι παράδειγμα τοιούτων ποιημάτων, ὡς καὶ τὰ Ὀμπρόκεντρα τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοξίας, θυγατρὸς μὲν τοῦ Ἀθανασίου σοφιστοῦ Λιοντίου, συζύγου δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Τὸ ποίημα τοῦτο περιγράφει τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ διὰ 2 343 ὀλοκλήρων Ὀμηρικῶν στίχων ἢ ἡμιστιχίων.

§ 13. Περὶ Αἰσωπεῶν μύθων.

Πολλάκις διὰ τῆς προσωποποιήσεως τῆς ἀψύχου φύσεως καὶ ἀποδόσεως ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ ἐνεργείας τοῖς ἀλόγοις ζώοις εἰδί-

¹⁾ Οὗτος λαθὼν ἀφορμὴν ἐξ ἔριδος κουρέων πρὸς ἑραμίαι πάνου εὐφυῶς παρωδεῖ τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Νέαστορος ἐν Ἰλ. Α, 175 οὕτως·

*Μῆτε σὺ τὸν δ' ἀγαθὸς περ ἐὼν ἀποαίρεο, κουρεῦ,
Μῆτε σὺ, Πηλεΐδη.*

²⁾ Δεῖπνά μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροφα καὶ μάλα πολλά,

δοντο παρ' Ἑλλησι τοῖς ἀνθρώποις διδασκαλία. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐν εἰκοσί καὶ παραβολαῖς διήγησις, τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ βίῳ σκοποῦσα, ὠνομάζετο μῦθος, αἶνος, λόγος, ἀπόλογος. Τὴν πρὸς τοῦτο ὕλην παρεῖχον συμβάντα καὶ ἐμπειρία τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Πρῶτοι δὲ τοιοῦτοι μῦθοι ἀπαντῶσι παρ' Ἡσιόδῳ καὶ Ἀρχιλόχῳ. Παρέλαβον δ' οἱ Ἕλληνες τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μύθων παρ' ἄλλων ἐθνῶν, μάλιστα δὲ παρὰ τῶν Φρυγῶν. Διότι μῦθος, ἐπειδὴ οὗτοι εἶναι ἐρεῦρες τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, εὕρισκε τις καὶ παρὰ λαοῖς, οἵτινες δὲν ἔχουσι φιλολογίαν. Ὁ μετενεγκὼν δὲ τοῖς Ἑλλησι τοὺς μῦθους καὶ δεξιῶς τούτους μεταχειρισθεῖς εἶναι ὁ Αἰσώπος (550 π.Χ.) πιθανώτατα ὡν Φρυξ δούλος τὸ κατ' ἀρχάς. Εἶτα δ' οὗτος ἐλευθερωθεὶς καὶ μεταβάς εἰς Δελφοὺς ἐφονεύθη ἐκεῖ ὡς ἱερόσυλος.

Ἡ ἀφήγησις τῶν Αἰσωπειῶν μύθων ἐγένετο ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐδιδάσκοντο οὗτοι ἐν τοῖς σχολείοις. Ἐν τοῖς ἔπειτα δ' ὅμως χρόνοις ἐστοιχοποιῶν τοὺς μῦθους, ὡς τοῦτο ἐποίει καὶ ὁ Σωκράτης. Πρῶτος δ' ὁ Βαβρίας (180 π.Χ.) μετὰ τὸν Σωκράτη ἐνέτεινεν αὐτοὺς εἰς στίχους ἐν χωλιαμβικῷ μέτρῳ (μυθιάμβοις). Τούτων οἱ μεταγενέστεροι ἔλυσαν τὸ μέτρον καὶ ἔχομεν νῦν τοῦ Βαβρίου οὐ μόνον ἐν στίχοις μῦθους μετὰ βραχυτάτου πεζοῦ ἐπιμυθίου, ἀλλὰ καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ ἐκ συλλογῶν τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων.

BIBLION Β΄.

Περὶ λυρικῆς ποιήσεως.

§ 1. Εἰσαγωγή. Τὸ ἠρωικὸν ἔπος ἤκμασεν ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας καὶ ταύτης κάτοπτρον εἶναι. Ἀλλ' αἱ πατριαρχικαὶ βασιλείαι κατηργήθησαν προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων καὶ ἰδρύθησαν ἀριστοκρατικαὶ καὶ τιμοκρατικαὶ πολιτεῖαι. Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι καὶ πλούσιοι τὸν λαὸν πιέζοντες ὄθουν αὐτὸν εἰς

ὁ Ξινοκλῆς ὄητωρ ἐν Ἀθήναις δειπνισεν ἡμᾶς

ἦλθον γὰρ κἀκεῖσε, πολλὸς δέ μοι ἔσπετο λιμός.

στάσεις, ἅς τινες τῶν φιλοδόξων ἀνδρῶν ὠφελθέντες, ἐπειδὴ πρὶ-
 στων ἑαυτοὺς ἐλευθερωτὰς καὶ προστάτας τοῦ λαοῦ, ἐγένοντο τύραν-
 νοι. Τοιοῦτοι τύρανοι ἦσαν ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι, ὁ Προκλῆς
 ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ Θεαγένης ἐν Μεγάρῳ, ὁ Θρασύβουλος ἐν Μι-
 λήτῳ, ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις καὶ
 ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἰέρων ἐν Σικελίᾳ. Ἄλλ' ἢ κατάθλιψις τούτων τοῦ
 λαοῦ ἀνδρωθέντος ἤδη πολιτικῶς ἐπέφερε τὴν κατάλυσιν τῆς τυραν-
 νίας καὶ τὴν ἵδρυσιν δημοκρατίας.

Μετὰ τῶν πολιτικῶν τούτων μεταβολῶν τῆς Ἑλλάδος συμπί-
 πτει φυσικῶς ἡ ἀνάπτυξις τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἥτις ἡ ἐξ ὑπο-
 κειμένου ποίησις οὔσα, εἶναι οἰονεὶ ἐπανάστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κό-
 σμου. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ἀφηγεῖται οὐδὲ ἀνταποδίδει παθη-
 τικῶς τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου λαμβανομένας ἐντυπώσεις, ὡς
 συμβαίνει ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ἀλλ' ἐνεργητικῶς σχηματίζει καὶ
 μορφώνει ἐκ τοῦ ἰδίου πνεύματος διανοήματα ἢ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ
 καρδίας αἰσθήματα (χαρᾶς, ἔρωτος, ὀργῆς, λύπης). Κατὰ ταῦτα,
 ἐνῶ ὁ ἐπικός ποιητὴς παρουσιάζεται ὡς πτωχὸς αἰδοῦς ἄδων τὸ πα-
 ρελθὸν καὶ φαιδρύνων τὸν κύκλον τῶν ἡγεμόνων, ἀνευ τινὸς σημασίας
 καὶ δυνάμεως, ὁ λυρικός ποιητὴς πραγματευόμενος μετὰ πάθους τὸ
 ἀμέσως παρὸν καὶ πειρώμενος ὅπως εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλ-
 λοντος ἔχει δυνάμιν καὶ ἀξιώσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὡς δὲ ἡ ἐπικὴ
 ποίησις ἀπαιτεῖ κατ' ἐξοχὴν δεκτικὴν δυνάμιν, οὕτως ἡ λυρικὴ ὑψη-
 λότεραν πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ ὑψηλότερον πνευματικὸν βίον.
 Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο φυσικῶς ἐπιτελεῖται τῷ πρώτῳ, ἐνεκα τούτου ἡ λυρικὴ
 ποίησις εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ ἔπους. Εἶναι δὲ ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν
 τῆς λυρικῆς ποιήσεως τόσον μέγας, ὅσον μέγα εἶναι καὶ τὸ πλῆθος
 τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων τοῦ ὑποκειμένου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ
 διανόημα καὶ αἰσθημα δὲν εἶναι δεκτικὸν ἐξωτερικῆς περιγραφῆς καὶ
 παραστάσεως, ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει περιορίζεται τὸ ἐναργὲς καὶ πλα-
 στικόν, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῷ ἔπει, καὶ χαρακτηρίζει ταύτην σύντομος
 ἔκφρασις καὶ ὑποδήλωσις τῶν αἰσθημάτων, συνδεομένη ἐνίοτε μετ'
 ἀλμάτων κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ψυχῆς πάθη. Ἐκ τούτων δ' ὅμως
 δὲν γεννᾶται ἔλλειψις ἐνότητος, διότι ὁ λυρικός ποιητὴς πρέπει νὰ
 διατηρῇ τὴν ἐνότητα τῶν κυρίων αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν συγχι-

νήσεων. τὴν χροιάν καὶ τὸν κύριον τόνον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ἡ ἐνότῃς εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἔπους, διότι ἐνταῦθα μὲν εἶναι ἐσωτερικὴ (τοῦ διανοήματος), ἐκεῖ δὲ ἐξωτερικὴ (ιστορικὴ). Ἐπειδὴ δὲ εἶδος (μορφή) τῆς ποιήσεως καὶ ὕλη (ὑπόθεσις) συνδέονται στενωῶς πρὸς ἄλληλά, διὰ τοῦτο ἡ ποικιλία τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἀπαιτεῖ ῥυθμικὴν μορφήν, οὐχὶ οἶαν ἔχει τὸ ἔπος, ἀλλὰ μεταβολὴν ταύτης. Ἄλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει συνδέεται στενωῶς πρὸς τὸν σχηματισμὸν ἀπείρων εἰδῶν (μορφῶν) ἐν αὐτῇ, ὡς ὑπάρχει ἀπειρος ποικιλία τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων. Ἐκαστὸν δὲ τούτων τῶν εἰδῶν ἔχει ἴδιον χαρακτήρα, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ διάφορα εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως αὐστηρῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐχωρίζοντο. Ὁ χαρακτήρ δ' οὗτος ὀφείλεται μὲν καὶ εἰς ἄλλας αἰτίας, ἰδίᾳ δ' ὅμως τῇ φυλῇ, διότι ἕκαστον Ἑλληνικὸν φύλον περὶ ἴδιον εἶδος λυρικῆς ποιήσεως ἠσχολεῖτο. Κατὰ ταῦτα ἀνεπτύχθησαν διάφορα εἶδη λυρικῆς ποιήσεως, παρὰ μὲν τοῖς Ἴωσιν ἡ ἐλεγεία καὶ ἡ ἱαμβικὴ ποίησις, παρὰ δὲ τοῖς Αἰολεῦσιν (ἐν Λέσβῳ) ἡ μελικὴ ποίησις (ἢ κατ' ἐξοχὴν λυρικὴ ποίησις), παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ἡ χορικὴ ποίησις καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ διθύραμβος, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέλος αὐτῆς.

Α'.

§ 2. Περὶ ἐλεγείας, ἐπιγράμματος καὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως.

Περὶ ἐλεγείας.

Ἡ ἐλεγεία ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Αὕτη λαμβάνει μὲν τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὃν εἰκονίζει κατ' ἐπικὸν τρόπον, ἀλλ' ὅμως ἐν ταύτῃ παρίστανται ἐξ ὑποκειμένου αἰσθήματα, διανοήματα καὶ παρατηρήσεις. Τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην φύσιν τῆς ἐλεγείας ἀντιπροσωπεύει κατάλληλον μέτρον, δηλ. τὴν μὲν ἐπικὴν φύσιν τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, τὴν δ' ἐμπροσθὴ καὶ λυρικὴν τὸ πεντάμετρον, διὰ τῆς διακοπῆς τῆς φωνῆς.

Οἱ δύο οὗτοι στίχοι ἀποτελοῦσιν εἶδος στροφῆς καὶ ἡ ἐλεγεία συνίσταται ἐκ πολλῶν τοιούτων στίχων. Ἐκ τῶν τριῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ ποίησις αὕτη, (ἐλεγος, ἐλεγείον καὶ ἐλεγεία), τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον εἶναι τὸ ὄνομα ἐλεγος (δ), ὅπερ φησίνεται λέξις ξένη, ἴσως Λυδικῆ ἢ Φρυγικῆ, καὶ σημαίνει ἄσμα πρὸς αὐλὸν ἀδόμενον. Ἐλεγείον δὲ σημαίνει τὸ δίστιχον καὶ εἶναι ἐπίθετον ἐνοουμένου τοῦ οὐσιαστικοῦ μέτρον ἢ ποίημα. Ἐλεγεία δὲ ἐδήλουν μὲν συχνότερον θρηνητικὸν ἄσμα, ἀλλ' ὡς ὑπόθεσιν δὲν ἔχει μόνον τὸν θρήνον, ἀλλ' αἰνδιόποτε ταραχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ζῶηρόν συναίσθημα, ὡ χαράν, λύπην, ἔρωτα καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνον δὲ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικὸς χρόνους τὸ θρηνητικὸν αἶσθημα ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἐπεκράτησεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἐν Ἰωνίᾳ παρήχθη, διὰ τοῦτο καὶ ἡ διάλεκτος πρὸς τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς εἶναι Ἰωνικῆ, ἀφισταμένη ὀλίγον τῆς Ὀμηρικῆς.

§ 3. Ποιηταὶ ἐλεγείας.

Εὐρετὴς τῆς ἐλεγείας κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι Καλλιπῆς ὁ Ἐφέσιος, ἀκμάσας μικρὸν μετὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων. Τοῦτου σώζονται ὀλίγα ἀποσπάσματα, ὅπερ εἶναι τὰ ἀρχαιότατα τῆς ἑλληνικῆς ἐλεγείας μνημεῖα. Ἐν τούτοις γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐνεπνεέτο ὑπὸ ὑψηλῶν πολεμικῶν αἰσθημάτων, πειρᾶται δὲ ὅπως ἐμπνεύσῃ θάρρος τοῖς πολίταις κατὰ τῶν πολεμίων καὶ παρόρμησιν τούτους πρὸς ἀνδρείας μάχης⁽¹⁾. Ἡ ἐλεγεία κατ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν μητρόπολιν ἐκ τῆς Ἰωνίας. Ἐν τῇ μη-

1) Ἀπόσπασμα τῆς ἐλεγείας Καλλίνου τοῦ Ἐφεσίου, δι' ἧς ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως ἐμπνεύσῃ τοῖς πολίταις θάρρος κατὰ τῶν πολεμίων.

*Μέχρις τεῦ κατάκεισθε, κοῖ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι, οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικίονας,
ὧδε λίαν μεθιέντες, ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκεῖτε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.*

τροπόλει ἀναφαίνεται ὁ Τυρταῖος (680 π.Χ.). Οὗτος ἦν Ἀθηναῖος, ἀπλῶς διδάσκαλος γραμμάτων, γωλὸς τὸν ἕτερον πόδα καὶ ἐστάλη κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ζητήσαντας κατὰ συμβουλήν τοῦ μαντείου στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι ζηλοτύπως ἔχοντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, μὴ τολμῶντες δὲ ν' ἀντιστῶσι πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἐπεμψαν οὐχὶ τὸν ἄριστον στρατηγόν, ἀλλὰ τὸν χειρίστον, ὡς ἐνόμιζον, δηλ. τὸν Τυρταῖον. Τότε ἡ Σπάρτη εὕρισκετο ἐν μεγάλῃ ταραχῇ καὶ κατὰ ταύτην ἐποίησεν ὁ Τυρταῖος τὴν Εὐνομίαν ἢ Πολιτείαν, μακρὸν ἐλεγειακὸν ποίημα, ἐν ᾗ οὗτος, ὡς εἰκάζεται, διότι μόνον ὀλίγα ἀπόσπασματα ταύτης σώζονται, εἶδεν εἰκόνα τοῦ καλοῦ πολιτεύματος τῆς Σπάρτης, τοῦ εἰσαχθέντος τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν θεῶν, καὶ προέτρεπε πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Μεσσηνίας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας τάξεως. Πρὸς δὲ ὁ Τυρταῖος ἐποίησεν ὑποθήκας, ποιήματα νοθετικά, ἀπερ ἤδοντο ἐν ἐκστρατείαις καὶ ἐν συσσιτίοις μετὰ τὸ δεῖπνον¹⁾. Διάφορα δὲ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ ἦσαν τὰ ἐμβα-

¹⁾ (Τυρταῖος ὑποθήκαι. Ὁ ποιητὴς ἐνθυμίζει εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους. Παρίστησι δ' αὐτοῖς τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ ἀγωνίζεται νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἀπελπισίας πειθαρχίαν).

Ἄλλ' Ἡρακλῆος γὰρ ἀνικῆτου γένους ἐστέ,
 θαρσεῖτ'· οὐπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει·
 μηδ' ἀνδρῶν πληθὺν δειμαίνετε μηδὲ φοβεῖσθε,
 ἰθὺς δ' εἰς προμάχους ἀσπίδ' ἀνῆρ ἐχέτω,
 ἐχθρῶν μὲν ψυχὴν θέμενος, θανάτου δὲ μελαίνας
 κῆρας ὁμῶς αὐγαῖς ἠελίοιο φίλας,
 ἴστε γὰρ Ἄρηος πολυδακρύου ἔργ' αἰδήλα,
 εὖ δ' ὄργῃν ἐδάητ' ἀργαλέου πολέμου,
 καὶ παρὰ φευγόντων τε διωκόντων τε γέγευσθε,
 ᾧ νεοί, ἀμφοτέρων δ' εἰς κόρον ἤλασατε·
 οἱ μὲν γὰρ τολμῶσι παρ' ἀλλήλοισι μένοντες
 ἔς τ' αὐτοσχεδίην καὶ προμάχους ἵεσαι,

τήρια, διότι εἶχον ποιηθῆ ἐν ἀναπαιστικῷ μέτρῳ καὶ ἐν διαλέκτῳ Δωρικῇ. Ταῦτα ἤδοντο πρὸς αὐλὸν ἐν πολέμῳ πρὸς παρόρμησιν εἰς μάχην καὶ ἔρρυθμον κίνησιν. Ἐκ τούτων διεσώθησαν ὀλίγοι στίχοι 1).

Διὰ τῶν ποιημάτων τούτων ὁ Τυρταῖος οὐ μόνον ἐν Σπάρτῃ ἐτιμῆθη πολίτης ταύτης γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, διότι τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐκ τῆς Σπάρτης μετεδόθησαν εἰς τὴν Κρήτην, εἶτα δὲ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ πάντων ὡς πολεμικὰ ἄσματα ἐτιμῶντο.

Τοῦ Τυρταίου νεώτερος ἦτο ὁ Μίμνερος (632—600 π. Χ.) Κολοφώνιος ἢ Σμυρναῖος. Οὗτος δὲν ἦτο μόνον ἐλεγειακὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ αὐλωδὸς καὶ εὐρετὴς αὐλωδικῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ τῶν

πανυρότεροι θνησκουσι, σαοῦσι δὲ λαὸν ὀπίσω
 τρεσσάντων δ' ἀνδρῶν πᾶσ' ἀπόλωλ' ἀρετή.
 οὐδεις ἄν ποτε ταῦτα λέγων ἀνύσειεν ἕκαστα,
 ὄσο', ἦν αἰσχρὰ πάθη, γίγνεται ἀνδρὶ κακά.
 ἀργαλέον γὰρ ὀπισθεν μετάφρενόν ἐστι δαΐζειν
 ἀνδρὸς φεύγοντος δηῖω ἐν πολέμῳ,
 αἰσχρὸς δ' ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κοινήσῳ
 νῶτον ὀπισθ' αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.
 ἀλλὰ τις εὖ διαβὰς μενέτω ποσὶν ἀμφοτέροισιν
 στηριχθεὶς ἐπὶ γῆς, χεῖλος ὁδοῦσι δακῶν

.....
 ὑμεῖς δ', ὦ γυμνήτες, ὑπ' ἀσπίδος ἄλλοθεν ἄλλος
 πτώσσοντες μεγάλοις βάλλετε χερμαδίοις,
 δούρασι τε ξεστοῖσιν ἀκοντίζοντες ἐς αὐτούς,
 τοῖσι πανόπλοισι πλησίον ἰστάμενοι.

- 1) "Αγετ', ὦ Σπάρτης εὐάνδρου
 κούροι πατέρων πολιητῶν,
 λαιᾶ μὲν ἴτην προβάλλεσθε,
 δόρυ δ' εὐτόλμως βάλλετε,
 μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς
 οὐ γὰρ πάτριον τᾶ Σπάρτα.

Σμυρναίων πρὸς τὸν Γύγην καὶ τοὺς Λυδοὺς ἐποίησεν ἐλεγείαν, δι' ἧς παρώτρυνε τοὺς πολίτας πρὸς τὸν ἀγῶνα. Εἰς ταύτην ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν ἀνδρείαν Σμυρναίου πολεμιστοῦ ἀγωνιζομένου πρὸς τοὺς Λυδοὺς. Πρὸς δὲ οὗτος ἐποίησε καὶ ἐρωτικὰς ἐλεγείας, ὡς μαρτυροῦσι σφζόμενα ἀποσπάσματα¹⁾, ἐν οἷς μεμψιμοιρεῖ διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ δέχεται ὅτι οὐδὲν τερπνὸν ἄνευ ἀπολαύσεως ἐν τῷ βίῳ, προτιμῶν οὕτω τὸν θάνατον. Γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος πρὸς τὴν αὐλι-
τρίδα Ναννώ.

Ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς διαπρέπει καὶ ὁ μέγας νομοθέτης Σόλων (639—559 π. Χ.). Ἐκ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ γνωστοτάτη εἶναι ἡ ἐλεγεία Σαλαμίς, ἣν ἤσει πρὸ τοῦ συναθροισθέντος πλήθους τὸν παράφρονα ὑποκρινάμενος, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο τὸν ὑπάρχοντα ἀπαγορευτικὸν νόμον. Διὰ ταύτης παρώρμα τοὺς πολίτας εἰς ἀνάκτησιν

¹⁾ Ὁ ποιητὴς παραπονεῖται διὰ τὴν βραχύτητα τῆς ἡβικῆς ἡλικίας, μεθ' ἧν κάλλιον τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν.

Ἡμεῖς δ' οἶά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὄρη
 ἕαρος, δι' αἴψ' ἀυγῆς ἀΐζεται ἠελίου,
 τοῖς ἱκελοὶ πῆχυιον ἐπὶ χρόνον ἀνθεσιν ἤβης
 τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὕτε κακὸν
 οὔτ' ἀγαθόν. Κῆρες δὲ παρεστήκασι μέλαιναί,
 ἡ μὲν ἔχουσα τέλος γήραος ἀργαλέον,
 ἡ δ' ἐτέρη θανάτιο· μίννυθα δὲ γίγνεται ἤβης
 καρπός, ὅσον τ' ἐπὶ γῆν κίδναιαι ἠέλιος·
 αὐτὰρ ἐπὶν δὴ τοῦτο τέλος παραμείβεται ὄρης,
 αὐτίκα τεθνάναι βέλτιον ἢ βίотος·
 πολλὰ γὰρ ἐν θυμῷ κακὰ γίγνεται· ἄλλοτε οἶκος
 τρυχοῦται, πενίης δ' ἔργ' ὀδυνηρὰ πέλει·
 ἄλλος δ' αὖ παιδῶν ἐπιδευέται, ὧν τε μάλιστα
 ἱμείρων κατὰ γῆς ἔρχεται εἰς Ἀἶδην·
 ἀλλὰ νοῦσον ἔχει θυμοφθόρον· οὐδέ τις ἔστιν
 ἀνθρώπων, ᾧ Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ διδοῖ.

τῆς Σαλαμῖνος ἀπὸ τῶν γειτόνων Μεγαρέων. Ταύτης τῆς ἐλεγείας ἔχομεν ἀποσπάσματα ὀλίγων μόνων στίχων. Ὁ Σόλων ἐποίησεν οὐ μόνον ἐλεγείας, ἀλλὰ καὶ ἰκμβους καὶ ἄλλα ποιήματα, ἐν οἷς μετεχειρίσθη τὸν ἰαμβικὸν στίχον καὶ ἄλλα μέτρα. Τὸν πυρῆνα δ' ὁμοῦ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν αἱ ἐλεγεαί. Εἶναι δ' αὐταὶ ὑποθῆκαι εἰς ἑαυτόν, εἰς Ἀθηναίους¹⁾. πρὸς Φιλόκυπρον, πρὸς Μίμνερον καὶ πρὸς Κριτίαν. Ἐν τοῖς διασωθεῖσι δ' αὐτῶν ἀποσπάσμασι καταφαίνεται ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ εὐγενές τοῦ μεγάλου νομοθέτου ἦθος. Ἐπειδὴ δ' οὕτω ἡ ποιήσις αὐτοῦ περιέχει πολλὰς γνῶμας, τὴν ἐλεγείαν αὐτοῦ ὠνόμασαν Γνωμικὴν. Ὁ Σόλων ἀνῆκε καὶ εἰς τοὺς ἑπτὰ καλουμένους σοφοὺς, Θαλῆν τὸν Μιλήσιον, Πιττακὸν τὸν Μυτιληναῖον, Βίαντα τὸν Πρινέα, Κλεόβουλον τὸν

1) (Σόλωνος ὑποθῆκαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἄστυ οὐδέποτε θέλει ἀπολεσθῆ, διότι ὑπερασπίζει τοῦτο ἡ μεγάλθυμος Ἀθηνα, ἀλλ' οἱ ἄστοι καὶ οἱ ἄδικοι ἠγεμόνες θέλουσι γὰ φθειρῶσι τοῦτο).

ἡμετέρα δὲ πόλις κατὰ μὲν Διὸς οὐποι^ο ὀλεῖται
 αἴσαν καὶ μακάρων θεῶν φρένας ἀθανάτων^ο
 τοίη γὰρ μεγάλθυμος ἐπίσκοπος ὀβριμοπάτηρ
 παλλὰς Ἀθηναίη χειρας ὑπερθεν ἔχει^ο
 αὐτοὶ δὲ φθειρεῖν μεγάλην πόλιν ἀφραδίησιν
 ἄστοι βούλονται χορήμασι πειθόμενοι,
 δήμου θ' ἠγεμόνων ἄδικος νόος, οἷσιν ἐτοῖμον
 ὕβριος ἐκ μεγάλης ἄλγεα πολλὰ παθεῖν^ο
 οὐ γὰρ ἐπίστανται κατέχειν κόρον οὐδὲ παρούσας
 εὐφροσύνας κοσμεῖν δαιτὸς ἐν ἡσυχίᾳ^ο

.....

οὐθ' ἱερῶν κτεάνων οὔτε τι δημοσίων
 φειδόμενοι κλέπτουσιν ἐφ' ἄρπαγῇ ἄλλοθεν ἄλλος
 οὐδὲ φυλάσσονται σεμνὰ θέμεθλα Δίκης,
 ἢ σιγῶσα σύνοιδε τὰ γιγνόμενα πρό τ' ἐόντια,
 τῶ δὲ χρόνῳ πάντως ἤλθ' ἀποτισομένη.

Λίνδιον, Μύσωνα τὸν Χηνιέα καὶ Χίλωνα τὸν Λακεδαιμόνιον, οἵτινες πάντες ὁμοίως κατελέγοντο εἰς τοὺς ποιήσαντας ἐλεγείας. Σὺν αὐτοῖς δ' ἀνήκε καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, οὗ ἐν τῷ διδακτικῷ ἔπει ἐμνημονεύσαμεν.

Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος (540 π. Χ.). Οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἔπη¹⁾. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι σειρὰ παραινέσεων καὶ γνωμῶν, ἀρχαμένων ἐν τοῖς πλείστοις ἐκ τῆς φράσεως τότε Φωκυλίδεω. Ταῦτα ἀνεγινώσκοντο πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀνέδειξαν τὸν Φωκυλίδην τὸν πρῶτον γνωμικὸν ποιητὴν. Οὗτος ἔχει ὑγιᾶ διάνοιαν καὶ κρίσιν, ὅπως εὖρη τὸ προσῆκον, καὶ δὴ λέγει, ὅτι θέλει νὰ ἀνήκῃ ἐν τῇ μέσῃ τῶν πολιτῶν τάξει²⁾. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Φωκυλίδου πάνυ ὀλίγα διατηρήθησαν.

Θέογνις. Κατὰ μῆμῃσιν τῶν Ἰώνων ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ὁ Μεγαρεὺς Θέογνις, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντιπρόσωπος τῆς γνωμικῆς ἐλεγείας. Οὗτος ἤκμασε περὶ τὸ 544 π. Χ. καὶ ἔφθασεν εἰς βαθὺ γῆρας. Ἀνήκε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, οἵτινες ἐκ τῶν Μεγάρων ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ ἔμενον ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Σπάρτῃ μέχρις ὅτου ἐν τοῖς Σικελικοῖς Μεγάροις ἐκτήσατο τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Μετὰ τὰς περιπλανήσεις ταύτας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς περισιωθέντας τῶν Συρακοσίων, γνωμικὸν ποίημα πρὸς τὸν Κύρνον³⁾ καὶ πα-

¹⁾ (Φωκυλίδου ἔπη).

καὶ τότε Φωκυλίδεω ἱετόρων ἀπὸ τῶνδε γέροντο
φῦλα γυναικείων· ἡ μὲν κυνός, ἡ δὲ μελίσης,
ἡ δὲ σὺς βλοσυρῆς, ἡ δ' ἵππου χαιτηέσης·
εὐφορὸς ἦδε, ταχεῖα, περιδρομος, εἶδος ἀριότη·

δὲ σὺς βλοσυρῆς οὐτ' ἄρα κακὴ οὐδὲ μὲν ἐσθλή·
ἡ δὲ κυνός, χαλεπὴ τε καὶ ἄγριος· ἡ δὲ μελίσης
οἰκονόμος τ' ἀγαθὴ καὶ ἐπίσταται ἐργάζεσθαι·
ἦς εὐχον, φίλ' ἐταῖρε, λαχεῖν γάμον ἱμερόεντος.

²⁾ Πολλὰ μέσοισιν ἀριστα· μέσος θέλει ἐν πόλει εἶναι.

³⁾ (Ὁ Θέογνις συμβουλεύει τῷ Κύρνῳ, ὅπως ἐμμένῃ τῇ ἀρετῇ προτιμῶν ταύτην τοῦ πλοῦτου).

πολλοὶ τοὶ πλουτοῦσι κακοί, ἀγαθοὶ δὲ πένονται.

ραιναιτικὰς ὑποθήκας πρὸς ἄλλους ἑταίρους. Ἐξ ὧν δὲ τούτων διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς 1389 στίχοι, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι 159 συνίστανται ἐκ στίχων ἐχόντων ἐρωτικὴν ὑπόθεσιν. Ἐκ τοῦ ποιήματος δ' ὁμοίως τούτου ὡς γνήσια τοῦ Θεόγνιδος θεωροῦνται, ὅσα φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Κύρνου νέου εὐγενούς. Τοῦτον ὁ ποιητὴς πείραται νὰ διδάξῃ καὶ καταστήσῃ ἀγαθὴν κατὰ τὰς ἀριστοκρατικὰς ἰδέας. Πανταχοῦ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Θεόγνιδος γίνεται καταφανὲς τὸ φλογερὸν πάθος αὐτοῦ κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Παρ' αὐτῷ ἐσθλοὶ καὶ καλοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ οἱ ἀριστοκρατικοί. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὰ ἐλεγεία τοῦ Θεόγνιδος εἰσέρρουσεν ἄλλοτριὰ ὕλη, ἣτις ἐθόλωσε τὸν κύριον αὐτοῦ χαρακτῆρα.

Ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ τοῦ Θεόγνιδος δὲν ἔχει πολὺ βάθος, ἀλλὰ νομίζει τις, ὅτι ἐν τῇ γνωμολογίᾳ τούτου ἀκούει τὴν συνήθη βιωτικὴν σύνεσιν, οἱ ἀνθρώποι εἶχον ἀνά στόμα ταύτην. Καὶ ἐν τοῖς συμποσίοις δὲ ἠδοντο αἱ ἐλεγείαι τοῦ Θεόγνιδος πρὸς αὐλὸν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Κατὰ παράδοξον δὲ τρόπον ὁ ἀριστοκρατικὸς Θεόγνης ἦτο ἀρεστὸς τοῖς δημοκρατικαῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν ὡς διδακτικὸν βιβλίον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐλεγείας ἕτερον ἐποίησαν καὶ ἄλλοι διαπρέψαντες καὶ εἰς ἄλλα εἶδη ποιήσεως. Τοιοῦτοι δ' εἶναι:

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὅστις ἐνίκησε τὸν τραγικὸν ποιητὴν Αἰσχύλον ἐν ἐλεγειακῷ ἀγῶνι, ὃν ἴδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων. Καὶ ἄλλας δ' ἐλεγείας ἐποίησεν οὗτος εἰς τὰς ἐνδοξοὺς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Πρὸς τῷ Αἰσχύλῳ καὶ ἄλλοι τραγικοὶ ἐποίησαν ἐλεγείας, ὡς ὁ

ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις οὐ διαμεινόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον, ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Κύρῳ, ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμῃν ἔχει ἔμπεδον αἰεὶ,
τολμᾷ δ' ἐν τε κακοῖς κείμενος ἐν τ' ἀγαθοῖς·
εἰ δὲ θεὸς κακῷ ἀνδρὶ βίον καὶ πλοῦτον ὀπάσῃ,
ἀφραΐνων κακίην οὐ δύναται κατέχειν.

Μελάνθιος, οὐ σώζεται ἐν δίστιχον¹⁾ εἰς τὸν Πολύγνωτον τὸν γράψαντα τὴν Ποικίλην στοὰν ἀνευ ἀμοιβῆς ἐκ φιλοτιμίας πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ὁ Χίος τραγικός Ἴων.

Πρὸς δ' ἀναφέρονται, ὡς ποιήσαντες ἐλεγείας, Εὐννοὺς ὁ Πάριος σοφιστὴς νεώτερος σύγχρονος τῷ Πλάτῳ. Διονύσιος ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός ἀνὴρ ἐπὶ Περικλέους, χαλκοῦς ἐπονομαζόμενος, διότι συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ κόψωσι χαλκοῦν νόμισμα. Ὁ ποιητὴς οὗτος προέτασσε τὸ πεντάμετρον τοῦ ἐξαμέτρου. Κριτίας ὁ τῶν τριάκοντα ἀρχηγὸς ποιήσας πολιτικὰς ἐλεγείας, αἵτινες ἐπεγράφοντο Πολιτεῖαι. Καὶ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος ἐποίησεν ἐλεγείας, ἀνήκει δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐλεγείᾳ καὶ ἐποίησε τοιαύτην, ἣτις ἐπεγράφετο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ Λύδη. Οὗτος, ὡς ἐν τῷ ἔπει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ, ἐγένετο ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρίνων, διότι ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ὑπάρχει ἑλλειψις φυσικῆς χάριτος καὶ ἐζητημένη τέχνη.

§ 4. Ἀλεξανδρίνοι ποιηταὶ ἐλεγείας.

Οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἐξηκολούθουν μὲν ποιοῦντες ἐλεγείας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰωνῶν καὶ τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν, ἀλλ' ἦσαν μιμηταὶ μιμούμενοι ἰδίως τὸν Ἀντίμαχον. Ἐγένετο δ' ἡ ἐλεγεία τότε ὄργανόν μόνον τῶν ἐρωτικῶν παθῶν. Ἦσαν δ' ἀρεστὰ οὐχὶ τὰ μακρὰ ποιήματα, ἀλλὰ τὰ βραχέα μὲν, μετὰ τέχνης δ' ὅμως ἐπεξεργασμένα. Πρὸς ταύτην δ' ὅμως τὴν ἀξίωσιν μόνον λόγοιοι ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν. Διὰ τοῦτο οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν καὶ σπουδαῖοι γραμματικοί.

Οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἐποίησαν πολλὰς ἐλεγείας, ἀλλ' αὐταὶ ἀπώλοντο, ἐκτὸς ὀλίγων λειψάνων, γινώσκονται δὲ μόνον ἐκ τῶν μιμήσεων τῶν Ῥωμαίων ἐλεγειακῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Κατούλλου καὶ Προπερτίου. Ἐτιμῶντο δὲ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὁ Φιλητᾶς καὶ

¹⁾ Αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγορὰν τε
Κεκρολίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

ὁ Καλλιμάχος. Φιλῆτας ὁ Κῶος ἦν διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου καὶ τοῦ γραμματικοῦ Ζηνοδότου. Ἡ ἔλεγεία αὐτοῦ πρὸς τὴν Βαττίδα ἦτο ἔρωτική, τὰ δὲ σωζόμενα ἀπσπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λεπτῶν αἰσθημάτων. Τούτου μαθητὴς ἦτο Ἑρμυσιάναξ ὁ Κολοφώνιος, ὅστις τὸν Ἀντίμαχον μιμούμενος ἐποίησεν ἔρωτικὴν ἔλεγείαν ἐκ τριῶν βιβλίων, ἐπιγραφομένην Λεόντιον. Ἐκ ταύτης διεσώθησαν παρ' Ἀθηναίων ἐνεήκοντα καὶ ὀκτώ στιχοὶ περιλαμβάνοντες τὰς ἔρωτικὰς ἱστορίας τῶν σπουδαιοτάτων ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ὀρφέως μέχρι αὐτοῦ. Σύγχρονος τούτῳ ἦτο ὁ Φανοκλῆς, γράψας ποίημα ἐπιγραφόμενον ἔρωτες ἢ καλοί, ἐξ οὗ διεσώθησαν μόνον εἴκοσι καὶ ὀκτώ στιχοί. Ἄλλ' ὁ ἐπιφανέστατος δλων τῆς περιόδου ταύτης ἦτο Καλλιμάχος ὁ Κυρηναιὸς (310 π. Χ.) ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ὑφ' οὗ ἐγένετο ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης. Οὗτος συνέστησε σχολήν, ἐξ ἧς ἐξῆλθον πολλοὶ λόγοι καὶ ποιηταί, οἷος ὁ Ἐρατοσθένης, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος. Ἔργα αὐτοῦ ἦσαν ποικίλα, πεζὰ συγγράμματα, ὕμνοι, ἐπιγράμματα, ἔλεγεαι καὶ λοιπά. Ἐκ τῶν ὕμνων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἕξ, ἦτοι εἰς τὸν Δία, εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς τὴν Ἄρτεμιν, εἰς τὴν Δῆλον, εἰς τὴν Δήμητρα καὶ εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Παλλάδος, οἵτινες εἶναι πεποιημένοι ἐν ἑξαμέτροις κατὰ μέμνησιν τῶν Ὀμηρικῶν, ἐκτὸς τοῦ τελευταίου ποιηθέντος ἐν ἔλεγειακῷ μέτρῳ. Μείζονα δ' ὅμως ἀξίαν εἶχον αἱ ἔλεγεαι αὐτοῦ, αἵτινες ἀπετέλουν συλλογὴν τεσσάρων βιβλίων καὶ ὠνομάζοντο Αἴτια. Εἰς τὰς ἔλεγείας αὐτοῦ ἀνῆκε καὶ ἡ Βερενίκης κόμη, ἣν μετέφρασεν ὁ Ῥωμαῖος Κέτουλλος. Ὁ Καλλιμάχος οὕτως ἐτιμᾶτο παρὰ Ῥωμαίοις, ὥστε θεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἔλεγειακός, ὡς ὁ Ὀμηρὸς ὁ πρῶτος ἐπικός. Ἐκ τῶν ἔλεγειῶν αὐτοῦ ἔχομεν ἀσήμαντα ἀπσπάσματα. Τελευταῖος δ' ἀντιπρόσωπος τῆς ἔλεγείας τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἶναι ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Παρθένιος, ὅστις ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Ῥώμην (72 π. Χ.). Ἐνταῦθα ἐνεκα τῆς παιδείας αὐτοῦ ἐλευθερωθεὶς, ἐγένετο φίλος τοῦ ἔλεγειακοῦ ποιητοῦ Κορνηλίου Γάλλου, δι' ὃν ἔγραψε τὸ σωζόμενον πεζὸν βιβλίον ἐρωτικὰ παθήματα, καὶ διδάσκα-

λος τοῦ Βιργιλίου. Οὗτος ἐποίησε καὶ ἄλλα ποιήματα, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐλεγείας, αἵτινες πολὺ ἐφημίζοντο.

§ 5. Περὶ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ μορφῇ εἶναι μικρὰ ἐλεγεία. Τοῦτο μετεχειρίζοντο ἐπὶ τάφων πρὸς βραχυτάτην ἔκφρασιν τῶν σπουδαιοτέρων μερῶν τῆς ἱστορίας τοῦ θανάτου, ἐπὶ ἀναθηματικῶν ἀντικειμένων πρὸς δεῖξιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν, ἐπὶ ὁδῶν, πηγῶν, ναῶν καὶ ἄλλων παντοίων μνημείων πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς τινος ιδέας ἢ συμβουλῆς. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἐν τῷ ἐπιγράμματι τὸ ἐξάμετρον, ὕστερον δ' ὁμως ἐπεκράτησε τὸ δίστιχον καὶ μόνον κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε οἱ ποιηταὶ ἐποίουν σκαπτικὰ ἐπιγράμματα εἰσῆχθη ὁ νεωτερισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου καὶ τοῦ σκάζοντος ἰάμβου. Τὰ ἐπιγράμματα ἦσαν βραχεῖα μὲν (ἐξ ἑνὸς ἢ δύο στίχων), ἀλλὰ μετ' εὐστόχου καὶ ὑψηλῆς ιδέας. Βραδύτερον ἐγίνοντο μὲν πως ἐκτενέστερα, ἀλλὰ πάντοτε ἡ βραχυλογία ἐν τῷ ἐπιγράμματι ἰσχυρῶς θεωρήθη ὡς μεγίστη ἀρετὴ. Τοῦτο δ' ὁμως προϋποτίθησι κρίσιν καὶ ὠριμότητα διανοίας, εἰς ἣν οἱ Ἕλληνες ἐφθάσαν κατὰ τὴν Ἀττικὴν περίοδον. Διὰ τοῦτο κύριός καὶ ἀκρὸς τεχνίτης τῶν ἐπιγραμμάτων εἶναι ὁ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀκμάσας Σιμωνίδης ὁ Κεῖος. Τοῦτου τὰ ἐπιγράμματα εἶχον εὐστοχὸν βραχυλογίαν, ὕψος ἐννοιῶν καὶ συγκινητικὴν ἀπλότητα. Τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀνέθεντο αἱ πόλεις αἱ κατὰ τῶν Μήδων ἀγωνισάμεναι τὴν σύνθεσιν τῶν ἐπιγραμμάτων πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἐνδοξῶν αὐτῶν ἀγῶνων. Ὑπὸ πάντων δ' ἀριστὸν ἐπίγραμμα θεωρεῖται τὸ ποιηθὲν πρὸς τιμὴν τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου πεσόντων ἐν Θερμοπύλαις ¹⁾. Ὁμοίως δὲ μεθ' ἱκανῆς εὐφυΐας εἶναι πεποιημένον τὸ εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, διότι τοὺς ἐνταῦθα ἀγωνισαμένους εἰκονίζει ὡς προμάχους ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ²⁾. Ἐτι δ' ἐπαινεῖται τὸ χαρᾶχθὲν

1) ὦ ξεῖν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε κείμεθα, τοῖς κείνων δῆμασι πειθόμενοι.

2) Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι χρυσοφόρων Μήδων ἐσιόρεσαν δύναμιν.

ὑπὸ τὸ ἀγαλμα τοῦ Πανός, τοῦ βοηθήσαντος τοῖς Ἀθηναίοις, δε-
οῦτοι ἠγωνίζοντο ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μικροθῶνος¹⁾. Ἐποίει δ' ὁ Σιμωνί-
δης ἐπιγράμματα οὐ μόνον πρὸς ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ πρὸς φόγον, ὡς
τὸ εἰς Τιμοκρέοντα τὸν Ῥόδιον, ὅστις ἦτο ἀντίτεχνος αὐτοῦ²⁾.

Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρευτικῶν χρόνων, δετὴ ποιητικὴ δύναμις
εἶχεν ἐξαντληθῆ, ὥστε δὲν ἠδύναντο γὰ ποιῶσι μεγάλα ποιήματα,
ἐκαλλιέργειτο κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐπίγραμμα μετὰ καλῆς ἐπεξεργασίας
τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ περισσῆς εἰρωνείας καὶ λεπτότητος.
Διὰ τοῦτο δὲ κατ' ὄλου τὰ ἐξάμετρα ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τῶν Ἀλε-
ξανδρίνων εἶναι πεποιημένα μετὰ πλείονος χάριτος ἢ ἐν τοῖς ἔπει-
τῶν ποιητῶν. Παραλείποντες τοὺς πολλοὺς τῶν χρόνων τούτων ἐπι-
γραμματοποιούς ἀναφέρομεν μόνον τὰς ποιητρίδας Ἀνύτην ἐκ Τε-
γέας (290), θῆλυον Ὀμηρον, ἧς σφῶνται εἴκοσι καὶ δύο ἐπιγράμ-
ματα εἰς πηγὰς, ἱερὸς τόπους, ζῶν καὶ θηρία, Νοσσίδα ἐκ Λοκρῶν
τῆς κάτω Ἰταλίας, ποιητρίαν ἐρωτικῶν ἐπιγραμμάτων, ἧς σφῶνται
δέκα ἐπιγράμματα, ὧν ἓν ἐρωτικόν, ἐν ᾧ παραβάλλει ἐκυτὴν πρὸς
τὴν Λεσβίαν Σαπφώ,³⁾ Μυρῶ (ἢ Μοιρῶ) ἐκ Βυζαντίου καὶ Ἡδύ-
λην τὴν Ἀθηναίαν.

Καὶ κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς δὲ χρόνους, κατ' οὗτὸ ἐγένετο εἰσαγωγὴ
τοῦ λαμβικοῦ τριμέτρου καὶ τοῦ σκάζοντος λάμβου ἕνεκα τοῦ σκω-
πτικοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιγραμμάτων, καὶ τοὺς βυζαντιακοὺς, ἢ
ποίησις τῶν ἐπιγραμμάτων ἐξηκολούθει ἀφθονὸς καὶ ποικίλη. Σφ-
φῶνται δὲ πλείονα ἐπιγράμματα πολλῶν ποιητῶν τῶν χρόνων τούτων.
Ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ ἐκ Γαδάρων ἐπιγραμματοποιοῦ Μελεάγρου

1) τὸν τραγῶπον ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα, τὸν κατὰ Μήδων
τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλτιάδης.

2) πολλὰ πιδὼν καὶ πολλὰ φαγὼν καὶ πολλὰ κάτ' εἰπὼν
ἀνθρώπους κείμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος.

3) ᾧ ξεν', εἰ τό γε πλείς ποτὶ καλλιχόρον Μυτιλᾶναν
τῶν Σαπφούς χαρίτων ἄνθος ἐνανούμενος,
εἰπεῖν, ὡς Μούσαισι φίλα τ' ἦν ἅ τε Λοκρὶς γὰ
τίκτεν, ἴσας δ' ὅτι μοι τοῦνομα Νοσσίς, ἴδι.

κυνικοῦ φιλοσόφου (80 π. Χ.) ἐτέθη ἡ βᾶσις Ἀνθολογίας, ἥτοι συλλογῆς τῶν διαφόρων ἐπιγραμμάτων, ἅτινα ἄλλως μικρὰ ὄντα ἐκινδύνευον ν' ἀπολεσθῶσιν. Τὸν Μελέαγγρον ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι ὕστερον ἐπιγραμματοποιοὶ ποιοῦντες τοιαύτας συλλογὰς, μέχρις οὗτοῦ ὁ κατὰ τὸν ἕνατον μ.Χ. αἰῶνα ζήσας Κωνσταντῖνος ὁ Κεφαλαῖς, λαβὼν ὡς βᾶσιν τὰς τοιαύτας τῶν προηγουμένων χρόνων συλλογὰς, ἐποίησε τὴν πληρεστάτην ὄλων, ἥτις σφίζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθολογία Παλατινὴ.

§ 6. Ἰαμβικὴ ποίσις.

Ἡ ἰαμβικὴ ποίσις σκοπεῖ, ὅπως διὰ τοῦ σκώματος καὶ τοῦ χλευασμοῦ διεγείρῃ εἰς ἀντικείμενόν τι τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν γέλωτα. Διὰ τοῦτο ἡ ποίσις αὕτη εἶναι σατυρικὴ ποίσις. Αὕτη ἐγεννήθη ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ ἀτέχνων τοῦ λαοῦ σκωμμάτων, ἰαμβῶν καλουμένων (ἐκ τοῦ ἰάπτειν, ρίπτειν, προσβάλλειν), τὰ ὁποῖα θρησκευτικῶς ἐπετρέπετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἐν Ἐλευσίνι Δήμητρος οἱ ἑορτάζοντες νὰ διευθύνωσι κατ' ἀλλήλων. Ἐκ τούτου, δ', ὡς φαίνεται, προέκυψεν ὁ μῦθος περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἰαμβῶν, ὅτι δηλ. ἐν Ἐλευσίνι ἡ θεραπεινὴς Ἰάμβη δι' ἀστείων λόγων καὶ σκωμμάτων ἐκίνησε τὸν γέλωτα εἰς τὴν τεθλιμμένην θεὰν Δήμητρα διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς Περσεφόνης. Τὰ δημῶδη ταῦτα σκώματα, ἅτινα ἄλλως, ἐπειδὴ τὸ σκώπτειν ἔγκειται τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει, ἀρχῆθεν εὐρίσκομεν ἐγκατεσπαρμένα εἰς πολλὰ μέρη τῆς ποιήσεως, ὡς ἐν Ὀμήρῳ, ὅπου οἱ ἥρωες σκώπτουσι ἀλλήλους, παρέλαβε πρῶτος καὶ διεμόρφωσε τεχνικῶς εἰς ποίησιν ἰδίου μέτρου καὶ ρυθμοῦ ὁ Ἀρχίλοχος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Πάρου καταγόμενος (700 π.Χ.). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τηλεσεικλῆς ἤγαγεν ἀποικίαν Παρίων εἰς Θάσον, μετὰ τοῦ πατρὸς δὲ ἐπορεύθη ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀρχίλοχος. Ἄλλ' ἡ ἀποικία ἐκείνη περιπλεχθεῖσα εἰς πολέμους πρὸς ἐγγχωρίους λαοὺς ἠτύχησε καὶ οὕτως ὁ ποιητὴς ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Πάρον. Γνωστὴ δ' εἶναι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Λυκάμβη, οὔτινος τῆς νεωτάτης θυγατρὸς Νεοβούλην ἀγαπήσας ἐμνηστεύσατο. Ἄλλ' ὁ πατὴρ Λυκάμβης τὴν ὑπόσχεσιν ἀποσύρας ἔδοκίμασεν ὕστερον οὕτω λυπηρῶς τὴν σκόρπιώδη γλῶσσαν τοῦ ἰαμβογράφου, ὥστε αὐτὸς καὶ αἱ θυγα-

τέρες ἀπήγξαντο. Κατὰ τινα δὲ μάχην πρὸς τοὺς Σαίους, ἔθνοι Ὀρακικόν, ἔρριψεν ὁ Ἀρχιλόχος τὴν ἀσπίδα οὐκ ἐθέλων, ὅπως σωθῆ. Διὰ τὴν δειλίαν ταύτην οἱ Σπαρτιάται τοῦτον πορευθέντα ποτὲ εἰς τὴν Σπάρτην ἐξεδίωξαν τῆς πόλεως. Ἐπὶ τέλους οὗτος ἐφονεύθη ἐν τινὶ πολέμῳ πρὸς τοὺς Ναξίους ὑπὸ τινος Ναξίου Καλῶνδα ὀνομαζομένου.

Μέχρι τοῦ Ἀρχιλόχου ἐγινώσκετο μόνον τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, ὅπερ ἔχον τὴν ἄρσιν ἴσην πρὸς τὴν θέσιν (— ἄρ.] $\overline{\text{υ}}\overline{\text{υ}}$ θέσ.) ἔχει τὸν χαρακτῆρα σεμνόν. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς οὗτος ἐγκαταλιπὼν τοῦτο ἰδημιούργησε μέτρα ἐκ τοῦ ρυθμικοῦ γένους, ὅπερ ὀνομάζεται διπλάσιον, διότι ἐν τούτῳ ἡ ἄρσις ἔχει διπλάσιον λόγον πρὸς τὴν θέσιν, δηλ. τὸν ἰαμβον (υ—) καὶ τὸν τροχαῖον (—υ). Ὁ ἰαμβικός στίχος τοῦ Ἀρχιλόχου συνέκειτο ἐκ τριῶν διποδιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο τρίμετρον, ὃ δὲ τροχαῖκός ἐκ τεσσάρων, ὅθεν τετράμετρον ὀνομάσθη. Τὰ νέα ταῦτα μέτρα ὁ Ἀρχιλόχος ἤγαγεν εἰς ἀνυπέριθτον ρυθμικὴν ἐντέλειαν. Πρὸς δ' ὁ Ἀρχιλόχος ἐπενόησε τὴν παρακαταλλαγὴν, νέον δηλ. εἶδος ἀπαγγελίας, καθ' ὃ τὸ ποίημα ἀπηγγέλλετο μόνον μετὰ ρυθμοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ μέλους καὶ ὑπεβοηθεῖτο ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου, ὅπερ Ἰαμβύκη ἐκαλεῖτο. Κατεῖχε δηλ. ἡ ἀπαγγελία αὕτη μέσσην τινὰ θέσιν μεταξὺ πλήρους ἄσεως καὶ ἀπλῆς προφορᾶς.

Ὁ Ἀρχιλόχος ἐποίησεν ἐλεγείας, ἰάμβους¹⁾, τροχαῖκά τε-

1) (Ἐκ τῶν σωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀρχιλόχου).

Ἰαμβοὶ

οὐ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει,
οὐδ' εἰλλέ πῶ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαιομαι
θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος
ἀπόπροθεν γὰρ ἔστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν.

Τετράμετρα

Τοῖς θεοῖς τιθεῖν ἅπαντα¹⁾ πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
ἄνδρας ὀρθοῦσιν μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί,
πολλάκις δ' ἀνατρέποροι καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας.

τράμετρα, ἔπωδους καὶ ὕμνους. Ἄπαντα ταῦτα ἐκτὸς ἀποσπασμάτων ἀπώλοντο. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἰάμβοις ὁ Ἀρχίλοχος ἐξεδήλου ὀργὴν καὶ πικρίαν, ἐν δὲ τοῖς τροχαϊκοῖς τετραμέτροις ἐπικρατεῖ μὲν τὸ σκῶμμα καὶ ὁ πικρὸς σαρκασμὸς, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο χρησιμεύει καὶ πρὸς δῆλωσιν λυτρικοῦ αἰσθήματος, διδασκαλίας καὶ ἐνίοτε θερμῆς παραινέσεως. Οἱ δ' ἔπωδοι ὄντες στίχοι βραχυτέροι τιθέμενοι μετὰ μακροτέρους κατὰ κανονικὴν σειρὰν, οἷον ἰαμβικὸς δίμετρος μετὰ τρίμετρον κτλ., ἐσχημάτιζον ὁσονεὶ ἔπωδόν. Πολλὰ τῶν μέτρων τοῦ ποιητοῦ γνωρίζομεν οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μιμηθέντων τὸν ποιητὴν Ῥωμαίων ποιητῶν, ὡς τοῦ Ὀρατίου.

Καὶ ἐν τῇ γλώσῃ ὁ Ἀρχίλοχος ἐνεωτέρισε, διότι ἀφείδεν τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνήθη ἐπικὴν γλῶσσαν, διέπλασεν ἄλλην, ἣτις ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν κωμικῶν καὶ πεζογράφων ἢ πρὸς τὴν ἐπικὴν. Ἀπὸ τῆς Ἰάδος τοῦ Ἀρχιλόχου μέχρι τοῦ Ἀττικισμοῦ μόνον ἐν βῆμα ὑπάρχει. Τὸν Ἀρχίλοχον δ' οὐ μόνον οἱ ἰαμβογράφοι εἶχον ὡς πρότυπον, ἀλλὰ καὶ οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ τοῦτον εἶχον ἐν πολλοῖς ὑπ' ὄψει. Ἐπίσης δὲ καὶ τῶν κωμικῶν ὑπῆρξε πρόδρομος. Ἐν γένει ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο μὲν αἰσχροπρεπὴς καὶ ψογερός, εὐεκκρήθιστος καὶ ἐμπαθής, ἀλλὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ ποιητικὴν ἀξίαν οὐδεὶς ἀνῆδυνήθη ἢ ἀμφισβητήσῃ. Οὗτος ἐδοξάσθη ὑπὸ τοῦ Μαντιέου, ὅπερ ἐστὶν τὸν φονέα αὐτοῦ Καλώνδαν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ναοῦ¹⁾, ὡς φονεὴ τοῦ θεράποντος τῶν Μουσῶν, καὶ οἱ Πάριοι ὡς θεὸν ἐτίμων.

ὕπτιους κλίνουσι* ἔπειτα πολλὰ γίγνεται κακά,
καὶ βίον χροῆμῃ πλανᾶται καὶ νόος παρήγορος.

* Ὕμνος εἰς Ἡρακλέα

Τήνελλα:

Καλλίνεκε, χαῖρ', ἀναξ, Ἡράκλεες,
αὐτὸς τε καὶ Ἴολαος αἰχμητὰ δύο.

Τήνελλα.

Καλλίνεκε, χαῖρ', ἀναξ, Ἡράκλεες.

1) Μουσῶν θεράποντα κατέκτανες* ἔξιθι νηοῦ.

Ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Ἀρχιλόχου (625 π. Χ.) ἦτο ὁ δεύτερος
 λαμβογράφος Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος. Οὗτος κατήγετο μὲν ἐκ
 Σάμου, ἀλλ' ἀποικίαν εἰς Ἀμοργὸν ἀγαγὼν καὶ ἐνταῦθα ἐγκατα-
 βιώσας ὠνομάζετο Ἀμοργῖνος. Τούτου σφίζεται ἀπόσπασμα ἐξ ἑκα-
 τὸν δέκα καὶ ὀκτώ στίχων, ἐν ᾧ ἐν καθάρῳ Ἰωνικῇ γλώσσῃ καὶ
 αὐστηρῷ τριμέτρῳ λαμβικῷ ἐπιτυχέστατα παραβάλλει τὸν χαρα-
 κτῆρα τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ζώων¹⁾. Λέγει δηλ.
 ὅτι οἱ θεοὶ ἐδημιούργησαν τὰ διάφορα εἶδη τῶν γυναικῶν ἐκ διαφο-
 ρων ζώων, π. χ. τὴν ῥυπαρὰν γυναῖκα ἐξ ὄως, τὴν πανοῦργον ἐξ ἀλώ-
 πεκος καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν ἐπιλόγῳ δὲ λέγει, ὅτι ἡ γυνὴ εἶναι τὸ
 μέγιστον κακόν. Ἐκτὸς τούτου σφίζεται καὶ ἕτερον βραχύτερον ἀπό-
 σπασμα, ὅπερ εἶναι παραίνεσις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, καὶ ἐν ᾧ ὀμιλεῖ
 περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρ-
 χει σατυρικὸν ἄλλας, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχαιοτέρα λαμβικὴ ποίη-
 σις δὲν ἐνέμεινεν ἀναγκαίως ἐν τοῖς σκώμμασιν.

1) (Ἐκ τῶν σφζομένων Σιμωνίδου τοῦ Ἀμοργῖνου). Ἡ ἐξ ἵππου
 γυνὴ ἀμελοῦσα τῶν τοῦ οἴκου καὶ περὶ τὸν καλλωπισμὸν σπουδά-
 ζουσα γίνεται κακῶν πρόξενος τῷ ἀνδρὶ).

Τὴν δ' ἵππος ἀβρῆ χαίτεσσα ἑγείνατο,
 ἢ δούλι' ἔργα καὶ δύνῃ περιτρέπει
 κοῦτ' ἂν μύλης ψάσειεν, οὔτε κόσκινον
 ἄρειεν, οὔτε κόπρον ἐξ οἴκου βάλοι,
 οὔτε πρὸς ἱππὸν, ἀσβόλην ἀλευμένη,
 ἴζουτ' ἀνάγκη δ' ἄνδρα ποιεῖται φίλον·
 λοῦται δὲ πάσης ἡμέρης ἀπο ἔσπον
 δίς, ἄλλοτε τοῖς, καὶ μύροις ἀλείφεται·
 αἰεὶ δὲ χαίτην ἐκτιενισμένην φορεῖ,
 φαθείαν, ἀνθέμοισιν ἐσκιασμένην.
 καλὸν μὲν ὦν θέημα τοιαύτη γυνὴ
 ἄλλοισι, τῷ δ' ἔχοντι γίγνεται κακόν,
 ἦν μή τις ἢ τύραννος ἢ σκηπτοῦχος ἢ,
 ὅσους τοιοῦτοις θυμὸν ἀγλαΐζειτα.

Ὁ ἱαμβογράφος οὗτος, ὅστις ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρίνων φέρεται δεύτερος, δὲν ἦτο μὲν ἴσος πρὸς τὸν Ἀρχιλόχον κατὰ τὴν δύναμιν, μεγαλοφυΐκην, χάριν καὶ ῥοὴν τῶν φράσεων, ἰσοῦτο δ' ὁμῶς κατὰ τὴν σατυρικήν ὀξύτητα καὶ πικρίαν.

Τῇ ὁδῷ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου ἠκολούθησεν ὁ τρίτος ἱαμβογράφος

Ἰππῶναξ ὁ Ἐφέσιος (540 π. Χ.). Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος Ἀθηναγόρου καὶ Κωμᾶ κατέφυγεν εἰς Κλαζομενάς, ἐνθα ἐβίω ἐν μεγίστῃ πενίᾳ. Ἴσως δ' ἡ πενία αὕτη συνεβάλετο, ὅπως ὁ ποιητὴς βλέπῃ τὰ τοῦ κόσμου διὰ κακοῦ ὀμματος, διότι ἐν τοῖς σφζομένοις αὐτοῦ ἀποσπάσμασιν ἀγωνίζεται οὐ μόνον κατὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἀνηθικότητος, ὅφ' ὧν αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἐπάσχον. Πρὸς δὲ σκώπτει τὰς γυναῖκας, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς ἀγροίκου σπουδαιότητος τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλὰ μετὰ χάριτος καὶ μειδιάματος. Ἡ πικρία τῶν ἱάμβων τοῦ Ἰππῶνακτος ἦτο παροιμιώδης. Ταύτην ἐδοκίμασαν κατ' ἐξοχὴν οἱ ἀγαλματοποιοὶ ἀδελφοὶ Βούπαλος καὶ Ἀθηνίς, οἵτινες τὸν ποιητὴν, μικρὸν ὄντα τὸ σῶμα καὶ δυσειδῆ τὴν ὄψιν, εἰκόνησαν δυσειδέστερον καὶ εἰς κοινὴν θεᾶν πρὸς χλευὴν ἐξέθεοντο. Ἄλλ' ὁ ὕβρισθεις ποιητὴς οὕτως ἀπηνῶς κατεδίωξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ὄπλου τῶν ἱάμβων αὐτοῦ, ὥστε οὗτοι ἀπήγγξαντο.

Μέτρον ὁ Ἰππῶναξ, πλὴν τῶν συνήθων τῇ ἱαμβικῇ ποιήσει, ἱάμβου καὶ τροχαίου τετραμέτρου, μετεχειρίσθη καὶ τὸν χωλίαμβον ἢ τρίμετρον σκάζοντα, ὃν αὐτὸς νεωτερίσας ἐν τῷ μέτρῳ ἐφεῦρεν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἔχει τὸν τελευταῖον πόδα ἀντὶ ἱάμβου σπονδαῖον ἢ τροχαῖον ὡς ἐξῆς υ—υ—]υ—υ—]υ— —υ καὶ γεννᾶ ἀρρυθμίαν ἀρμόζουσαν τῇ λαιδορίᾳ. Ὁ Ἰππῶναξ λέγεται πρὸς τοῦτοις καὶ εὐρετῆς τῆς ἐπικῆς παρωδίας, περὶ ἧς ἐμπροσθεν διελάβομεν.

B'.

§ 7. Περὶ μελικῆς ποιήσεως.

Ἡ τελεία μορφή τῆς λυρικής ποιήσεως εἶναι ἡ μελικὴ ποίησις. Διότι ἐν τῇ ἐλεγείᾳ, γενομένης μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν

λυρικὴν πείησιν, συνεδέθη τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος, ἐν δὲ τῷ ἰάμβῳ προέβη, ἐτι περαιτέρω ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ἀπεικόνισε διὰ τοῦ εὐκινήτου ῥυθμοῦ τοῦ ἰάμβου τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν· ἐν τῇ μελικῇ δ' ὁμοίως ποιήσει τὸ παρελθὸν ἐντελῶς ὑπεχώρησε καὶ αὕτη ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ παρόντος καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Ἀνεπτύξαν δὲ τὴν μελικὴν ποίησιν κατ' ἐξοχὴν οἱ Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς, κατὰ διάφορον δ' ὁμοίως τρόπον. Παρὰ μὲν τοῖς Αἰολεῦσι κύριος χαρακτήρ τῆς μελικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀτομικοῦ πάθους, ὅπερ κατέχει τὸν ποιητὴν καὶ τὸ ὅποιον ἐκδηλοῦται εἰς ἐμπαθῆ αἰσθήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἔρωτος καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν οἶνον, ἐνίοτε δὲ φιλίας, μίσους, χαρᾶς, λύπης καὶ λοιπῶν ψυχικῶν συγκινήσεων. Αὕτη δὲν ἔχει τὸν μονοειδῆ ῥυθμὸν τοῦ διστίχου τῆς ἐλεγείας, ἀλλὰ σχηματίζει στροφὰς ἐξ ὀλίγων στίχων (συνήθως τεσσάρων) κανονικῶς καὶ ἀμεταβλήτως ἐπαναλαμβανόμενας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πρὸς ἀποτέλεισιν τοῦ ὅλου ποιήματος τῆς ᾠδῆς. ἤδη δὲτο δ' ἡ Αἰολικὴ μελικὴ ποίησις ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μόνου πρὸς μουσικὸν ὄργανον καὶ ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς Αἰολικαῖς πόλεσι τῆς Μ. Ἀσίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ Λέσβῳ. Αὕτη διάλεκτον ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν Αἰολικὴν, ἃν καὶ ὁ Ἀνακρέων, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἐνταῦθα κατατάσσεται, ἔχει γράψει ἐν Ἴωνικῇ διαλέκτῳ. Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ἡ μελικὴ ποίησις δὲν ἐκφράζει, ὡς παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι πάθη καὶ συναισθήματα ἐνὸς μόνου προσώπου, ἀλλὰ διερμηνεύει τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἠθικὰ συναισθήματα ὀλοκλήρου πλήθους ἢ ἔθνους. Ἀδομένη δὲ ἐν πανηγύρεσι καὶ ἑορταῖς θεῶν εἶχε γενικὸν ἠθικὸν διαφέρον. Πρὸς δὲ ἡ μουσικὴ αὐτῆς παρεκκολουθεῖτο ὑπὸ κινήσεων τοῦ σώματος ἀναλόγων πρὸς τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἐγειρόμενα ὑπὸ τοῦ ποιήματος συναισθήματα. Διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Δωριεῦσι μὲν αὕτη ἦτο χορική, ἤδητο δηλ. πρὸ τοῦ βωμοῦ ἢ περὶ αὐτὸν ὑπὸ χοροῦ ὀρχουμένου, παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι δὲ κατ' ἐξοχὴν μουσικὴ, ἤδητο δηλ. μόνον πρὸς μουσικὸν ὄργανον ἄνευ ὀρχήσεως. Ἐτι δὲ παρὰ Δωριεῦσιν ἡ μελικὴ ποίησις ἔχει στροφὰς συνισταμένας ἐκ μεγάλων καὶ τεχνικῶν μελῶν, τῆς στροφῆς, ἀντιστροφῆς καὶ ἐπιφθοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Αἰολικὰς στροφὰς, αἵτινες εἶναι ἀπλατὶ καὶ βραχεῖαι. Ὡς δ' ἐν τῇ Δωρικῇ ποιήσει ὑπάρχει ποικιλία ῥυθμική,

οὕτω καὶ ποικιλία περιεχομένου, διότι τὰ αἰσθήματα καὶ διανοήματα ἔχουσι μεγάλην ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Δωρικῇ ποιήσει ὑπάρχει τολμηρὰ σύνθεσις διανοημάτων, ἀποτελούντων δ' ὅμως μίαν ἐνότητα ῥυθμοῦ καὶ ἐννοίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις αὕτη ἔχει ἴδιον χαρακτηριστικὸν καὶ τὴν διάλεκτον, ἧτις εἶναι ἡ σοβαρὰ, μεγαλοπρεπὴς καὶ βραχεῖα Δωρικὴ.

§ 8. Εἶδη μελικῆς ποιήσεως.

Ἡ μελικὴ ποίησις εἶναι πολυμερεστάτη καὶ διαίρεται εἰς πολλὰ εἶδη, ὧν ἄλλα μὲν ἀναφέρονται εἰς τοὺς θεούς, ἄλλα δὲ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ εἰς τοὺς θεούς μὲν ἀναφέρεται ὁ ὕμνος, ὅστις καθ' ὄλου εἰπεῖν ἦτο ἄσμα πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, ἀδόμενον πρὸς κιθάραν ὑπὸ χοροῦ. Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις οἱ ὕμνοι δὲν εἶχον λυρικὸν, ἀλλ' ἐπικὸν χαρακτῆρα, πεποιημένοι ἐν ἐξάμετρῳ καὶ ἔχοντες υποθέσεις μύθους τῶν θεῶν, οἷς ἀνῆκεν ἡ ἑορτή. Βραδύτερον δ' ὅμως αἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ἀντικατέστησαν τὸ ἐξάμετρον δι' ἄλλων μέτρων, ὁ δὲ Σιτησίχορος μετεχειρίσθη εἰς αὐτοὺς στροφὴν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπιφθόν. Ἄλλο δ' εἶδος τοῖς θεοῖς ἐπίσης ἀναφερόμενον εἶναι τὸ προσόδιον ἄσμα ἀπὸ τοῦ ἄδεσθαι (πρὸς αὐλὸν) ἐν τῷ προσιέναι τοῖς βωμοῖς ἢ τοῖς ναοῖς. Ὁ παιάν, κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος, ὕστερον δὲ πρὸς πάντα θεόν. Ὁ διθύραμβος, κεκινημένον καὶ ἐνθουσιῶδες ἄσμα τοῦ Διονύσου πλήρες μέθης καὶ παιδίας. Τούτου οὐχὶ πολὺ διάφορος ἦτο ὁ ἰόβακχος. Ὁ νόμος, ὀνομασθεὶς οὕτω, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς τὰς λέξεις εἰς τὸ μέτρον συναρμολόγων ἦτο δεδεμένος ὑπὸ ὠρισμένων κανόνων ἢ νόμων. Κατ' ἀρχὰς ὁ νόμος ἀνεφέρετο εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ὕστερον εἰς ἄλλους θεούς. Εἰσῆχθη δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ χορὸς καὶ οὕτως ἐπληθίσασε πρὸς τὸν διθύραμβον, διέφερε δ' ὅμως αὐτοῦ κατὰ τὴν πολλὴν τάξιν. Τὰ Ἀδωνίδια ἄσματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀδωνιν. Τὸ ὑπόρχημα, ἄσμα εἰς Ἀπόλλωνα, ἀδόμενον ἐν ὀρχήσει μετὰ ζωηρῶν ῥυθμῶν καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ παιᾶνος.

Εἰς τοὺς ἀνθρώπους δ' ἀναφέρεται τὸ ἐγκώμιον, χορικὸν ἄσμα

πρὸς ἔξοχον τιμὴν φίλου ἢ ἡγεμόνος. Εἶδος τούτου κοινότερον ἦτο τὸ ἐπινίκιον (μέλος) ἢ ὁ ἐπίνικος (ὕμνος), δι' οὗ ἐδεδιοῦντο τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἀγῶσι νικητὰς οἱ φίλοι αὐτῶν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς νίκης, καὶ αἱ πόλεις, ὅτε οἱ νικηταὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα. Τὸ σκόλιον ἢ σκολιόν, ἄσμα ἀδόμενον παρὰ τοὺς πότους. Τοῦτο ὠνομάζετο οὕτως ἕνεκα τῆς ἀταξίας τῆς σειράς τῶν ἐννοιῶν. Τὰ παρθένια, ἀδόμενα ὑπὸ παρθένων χορευουσῶν. Ταῦτα ἤκμαζον ἐκεῖ, ἐνθα ὑπῆρχεν ἐλευθερία γυναικῶν, ὡς ἐν Σπάρτῃ. Τὰ ἐρωτικά. Ὁ ὕμέναιος, ἄσμα ἀδόμενον, ὅτε ἤγετο ὁ νυμφίος τὴν νύμφην ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας. Καὶ τὸ ἐπιθαλάμιον, ἄσμα ἀδόμενον πρὸ τοῦ θαλάμου τῶν νεονύμφων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τινὰ μὲν ἰδίᾳ προσιδιάζουσι τῇ Αἰολικῇ μελικῇ ποιήσει, ὡς τὰ ἐρωτικά, οἱ ὕμέναιοι, ἐν οἷς διεκρίθη ἡ Σαπφώ, καὶ τὰ σκόλια, ἄτινα, ἐπειδὴ ἀπῆτουν παρουσίαν πνεύματος καὶ τοιαύτην κατ' ἐξοχὴν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τούτοις κατ' ἐξοχὴν ἦσαν ἀρεστά. Οὗτοι ἤδον καὶ ἄλλα μὲν σκόλια, μάλιστα δὲ τὸ σκόλιον τῶν τυραννοκτόνων ¹⁾. Τὰ ἐγκώμια δ' ὅμως, ὧν δευτερεύοντα εἶδη εἶναι οἱ ἐπίνικοι, τὰ ὑπορχήματα, τὰ παρθένια καὶ ἄλλα, ἰδίᾳ ἀνήκουσι τῇ Δωρικῇ χορικῇ ποιήσει.

§ 9. Ποιηταὶ μελικῆς ποιήσεως.

Ἐν συνόλῳ ἔκκριτοι ποιηταὶ τῆς μελικῆς ποιήσεως ἀναφέρονται ἐν γενεᾷ Ἀλκμάν, Σαπφώ, Ἀλκαῖος, Στρωσίχορος, Ἴβυκος, Ἀνακρέων, Σιμωνίδης, Πίνδαρος καὶ Βακχυλίδης. Ἐκ τούτων ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Ἴβυκος καὶ ὁ Ἀνακρέων ἀνήκουσι τῇ

1) Ἐν μύθῳ κλαδί τὸ ξίφος φορήσω,
ὡσπερ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον κτανέτην
ἰσονόμους τ' Ἀθήνας ἐποιήσθη.

φίλταθ' Ἀρμόδι', οὗ τί που τέθνηκας,
νήσοις δ' ἐν μακάρων σέ φασιν εἶναι,
ἵνα περ ποδώκης Ἀχιλλεύς
Τυδεΐδην τέ φασιν ἐθολὸν Διομήδεα.

Αἰολικῆ μελικῆ ποιήσει, ὁ δ' Ἀλκμάν, ὁ Στησίχορος τῆ δωρικῆ μελικῆ (χορικῆ) ποιήσει καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Βακχυλίδης τῆ ἀκμῆ τῆς ἐν γένει (καθολικῆς) μελικῆς ποιήσεως. Πρὸς δ' ἀναφέρονται ἐκτὸς τῆς Σαπφούς καὶ αἱ ἐξῆς ποιήτριαι· Πράξιλλα, Μοιρώ, Ἀνύτη, Ἑριννα, Τελέσιλλα, Κόριννα, Νοσσίς καὶ Μύρτις.

α'.

§ 10. Ποιταὶ Αἰολικῆς μελικῆς ποιήσεως.

1) Ἀλκαῖος. Πρὸ τοῦ Ἀλκαίου ἀξίος μνήμης εἶναι ὁ Τέρπανδρος, ὁ ἀρχαιότατος πάντων τῶν Λεσβίων ποιητῶν. Οὗτος ὀφείλει τὴν δόξαν αὐτοῦ μᾶλλον εἰς τὴν μουσικὴν ἢ εἰς τὴν ποίησιν, διότι πρῶτος αὐτὸς εἰσήγαγεν ἀντὶ τῆς τετραχορδου κιθάρας τὴν ἐπτάχορδον καὶ διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν κιθαρωδικὸν νόμον, ὃν διεῖλε κατὰ τὰς ἐπτὰ χορδὰς εἰς ἐπτὰ μέρη¹⁾. Πρὸς δέ, ὡς λέγει ὁ Πίνδαρος, οὗτος εὔρε τὴν βάρβιτον καὶ οὕτω διὰ τοσούτων μουσικῶν ὀργάνων ἐποίησε πολλὰς βελτιώσεις ἐν τῇ μουσικῇ, ἧς θεωρεῖται εἰς τῶν νομοθετῶν. Ἀπὸ τοῦ Τερπάνδρου, ὅστις τῷ 645 π. Χ. ἀναφαίνεται ἐν Σπάρτῃ ἰδρυτῆς μουσικῆς σχολῆς, ἥτις τὸν κιθαρωδικὸν νόμον ὡς ἴδιον κτῆμα ἐθεώρησεν, ἀρχεται νέα περίοδος τῆς μουσικῆς τέχνης, ἥτις ἦτο ἀναγκαία πρὸς βοήθειαν τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Μετὰ τὸν Τέρπανδρον ἀναφέρεται μουσικὸς καὶ ποιητῆς ὁ ἐκ Μηθύμνης τῆς Λέσβου Ἀρίων, οὗ τὰ ἔσματα, ἐκτὸς ὀλιγίστων στίχων, ἀπώλοντο. Οὗτος, ὡς θὰ ἴδωμεν, διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν διθύραμβον. Ὀλίγη δὲ νεώτερος τοῦ Ἀρίωνος ἦτο ὁ Μυτιληναῖος Ἀλκαῖος (510 π. Χ.). Τούτου ὁ βίος εἶναι γνωστὸς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἅτε λαβῶν ἐνεργὸν μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνα περὶ τοῦ ἐν τῇ Τροίᾳ Σιγείου. Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ συμποσούμενα εἰς δέκα βιβλία ἦσαν ὕμνοι εἰς τοὺς θεοὺς, στασιωτικά²⁾ (πολιτικά), συμποτικά καὶ ἐρωτικά. Ἐν τοῖς στα-

1) Ἡμεῖς τοι τετραγήρου ἀποστέρξαντες ἀοιδῆν
ἐπιαιτόνφ φόρμιγγι νέους κελαδήσωμεν ὕμνους.

2) (Ἀλκαίου στασιωτικόν. Ὁ ποιητῆς σεμνύνεται, ὅτι ἡ οἰκία

σιωτικοῖς δεικνύει ἄμετρον κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ πάθος, ὅπερ εἶναι ἴδιον τοῦ Αἰολικοῦ φύλου. Ἀγαπᾷ μὲν ὁ ποιητὴς τὰς στάσεις καὶ πολιτικὰς διχοστασίας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐπιλήσμων τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ οἶνος, ὃν συνέστησιν ὡς τὸ ἄριστον ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν θλίψεων¹⁾, καὶ τὸ κάλλος ἦσαν προσφιλεῖς ὑποθέσεις τοῦ ποιητοῦ. Διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ Ἀνακρέοντος θεωρεῖται κύριος ἀντιπρόσωπος τῶν σχολιῶν ἢ συμποτικῶν ἄσμάτων. Ὁ Ἀλκαῖος ἐξεῦρε τὴν Ἀλκαϊκὴν τροφήν, ἣν διετήρησεν ὁ Ὀράτιος ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτοῦ. Ἐν γένει τοῦ Ἀλκαίου ἐπαινεῖται ἡ βραχύτης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου, ἡ πληθὺς καὶ σαφήνεια τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ ἡ χάρις μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου συνδεομένη. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ πάνυ ὀλίγα περιεσώθησαν.

Ὀλίγῳ τοῦ Ἀλκαίου νεωτέρα ἦτο ἡ ἐξ Ἑρεσσοῦ τῆς Λέσβου ποιήτρια:

2) Σαπφῶ (Αἰολιστὶ Ψάπφα), ἣν οἱ ἀρχαῖοι ὀνομάζουσι θαυμαστόν τι χρῆμα καὶ δεκάτην θνητὴν Μοῦσαν. Αὕτη καταγομένη ἐξ οἴκου ἀνήκοντος εἰς ἐπιφανὲς γένος ἦθεν εἰς γάμον μετὰ πλουσίου τινός, ἐξ οὗ ἐκτήσατο θυγατέρα Κλαΐδα (Κλειδα) ὀνομαζομένην²⁾.

αὐτοῦ εἶναι πλήρης πολεμικῶν ὀργάνων).

*Μαρμαίρει δὲ μέγας δόμος χάλκῳ πᾶσα δ' Ἄρη κεκόσμηται στέγα
λάμπραιοι κυνίαισι, κατῆν λεῦκοι καθύπερθεν ἵππιοι λόφοι
νεύοισιν, κεφάλαιοισιν ἀνδρῶν ἀγάλματα, χάλκιοι δὲ πασσάλιοι
κρούπτοισιν περικείμεναι λάμπροι κνάμιδες, ἄρκος ἰσχύρω βέλους,
θώρακές τε νέοι λίνω κοίλαι τε κατ' ἄσπιδες βεβλήμεναι·
παρὸ δὲ Χαλκίδικαι σπάθαι, παρὸ δὲ ζώματα πολλὰ καὶ κυπάτιδες·
τῶν οὐκ ἔστι λάθεσθ', ἐπειδὴ πρῶτισθ' ὑπὸ ἔργον ἔσταμεν τότε.*

Σκόλιον

1) οὐ χρὴ κάκοισι θῦμον ἐπιτρέπειν
προκόψομεν γὰρ οὐδὲν ἀσάμενοι,
ὦ Βύκχι', φάρμακον δ' ἄριστον
οἶνον ἐνεικαμένοις μεθύσθην.

2) Ἔστι μοι κάλα πάις, χρυσέοισιν ἀνθέμοισιν
ἐμφύρην ἔχοισα μόρφαν Κλαίς ἀγαπάτα,
ἀντὶ τὰς ἔγω οὐδὲ Λυδῖαν πᾶσαν οὐδ' Ἑράνναν.

Τὰ περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτῆς πρὸς τὸν κάλλιστον Φάωνα καὶ πηδημά-
τος ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκάτα εἰς τὴν θάλασσαν δὲν εἶναι ἀληθῆ.
Ἐν Μυτιλήνῃ συνέστησε σχολήν, ἣ ἦ προσεικλύσθησαν γυναῖκες
παρθένου εὐφρεῖς. Εἰς ταύτας ἡ ποιήτρια προσεπάθει οὐ μόνον τὸν
ἔρωτα πρὸς τὴν ποίησιν νὰ ἐμπνεύσῃ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐπιστήμας.
Διὰ τοῦτο ἡ Σαπφῶ ἦτο διὰ τὰς παρθένους ἐν Λέσβῳ ὅ,τι ὁ Σωκρά-
της ὕστερον ἐν Ἀθήναις διὰ τοὺς νέους.

Ἐκ τῶν ποιημάτων τῆς Σαπφοῦς, ἅτινα ἦσαν διαφόρων εἰδῶν
λυρικά ποιήματα, οἷον ὕμνοι, ᾠδαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐρωτικῶ
περιεχομένου, ἐπιθαλάμια, ἅτινα ἐμιμήθη ὁ Ῥωμαῖος Κάτουλλος,
διεσωθήσαν δύο ᾠδαί, μία ὁλόκληρος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἣν ἰκε-
τεύει νὰ γείνη ἀρωγός, ὅπως καρδίῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν καρδίαν τῆς
μαθητρίας Ἀτθίδος,²⁾ καὶ ἑτέρα κατὰ μέγα μέρος διασωθεῖσα πρὸς
τὴν αὐτὴν ἀγαπητὴν μαθήτριαν, πρὸς δὲ περὶ τὰ ἑκατὸν εἰκοσιν ἀπο-
σπάσματα. Οὐ μόνον δ' ὁ ἔρωσ καὶ τὸ κάλλος ἐθέρμαινον τὴν καρ-
δίαν τῆς Σαπφοῦς, ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ παιδείαις. Διὰ
τοῦτο ἡ Σαπφῶ οἰκτίρει τὴν τύχην τῆς γυναικός, ἣτις δὲν μετέχει

ᾠδὴ εἰς Ἀφροδίτην.

²⁾ Ποικιλόθρον', ἀθάνατ' Ἀφροδίτα,
παῖ Δίος, δολόπλοκε, λίσσομαί σε
μή μ' ἄσαισι μητ' ἀνίαισι δάμνα,
Πόντια, θῦμον

ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἶποτα κατέρωτα
τὰς ἔμας αὖδως αἰοῖσα πόλλυ
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρύσιον ἤλθες

ἄρμ' ὑποζεύσασα· κάλοι δέ σ' ἄγον
ᾠκεες στροῦθοι περὶ γὰς μελαίνας
πύκνα δινεῦντες πτέρ' ἀπ' ᾠράνω αἰθε-
ρος διὰ μέσσω.

αἶψα δ' ἐξέκοντο, τὸ δ', ᾠ μάκαιρα,
μειδιάσασ' ἀθανάτω προσώπῳ,

των μουσῶν ¹⁾. Ἡ Σαπφῶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ποιημάτων αὐτῆς ἐφεῦρε μόνη τὰ μέτρα καὶ τὴν Σαπφικὴν στροφὴν ²⁾ πολλοὶ μεταγενέστεροι ποιηταὶ ἀπεμιμήθησαν.

Φίλη καὶ μαθήτρια τῆς Σαπφούς ἦτο ἡ ἐν ἡλικίᾳ δεκαεπταετής ἐτῶν θανοῦσα Ἥριοννα. Ἐτι δὲ Αἰολίς ποιήτρια ἦτο ἡ Μύρτις (500 π. Χ.), ἐξ Ἀθηδῶνος τῆς Βοιωτίας, διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου καὶ τῆς ἐκ Τανάγρας Κορίννης, ἣτις πεντάκις τὸν Πίνδαρον

ἤρε', ὅτι δηῦτε πέπονθα κῶτι
δηῦτε κάλημι,

κῶτι ἔμω μάλιστα θέλω γενέσθαι
μαυόλα θύμω' τίνα δηῦτε πείθω—
μι ἄγην ἐς σὸν φιλότατα, τίς σ' ᾧ

Ψάφ', ἀδικήει;

καὶ γὰρ αἱ φεύγει ταχέως διώξει,
αἱ δὲ δῶρα μὴ δέκει', ἀλλὰ δώσει,

αἱ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει'
κῶνκ ἐθέλοισα.

ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλεπὰν δὲ λῦσον

ἐκ μεριμνῶν, ὅσα δὲ μοι τέλεσαι

θύμος ἱμέρει, τέλεσον σὺ δ' αὔτα

σύμμαχος ἕσοο.

- ¹⁾ Κατάνοισα δὲ κείσαι, οὐδέποτα νυμαμοσύνα σέθεν
ἕσσει' οὔτε τότ' οὔθ' ὕστερον· οὐ γὰρ πεδέχεις βρόδων
τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφάνης κῆν Ἀίδα δόμοις
φοιτάσεις πέδ' ἀμαύρων νικῶν ἐκπεποταμένα.

- ²⁾

— u — u — u u — u — u	}	Σαπφικὴ στροφή.
— u — u — u u — u — u		
— u — u — u u — u — u		
— u u — u		

Ποῖ κ ἰ λ ὀ θ ρ ὄ ν · ᾠ θ ἄ ν ἄ τ ' Ἀ φ ρ ὀ δ ῖ τ ᾶ ,

Π α ῖ Δ ἰ ὀ σ , δ ο λ ὀ π λ ο κ ε , λ ἰ σ σ ο μ α ῖ σ ε

μ ῆ μ ' ᾠ σ α ἰ σ ἰ μ ῆ τ ' ἄ ν ἰ α ἰ σ ἰ δ ᾶ μ ν ᾶ

Ποῖντῖα θῦμον

ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι ἐνίκησεν. Ὡς ἐκ τοῦ εἶδους δὲ τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἐνταῦθα κατατάσσονται ἡ Ἀργεῖα Τελέσιλλα καὶ ἡ ἐκ Σικυῶνος Πράξιλλα περίφημος διὰ τὴν ποιήσιν σχολίων.

3) Ἴβυκος (540 π. Χ.). Οὗτος δὲν ἦτο μὲν Λέσβιος, ὅμως δὲ κατήγετο ἐκ Ῥηγίου, ὅπου ὑπῆρχον Αἰολεῖς μετὰ Δωριέων ἀναμειγμένοι. Τὴν μίξιν δὲ ταύτην δεικνύουσι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ἴβυκου, διότι ἔνθεν μὲν τὸ ἐρωτικὸν τῶν ποιημάτων περιεχόμενον καὶ οἱ Σαπφικοὶ ἦχοι αὐτῶν προσεγγίζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν Λεσβίαν σχολήν, ἔνθεν δὲ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ συμφωνία τοῦ μέτρου πρὸς τὸ ἀντιστροφικὸν τοῦ Στησιχόρου, πρὸς τὴν Δωρικὴν ποιήσιν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἴβυκος θεωρεῖται ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν Αἰολικὴν μετὰ τῆς δωρικῆς ποιήσεως.

Τὰ ὀλίγα τοῦ Ἴβυκου σφζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν πάθος. Ὁ θάνατος τούτου ὑπὸ ληστῶν καὶ ἡ προδοσία τῶν φονεῶν ὑπὸ γεράνων, ὅθεν ἡ παροιμία «καὶ Ἴβυκου γέρανοι», εἶναι γνωστά.

Τῇ Αἰολικῇ ποιήσει ἀνήκει ἐπίσης ἕνεκα τοῦ περιεχομένου τῶν ποιημάτων καὶ

4) Ἀνακρέων ὁ Τήσιος (500 π. Χ.). Οὗτος εἶχε προσκληθῆ εἰς Σάμον, ὡς καὶ ὁ Ἴβυκος, ὑπὸ τοῦ τυράννου Πολυκράτους καὶ μετὰ τὸν φόνον τούτου εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Ἰππάρχου. Ἀπέθανε δὲ ἐν βαθεῖ γήρατι, ἴσως ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τέφ. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντος ἦσαν ὕμνοι, ἐρωτικά, παροίγια, ἱαμβοὶ, τροχαῖοι καὶ ἐλεγεῖαι ἢ ἐπιγράμματα. Ἀλλὰ τὸν πυρῆνα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀπετέλουν τὰ ἐρωτικά, ἐν οἷς θυμύζει μὲν τὸ κάλλος, δὲν προσβάλλει δ' ὅμως τὴν σωφροσύνην καὶ ἀπέχει τοῦ μανιώδους πάθους τῆς Λεσβιακῆς σχολῆς. Ἐκ τῶν γνησίων αὐτοῦ ποιημάτων σφζοντι ἀποσπάσματα. Ἐκτὸς δὲ τούτων σφζονται καὶ ἐξήκοντα καὶ πέντε ἄσματα Ἀνακρεόντεια, ἅτινα πολὺ ἀρίστηνται τῶν γνησίων ἀποσπασμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσιν ὀρθῶς θεωρηθῆ νόθα¹⁾.

¹⁾ Ἐρωτικόν (Πρὸς τὴν Σαπφῶ ἴσως ἀναφερόμενον).

*Σφαίρη δητὲ με πορφυρῆ
βάλλων χρυσοκόμης Ἔρως
νήπι ποικιλοσαμβάλῳ
συμπαίζει προκαλεῖται.*

β'.

§ 11. Ποιπταὶ Δωρικῆς μελικῆς (χορικῆς) ποιήσεως.

1. Ἀλκμάν. Πρὸ τοῦ Ἀλκμάνος μνημονευτέος εἶναι ὁ ἐκ Γόρ-
τυνος τῆς Κρήτης Θαλίτας, ὅστις ὡς ὁ Τέρπανδρος, ἔθηκε τὰς βάσεις
τῆς μουσικῆς, ἣν συνέδεσε διὰ τῆς ὀργανώσεως (668 π.Χ.) τῆς ἐορ-
τῆς τῶν Γυμνοπαιδιῶν μετὰ τῆς γυμναστικῆς. Οὗτος παραλαβὼν
τὴν ἑνοπλον ὄρχησιν ἐκ τῆς Κρήτης εἰσήγαγε ταύτην εἰς τὴν Σπάρ-
την καὶ οὕτω συνέδεσε τὴν μουσικὴν μετὰ τῆς ὀρχήσεως.

Πρὸς δὲ ὁ Θαλίτας ἐποίει παιᾶνας, οἵτινες εἶχον πολὺ τὸ κό-
σμιον καὶ σεμνὸν καὶ ἦσαν προσωρισμένοι εἰς ὄρχησιν. Ὡσαύτως δὲ

ἦ δ', ἐστὶν γὰρ ἀπ' εὐκίτιου

Δέσβου, τὴν μὲν ἐμὴν κόμην,

λευκὴ γὰρ, καταμέμφεται,

πρὸς δ' ἄλλην τιὰ χάσκει.

Παροίνιον.

ἄγε δὴ, φέρο' ἡμῖν, ὦ παῖ,

κελέβην, ὅπως ἄμωσιν

προπίω, τὰ μὲν δέκ' ἐγγέας

ὑδατος, τὰ πέντε δ' οἴνου

κνάθους, ὡς ἀνυβρισιὺ

ἀνά δῆντε βασσαρήσω.

Ἀνακρεόντειον.

Λέγουσιν αἱ γυναῖκες,

Ἀνακρέων γέρον εἴ

λαβὼν ἔσοπιτρον ἄθρει

κόμας μὲν οὐκετ' οὔσας,

ψιλὸν δὲ σευ μέτωπον,

ἐγὼ δὲ τὰς κόμας μὲν,

εἴτ' εἰσὶν εἴτ' ἀπῆλθον,

οὐκ οἶδα· τοῦτο δ' οἶδα,

ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον

πρόπει τὰ τροπὰ παίζειν,

ὄσω πέλας τὰ Μοίρης.

παιᾶνας ἐποίουν ὁ Κυθήριος Ξενόδαμος καὶ ὁ ἐκ Λοκρῶν τῆς κάτω Ἰταλίας Ξενόκριτος. Ἀφοῦ δ' οὕτως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσιν ἀνεπτύχθησαν ἐπῆλθεν ὁ Ἀλκμᾶν (660 π.Χ.), ὅστις ταῦτα τεχνικῶς διεκόσμησε, διότι μέχρι ἐκείνου τὰ μετ' ὀρχήσεως ποιήματα ἦσαν πεποιημένα οὐχὶ κατὰ στροφὴν (συστήματα) ἀλλὰ κατὰ στίχον. Οὗτος ἦτο ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας καὶ ἔζη ἐν Σπάρτῃ κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς δούλος, ἀλλ' ὕστερον ἐλευθερωθεὶς ὡς πολίτης. Τὰ ποιήματα τούτου, ἅτινα ἦσαν ὕμνοι, παιᾶνες, προσόδια, καὶ σενεποῦντο εἰς ἐξ βιβλία, εἶχον πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Αἰολικὴν ποίησιν, διότι πλὴν τῶν βραχειῶν στροφῶν, τῶν πολλῶν ἐν τῇ Δωρικῇ διαλέκτῳ Αἰολισμῶν, δι' ὧν ἐμάλαξε τὴν τραχύτητα τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, καὶ ἡ ὑπόθεσις τῶν ποιμάτων αὐτοῦ ἦτο ἐν πολλοῖς ἐρωτικῇ. Τὰ παρθένια, ὧν ἔχομεν μέγα ἀπόσπασμα, ἤδοντο ὑπὸ παρθένων, αἰτινὲς τὸν ποιητὴν χορηγὸν καὶ χοροδιδάσκαλον εἶχον. Ὁ Ἀλκμᾶν κατεῖχεν ἐξοχὸν θέσιν ἐν τοῖς Λυρικοῖς καὶ τὰ ποιήματα τούτου ὄντα τοῦ εὐθύμου ἰδιωτικοῦ βίου ἀπεικόνις, ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα καὶ διετηροῦντο ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἔθνους ἐπὶ δύο αἰῶνας ζωηρά. Μετὰ τὸν Ἀλκμᾶνα ἐπισημότετος εἶναι ὁ Στησίχορος (640—555 π.Χ.) ἐξ Ἰμέρας τῆς Σικελίας. Οὕτω δέ, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει, ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου Δωριεῖς ἀπέκησαν, ἀνεπτύχθη ἡ χορικὴ ποίησις. Ὑποθέσεις τῶν ποιμάτων τοῦ Στησίχορου, ὅστις πρότερον ὀνομαζόμενος Τισίας μετωνομάσθη Στησίχορος, διότι πρῶτος κιθαρωδία ἔτιθη χορὸν. ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι ἠρωικοὶ μῦθοι, οὓς μετεποίει εἰς λυρικά ᾄσματα. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ διότι ἐν τῷ μέτρῳ μετεχειρίσθη πολλοὺς δακτύλους ἀρμυζοντασεῖς τὴν μυθικὴν ὑπόθεσιν ὀνομάσθη μελικὸς Ὀμηρος. Πρὸς δὲ καὶ ἐγγωρίους μύθους ἐπραγματεύθη οὗτος, αἶον τὸν μῦθον τοῦ Δάφνιδος, ὃν ἠγάπησε νύμφη τις, καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἀγνῆς Καλύκης πρὸς τὸν Εὐάθλον. Διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐρωτικῆς μυθιστοριογραφίας, ἥτις ὕστερον πολλὴν ἐπίδοσιν ἔσχεν. Τὰ σφζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα δὲν εἶναι πολλά¹⁾.

¹⁾ (Ἐκ τῆς Γηρουνηίδος τοῦ Στησίχορου ἀπόσπασμα).

Ἀέλιος δ' Ὑπεριονίδας δέπας ἑκατέβαινε
χρῦσεον, ὄφρα δι' Ὀκεανοῖο περάσας

Ὁ Στησιχόρος ἐποίησε πολλοὺς νεωτερισμοὺς ἐν τῷ ῥυθμῷ καὶ τῷ μέτρῳ, διότι αἱ στροφαὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι βραχεῖαι, ἀλλὰ μακρῆι. ὡς αἱ τοῦ Πινδάρου. Πρὸς δὲ εἰς τὴν στροφήν καὶ ἀντιστροφήν προσέθηκε καὶ ἐπωδόν, ὅθεν πιθανῶς καὶ ἡ γνωστὴ παροιμία «οὐδὲ τὰ τρία Στησιχόρου γινώσκεις». Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τοῦ Στησιχόρου οὐ μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἠθικόν τῆς ὑποθέσεως βάθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις τοῦ Στησιχόρου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ γέφυρα, δι' ἧς ἡ περιορισμένη λυρική ποίησις τῶν Ἑλληνικῶν φύλων μεταβαίνει εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀριστοτεχνῶν τοῦ ἀρχαίου μέλους.

γ'.

§ 13. Ποιηταὶ καθολικῆς μελικῆς ποιήσεως.

1. Σιμωνίδης. Ἀφοῦ ἡ λυρική ποίησις τῶν Δωριέων διὰ τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Στησιχόρου ἤρξατο ἐξερχομένη τῶν περιορισμένων ὁρίων τῆς φυλετικῆς μορφώσεως, διὰ τοῦ Κείου Σιμωνίδου ἐγένετο καθολικωτέρα. Οὗτος κατὰ τὸ 556 π. Χ. γεννηθεὶς ἐν Ἰουλίῳ τῆς Κέως καὶ ἐνενηκοντούτης τελευτήσας εἶδε τὰς μεγαλοπρεπεστάτας σκηνὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τὸ πρῶτον λαβὼν τὴν ποιητικὴν καὶ μουσικὴν παιδείαν καὶ φήμην σπουδαίου ποιητοῦ κτησάμενος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰππάρχου εἰς Ἀθήνας. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου μετέβη εἰς Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς Ἀλευάδας καὶ τὰς Σκοπάδας. Κατόπιν δὲ τῆς ἐν Μυκράθωνι μάχης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα, ὡς ἄνω ἐρρήθη, ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον διὰ τῆς ἐλεγείας εἰς τοὺς ἐν Μυκράθωνι πεσόντας καὶ ὕμνησε καὶ τοὺς ἄλλους ἀγῶνας πρὸς τοὺς Πέρσας δι' ἐπιγραμματῶν καὶ ἐλεγείων.

ἀφίκοιθ' ἱερῶς ποτὶ βένθεα νυκτὸς ἐρεμνᾶς
ποτὶ ματέρα κουριδιάν τ' ἄλοχον παῖδάς τε φίλους·
ὁ δ' ἔς ἄλλοις ἔβη
δάφναισι κατάσκιον
ποσὶ πιας Διός.

Βραδύτερον ὁ ποιητὴς μετέβη εἰς Σικελίαν παρὰ τῶν Ἰέρωνι, ἔνθα διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὁ Σιμωνίδης μεστὸς φιλοπατρίας ὦν, ὡς δεικνύουσι τὰ εἰς τοὺς Περσικοὺς ἀγῶνας ἐπιγράμματα αὐτοῦ, ἦν ἀνὴρ εὐρυτάτων γνώσεων καὶ ἐκπληκτικοῦ μνημονικοῦ μέχρι γήρωσ, ἐτιμήθη δ' ὅσον οὐδεὶς ἄλλος παρ' Ἑλλησι καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἀνεγιγνώσκοντο πολὺ διὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ σοφίαν. Ἡὐδοκίμησε δὲ εἰς ὄλα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως μετ' ἴσης ἐπιτυχίας, διότι ἐποίησεν ἑλεγείας καὶ ἐπιγράμματα, ἐπινίκια ¹⁾ καὶ ἐγκώμια, ὕμνους καὶ θρήνους πρὸς δὲ

1) (Ἐπινίκος Σιμωνίδου πρὸς Σκόπκην τὸν υἱὸν τοῦ Κρέοντος τὸν Θετταλόν).

Ἄνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι Στρ. α'.
χαλεπὸν χερσίν τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετραγώνον, ἄνευ
ψόγου τετυγμένον

ὅς ἂν ἢ κακὸς μὴδ' ἄγαν ἀπάλαμνος, εἰδὼς γ' ὄνησίπολιν δίκαν
ὕγιης ἀνῆρ (ἔστιν) οὗ μιν ἐγὼ
μωμήσομαι· τῶν γὰρ ἡλιθίων ἀπειρῶν γένεθλα.

Πάντα τοι καλὰ, τοῖσιν τ' αἰσχρὰ μὴ μέμικται.

οὐδέ μοι ἔμμελέως τὸ Πιπτάκειον Στρ. β'.
νέμεται, καίτοι σοφοῦ παρὰ φωτὸς εἰρημένον· χαλεπὸν φάτ'
ἔσθ' ἴδὸν ἔμμεναι.

θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι γέρας· ἄνδρα δ' οὐκ ἔστι μὴ οὐ κα-
κὸν ἔμμεναι,

ὃν ἀμάχανος συμφορὰ καθέλλη,
πράξας γὰρ εὔ πᾶς ἀνῆρ ἀγαθός,
κακὸς δ', εἰ κακῶς· καὶ

τοῦπιπλεῖστον ἄριστοι, τοὺς θεοὶ φιλέοισιν.

Τοῦνεκεν οὐποτ' ἐγὼ τὸ μὴ γενέσθαι Στρ. γ'.
δυνατὸν διζήμενος, κενεὰν ἐς ἄπρακτον ἐλπίδα μοῖραν αἰῶνος βαλέω,
πανάμωμον ἄνθρωπον, εὐρυέδους ὅσοι καρπὸν αἰγύμεθα χθονός,
ἔπειτ' ὕμμιν εὐρῶν ἀπαγγελέω.

Πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω,
ἐκῶν ὅστις ἔρδη

μηδὲν αἰσχρὸν, ἀνάγκη δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται.

καὶ μέγαν ἀριθμὸν διθυράμβων, σκολιῶν καὶ μικροτέρων μελικῶν ἔσμα-
των. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων σφύζονται περὶ τὰ διακόσια ἀποσπά-
σματα ἐν τῇ μικτῇ ἐκείνῃ γλώσσῃ, ἧς βάσις εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ καὶ ἦτις
ποικίλλεται μετὰ τέχνης διὰ πολλῶν Αἰολικῶν καὶ Δωρικῶν τύπων.
Τὴν ποίησιν ἤσκει ὁ Σιμωνίδης οὐχὶ ἐξ ἐλευθέρου ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ'
ὡς τέχνην ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν ἐνθουσιασμόν,
τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων ἦτο κατώτερος
τοῦ Πινδάρου, κατὰ τὴν εὐκολίαν δ' ὅμως τῆς ποιήσεως, ὀξύτητα,
γλωφύροτητα καὶ πολυμέρειαν ἀνώτερος αὐτοῦ.

2) Πίνδαρος. Τοῦ Σιμωνίδου νεώτερος ἦτο ὁ Πίνδαρος. Οὗτος
ἐκ τοῦ ἐπισήμου γένους τῶν Αἰγειδῶν καταγόμενος ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς
κεφαλαίᾳ τῆς Βοιωτίας (552 π. Χ.). Παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, αὐ-
λωδοῦ ὄντος, ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον τὴν μουσικὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἔσχεν
ἐν Ἀθήναις διδάσκαλον Λᾶσον τὸν Ἑρμιονέα, τὸν εἰσάγαγοντα εἰς
Ἀθήνας τοὺς διθυραμβικούς ἀγῶνας, καὶ ἄλλους, ὡς καὶ τὰς ποιη-
τρίας Μύρτιν καὶ Κόρινναν, παρ' ἧς ἐδιδάχθη τὴν χρῆσιν τῶν
μύθων ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ. Διὰ τῶν διδασκάλων τούτων, βοη-
θούμενος καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ φύσεως, ἀπέβη ὁ κορυφαῖος τῶν
λυρικῶν ποιητῶν. Τὰ δὲ ποιήματα αὐτοῦ ἀδόμενα ἐν ἑορταῖς καὶ
πανηγύρεσι διαφόρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα,
αὐτὸς δὲ ἐθνικὸς ποιητής. Οὗτος συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς ἐπισημο-
τάτους οἴκους καὶ δυνάστας τῆς Ἑλλάδος, ὧν τὰς αὐλὰς προσκλη-
θεὶς ὑπὸ τούτων ἐτίμησεν. Τούτου ἕνεκεν εὐρίσκομεν αὐτὸν συνδεδε-
μένον πρὸς τὰς Ἀθήνας, Αἴγιαν καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας Ἀλευάδας,

2' (τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον τῶν ἐν Θερμοπύλας θανόντων).

Τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων

εὐκλεῆς μὲν αἶ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος,

βρωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόνων δὲ μνᾶσις, ὁ δ' οἴκιος ἔπαινος·

ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρῶς

οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἄμαυρώσει χρόνος·

ἀνδρῶν δ' ἀγαθῶν ὅδε σηκὸς οἰκέταν εὐδοξίαν

Ἑλλάδος εἴλειτο· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Λεωνίδα

Σπάρτας βασιλεὺς, ἀρετᾶς μέγαν λειοπῶς

κόσμον ἀέναόν τε κλέος.

Ἰέρωνα, Γέλωνα, Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου, Ἀρκεσίλαον τῆς Κυ-
νήνης καὶ ἄλλους πολλούς, ἰδίως δὲ ἕνεκ τῆς ἄκρας αὐτοῦ θεοσε-
βείας, πρὸς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἐνθα ὑπῆρχε σιδηροῦς θρόνος,
ἐφ' οὗ καθήμενος ὁ Πίνδαρος ᾗδε τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Ἀπέθνε δὲ ὁ
ποιητὴς τῷ 442 π. Χ. ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἄργου. Ἡ τιμὴ δὲ καὶ
ὁ θαυμασμός τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν ποιητὴν διέμεινε καὶ πολλῶ
ὑστερον τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τὰς Θήβας εἰς
ἔδαφος καταρρίψας ἐφείσθη μόνον τῆς οἰκίας τούτου ἐπιγράψας Πιν-
δάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε.

Τὴν δημιουργικὴν τοῦ Πινδάρου δύναμιν ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει
οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ Σιμωνίδου ὑπερέβηκεν. Ὡς δ' ἐκεῖνος ὑπῆρξε
πελυμερὴς λυρικός ποιητὴς, αὐτῷ καὶ ὁ Πίνδαρος, ποιήσας πλεῖστα
εἰς τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὡς ὕμνους, διθυράμβους, βακχικά, προσ-
όδια, ἐνθρονισμούς (εἶδος ποιήματος ἀδόμεγον κατὰ τὸν ἐνθρονισμόν
τῶν ἀγαλμάτων), παρθένια, ὑπορχήματα, ἐγκώμια, σκόλια, θρήνους,
ἐπινίκια καὶ ἄλλα πλεῖστα, ἅτινα κατετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
εἰς δέκα ἑπτὰ βιβλία. Ἐξ ὧν τούτων διεσώθησαν ἡμῖν τέσσαρα
βιβλία τῶν ἐπινίκων, ὧν τὸ τελευταῖον ἠκρωτηριασμένον, ἐκ δὲ
τῶν ἄλλων ποιημάτων μόνον ὀλίγα ὑπάρχουσιν ἀποσπάσματα. Οἱ
ἐπινικοί οὗτοι ἦσαν ᾠδὴν ὠρισμέναι, ὅπως ἄδωντι ὡς ἐγκώμια ὑπὸ
χοροῦ ἠλικιωτῶν καὶ φίλων τοῦ νικητοῦ ἐν ἐνὶ τῶν τεσσάρων ἠλικῶν
ἀγῶνων ἢ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς νίκης ἢ κατὰ τὴν πομπὴν τῆς ἐπα-
νόδου εἰς τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ, πολλάκις δ' ὅμως καὶ κατ' ἕτος
κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο τελουμένην ἑορτὴν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης.
Διαρροῦνται δ' οἱ ἐπινικοί οὗτοι κατὰ τοὺς τέσσαρας ἐθνικούς ἀγῶ-
νας τῶν Ἑλλήνων εἰς Ὀλυμπιονίκας, Πυθιονίκας, Νεμεονίκας καὶ
Ἰσθμιονίκας. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων ἔχουσι περισσότερον με-
γαλοπρεπὲς πάθος καὶ διθυράμβωδῆ ἐνθουσιασμόν οἱ Ὀλυμπιονίκαί,
οἷοτι οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἠλι-
κίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ ὁ ποιητὴς ἐφρόντιζεν, ὅπως τὰς εἰς
τούς Ὀλυμπιονίκας ᾠδὰς ἐπὶ τὸ τελειότερον διακοσμήσῃ¹).

¹) Ἀρχὴ τοῦ εἰς Ἰέρωνα τὸν Συρακόσιον νικήσαντα κέλῃσι
Ὀλυμπιονίκου πρώτου.

Ἄριστον μὲν ὕδαρ, ὁ δὲ χρυσοὺς αἰθόμενον πῦρ

Στροφ. α'

Ὁ ποιητὴς διὰ τῶν ἐπινίκων δὲν περιγράφει ἀκριβῶς τὴν νίκην, ἀλλὰ μόνον ἀπτεται ταύτης ἀκροθιγῶς. Θεωρεῖ δ' ὅμως ταύτην ῥίζαν, ἐξ ἧς ἡ ὅλη ᾠδὴ ἀναβλαστάνει. Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου εἶναι μὲν ἄσπρα ὠρισμένων γεγονότων καὶ ἔχουσιν ὑποθέσεις εἰδικὰς περιστά-

αἶτε διαπρέπει νυκτὶ μέγανος ἔξοχα πλούτου
 εἶ δ' ἄεθλα γαυρὺν
 ἔλδει, φίλον ἦτορ,
 μηκέτ' ἀελίου σκόπει
 ἄλλο θαλπνότερον ἐν ἡμέρᾳ φαεινὸν ἄστρον ἐρήμας δι' αἰθέρος·
 μηδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρετρον αὐδάσομεν·
 ὄθεν δ' πολύφατος ὕμνος ἀμφιβάλλεται
 σοφῶν μητίεσσι κελαδεῖν
 Κρόνον παῖδ' ἐς ἀφνεῖαν ἰκομένους
 μάκαιραν Ἰέρωνος ἐσίταν,
 θεμστειῶν δς ἀμφέπει σκάπτιον ἐν πολυμάλῳ
 Σικελίῃ δρέπων μὲν κορυφὰς ἀρειτῶν ἀπο πασῶν,
 ἀγλαΐζεται δὲ καὶ
 μουσικᾶς ἐν ἁώτῳ,
 οἷα παίζομεν φίλαν
 ἄνδρες ἀμφὶ θαμὰ τράπεζαν. Ἄλλὰ Δωρίαν ἀπὸ φόρμυγχα πασσάλου
 λάμβαν', εἴ τί τοι Πίσας τε καὶ Φερενίκου χάρις
 νόον ὑπὸ γλυκνυτάταις ἔθνηκε φροντίων,
 ὅτε παρ' Ἀλφεῶ σῦτο δέμας
 ἀκέντητον ἐν δρόμοισι παρέχων,
 κράτει δὲ προσέμυξε δεσπότην,
 Συρακόσιον Ἴπποχάρμαν βασιλῆα· λάμπει δὲ οἱ κλέος
 ἐν εὐάνορι Λυδοῦ Πέλοπος ἀποικία·
 τοῦ μεγασθενῆς ἐράσσατο Γαιάοχος
 Ποσειδᾶν, ἐπεὶ νιν καθαροῦ λέβητος ἐξέλε Κλωθῶ,
 ἐλέφαντι φαίδιμον ὄμιον κεκαδμένον·
 ἢ θαυμασιὰ πολλὰ, καὶ πού τι καὶ βροτιῶν φάτις ὑπὲρ τῆν
 δεδαυδαλμένοι ψεύδεσι ποικίλοις ἐξαπατᾶντι μῦθοι.

σεις, ἀλλὰ ταύτας ὁ ποιητῆς πληροῖ γενικῶν ιδεῶν, δι' ὧν ἀνίπταται εἰς ιδεώδεις τοῦ κόσμου σφαίρας. Δὲν ὀμιλεῖ μόνον περὶ τοῦ νικητοῦ, τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, εἰς οὗ τὴν προστασίαν οἱ ἀγῶνες ἦσαν. Ὡς ἐκ τούτου λαμβάνει ἀφορμὴν πρὸς ἀφήγησιν πλουσίας ἱστορικῆς καὶ μυθικῆς ὕλης. Καὶ ἐν γένει δὲν ὑπάρχει σπουδαῖον συμβάν τοῦ μυθικοῦ κόσμου, οὐ δὲν ἤφατο ὁ ποιητῆς. Καὶ ὅμως πανταχοῦ στενωῶς καὶ ἀκριβῶς συμπλέκει τὴν μυθικὴν ταύτην ὑπόθεσιν τῷ πυρῆνι τῆς ὄλης ᾠδῆς, τῷ νικητῇ, ὅστις εἰκονίζεται ὡς θηλλὸς μεγάλου στελέχους, ὡς μέλος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, αὕτη δὲ ὡς μόριον τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὑπὲρ πάντα δὲ ταῦτα ἴσταται ἡ προστατεύουσα θεότης. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ Πίνδαρος ἐκ τῶν μερικῶν ἀνυψοῦται εἰς τὰ γενικά. Πλὴν δὲ τῶν μύθων ὁ Πίνδαρος μεταχειρίζεται καὶ γνώμας πολλὰς, διότι δὲν ἐγκωμιάζει μόνον, ἀλλὰ καὶ προτρέπει τοὺς νικητὰς εἰς πνευματικὰς ἀρετὰς, ὡς εἰς σοφίαν, δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ῥυθμοῦ, τῆς μετρικῆς καὶ τῆς μουσικῆς ὁ Πίνδαρος ἦτο ποικίλος, ὡς ἦσαν ποικίλα καὶ τὰ αἰσθήματα ὑφ' ὧν κατείχετο ὁ ἱερός ἀοιδός, καὶ ἀποκλείει ὅλα σχεδὸν τὰ προηγούμενα μέτρα καὶ ῥυθμούς. Διὰ τοῦτο ὅλα σχεδὸν τὰ ποιήματα τοῦ Πινδάρου διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν μορφήν. Οὗτος ὅλα ταῦτα μεταχειρίζεται ἀνάλογα πρὸς τὰ περιεχόμενα διανοήματα ἢ αἰσθήματα. Κατὰ τὸ διάφορον δ' ἦθος τῆς ᾠδῆς μετεχειρίζετο καὶ τὴν ἁρμονίαν. Καὶ διὰ μὲν τὰς ᾠδὰς τὰς ἐχούσας σεμνόν, ἰσχυρόν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἦθος μετεχειρίζετο τὴν Δωρικὴν ἁρμονίαν, διὰ δὲ τὰς ἐχούσας τὸ διθυραμβῶδες, ἐνθουσιῶδες καὶ ἄστατον πάθος τὴν Αἰολικὴν ἁρμονίαν καὶ τέλος διὰ τὸ ἀπαλόν, γλυκὺ καὶ κόσμιον ἦθος τὴν Λυδικὴν ἁρμονίαν.

Ὡς δ' ἐν τῇ μετρικῇ καὶ τῇ μουσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Πίνδαρος ἀνέμιξε διαφόρους διαλεκτικούς τύπους Ὡς βᾶσις τῆς γλώσσης χρησιμεύει ἡ ἐπική, εἰς ἣν προστίθενται κοινότατοι Δωρισμοί. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἡ γλώσσα συμφωνεῖ τῇ ἁρμονίᾳ. Οὕτως ἐν μὲν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Δωρικῆς ἁρμονίας μεταχειρίζεται γλώσσαν τοῦ Δωρικοῦ φύλου, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δ' ᾠδῶν ἀναλόγως. Ὁ Πίνδαρος ἀγαπᾷ τὴν φρασεολογίαν, φέρεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συντάξεως, ζητῶν

ν' ἀπαλλαγῆ τῶν δεσμῶν τῶν κανόνων τῆς γλώσσης, καὶ ῥέπει πρὸς τὰς μακρὰς περιόδους. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς ὑποθέσεως ἀπῆται πρωτοτύπους εἰκόνας, φράσεις καὶ μεταφορὰς τοῦ λόγου τολμηράς, ὅπερ βλάπτει τὴν σαφήνειαν. Δι' μεταβάσεις τῶν προτάσεων ἕνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως τοῦ ἀσυνδέτου εἶναι ἀπότομοι καὶ ἡ ἐσωτερικῆ ἐνότης μόνον δι' ὑπαινιγμῶν δηλοῦται. Ἐντεῦθεν γεννᾷται τραχύτης τις καὶ δυσκολία περὶ τὴν κατανόησιν τῆς ποιήσεως τοῦ Πινδάρου, ἅτινα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἦσαν αἰσθητά.

3) Βακχυλίδης. Ἀνεψίδες ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Σιμωνίδου εἶναι ὁ Κεῖος Βακχυλίδης, ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Πινδάρου (450 π. Χ.). Οὗτος, ὡς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἐποίησε διάφορα λυρικά ἄσματα καὶ ἦν, ὡς ὁ Σιμωνίδης, ἐκ τέχνης μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιητής. Ἐνεκα τούτου τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐστεροῦντο τοῦ ὕψους τῶν ἰδεῶν καὶ ὑπελείποντο κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν δυνάμιν τῶν αἰσθημάτων, διεκρίνοντο δὲ μόνον κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀπλότητα. Ἐκ τῶν παιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα διεσώθησαν¹⁾. Τὰ ἐν τούτοις φερόμενα ἀποσπάσματα καὶ γινῶμαι αὐτοῦ δὲν εἶναι ὑψηλαὶ καὶ πρωτότυποι θεωρίαι, ἀλλὰ γινώσται ἀλήθειαι, αἵτινες ἐνίστε μέχρι τῆς σφαίρας τῶν καθ' ἡμέραν σκέψεων καταπίπτουσιν²⁾.

1) Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἀνευρέθησαν ἐν χειρογράφοις πολλὰ ἀκέραια ποιήματα τοῦ Βακχυλίδου λόγου ἄξια.

2) (Παιῶν Βακχυλίδου, ἐν ᾧ ὑμνοῦνται τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης).

τίττει δέ τε θνατοῖσιν εἰράνα μεγάλα
 πλοῦτον καὶ μελιγλώσσων ἀοιδᾶν ἄνθεα,
 δαιδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν θεοῖσιν αἰθεσθαι βοῶν
 ξανθᾶ φλογὶ μῆρα τανυτρίχων τε μήλων.
 γυμνασιῶν τε νέοις ἀθλῶν τε καὶ κώμων μέλει.
 ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰθᾶν
 ἀραχνᾶν ἱστοὶ πέλονται·
 ἔγχεά τε λογχωτὰ ξίφεά τ' ἀμφάκεα δάμναται εὐρώς·
 χαλκῶν δ' οὐκ ἔστι σαλπύγγων κτύπος·
 οὐδὲ συλᾶται μελίφων ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων,
 ἀμὸν δὲ θάλλει κέαρ
 συμποσίων δ' ἐρατῶν βροῖθοντ' ἀγνυαί, παιδικαὶ δ' ὕμνοι
 φλέγονται.

Γ'.

§ 14. Περὶ διθυράμβων.

Ὁ διθύραμβος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο δημοτικὸν ἄσμα πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἀδόμενον, ἔχαν χαρακτῆρα ἐνθουσιαστικὸν καὶ βακχικὸν συμφώνως ταῖς τελεταῖς τοῦ Διονύσου. Ἐξέφραζε δ' οὗτος φαειδράς καὶ λυπηράς ἐν ταύτῳ ἰδέεας κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ θεοῦ Διονύσου παραστασίαν, ὅστις ἔνθεν μὲν ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ εὐθύμου καὶ δραστηρίου θεοῦ τοῦ αἵνου, ἔνθεν δὲ τοῦ πάσχοντος θεοῦ (χθονίου Διονύσου). Τὰ ἀτεχνὰ ταῦτα βακχικὰ ἄσματα, ἅτινα τὸ κατ' ἀρχὰς ἤδοντο ὑπὸ ἑορτασῶν τοῦ Διονύσου θορυβωδῶς καὶ ἐνθουσιαστικῶς ὑπὸ συνοδίας μόνον αὐλοῦ, συμμετεχόντων τῷ ἄσματι ὄλων τῶν ἑορταστῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἐνὸς τούτων, πρῶτον εἰς τέχνην διεμόρφωσεν ὁ Ἀρίων ἐν Κορίνθῳ, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν. Οὗτος πρῶτος εἰσήγαγε χορὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν, ὄρχουμένων κυκλικῶς περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου καὶ ἀδόντων τὸν διθύραμβον καὶ εἰς τὸν χορὸν τούτον ἀντιστροφικὴν μορφήν ἔδωκεν. Οἱ τὸν διθύραμβον ἀδόντες ἠλλάσσον τὰ ἴδια ἐνδύματα καὶ ἔφερον προσωπεῖα (τραγόποδες Σιάτυροι), διὸ ὁ διθύραμβος εἶναι ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν λυρικὴν ποίησιν πρὸς τὸ δράμα. Ὁ ἐξάρχων τοῦ χοροῦ, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἦτο αὐτὸς ὁ ποιητής, μετὰ ἐπίκλησιν τινα πρὸς τὸν Δίονυσον ἀφηγεῖτο τὰς πράξεις καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ. Πανταχοῦ δὲ διεκρίνετο τὸ ἐνθουσιαστικόν, ἐν τῷ χορῷ τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τῇ φωνῇ.

Ἐκκτὸν δ' ἔτη μετὰ τὸν Ἀρίωνα Λᾶσος ὁ Ἑρμιονεὺς τὴν διθυραμβικὴν μουσικὴν ἐβελτίωσε καὶ εἰσήγαγε πρῶτος τὸ εἶδος τοῦτο εἰς Ἀθήνας, συστήσας ἐκεῖ διθυραμβικοὺς ἀγῶνας. Οὗτος πρῶτος ἐπεξέτεινε τὰς παραστάσεις τῶν διθυράμβων καὶ εἰς ἄλλους μύθους ἐκτὸς τοῦ Διονυσιακοῦ καὶ οὕτω τὸ εἶδος τοῦτο ἐτελειοποιήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον ἐν Ἀθήναις.

Διθυράμβους ἐποίησαν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταί, ὡς ὁ Πίνδαρος, Σιμωνίδης, Βακχυλίδης, Σόλων καὶ Πράξιλλα. Ἐπι δ' ἀναφέρονται ὡς ἔξοχοι διθυραμβοποιοὶ ὁ ἐκ Μήλου Μελανιππίδης (500 π.Χ.), ὃν ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν, ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος (451—357 π.Χ.) καὶ ὁ Κυθήριος Φιλόξενος

(439 π. Χ.). Ἡδὴ δ' ὁμως ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς ἐποχῆς ὁ διθύραμβος εἶχεν ἐκπέσει, μετοβληθεὶς κατὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ περιεχόμενον. Διὰ τοῦτο δικαίως σκώπτονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους οἱ εἴτε διθύραμβοιοί.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

Περὶ δράματος.

§ 1 Εἰσαγωγή. Τὸ δράμα εἶναι μίμησις πράξεως ὅλης καὶ τελείας, ἣτις δὲν ἐκτίθεται ἀφηγηματικῶς, ὡς ἐν τῷ ἔπει, ἀλλὰ παρίσταται διαλογικῶς πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ ὑπὸ ὀρώντων προσώπων ὡς ἀληθῆς διὰ τεχνικῆς μιμήσεως. Διάλογος λοιπὸν καὶ μιμητικὴ παράστασις εἶναι ἀναγκαῖα τοῦ δράματος μέρη.

Τὸ δράμα εἶναι μὲν προῖον τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας ἐγεννήθη δ' ὁμως καὶ ἐτελειοποιήθη ἰδίως ἐν Ἀθήναις. Τοῦτο ἐγένετο καθ' οὗς χρόνους τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀφίκετο εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀκμὴν τῆς παιδεύσεως καὶ αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι ἀνυψοῦντο ὑπερηφάνως ἐπὶ τῆς κοσμιότητος τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. Προῆλθε δὲ τὸ δράμα ὡς τρίτον εἶδος τῆς ποιήσεως ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως. Διὸ τὸ δράμα δὲν εἶναι φυσικὸν εἶδος, ὡς ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις, ἀλλὰ τεχνικὸν προῖον, ἐν ᾧ ἠνώθη ἀρμονικῶς ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις. Παρουσιάζεται δ' ἐκάτερον τούτων τῶν εἰδῶν ἐν τῷ δράματι πρῶτον μὲν ἐξωτερικῶς, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ δράματος, ἐνθα κυρίως ἐκπροσωπεῖται ὁ ἐπικός χαρακτήρ, τὸ μέτρον ἔχει ἀνάλογόν τι πρὸς τὴν ἐπικὴν μορφήν, τὴν ἐπανάληψιν δηλ. ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ μάλιστα τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐνθα διὰ τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημάτων καὶ σκέψεων ἐπὶ τῆς πράξεως ἐκπροσωπεῖται ἡ λυρικὴ ποίησις, τὸ δράμα ἔχει οὐ μόνον σχεδὸν πάντα τὰ μέτρα τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον τῆς χορικῆς ποιήσεως. Δεύτερον δὲ ἐσωτερικῶς κατὰ τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τῷ δράματι παρίσταται μὲν ὡς ὀρώμενον (ὄθην δράμα) νῦν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν

θεατῶν, ἀλλ' ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ ὑπάρχουσι διήγησις πράξεως καὶ παράστασις αἰσθήματος συμπεφυκῶτα, ἐπειδὴ ἡ ἐξωτερικὴ πράξις παρίσταται τοιοῦτοτρόπως, ὥστε ἐν αὐτῇ ἐμφανίζεται καὶ τὸ αἶσθημα τῶν δρώντων προσώπων.

Ἐν τῷ δράματι σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ παράστασις αἰωνίας τινὸς ἠθικῆς ιδέας τὴν ἠθικὴν τῶν θεατῶν διδασκαλίαν σκοπομένης. Ἡ ἠθικὴ δ' ὅμως αὕτη ἰδέα παρουσιάζεται διὰ μερικῆς, συγκεκριμένης πράξεως, ἣν ὁ ποιητὴς πλάσσει κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον αὐτοῦ εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γεγόμενα, ἀλλ' ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ τὸ πιθανόν ἢ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐγεννήθη δὲ τὸ δράμα ἐκ τοῦ διθυράμβου, δηλ. ἐκ τῶν περὶ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ Διονύσου ἀδομένων ᾄσμάτων. Ἦτο δ' ὁ διθυράμβος ἐκδήλωσις ἢ τοῦ φαιδρῶ τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀναγεννωμένῃ κατὰ τὸ ἔαρ φύσει ἢ τοῦ πενθίμου καὶ λυπηροῦ, ἐν ᾧ τὰ πάθη τοῦ Διονύσου ἐθηρνεῦντο. Ἐκ τούτου δὲ προέρχονται καὶ τὰ δύο κύρια εἶδη τοῦ δράματος, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία. Διότι ἐκ μὲν τοῦ λυπηροῦ καὶ πενθίμου τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν πηρήχθη ἡ τραγωδία, ἐκ δὲ τοῦ φαιδρῶ τούτων ἡ κωμωδία.

Α'.

§ 2. Τραγωδία.

Γένεσις τῆς τραγωδίας. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ τραγωδία ἦτο διθυράμβος, ἐν ᾧ, ἀφοῦ ὁ χορὸς, ἀποτελούμενος ἐξ ἀκολούθων τοῦ Διονύσου τραγοπόδων Σατύρων, εἶχεν ᾄσει τὸ εἰς τὸν Διόνυσον ᾄσμα, τὸ ὅποσον περιελάμβανε τὴν γέννησιν καὶ τὰς ἄλλας περιπετείας τοῦ θεοῦ, ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ (ὁ ἐξάρχων τῶν διθυράμβων), ἢ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἢ ὡς ἄγγελος αὐτοῦ, ἐξέθετε δι' αὐτοσχεδίου διηγήσεως τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀσθέντα πάθη συνδέων καὶ ἄλλα τοῦ Διονύσου ἢ ἄλλων ἡρώων συμβάντα διεξοδικώτερον. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἢ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὡς τράγοι ἐνδεδυμένοι Σάτυροί ἤδον τὸ ᾄσμα (τραγωδία = ᾠδὴ τράγων) ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χορὸς ἦδε τὸ ᾄσμα περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου, ὅτε ἐθουσίαζετο ἐπ' αὐτοῦ ὁ λυμαντήρ τῆς ἀμπέλου τράγος (ᾠδὴ εἰς τράγον).

Ἄπο δὲ τοῦ Θέσπιδος πρῶτου (536 π. Χ.), ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ δήμου Ἰκαρίας τῆς Ἀττικῆς ἐγεννήθη τὸ κυρίως δραματικὸν τῆς τραγωδίας ἐν Ἀθήναις, διότι οὗτος εἰσήγαγε τὸν ὑποκριτὴν, ὅστις δὲν ἀφηγεῖτο πλέον μύθους, ἀλλὰ διελέγετο πρὸς τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ δραματικὴ διδασκαλία, ἣτις τὸ πρῶτον ἦτο ἀτελής. Ὁ ὑποκριτὴς δηλ. διηγεῖτο ἐμμέτρως ὑπόθεσιν τινα ἐν τῷ προλόγῳ, εἶτα ὁ χορὸς ἤδε καὶ μετὰ ταῦτα εἶπετο ἐμμετρος διάλογος μεταξὺ ἀμφοτέρων. Ἡδύνατο δὲ ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς νὰ ὑποδύηται διάφορα πρόσωπα μεταχειριζόμενος τὰ ἐξ ὁδοῦ προσωπεῖα, ὧν εὐρετὴς λέγεται ὁ αὐτὸς Θέσπις. Ἡ πρώτη αὕτη μορφή τῆς δραματικῆς τραγωδίας εἶχε τὸ χορικὸν στοιχεῖον ἐπικρατέστερον τοῦ διαλογικοῦ. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ ἀρχαιότατοι δραματικοὶ ποιηταὶ ἐλέγοντο ὀρχησταί. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη τοῦ Θέσπιδος ἠνυπόθηθη γενικῶς ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἦτο τὸ οὐσιώδες συστατικὸν τῶν Διόνυσιακῶν ἑορτῶν.

Οἱ δὲ μετὰ τὸν Θέσπιν καὶ πρὸ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν δραματικοὶ ποιηταί, ἐξ ὧν ἀναφέρονται Χρυσίλος ὁ Ἀθηναῖος καὶ Φρύνιχος ὁ Πολυφράδμονος, ἐξηκολούθησαν τὴν τέχνην τοῦ Θέσπιδος εἰσαγόντες εἰς αὐτὴν ἐπουσιώδεις τινας καινοτομίας. Οὕτω ὁ μὲν Χοίριλος, ὅστις ἐδίδαξεν ἑκατὸν πενήκοντα δράματα καὶ ἔλαβε δέκα τρεῖς νίκας, ἐβελτίωσε τὰ προσωπεῖα καὶ εἰσήγαγε τὰς θεατρικὰς ἐνδυμασίας, ὁ δὲ Φρύνιχος, ὅστις ἦν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν προδρόμων τοῦ Αἰσχύλου, εἰσήγαγε τὰ γυναικεῖα προσωπεῖα καὶ ἐν τῷ μέτρῳ μετεχειρίσθη τὸ τροχαῖκόν τετράμετρον. Οὗτος ἐκτός τῆς μυθικῆς ὑποθέσεως μετεχειρίσθη καὶ σύγχρονον ἱστορικὴν ὕλην ποιήσας τὰς Φοινίσσας, αἵτινες εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν καὶ χορὸν διπλοῦν ἐκ παρθένων Φοινισσῶν καὶ ἐξ εὐγενῶν Περσῶν, καὶ τὴν Μιλήτου ἄλωσιν. Διὰ τὸ δράμα δὲ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐζημίωσαν αὐτὸν χιλίας δραχμαῖς, ἐπειδὴ ἀνέμνησεν αὐτοὺς οἰκείας συμφορὰς καὶ διέταξεν, ἵνα μηδεὶς τὴν τραγωδίαν ταύτην μεταχειρίζεται.

Ἐν τοῖς δράμασι τῶν ποιητῶν τούτων ἐπεξετάθη μὲν ὁ διάλογος, ἀλλ' ὁ χορὸς ἐξηκολούθει ν' ἀποτελῆ τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ δράματος. Πρῶτος δ' ὁ πατήρ τῆς τραγωδίας Αἰσχύλος τὸν χορὸν

περιώρισε και τὸν διάλογον, δηλ. τὸ δραματικὸν μέρος τοῦ δράματος πρωταγωνιστοῦν μέρος ἀνέδειξεν. Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς και ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν, Σοφοκλέους και Εὐριπίδου, ἡ δραματικὴ ποίησις ἀφίκετο εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητη.

§ 3. Περὶ σατυρικοῦ δράματος.

Ὁ διθύραμβος ἐνεῖχε πλὴν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν παρήχθησαν ἡ τραγωδία και ἡ κωμῳδία, και γελοῖα στοιχεῖα διὰ τοῦ ἐκ Σατύρων χοροῦ, ἐξ ὧν ἐμορφώθη ἴδιον εἶδος δραματικῆς ποιήσεως, τὸ σατυρικὸν δράμα. Εὐρετῆς τούτου εἶναι Πρατίνας ὁ Φλιάσιος (500 π. Χ.), ὅστις και ποιητῆς τραγωδιῶν ἦτο. Οὗτος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας και ἰδὼν τὴν ἐκ διθυραμβικῶν χορῶν προελθοῦσαν δραματικὴν τραγωδίαν διεμόρφωσε και οὗτος ἐκ τοῦ αὐτοῦ διθυράμβου τὸ σατυρικὸν δράμα. Σκοπὸς τούτου ἦτο τὸ γελοῖον και ἡ ἐκ τούτου τέρψις, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς ἀντιπαράθεσις τοῦ ἐκ Σατύρων χοροῦ, ὅστις ἦτο τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ δράματος και εἰς τὸ ὅλον εἶδος τὸ ὄνομα ἔδωκε πρὸς τὰ δρώντα πρόσωπα, ἅπερ ἦσαν ἥρωες. Ἡ πράξις τοῦ σατυρικοῦ δράματος εἶχε μὲν τὸν χρωματισμὸν τῆς τραγωδίας, ἀλλ' οἱ ἥρωες σεμνῶς ἐνδεδυμένοι παρίσταντο κυκλούμενοι ὑπὸ τῶν τραγοπόδων Σατύρων. Οὗτοι τέκνα τῆς ἀγροίκου φύσεως ὄντα διεκρίνοντο διὰ τὴν λιχνείαν, ἀκολασίαν και θρασύτητα και ὠμείαζον μᾶλλον πρὸς θηρία φέροντες ἀνάλογα πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν καλύμματα και σύμβολα. Ἡ φύσις λοιπὸν τούτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σεμνὸν τῶν δρώντων προσώπων τῶν ἡρώων παρήγε τὸ γελοῖον, ὅπερ δὲν ἦτο ἀρεστὸν τοῖς ἀρχαίοις ἐκ τῶν ἡρώων τοῦ ἰδεώδους παρελθόντος νὰ παραγάγῃσι, και διὰ τοῦτο διὰ τῆς εἰρημένης ἀντιθέσεως ἐκ τῶν Σατύρων κκτώρθωσαν τούτο. Ἐκαλεῖτο δέ, ὡς ἐκ τῆς ιδιότητος ταύτης, τὸ σατυρικὸν δράμα παίζουσα τραγωδία και οὐδὲν κοινὸν εἶχεν οὔτε πρὸς τὴν παρωδίαν, ἥτις ἀπὸ σκοποῦ ἀποδίδει ὑψηλὰς ἰδέας εἰς εὐτελεῆ ἀντικείμενα, οὔτε πρὸς τὴν κωμῳδίαν, ἥτις, ὡς θὰ ἴδωμεν, διασύρει και γεννᾷ γελοῖον, ὅπως βελτιώσῃ και διδάξῃ: Ὁ χορὸς τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐκλαίτο σίκινις. Οὗτος ἐγένετο μετὰ ταχύτητος και κρότου τῶν ποδῶν και ἀπέτελε ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σεμνὴν ἐμμέλειαν τῆς τραγωδίας. Ὑποθέσεις τῶν σατυρικῶν

δραμάτων ἦσαν πολλοὶ μῦθοι καὶ λόγοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀστείας καὶ ἀγροτικῆς φύσεως, ὡς οἱ λόγοι περὶ Διονύσου, οἱ περὶ ῥιψοκινδύων ἐρώτων τῶν θεῶν λόγοι, οἱ λόγοι περὶ Κυκλώπων καὶ ἄλλοι.

Ἐκ τῶν σατυρικῶν δραμάτων διεσώθησαν μόνον ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου καὶ πᾶν ὀλίγα ἀποσπάσματα.

§ 4. Περὶ θεάτρου.

Ἡ παράστασις τοῦ δράματος ἀπῆται ὠρισμένον τύπον, τὸ θέατρον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἦτο ξύλινον. Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς δ' ὅμως τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐκτίζοντο λίθινα μεγαλοπρεπῆ θεάτρα ἐπὶ κλιτύων ὄρεων, ἐξ ὧν ἐσηματίζον τὰ ἐδῶλια, καὶ ἐπὶ λόφων, ὡς ἦτο ἐν Ἀθήναις τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως κείμενον θέατρον τοῦ Διονύσου. Ὅτε δ' Πρατίνας ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Χοιρίλον ἐδίδασκε δράμα τι αὐτοῦ, ἡ συρροή τῶν θεατῶν ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε τὸ ὑπάρχον ξύλινον θέατρον κατέπεσεν. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι μὴ τοιοῦτον ἀτύχημα ἐπαναληφθῆ, ἠκοδόμησαν εὐρὺ λίθινον θέατρον, οὗ τὰ ἐρείπια πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν. Πότε ἤχθη εἰς πέρας ἡ οἰκοδομὴ τοῦ θεάτρου τούτου δὲν εἶναι γνωστόν, φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἐπὶ Λυκούργου τοῦ ῥήτορος (380 π. Χ.) τὸ ὑπάρχον παλαιὸν ἐπεσκευάσθη.

Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἀπῆρτιζετο ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν α') ἐκ τοῦ κοίλου, ὅπερ καὶ θέατρον ἐκκαλεῖτο, διότι ἐνταῦθα οἱ θεαταὶ καθήμενοι ἐθεῶντο, β') ἐκ τῆς ὀρχήστρας, καὶ γ') ἐκ τῆς σκηνῆς.

Τὸ κοῖλον συνίστατο α') ἐκ συγκεντρικῶν κύκλων ὑπερκειμένων ἀλλήλων. Τούτους ἀπαρτίζουσι τὰ ἐδῶλια, ὧν ἐκάστη σειρὰ σχηματίζει τμήμα κύκλου 185—260 μοιρῶν. Τῶν ἐδωλίων τὸ μὲν ἔμπροσθεν μέρος ἐχρησίμευεν ὡς ἔδρα τοῦ θεατοῦ, τὸ δ' ὀπισθεν, ὅπερ ἦτο ὀλιγώτερον κεκοιλωμένον, προσωρίζετο πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ποδῶν τοῦ ἀνωθεν καθημένου. Τὰυτα ἦσαν ἠριθμημένα, ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων δι' ἐντομῶν καὶ ἐκαλύπτοντο διὰ ξύλων καὶ στρωμάτων. β') ἐκ τοῦ εἰκζώματος, ὅπερ ἦτο δύο εὐρεῖαι διόδοι, δι' ὧν τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου ἐχωρίζετο εἰς δύο ἴσα μέρη γ') ἐκ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν ἐν ἀναγκασίᾳ ἀποστάσει ἀγούσων κλιμάκων, αἵτινες οὕτως

ἰσχημάτιζον σφηνοειδῆ τμήματα, τὰς κερκίδας, Διὰ τῶν διαιρέσεων τούτων πύκολύνητο ἡ μετάβασις τῶν θεατῶν εἰς τὰ ἐδώλια.

Ἡ δ' ὀρχήστρα ἦτο προωρισμένη πρὸς ἐνέργειαν τοῦ χοροῦ. Ἐν ταύτῃ ἔχουση μέγεθος ἴσον πρὸς τὸ $\frac{1}{5}$ μέχρι τοῦ $\frac{1}{3}$ τῆς ὅλης διαμέτρου τοῦ χώρου τῶν θεατῶν ἐκείτο ἡ θυμέλην, ὁ βωμὸς τοῦ Διονύσου. Αὕτη κειμένη ἐγγύτερον τῆς σκηνῆς ἢ τῶν κατωτέρων ἐδωλίων τοῦ κοίλου ἰσχημάτιζε μετὰ βελυμίδων ἐξέχον τετράγωνον, ἐφ' οὗ ὁ χορηγὸς ἴστατο.

Ἡ σκηνὴ ἐν ταῖς ἀφωζομένοις θεάτροις ἢ κακῶς διατηρήθη ἢ οὐκ ὀρθῶς. Αὕτη περιβάλλετο ὑπὸ τοίχου καὶ ἰσχημάτιζεν ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ τὸ κοῖλον βλέπον· Παρίστα δ' αὕτη συνήθως ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐξήρχετο διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θύρας βασιλείου καλουμένης. Ἐκατέρωθεν ταύτης ὑπῆρχον δύο ἄλλαι μικρότεραι, δι' ὧν ἐξήρχοντο τῶν ἀνακτόρων οἱ ἄλλοι ὑποκριταί. Ὅστις δ' ἤρχετο εἰς τὴν σκηνὴν ἐξ ἀριστερῶν τῷ θεατῇ, ἔθεωρεῖτο ἐρχόμενος ἐκ ξένης χώρας, ὅστις δ' ἐκ δεξιῶν, ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἐκ τοῦ λυμένους. Ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑπῆρχε τὸ καλούμενον φρυκτώριον, ὁ τηλεγραφικὸς οὕτως εἰπεῖν πυρσός, δι' οὗ, κλιόντες πῦρ, ἀνήγγελλον τὰ μακρὰν συμβαίνοντα, ὡς τοῦτο ποιεῖ ὁ φύλαξ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου. Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς σκηνῆς ἦτο τὸ λογεῖον ἢ ὁ ὀκρίβας, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι οἱ ὑποκριταὶ ἔλεγον. Κάτωθεν δὲ τοῦ λογεῖου καὶ ἔναντι τῆς ὀρχήστρας ἐκείτο τὸ ὑποσκήνιον, ὅπερ ἦτο κεκοσμημένον διὰ κίωνων καὶ ἀγαλμάτων. Τὰ δὲ παρασκήνια, ἅπερ ὑπετίθεντο πτέρυγες τῶν ἀνακτόρων, ἐχρησίμευον πρὸς διατριβὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσωπειῶν καὶ τῶν μηχανῶν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκκυκλήματος ἢ τῆς ἐξώστρας, ἣτις εἶχε σχῆμα τραπέζης, ἐφέροντο διὰ τῆς μέσης θύρας τῆς σκηνῆς νεκροί, τραυματίαι ἢ τὰ τοιαῦτα. Πρὸ τῶν δύο ἄκρων θυρῶν τῆς σκηνῆς ὑπῆρχον αἱ περιάκτοι (δηλ. μηχαναί), αἵτινες σχῆμα πρίσματος ἔχουσαι ἐστρέφοντο διὰ στροφέως καὶ ἤλλασσον τὴν σκηνήν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανὴ ἦτο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἀνεφανίζοντο οἱ θεοί, καὶ ἐντεῦθεν ἡ συχνωτάτη φράσις ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός. Ὁμοία μηχανὴ ἦτο καὶ τὸ καλούμενον θεολογεῖον, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι θεοὶ καὶ ἡμίθεοι ἔλεγον. Ὁ δὲ γέρανός ἦτο σχοινίον φέρον

ἀγκιστρον, δι' οὗ ἠωροῦντο οἱ ὑποκριταί. Πρὸς παραγωγὴν δὲ ἀστρ-
πῆς καὶ κεραυνοῦ ἐχρησίμειεν ἡ περιίακτος ὑψηλή, τὸ βροντεῖον
καὶ τὸ κεραυνοσκοπεῖον. Διὰ δὲ τῶν χαρῶν κλιμάκων ἀ-
νέβαινον καὶ κατέβαινον αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων.

Τὸ ὄλον ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν θέατρον, ὅπερ μέχρι τῶν Ῥωμαί-
κῶν χρόνων ἦτο ἄνευ στέγης, προφυλασσομένων τῶν θεατῶν ὑπὸ τοῦ
πετάσου, περιεβάλλετο ὑπὸ τοῦ τοίχου σχηματίζοντος στοάς, εἰς ἃς βρο-
χῆς ἐπελθούσης οἱ θεαταὶ κατέφευγον. Ἡ εἴσοδος τῶν θεατῶν ἐγί-
γετο ἢ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου θυρῶν ἢ διὰ τῶν μεταξύ τοῦ
κοίλου καὶ τῆς ὀρχήστρας εὐρισκομένων ἐκατέρωθεν παρόδων. Ἀφοῦ
ὁ θεατὴς εἰσῆρχετο διὰ τούτων ἀνήρχετο εἴτα εἰς τὸ ἐδῶλιον αὐτοῦ
εὐκολυνόμενος ὑπὸ τῶν ῥηθειῶν τοῦ θεάτρου (κοίλου) διαίρέσεων. Τὰ
εἰσιτήρια, σύμβολα ὀνομαζόμενα, ἦσαν χαλκᾶ καὶ ἔφερον τὸν ἀρι-
θμὸν τοῦ ἐδῶλιου, τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ διδαχθησομένου δρά-
ματος. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς ἐχρησίμειον τὰ ἦχεϊα καὶ κατὰ
τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι εἶχον προχωρῆσαι εἰς βαθμὸν διεγείροντα τὸν θαυ-
μασμὸν τῶν νεωτέρων.

Τὸ χωρητικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἦτο ἀνάλογον τοῦ πλη-
θυσμοῦ τῆς οἰκοδομουμένης τοῦτο πόλεως. Τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπερ
εἶναι τὸ κάλλιστα σωζόμενον ἐκ τῶν ἀρχαίων θεάτρων, ἦτο καὶ τὸ
ἄριστον πάντων, διότι τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ Πολύκλειτος, καὶ ἔχωρει
δέκα μέχρι δεκαῆξ χιλιάδας θεατῶν, τὸ δ' ἐν Ἀθήναις τριάκοντα
χιλιάδας καὶ τὸ μέγιστον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν θεάτρων, τὸ ἐν
τῇ Μεγάλῃ πόλει, τέσσαρες καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας.

§ 5. Περὶ ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων καὶ προ- σωπείων αὐτῶν.

Τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἦτο καὶ ὑποκριτής. Ἀπὸ τοῦ
Σοφοκλέους δ' ὅμως καὶ ἐξῆς τὸ ἔθος τοῦτο κατελύθη, διότι ὁ τρα-
γικός οὗτος ἰσχυρόφωνος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρῶσῃ τὰ καθήκοντα
τοῦ ὑποκριτοῦ. Ἐκτοτε ἐσχηματίσθη ἰδίᾳ τάξις ὑποκριτῶν, οἵτινες
ἀνάμαζον ἑαυτοὺς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας, ὁ δὲ λαὸς
σκώπτων αὐτοὺς Διονυσοκόλακας ἀπεκάλει. Οὗτοι ἦσαν μόνον
ἄνδρες καὶ διὰ τοῦτο ἀπητεῖτο μεγάλη ἀσκησις ἰδίως διὰ τὰ γυναι-

κεῖα πρόσωπα. Διετηροῦντο δὲ καὶ παρεσκευάζοντο ἀναλώμασι τῆς πολιτείας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν διαγωνισμῷ καὶ ἐξηρτάτο ἡ νίκη καὶ ἐκ τῶν ὑποκριτῶν, οὗτοι διενέμοντο τοῖς ποιηταῖς διὰ κλήρου.

Ὁ Θέσπις, ὡς εἶπομεν, εὔρε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν, εἶτα δ' ὁ Αἰσχύλος προσέθηκε τὸν δεῦτερον καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τρίτον. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμεινεν ἀμετάβλητος. Ἄν δ' ἦτο ἀνάγκη τετάρτου ὑποκριτοῦ μετεχειρίζοντο ἓνα ἐκ τῶν τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐκαλεῖτο παρασκύνιον ἢ παράχορηγμα. Τοῦτο ἐπὶ τῶν σωζομένων δραμάτων ἀπαντᾷ δις ἢ τρίς¹⁾. Πλὴν τῶν τριῶν ὑποκριτῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πρόσωπα ἀκολουθοῦντα συνήθως τοῖς ἡγεμόσι καὶ ὀνομαζόμενα δορυφορήματα, πρὸς δὲ καὶ κωφὰ πρόσωπα ὡς μὴ μετέχοντα τοῦ διαλόγου.

Ὁ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τοῦ δράματος ἔχων ὑποκριτῆς ὀνομάζετο πρωταγωνιστής. Οὗτος ἦτο τὸ ἄμεσον τοῦ ποιητοῦ ὄργανον καὶ ἀνέπτυσσε τὴν κυρίαν τοῦ δράματος ἰδέαν, ἕπερ ἀπῆτει ἐξοχον ἰκανότητα, διότι ἀπεικόνιζε τὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ τὰ πάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τοῦ πρωταγωνιστοῦ ὑποδεέστερος ἦτο ὁ δευτεραγωνιστής. Οὗτος ὑπέδυετο πρόσωπα τοῦ δράματος ἦττονος σπουδαιότητος καὶ σημασίας. Οὐ μόνον δὲ ὑπὸ ποιητικῆν ἐποψιν δὲν εἶχεν εὐνοϊκὴν οὗτος θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ (ὑποκριτικῇ) ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅπως μὴ τὸν πρωταγωνιστὴν ἐπισκιάσῃ. Τὰ δὲ πρόσωπα τοῦ δράματος τὰ μὴ ἔχοντα ἀξίαν ὑπέδυετο ὁ τριταγωνιστής, ὅστις συνήθως ἐν τῇ ὑποκριτικῇ τέχνῃ ἀποτυγχάνων ἀπεδοκιμάζετο ὑπὸ τῶν θεατῶν διὰ συριγμῶν.

Ἡ δὲ περιβολὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἦτο φανταστικὴ, πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπής. Τὴν μεγαλοπρέπειαν δὲ πρὸ πάντων τῆς περιβολῆς εἶχεν αὐξήσει ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἤθελε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τὸν ἥρωικόν κόσμον, καὶ ἐξωτερικῶς νὰ ὑπερέχωσιν. Ἐκ τούτου δὲ προέρχεται ἡ πολλὴ χρῆσις ποδῆρους χιτῶνος, ἐφ' οὗ ἐπέθετον διάφορα ἐπιβλήματα, μακρῶν

¹⁾ Αἰσχύλ. Χορηγορ. στ. 862—890. Οἰδίπ. Κολ. 887—1048 καὶ 1670 καὶ ἐξῆς αὐτόθι.

περιβολαίων διὰ τὰς ἡγεμονίδας, ἅπερ ἔλεγον σύρματα, χειρίδων, ὅπως αἱ χεῖρες κτῶνται μέγεθος ὑπὲρ τὸ φυσικόν, προστερνιδίων, προγαστριδίων καὶ σωματίων πρὸς μεγέθυσιν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος, ἔτι δὲ καὶ τῶν κοθόρνων, δηλ. τῶν ὑψηλῶν τῆς τραγῳδίας ὑποδημάτων, ἅτινα ἐποίουν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λαμπρὰς καὶ ἐλαφρὰς ἐμβάδας τῆς κωμῳδίας.

Πρὸς δὲ οἱ ὑποκριταὶ μετεχειρίζοντο προσωπεῖα ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως τοῦ δράματος, διότι ἤδη ὁ Θέσπις ἔφερε τοιοῦτον. Τὸ προσωπεῖον ἔφερον προσέτι καὶ οἱ χορευταὶ καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπρεπές, ἂν τις ἐφαίνετο ἄνευ προσωπείου. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν δ' ὅμως χρόνων τὰ προσωπεῖα κατηργήθησαν ὡς κωλύοντα τοὺς ὑποκριτὰς, ὅπως διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου δεικνύωσι τὰ διάφορα αἰσθήματα.

§ 6. Περὶ χορηγίας χοροῦ, τραγικῶν ἀγώνων καὶ διδασκαλίας τῶν δραμάτων.

Ἡ παράστασις τοῦ δράματος ἀπῆτει δαπάνην πολλήν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ χοροῦ. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος δὲν ἦτο ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις πρὸς διασκέδασιν τῶν θεατῶν, ἀλλ' ἔργον τῆς πολιτείας πρὸς δοξασμὸν τοῦ θεοῦ Διονύσου, διὰ τοῦτο τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ ἡ πολιτεία. Πρὸς ἀνακούφισιν δ' ὅμως ταύτης τὴν πρὸς ἄσκησιν τοῦ χοροῦ δαπάνην ἀνελάμβανον κατὰ φυλὰς πλούσιοι πολῖται καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη ἐκαλεῖτο χορηγία. Τοῦτο ἦτο μὲν ὑποχρέωσις ἐπιβαλλομένη τοῖς πλουσίοις ἕνεκα τῶν ὑφισταμένων ἐγκυκλίων λειτουργιῶν, ἀπετέλει δ' ὅμως καὶ ἀντικείμενον φιλοτιμίας καὶ οἱ χορηγοὶ θεωρούμενοι ἱεροὶ καὶ ἀλώβητοι προσεπάθουν διὰ λαμπρὰς χορηγίας νὰ ὑπερβάλλωσι τοὺς ἀντιχορηγοὺς τῶν ἄλλων φυλῶν καὶ οὕτω νικῆσαντες προσκτῆσονται τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ.

Κατὰ πρῶτον ἡ φυλὴ ὠρίζε τὸν χορηγὸν αὐτῆς. Τούτου γενομένου ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἦτει χορὸν παρὰ τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος. οὗτος δὲ μετὰ δοκιμὴν τοῦ δράματος ἐν τῷ γινομένῳ προάγωνι, ἂν τοῦτο ἦτο πρὸς διδασκαλίαν κατάλληλον, παρέπεμπε τὸν αἰτοῦντα ποιητὴν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὀρισθέντα χορηγὸν (ἐδίδου χορὸν), ὅστις συνέλεγε τοὺς χορευτὰς ἐκ τῆς ἐκυτοῦ φυλῆς. Πᾶσι τούτοις ὁ χορη-

γός εδίδε μισθόν καὶ ἐφρόντιζε περὶ τοῦ τελείου αὐτῶν καταρτισμοῦ διὰ χοροδιδασκαλίου. Διὰ δὲ τὴν νίκην ἐφιλοτιμεῖτο οὐ μόνον ὁ χορηγός, ἀλλὰ καὶ ἡ φυλὴ αὐτοῦ ὅλη. Διὰ τοῦτο αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον ἐπιμελητάς, οἵτινες ἐπέβλεπον τὰς ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ.

Πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ πεντήκοντα χορευτῶν. Οὗτος διετήρησε μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ὅμως διείλεν αὐτοὺς εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν ἕκαστον ἐκ δώδεκα χορευτῶν συνιστάμενον ἀνήκεν ἐνὶ τῶν δραμάτων τῆς τετραλογίης. Ὁ Σοφοκλῆς ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν ἐκ δώδεκα εἰς πεντεκαίδεκα χορευτάς. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔμεινε σταθερός. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ χορὸς ἐν τῷ διθυράμβῳ ἦτο κύκλιος, διότι ἐστρέφετο κύκλῳ περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου. Ὅτε δ' οὗτος ἐγένετο δραματικὸς καὶ εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως στρέφηται πρὸς τὴν σκηνήν, ἐγένετο τετράγωνος. Ἄν μὲν οἱ χορευταὶ ἔβαινον ἀγὰ τρεῖς, ἐλέγετο κατὰ ζυγία, ἂν δ' ἀγὰ πέντε, κατὰ στοίχους. Κατὰ τι τῶν δύο τούτων σημάτων ὁ χορὸς ἐλάμβανε θέσιν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ μετὰ τῆς θυμέλης καὶ τῆς σκηνῆς. Ὁ κορυφαῖος ἱστάμενος ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν χορευτῶν ἐξῆρχε τοῦ ἔγματος καὶ διελέγετο πολλακίς πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκριτάς. Ὁ χορὸς εἶναι οἶονεὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ κοινοῦ ἀπέναντι τῶν ὑποκριτῶν παρκαλουθῶν παθητικῶς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πορείαν τῆς πράξεως. Ἐνῶ ὁ ἦρωσ ἐν τῇ ἀκαθέκτῳ αὐτοῦ ὀρμῇ συχνάκις ἄνευ συνειδήσεως φέρεται εἰς σειρὰν ἀμωστημάτων καὶ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, ὁ χορὸς καταπραΰνει τὰ πάθη τούτου διὰ σοφῶν συμβουλῶν καὶ παραμυθεῖται ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ὁ χορὸς ὑπερέχει κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐκδηλοῖ αἰσθητά καὶ δίδει συμβουλὰς, γυναῖκες καὶ γέροντες εἶναι ἐπιτήδαιοι, ἵνα ἀπαρτιζῶσι χορὸν, καὶ ἐκ τούτων συνήθως ἀπετελεῖτο, εἰ καὶ τὸ φύλον, ὡς καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ χοροῦ, ὑπηγόρευεν ἢ ὑπόθεσις τοῦ δράματος. Ἦτο δ' ἡ ὀρχησις τοῦ χοροῦ σεμνὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐκκλιετο ἐμμέλεια. Ἐνίοτε ὁ χορὸς διγρεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια, ἅτινα ἦδον τὰς τροφὰς καὶ ἀντιστροφὰς ἀμοιβαίως, τὴν δ' ἐπὶ φθὸν ὁμοῦ. Ἡ πρώτη τοῦ χοροῦ εἰσοδος ἐκαλεῖτο πάροδος, ἡ δ' ἀποχώρησις αὐτοῦ διαρκούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος (καὶ τοῦτο σπανιῶτατα συνέβαινε ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασι) μετὰστασις, ἡ δὲ δευτέρα

εἴσοδος ἐλέγετο ἐπιπάροδος καὶ ἡ ἀποχώρησις αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δράματος ἄφοδος.

Οἱ αὐλωδοὶ (μουσικοί), ὅπως διαφύγωσι τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν, ἐλάμβανον θέσιν ὀπισθεν τῆς θυμέλης, δηλ. ἐν τῷ ὑποσκηνίῳ.

Ἡ παράστασις τῶν δραμάτων ἦτο ἀγωνιστικὴ, ὅθεν ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ δράμα ἀγωνίζεσθαι ἢ δράμα καθιέναι. Μετεῖχον δὲ τοῦ ἀγῶνος συνήθως τρεῖς ποιηταί, ὧν ἕκαστος ὤφειλε νὰ παρῶν αἰάσῃ τέσσαρα δράματα (τετραλογίαν), τρεῖς δηλ. τραγωδίας καὶ ἓν σατυρικὸν δράμα. Ἐκάστη τούτων τῶν τραγωδιῶν ἐπὶ τοῦ Αἰσχύλου ἀπετέλει μὲν αὐτοτελές τι, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ ἀπετέλουσαν ὀργανικὸν τι ὅλον. Οὕτως ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ τῆς μόνης σφζομένης τριλογίας Ὀρεστείας ἡ Κλυταιμνήστρα φονεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Χοιφόροις, ὁ Ὀρέστης τιμωρεῖται τὴν ἀνδροκτόνον καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ταῖς Εὐμενίσις, ὁ μητραλοῖας δικάζεται ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀθροῦται. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς τρίτης τραγωδίας ἀποκαθίσταται ἡ ἡσυχία τῶν θεατῶν, οὗς κατεπράυνε τὸ προστιθέμενον σατυρικὸν δράμα καὶ παρεσκεύαζεν εἰς τὴν γενικὴν τῆς ἑορτῆς εὐθυμίαν. Ὁ Σοφοκλῆς δ' ὅμως ἔλυσε τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην τῶν τριῶν τραγωδιῶν ἐνότητα καὶ ἠγωνίζετο δράμα πρὸς δράμα, πάντοτε δ' ὅμως παρουσιάζων τρεῖς τραγωδίας καὶ τὸ σατυρικόν.

Ἡ κρίσις τῶν ἀγῶνων ἦτο ἀνατεθειμένη πέντε κριταῖς, οἵτινες τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκληροῦντο πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος, βραδύτερον δ' ὅμως τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐδόθη τῇ βουλῇ τῶν πεντακοσίων, ἧτις ὥριζε τοὺς κριτὰς ἐπιτυχέστερον διὰ ψήφου. Οἱ κριταὶ παρίσταντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων, μεθ' ἧν ἐβράβευον τὸν νικήσαντα. Εἰς τὴν κρίσιν δὲ τῶν κριτῶν ἐπέδρα πολὺ τὸ πλῆθος, ὅπερ συνήθως διὰ φωνῶν ἐξεδήλου τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ὑπὸ τῶν κριτῶν ἀπενέμουντο τρία βραβεῖα, πρωτεῖα, δευτερεῖα καὶ τριτεῖα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγωνιζομένων ποιητῶν καὶ τῶν τὰς δαπάνας καταβαλόντων χορηγῶν. Τὰ πρωτεῖα ἐδίδον τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ λάβῃ τις τὰ δευτερεῖα δὲν ἦτο παντελῶς ἄδοξον. Ὁ νικήσας ποιητὴς παρουσιάζετο εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἐστεφανοῦτο ὡς ἱερεὺς στέφανῳ ἐκ κισσοῦ καὶ ταινίαις ἐξ ἐρίου, ὁ δὲ χορηγὸς ἐλάμβανε στέφανον καὶ χρυσοῦν τρίποδα, ὅστις πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἐτίθετο

παρὰ τὴν καλουμένην ὄδον τῶν τριπόδων ἐπὶ μνημείου μεγαλοπρεπούς, ἐφ' οὗ ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, ἣτις ἔδωκε τὸν χορηγόν, τοῦ χορηγοῦ, τοῦ ποιητοῦ ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ πρώτου ὑποκριτοῦ ἢ πρωταγωνιστοῦ. Τοιοῦτον εἶναι τὸ διασωθὲν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους γενόμενον τῷ 355 π. Χ.

Ἐπειδὴ τὸ δράμα, ὡς εἴρηται, παρήχθη ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου καὶ ἦτα στοιχεῖον θρησκευτικῆς λατρείας, ἐδιδάσκετο οὐχὶ καθ' ἑκάστην, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Διονύσου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Τοιαῦτα δ' ἦσαν α' τὰ μικρὰ Διονύσια ἢ Διονύσια τὰ κατ' ἀγροῦς ἢ τὰ κατὰ δῆμους. Κατὰ ταῦτα τελούμενα ἐν μηνὶ Ποσειδεῶνι (Δεκεμβρίῳ) ἐδιδάσκοντο δράματα παλαιά, δηλ. πάλιν δεδιδαγμένα· β' τὰ Λύναια τελούμενα ἐν μηνὶ Γαμηλιῶνι (ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου) ἐν Λίμναις παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν ἣ ἔκειτο καὶ ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Διονύσου· γ' τὰ Ἄνθεστήρια τελούμενα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατὰ τὸν φερόνυμον μῆνα Ἄνθεστηριῶνα (περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου καὶ ἀρχὰς Μαρτίου). Ἡ πρώτη τούτων ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ὠνομάζετο Πιθοίγια, ἥτοι ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέφγον τοὺς πίθους τοῦ νέου οἴνου. Κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἱ δοῦλοι ἀφειδῶς οἶνον πίνοντες ἠδύναντο νὰ σκώψωσι τοὺς ἐαυτῶν κυρίους. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ἑορτῆς ἐκαλοῦντο εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως θύραζε Κᾶρες· οὐκ ἔτ' Ἄνθεστήρια. Ἡ δευτέρα ἡμέρα ἐλέγετο Χόες (Ἰφιγ. ἐν Ταυρ. Μιστρ. σ. 172) καὶ ἦτο ἡ ἱερωτάτη πασῶν καὶ ἡ τρίτη Χύτροι.

Ἐπεὶ πάσης ταύτας τὰς ἑορτὰς διακρίνονται δ' Διονύσια τὰ ἐν ἄστει ἢ Διονύσια τὰ ἀστικά ἢ Διονύσια τὰ μεγάλα. Ταῦτα ἐν μηνὶ Ἐλαφηβολιῶνι (ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου) τελούμενα διήρουν πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας. Κατὰ ταῦτα ἐδιδάσκοντο μόνον καινὰ δράματα καὶ χορηγοὶ ἦσαν μόνον πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐνῶ ἐν τοῖς Ληναίοις καὶ Ἄνθεστηριοῖς ἢ χορηγία ἐπετρέπετο καὶ τοῖς μετοίκους. Ὅμοίως δ' ὤφειλον οἱ χορηγοὶ νὰ προσλάβωσι χορευτὰς πολῖτας Ἀθηναίους, ἀλλῶς ἐζημιοῦντο χιλίαις δραχμαῖς δι' ἑκάστον ξένον χορευτὴν.

Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ θεαταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸ θέατρον δωρεάν, ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς δ' ὅμως λιθίνου θεάτρου δι' εἰσιτηρίου, ὅπερ παρὰ τοῦ

θεατροπώλου ἢ θεατρώνου ἀγοραζόμενον διαφόρως κατὰ τὰς θέσεις ἐτιμᾶτο. Αἱ καλλίωνες τῶν θέσεων ἐτιμῶντο δραχμῆς, αἱ δὲ χείρονες δύο ὀβολῶν. Ὁ θεατρώνης οὗτος ἐμισθοῦτο τὸ θέατρον παρὰ τῆς πολιτείας καὶ ὤφειλε νὰ φροντίζη περὶ τῆς καλῆς αὐτοῦ διατηρήσεως. Ἀπὸ δὲ τοῦ Περικλέους οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον τὸ θεωρικὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Βραδύτερον καταχρηστικῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπεξετάθη ἀνεξαιρέτως εἰς πάντας τοὺς Ἀθηναίους.

Εἰσοδὸν εἰς τὸ θέατρον μόνον οἱ δοῦλοι δὲν εἶχον, ἴσως δὲ καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τὰς κωμωδίας, ἀφ' ὧν ἡ αἰδώς ἀπέριγε τούλάχιστον τὰς ἐντίμους γυναῖκας, διότι κατὰ τὴν παράστασιν τῶν κωμωδιῶν αἰσχιστὰ ἐλέγοντο.

§ 7. Περὶ τῶν μερῶν τῆς τραγωδίας.

Ὁ Ἀριστοτέλης τὸν τέλειον τύπον τῆς τραγωδίας, οἷος ὑπῆρχεν ἐπὶ Σοφοκλέους, ὑπ' ὅφει ἔχων διήρει ταύτην εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν πρόλογον, τὸ χορικόν, τὸ ἐπεισόδιον καὶ τὴν ἐξοδον. Πρόλογος ὀνομάζεται τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τραγωδίας, ὅπερ προηγείται τῆς πρώτης εἰσοδοῦ τοῦ χοροῦ, ἤτοι τῆς παρόδου. Ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα, τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὰς λοιπὰς σχέσεις οἱ πρόλογοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους συνδέονται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ὡς οὐσιῶδες αὐτῆς μέρος. Οἱ τοῦ Εὐριπίδου δ' ὁμοῦς ἐκτὸς τοῦ τῆς Μηδείας καὶ Ἰφιγενείας δὲν συνδέονται παντελῶς.

Τὸ δὲ χορικόν ἀποτελεῖται ἐκ τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων. Πάροδος εἶναι τὸ πρῶτον ἄσμα, ὅπερ ἦδeto κατὰ τὴν πρώτην τοῦ χοροῦ εἰς τὴν ὀρχήστραν εἰσοδον. Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐποιεῖτο συνήθως ἐν ἀναπαιστικῇ μέτρῳ, ὅπερ ἀριθμεῖ εἰς πομπὰς ἢ πορείας. Ἄν δ' ὁμοῦς ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ γυναικῶν, αὐταὶ δὲν ἦδον ἀντὶ νὰ εἰσέρχωνται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅστις ἦτο οἰονεὶ στρατιωτικὸς καὶ ἐμβιχτήριος. Τούτου ἕνεκα τὸ μέτρον ἦτο διάφορον. Στασίμα δὲ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀδόμενα μεταξὺ τῶν μερικῶν ἐπεισοδιῶν τοῦ δράματος ἄσματα, ὅτε οὗτος ἐλάμβανε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν (στάσιν, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα) παρὰ τὴν ὀρχήστραν. Τοῦτο ὁ χορὸς ἦδεν οὐχὶ ἀκίνητος μένων, ἀλλ' ὀρχούμενος. Εἶναι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν στασίμων ἐν ἐκάστη τραγωδίᾳ διάφορος. Ταῦτα παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ συχνό-

τερον εύρισκόμενα ἔχουσι μείζονα περιοχὴν, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ σπανιώτερον, εἶναι οὐχὶ μεγάλα. Ὁ χορός, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς δημοσίας γνῶμης, ἐν τῷ στασίμῳ λέγει μὲν γενικὰς ἰδέας, ὅμως δ' αὐταὶ ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐγγύς ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ὡς τοῦτο πράττει π. χ. ὁ χορός τῶν Θηβαίων γερόντων ἐν τῷ πρώτῳ στασίμῳ τῆς Ἀντιγόνης. Ὅτε δηλ. οὗτος ἔμαθεν, ὅτι παρὰ τὸ κέλευσμα τοῦ ἀνάκτος ἔθαψέ τις τὸ πτώμα τοῦ Πολυνεϊκοῦς καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων, θαυμάζει τὸ πολυμήχανον καὶ ἐπινοητικὸν τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοῦας. Παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ δ' ὅμως ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων (Ἰφιγένεια καὶ Μήδεια) τὰ στασίμα ἦσαν ἐμβόλιμα, εἶχον δηλ. χαλαρὰν τὴν συνάφειαν πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ ἠδύνατο ὁ χορός νὰ εἴπῃ ταῦτα πάντοτε, ὅτε οἱ ὑποκριταὶ δὲν ἀπησχόλουν τοὺς θεατὰς. Αἱ κινήσεις τοῦ χοροῦ ἐν τοῖς στασίμοις ἦσαν ἀξιοπρεπεῖς καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸν σεμνὸν καὶ σπουδαῖον χαρακτῆρα τῶν ἰδεῶν, ὡς ἐξέφερον. Γούνατιον δὲ ἡ σπουδὴ καὶ ἀνησυχία τῆς παρόδου ἀπήτουν ζωηρότεραις χορικαῖς κινήσεις καὶ χειρονομίας.

Πρὸς δὲ ὁ χορός ἔδει ἐνίοτε καὶ μικρὰ χορικὰ ἄσματα, ὑπορχήματα, καθ' ἃ οὗτος ἐκδηλοῖ διὰ ζωηρᾶς ὀρχήσεως διάπυρον ἐνθουσιασμὸν καὶ μεγάλην ἠδονήν. Οὕτως ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους (στιχ. 1115) ὁ χορός ἄδων ὑπόρχημα ὀρχεῖται χαίρων, διότι ὁ Κρέων ἐσπευσμένως πορεύεται, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν ἡρώϊδα ἐκ τοῦ τάφου.

Ἐκτὸς δὲ τῶν χορικῶν αὐτῶν μελῶν παρόδου, στασίμου καὶ υπορχημάτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα λυρικά μέρη τοῦ δράματος ἐν τῷ διαλόγῳ. Τοιαῦτα δ' εἶναι α') τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἄσματα, ἄδόμενά μόνον ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ταῦτα δὲ ἢ εἶναι διηρημένα εἰς πλείοτερα ἐπὶ τῆς σκηνῆς πρόσωπα, ὡς ἀμοιβαῖα ἄσματα, ἢ ἄδονται ὑπ' ἑνὸς μόνου ὑποκριτοῦ καὶ λέγονται μονωδία. Αὐταὶ μονοστροφικαὶ οὖσαι ἐξεδήλουν μέγιστον πάθος καὶ ὑπεβηθῶντο συνθεστέρον ὑπ' αὐλοῦ, σπανιώτερον δὲ ὑπὸ λύρας. Ὁ Εὐριπίδης ἔχει πολλὰς τοιαύτας μονωδίας ἀρμοζούσας εἰς τὸ παθητικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. β') Οἱ κομμοί, θρηνητικὰ ἄσματα, ἅπερ οἱ ὑποκριταὶ μετὰ τοῦ χοροῦ ἄδουσιν. Διαφέρει δ' ὁ κομμὸς τοῦ στασίμου, καθ' ὅσον ταῦτο μὲν χωρίζει τὰ ἐπεισόδια ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐκδηλοῖ

τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐγείρονται ἐκ τῶν τελουμένων ἐν τῇ σκηνῇ, ἐκεῖνος δὲ ἐκφράζων συμπάθειαν πρὸς τὰς τύχαι καὶ πάθη τοῦ ἥρωος εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἶναι σπουδαῖον αὐτῆς μέρος.

Ἐπεισόδιον δὲ λέγεται τὸ μεταξὺ τῶν χορικῶν κείμενον, ὅ,τι δηλ. εἶναι μεταξὺ τῆς παρόδου καὶ τοῦ πρώτου στασίμου, εἶτα δὲ μεταξὺ τῶν μερικῶν στασίμων. Ἀπετέλουν λοιπὸν τὰ ἐπεισόδια τὸν διάλογον καὶ ἀνέπτυσον τὴν κυρίαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πρᾶξιν, κατεῖχον δέ, ὅτε τὸ δράμα τὴν τελείαν μορφήν ἔλαβε, τὴν πρωτεύουσαν ἐν αὐτῷ θέσιν. Ἐν τοῖς ἐπεισοδίοις οἱ ὑποκριταὶ μεταχειρίζονται ἢ πολλοὺς ἐπαλλήλους ἰαμβοὺς ἢ ἕκαστον πρόσωπον λέγει ἓνα μόνον ἰαμβον καὶ τοῦτο λέγεται στιχομυθία, ἐν ἣ ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος τῶν δρώντων προσώπων ἀπεικονίζεται. Ἐν τῇ στιχομυθίᾳ, ἢ ἰς εἶναι οἰονεῖ μονομαχία διὰ λόγων, διακρίνεται ὁ Σοφοκλῆς. Συχνάκις δ' εἰς στίχος τέμνεται εἰς δύο ἢ καὶ εἰς τρία πρόσωπα, ὅπερ λέγεται ἀντιλαβή, ἧς χρῆσις γίνεται ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ὅταν ὁ διάλογος προβῇ εἰς ζῶηρόν πάθος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τὸ πάθος ὑπάρχει ζῶηρότερον, παρὰ τούτῳ καὶ αἱ ἀντιλαβαὶ εἶναι πλείους.

Ἡ δὲ ἐξοδος, ἣτις εἶναι τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγωδίας, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου στασίμου. Ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Αἰσχύλου συνήθως ὑπάρχουσι κομμοί. Αἱ δὲ τραγωδίαὶ τοῦ Σοφοκλέους λήγουσιν εἰς τὴν ἀποχώρησιν τοῦ χοροῦ, ὅστις λέγει ὀλίγους μὲν στίχους, ἀλλὰ πλήρεις ἐννοίας καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἀρμόζοντας. Ὁ Εὐριπίδης κατὰ τοῦτο ἠκολούθησε τῷ Σοφοκλεῖ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ χοροῦ κατέστησαν σχεδὸν τυπικοὶ ἐπαναλαμβανόμενοι ἐν πολλαῖς τραγωδίαις.

§ 8. Περὶ δραματικῆς τέχνης.

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τὴν τραγωδίαν ὡς ἐξῆς: «ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἔχούσης, ἡδυσμένη λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν ταῖς μορφαῖς, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν». ἤτοι τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως ἠθικῆς

σοβαρᾶς, τελείας ¹⁾ και ἐχούσης τὸ προσῆκον μέγεθος, ἐν γλώσῃ ἐχούσῃ ῥυθμὸν και μέλος χωριστὰ εἰς τὰ μέρη αὐτῆς ²⁾, ἐκτελουμένη διὰ προσώπων δρώντων ἐπὶ τῆς σκηνῆς και οὐχὶ δι' ἀπλῆς ἀπαγγελίας (ὡς ἐν τῷ ἔπει) και διὰ τοῦ ἐλέου και φόβου ³⁾ ἐξαγνίζουσα (ἐν τῇ ψυχῇ τῶν θεατῶν) τὰ ἀμαρτήσαντα δρώντα πρόσωπα.

Κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦτον, ἐπειδὴ ἡ τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως, ἣν ὁ τραγικός πλάσσει κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον τούτου εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γενόμενα, ἀλλ' ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ πιθανὸν ἢ ἀναγκαῖον, τὸ πρῶτον και σπουδαιότατον, ὅπερ ἀπαιτεῖται ἐν τῇ τραγωδίᾳ, εἶναι ὁ μῦθος. Πρὸς δέ, ἐπειδὴ ἡ πράξις ἀπαιτεῖ δρώντα πρόσωπα, οἷς κατὰ τὰς προαιρέσεις αὐτῶν προσήκει εἰς ὀρισμένους χαρακτήρ, προκύπτει, ὅτι μετὰ τὸν μῦθον οὐσιῶδες μέρος τῆς τραγωδίας εἶναι τὸ ἦθος, ἧτοι οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων.

Γίνεται δὲ ἡ μίμησις ἐπὶ τῆς σκηνῆς διὰ λόγου ἡδυσμένου ῥυθμῷ και μέτρῳ. Διὸ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἐκτὸς τοῦ μῦθου και ἦθους ἧττον σπουδαῖα κατὰ ποιὸν μέρος τῆς τραγωδίας ἡ λέξις (γλῶσσα), ἡ διάνοια (ἐννοια), ἡ μελοποιία και ἡ ὄψις, δηλ. τὰ σκηνικά, ἅτινα εἶναι μὲν ψυχαγωγικά, ἀλλὰ πρὸς ταῦτα συμβάλλεται μᾶλλον ὁ σκευοποιὸς ἢ ὁ ποιητής.

Μῦθος. Οἱ τραγικοὶ ἠντλησαν τοὺς μῦθους αὐτῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ Ὀμήρου και τῶν κυκλικῶν ποιητῶν, μεταβαλόντες τούτους κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς δραματικῆς τέχνης. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων, τοῦ Θηβαϊκοῦ, τοῦ Ἀργοναυτικοῦ και τοῦ Τρωικοῦ προετίμων οὗτοι τὸν πρῶτον, διότι εἶναι μεστὸς ἐγκληματικῶν

1) Ἐχούσης δηλ. ἀρχὴν, μέσον και τέλος. 2) Ὁ ῥυθμὸς δηλ. ἐν τῷ διαλόγῳ, τὸ μέλος ἐν τοῖς χωρικοῖς. 3) *Ἄπαντα ἐν τοῖς θεαταῖς γεννῶνται. Ὁ ἥρωα ἀμαρτάνει οὐχὶ ἐκ μοχθηρίας και διεφθαρμένης ψυχῆς, ἀλλ' ἐκ πλάνης και τυφλώσεως ὑποκειμενικῆς πρᾶττει ἀκουσίως πράξεις οὐχὶ καλὰς και τιμωρεῖται. Ὁ δὲ θεατῆς ἐνθεν μὲν ἐλεοῖ τοῦτον, ὡς ἀνάξια πάσχοντα, ἐνθεν δὲ φοβεῖται μήποτε και αὐτὸς ἀνθρωπίνην πλάνην παθῶν εὐρεθῆ εἰς ὁμοίαν τῷ ἥρωι θέσιν. Οὕτως ὁ θεατῆς ἐξαγνίζει ἠθικῶς τὴν μεγάλην τοῦ ἥρωα ἀμαρτίαν διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ γενομένου ἐλέου και φόβου.*

πράξεων μεταξύ συγγενῶν, τοῦτο δὲ διεγείρει τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον παρὰ τοῖς θεαταῖς. Οὐχ ἤττον καὶ ἱστορικὰς ὑποθέσεις ἠδύναντο νὰ πραγματεύωνται οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ παριστῶντες αὐτάς, οἷαι ἠδύναντο νὰ γείνωσιν. Τοῦτο δ' ἐποίησαν ὁ Φρύνιχος καὶ ὁ Αἰσχύλος, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις τὰ Περσικά. Ἐνίοτε δὲ καίπερ μυθικὰς πραγματευόμενοι ὑποθέσεις οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ, ἐποιοῦν δ' ὅμως ὑπονοίας ἢ ἀναφορὰς πρὸς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ πολιτικὰ συμβάντα.

Οἱ μῦθοι εἶναι ἀπλοῖ ἢ πεπλεγμένοι, διότι καὶ αἱ πράξεις, ἐξ ὧν γίνονται αἱ μιμήσεις, εἶναι τοιαῦται. Καὶ ἀπλοῖ μὲν ὀνομάζονται οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρίσεως ἢ μεταβάσεως γίνεται, πεπλεγμένοι δέ, ἐν οἷς αὕτη συμβαίνει μετ' ἀναγνωρίσεως ἢ περιπετείας ἢ μετ' ἀμφοτέρων. Ὀνομάζεται δὲ *περιπέτεια* ἢ μεταβολὴ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων, αὕτη δὲ πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράννῳ». Ἐνταῦθα ἡ Ἰοκάστη θέλουσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τεταραγμένου συζύγου (διότι ὁ Τειρεσίᾳς ὠνόμασεν αὐτὸν φονεὰ τοῦ Λαίου) λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην, διότι καὶ τῷ Λαίῳ εἶχε δοθῆ χρησμός, καθ' ὃν οὗτος ἔμελλε νὰ φονευθῆ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅμως ὁ μὲν υἱὸς ἀπέθανεν ἐκτεθείς εἰς τὸ ὄρος, ὁ δὲ πατὴρ ἐφονεύθη ἐν τριπλαῖς ἀμαξιτοῖς. Ταῦτα δ' ὅμως ἀκούσας ὁ Οἰδίπους καὶ ἀναμνησθείς, ὅτι ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, δὲν ἀπέβαλε τὸν φόβον, ὅπερ ἐσκόπει ἡ Ἰοκάστη, ἀλλ' ἐκράτυνε τοῦτον· καὶ τοῦτο εἶναι *περιπέτεια*. Πρὸς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει καὶ δευτέρα *περιπέτεια*, διότι ἀγγελθέντος τῷ Οἰδίποδι, ὅτι θανόντος τοῦ Πολύβου οἱ Κορίνθιοι ἀνέκηρξαν αὐτὸν βασιλέα καὶ τοῦ ἀγγέλου προσθέσιντος, ἔπως ἄρῃ τὸν φόβον αὐτοῦ *μὴ τῇ μητρὶ μιγῆ*, ὅτι οὔτε τοῦ Πολύβου οὔτε τῆς Μερόπης υἱὸς εἶναι, διότι αὐτὸς ἐδωρήσατο αὐτὸν τοῖς ἐν Κορίνθῳ βασιλεῦσιν, ἐπῆλθε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Οἰδίπους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἔτι μᾶλλον φοβεῖται. *Ἀναγνώρισις* δ' ὀνομάζεται ἢ μεταβολὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἢ πρὸς φίλιαν ἢ πρὸς ἐχθραν. Οὕτως ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ μνημονευθέντι δράματι ἀναγνώρισας, ὅτι ἐφόνευσε τὸν πατέρα καὶ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν μητέρα, γίνονται ἐχθρὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐξορύσσει τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐκ τῶν

πραγμάτων παραγομένη είναι ἡ καλλίστη καὶ διαφέρει τῆς διὰ σημείων, ἥτις εἶναι ἄτεχνος, διότι δὲν γίνεται διὰ τῆς τέχνης τοῦ ποιητοῦ, ὅπως ἐν τῇ πρώτῃ, ἔνθα ὁ θεράπων τοῦ Λαίου ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ μύθου ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τῷ Κορινθίῳ ποιμένι τὸν Οἰδίποδα, ὅτε ἦτο βρέφος. Καλλίστη δ' ἀναγνώρισις εἶναι ἡ μετὰ περιπετειῶν συνδεομένη, ὡς ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράνῳ» συμβαίνει. Διὰ τῶν περιπετειῶν δὲ καὶ ἀναγνώρισεων ὁ τραγικὸς ποιητὴς ψυχαγωγεῖ καὶ ἐπιχέει ζῶν ἐῖς τὸν μῦθον τοῦ δράματος, ἥτις ἔπαυξάνει διὰ τῆς καλουμένης τραγικῆς εἰρωνείας. Πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης ὁ τραγικὸς ποιητὴς ποιεῖται τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος ταιαύτην, ὥστε ὁ θεατὴς γινώσκει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐνῶ ἀγνωστοὶ ταύτην τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας. Οὕτως ἐν τῇ «Ἠλέκτρᾳ» τοῦ Σοφοκλέους ὁ θεατὴς γινώσκει ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ δράματος, ὅτι ὁ Ὀρέστης κατελθὼν πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅπως ἀγγεῖλῃ τῷ Αἰγίσθῳ καὶ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἡ μὲν ἄστοργος μήτηρ χαίρει, ἡ δὲ Ἠλέκτρα θρηνεῖ τὸν θανόντα ἀδελφόν. Ὁ θεατὴς δ' ὁμοῦ γινώσκει τάληθες καὶ οἶονεῖ διὰ νεύματος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξαγάγῃ τῆς δεινῆς ἀπάτης τὰ δρῶντα πρόσωπα.

Πρὸς δ' ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας πρέπει νὰ πλέκῃται τεχνηέντως, ὥστε τὰ μέρη νὰ συνδέωνται οὕτως, ὥστε ἡ ὅλη τραγικὴ πράξις ν' ἀποτελῇ ὀργανικόν τι ὅλον. Ἐπομένως πρέπει ἐν τῇ τραγωδίᾳ νὰ ὑπάρχῃ ἐνότης ὑποθέσεως αὐστηρότερον μάλιστα ἢ ἐν τῷ ἔπει, ἔνθα ἡ ἐνότης χαλαροῦται παρεμβαλλομένων πολλῶν μακρῶν ἐπεισοδίων. Ἡ δὲ ἐνότης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐν τῷ δράματι ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ δράματι δὲν ὑπῆρχον παύσεις, ὡς ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ, ἔνθα τῆς αὐλαίας καταπιπτούσης δύναται νὰ γείνη ἡ διασκευὴ τῆς σκηνῆς καὶ ἐπομένως ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τόπου. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ τούναντι ἡ σκηνὴ ἔμενεν ἀνοικτὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως, τὰς δὲ παύσεις ἐπλήρου ὁ χορός, ὅστις διαρκῶς ἔμενεν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γείνη ἀλλαγὴ τοῦ τόπου. Διὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ λόγους τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ὑποθέσεως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὸ μῆκος μιᾶς ἡμέρας. Ὅπως δὲποτε δ' ὁμοῦ ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν ἦτο αὐστηρά, ὡς ἡ τῆς ὑποθέσεως, καὶ πολλάκις βλέπομεν ἐν τοῖς

ἀρχαίους δράμασιν αὐτὴν παραβαينوμένην, ὡς ἐν ταῖς «Εὐμένισι» τοῦ Αἰσχύλου ἢ σκηνῇ κατ' ἀρχὰς ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, εἶτα δὲ ἐν Ἀκροπόλει, μεταξύ δὲ τῶν δύο τούτων τμημάτων παρεμπίπτει χρόνος τις, διὸ ἐνταῦθα οὔτε τοῦ τόπου οὔτε τοῦ χρόνου ἡ ἐνότης τηρεῖται. Ὁμοίως δ' ἐν τῷ «Αἴαντι» τοῦ Σοφοκλέους γίνεται μετάθεσις τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἡ ἐνότης τοῦ χρόνου τηρεῖται.

Πλέκεται δ' ὁ μῦθος μέχρι τοῦ σημείου, ἔνθα ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία χωρεῖ εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον καὶ εἶτα γίνεται μεταβολὴ καταστάσεως. Ὑπάρχει δηλ. καὶ ἐν τῷ δράματι, ὡς καὶ ἐν τῷ ἔπει, *δέσις* καὶ *λύσις*, ὡς ἐν τῇ «Μηδείᾳ» τοῦ Εὐριπίδου ἡ δέσις παρατείνεται μέχρι τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἐπιτυγχάνει αὐτὴ παρὰ τοῦ Κρέοντος, ὅπως μείνῃ μίαν ἡμέραν ἐν Κορίνθῳ. Ἐντεῦθεν δ' ἀρχεται ἡ λύσις μέχρι τέλους.

Τὴν δευτέραν μετὰ τὸν μῦθον θέσιν κατέχει τὸ *ἦθος*, ὅπερ εἶναι αἱ τῶν δρώντων προσώπων προαιρέσεις. Πρέπει δὲ τὸ *ἦθος* τοῦ ἥρωος νὰ εἶναι α') *χρηστόν*: εἶναι δὲ τοιοῦτον, ἂν ὁ σκοπὸς τῆς πράξεως αὐτοῦ εἶναι ἠθικός, ἔρχεται δ' ὁμοίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἄλλα ἠθικά καθήκοντα καὶ οὕτως ἀμαρτάνει. Φαύλους χαρακτήρας δὲν πρέπει νὰ ἔχη ἡ τραγωδία· β') *ἀρμόττον*, ὅταν οἱ λόγοι, ὡς ἐκφράσεις τῶν στοχασμῶν καὶ φρονημάτων, ἀρμόζωσιν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ λαλοῦντος· γ') *ὁμοιον* δηλ. φυσικόν. Ἡ ὁμοιότης δ' αὕτη εἶναι διττή, τὸ μὲν ἀναφερομένη εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸν χρόνον, ἐξ οὗ ἔχει ληφθῆ ἡ ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας¹), τὸ δὲ εἰς τὸν χρόνον τῶν θεατῶν, δι' οὗς ἔχει ἡ τραγωδία ποιηθῆ. Αὕτη δ' εἶναι σπουδαιότερα τῆς πρώτης (ἱστορικῆς), ἐπειδὴ κινεῖ εἰς ἔλεον καὶ φόβον τοὺς θεατὰς· δ) *ὁμαλόν*, δηλ. ἀμετάβλητον. Ἄν δὲ ἀνωμαλία τις ἐν τῷ ἦθει τῶν δρώντων προσώπων ὑπάρχῃ, αὕτη πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανόν²).

Τὸ *ἦθος* δ' ὄλων τῶν προσώπων τῆς τραγωδίας δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ποιότητα, ἀλλ' ὑπὲρ ὅλα τὰ πρόσωπα πρέπει νὰ διαπρέπη ἐν

¹) π. χ. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Αἴαντος ἔχει ληφθῆ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, διὸ ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ φροντίσῃ, ὥστε ἡ περιγραφή τοῦ χαρακτήρος νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν τοῦ Ὀμήρου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ὁ ἥρωος.

²) Ἀνωμαλον χαρακτήρα ἔχει ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη ἐν τῇ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλέους.

κατὰ τὸ ἦθος, ὅπερ εἶναι ὁ ἥρωρ τοῦ δράματος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ εἶναι καὶ γυνή, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ ὑπερέχη κατὰ τὸ ἦθος οὐ μόνον τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ὑπερτέρα κατὰ τοῦτο καὶ τῆς Ἰσμήνης καὶ τοῦ Κρέοντος. Ἄν δύο πρόσωπα ἐν τῷ αὐτῷ δράματι ἐξαίρωνται, τοῦτο γίνεται πρὸς βλάβην τοῦ ὅλου δράματος, διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα.

Γλῶσσα καὶ μέτρον ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Ἡ γλῶσσα τῆς τραγωδίας ἀκριβῶς εἰπεῖν δὲν ὀρίζεται, ἀλλ' ὅμως δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν τοῖς διαλόγοις ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ διάλεκτος ἀπέχουσα πολὺ τῆς γλώσσης τοῦ καθημερινοῦ βίου, διότι τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰδεῶδες τῆς τραγωδίας ἀπέφευγε τὸ κοινὸν ἰδίωμα καὶ ἀπῆτει ἀρμόζουσαν ἐκλογὴν τῶν λέξεων. Διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως προετίμων Δωρικοὺς καὶ Αἰωλικοὺς τύπους, ὅτινες διὰ τὴν εὐφωνίαν ἢ ξενοπρεπῆ ἤχον ἐφαίνοντο αἰρετώτεροι. Ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ἐπικρατεῖ ἡ Δωρικὴ διάλεκτος παραληφθεῖσα ἐκ τῆς χορικῆς λυρικῆς καὶ ἀνάλογος οὔσα τῷ σεμνῷ καὶ μεγαλοπρεπεῖ αὐτῶν χαρακτήρι.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, καθ' οὓς τὸ δράμα λυρικὸν ὄν εἶχεν ἦθος σταυρικόν, τὸ σύνηθερ μέτρον ἦτο τροχαϊκὸν τετράμετρον, ὅπερ ἤρμοζε τῇ ταχείᾳ τῶν σατύρων κινήσει. Αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις αὐτοῦ δράμασιν ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ μέτρου τούτου, ὡς δεικνύουσιν οἱ Πέρσαι (στ. 155—175 καὶ 215—248). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὅτε τὸ δραματικὸν αὐτοτελεὲς ἀνεδείχθη, ἐκράτησεν ἐν τῷ διαλόγῳ ὁ ἰαμβικὸς τρίμετρορ, τοῦ δὲ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου χρῆσιρ γίνεται ἐνίοτε ἐκεῖ, ἔθθα οἱ ἔνοιαι καὶ τὰ αἰσθήματα γοργώτερον καὶ παθητικώτερον ἐκφέρονται (Εὐριπίδ. Φοιν. στ. 588· Ὀρεστ. 728—806). Ἐν δὲ τοῖς λυρικοῖς μέρεσι τῆς τραγωδίας οἱ ποιηταὶ ἔχουσι μεγάλην ποικιλίαν μετρικῶν σχημάτων, ἣν παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαιότερων λυρικῶν ποιητῶν Πινδάρου καὶ Σιμωνίδου.

§ 9. Ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας.

Ὁ ἀριθμὸρ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν ἦτο πολὺ μέγας, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου τούτου πλήθους διαπρέπουσι τρεῖρ, ὡρ τὰ μάλιστα ἔκκριτοι, ὁ Αἰσχύλορ ὁ Σοφοκλῆρ καὶ ὁ Εὐριπίδορ καὶ τούτων μόνον ἔχομεν πλήρειρ τραγωδίας.

Αίσχύλος.

Αίσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐλευσίῃ, ὀνομάζεται δ' ὄμως Ἀθηναῖος, διότι κατ'ἕκει ἐν τῷ ἄστει, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Ἀττικῆς δραματικοὶ ποιηταί. Οὗτος εἶχε τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε στενάς σχέσεις πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος καὶ τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια, ἅπερ, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ, μεγάλως ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐπέδρασαν. Γεννηθεὶς ὁ Αἰσχύλος τῷ 525 π. Χ. ἐτελεύτησε τῷ 456. Οἱ χρόνοι δ' οὗτοι εἶναι ἐποχή, καθ' ἣν ἔζησαν μεγάλοι διάνοιαι, οἷαι ἦσαν ἡ τοῦ Πινδάρου καὶ Σιμωνίδου, καὶ ἐτελέσθησαν ἱστορικὰ γεγονότα κοσμοϊστορικῆς σημασίας, ὧν αὐτοπροσώπως μετέσχεν ὁ ὑψηλόφρων ποιητής. Οὕτω καταγωγή καὶ θρησκευτικαὶ πρὸς τὰ Ἐλευσίνα σχέσεις, ἀριστοκρατικὴ παιδεία καὶ πλήρεις δόξης ἔθνη ἀγῶνες συνέρρευσαν, ὅπως διαπλάσῃσι τὸ εὐγενές, εὐσεβές καὶ ὑψηλὸν τοῦ ποιητοῦ ἦθος.

Ὁ πρῶμος πρὸς τὴν πόλιν αὐτοῦ οἶστρος φαίνεται ἐκ τοῦ λεγομένου ὅτι, μεираκίον ὧν καὶ τὰς σταφυλὰς τοῦ πατρὸς ἐν τῷ ἀγρῷ φυλάσσω, ἐπετάχθη ὑπὸ τοῦ Διονύσου ἐπιστάντος κατ' ὄναρ, ὅπως ποιῇ τραγωδίας. Οὕτω λοιπὸν πολὺ νέος ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ποίησιν ἠγωνίσαστο τὸ πρῶτον ἐν τοῖς τραγικοῖς ἀγῶσι τῷ 500 π. Χ. πρὸς τὸν Πρατίναν τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων, ἀλλὰ δὲν ἐνίκησεν. Ἐνίκησε δ' ὄμως δέκα ἔτη βραδύτερον ἐν Μαραθῶνι ἄλλην νίκην πολλῷ σπουδαιοτέραν ταύτης, ἐνθα γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ θαρέως τρωθεὶς ἔσφασε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα κινδυνεύουσαν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἐνδοξῶς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κυναίγειρος καὶ ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ ὁ ἀδελφὸς Ἀμεινίας ἠρίστευσεν. Πρὸς δὲ ὁ ποιητής ἠγωνίσαστο ἐν Ἀρτεμισίῳ, Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς. Ἐκ τῶν μεγάλων τούτων ἐθνικῶν γεγονότων καὶ ἐκ τοῦ ἐξαρθέντος φρονήματος τῶν Ἑλλήνων ὁ ποιητής ἤντησε τὴν ἥρωικὴν ἐκείνην μεγαλοπρέπειαν, ἣτις κοσμεῖ τὰς τραγωδίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἥρωικοῦ φρονήματος ταύτης τῆς περιόδου. Ἐνεκα τούτου ἐφ' ὅσον ἐν Ἀθήναις ἐκράτουν οἱ Μαραθωνομάχοι τὸ δραματικὸν κῦρος τοῦ Αἰσχύλου ἦτο ἀπρόσβλητον, τρισκαίδεκάκις δὲ τῶν πρωτείων ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔτυχεν. Μετὰ ταῦτα δ' ὄμως αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν καὶ ὁ Αἰ-

σχύλος ἀγωνισάμενος τῷ 469 π. Χ. πρὸς τὸν Σοφοκλέα διὰ τῆς Οἰδιποδίας αὐτοῦ ἠττήθη, ἀγωνοδίκου ὄντος τοῦ εἰς τὴν νέαν γενεάν τοῦ Σοφοκλέους ἀνήκοντος Κίμωνος μετὰ τῶν συστρατήγων αὐτῷ. Εἶτα ὁ ποιητὴς εἶτε βαρέως φέρων τὴν ἤτταν εἶτε δι' οἰανδῆποτε ἄλλην αἰτίαν ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀρέστεια, δι' ἧς ἐνίκησεν, ἐδιδάχθη τῷ 458 π. Χ., πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅθεν πάλιν ἀνεχώρησε καὶ ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας, ἔνθα ἐτελεύτησε κατὰ παράδοξον τρόπον φονευθεὶς ὑπὸ χελώνης καταρριφθείσης ὑπ' αἵτου. Ἐν Γέλα ἀνηγέρθη αὐτῷ τάφος μεγαλοπρεπῆς, ἐφ' οὗ ἐχάραξαν τότε τὸ ἐπίγραμμα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιητοῦ συντεθέν·

Δίσχυλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τότε κεύθει
μνήμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας·
ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Ὁ Δίσχυλος προήγαγε μεγάλως τὴν τραγωδίαν, διότι τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε καὶ κύριον μέρος τὸν διάλογον κατέστησεν, ἀντιθετικῶς πρὸς τὸν χορόν, ὅστις πρὸ αὐτοῦ τὸ κύριον μέρος ἦτο. Πρὸς δὲ εἰς τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν τοῦ Θέσπιδος προσέθηκε καὶ δεύτερον. Ὅτε δὲ ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγε καὶ τὸν τρίτον ὑποκριτὴν παρέλαβε καὶ οὗτος τοῦτον ἐν ταῖς κατόπιν τραγωδίαις αὐτοῦ. Ἐτι δὲ εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται πολλαὶ τῆς σκηνῆς βελτιώσεις. Ὁ κόθορνος, αἱ χειρίδες, τὰ σύρματα καὶ πᾶν ὅ,τι τὰ δρῶντα πρόσωπα ὑπερφυσικώτερα καθίστα αὐτοῦ ἐφεύρεις ἦτο. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα τελειωτῆς τῆς τραγωδίας καὶ πατήρ αὐτῆς θεωρεῖται.

Αἱ τραγωδίαὶ τοῦ Δίσχυλου δὲν ἔχουσι τὴν τεχνικὴν τοῦ Σοφοκλέους πλοκὴν τοῦ μύθου στερούμεναι περιπετειῶν, ἀναγνωρίσεων, ἀντιθέσεων χαρακτήρων καὶ τῆς ἄλλης τεχνικῆς, ἧτις ἀπαντᾶ παρ' ἐκείνῳ. Ἡ οἰκονομία τοῦ μύθου παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή. Ἐχουσι δ' ὁμοίως αἱ τραγωδίαὶ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν, μεγαλοπρέπειαν καὶ ἠθικὸν σθένος. Ἐν γένει δ' αὗται ἐκφράζουσι τὸ μεγαλόφρον, ἠθικὸν καὶ εὐσεβὲς τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων. Ἀπαντα τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας, θεοὶ καὶ ἥρωες, ἄγγελοι καὶ κήρυκες ἔχουσιν ὑψηλοὺς καὶ ὑπερανθρώπους χαρακτήρας, εἰσὶν ἐν τῇ φαντα-

σία τοῦ ποιητοῦ οἶονεὶ Μαραθωνομάχοι. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ταπεινά πρόσωπα ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς ἥρωας ὑψηλὸν ἦθος περιέβαλλε, δὲν ἐπετύγχανεν ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ, ὡς ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἀπέδιδε τούτοις τὸν προσήκοντα χαρακτήρα.

Ὁ Αἰσχύλος θηρεύει τὴν συμμετρίαν τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἰδέας καὶ ἔχει ἐπινοητικὴν δύναμιν πρὸς κατασκευὴν νέων ἰσχυρῶν λέξεων. Οὐδεὶς τραγικὸς τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης. Ἀγαπᾷ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις, τὰς πεπυργωμένας φράσεις, τὰς τολμηρὰς μεταφορὰς καὶ τὰς φανταστικὰς εἰκόνας. Δι' ὧν δὲ τούτων, ἅτινα οὐχὶ παρ' ἄλλων ἔλαβεν, ἀλλ' αὐτὸς ἐδημιούργησε, προσπαθεῖ ν' ἀπομακρύνηται τοῦ κοινοῦ καὶ συνηθούς τρόπου τοῦ λέγειν. Αἱ τολμηραὶ αὐτοῦ ἐκφράσεις, εἰκόνες καὶ παραβολαὶ ἔχουσι τι τὸ ἀλλόκοτον. Διὰ τοῦτο ἀπαντῶσι συχνάκις παρ' αὐτῷ τὰ ὀξύμωρα, ἀντιθέσεις, ἀποσιωπήσεις, ἀνακόλουθα καὶ ἀσύνδετα, ὁ δὲ λόγος ἔχει τι τὸ δύσληπτον, ὅπερ ἐπαυξάνεται διὰ τῆς προσθήκης Δωρικῶν καὶ Αἰολικῶν τύπων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀγαπᾷ τὴν βραχυλογίαν, ἀλλὰ τὴν εὐρείαν περιγραφὴν, ὡς οἱ ἐπικοὶ ποιηταί, ἔχει πολλοὺς πλεονασμοὺς καὶ ταυτολογίας καὶ τὴν σύνταξιν παρατακτικὴν.

Τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον ὁ Αἰσχύλος μεταχειρίζεται ὀγκωδέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, οὐ μόνον διότι ἀναμιγνύει σπονδείους ἀλλὰ καὶ διότι τὸ νόημα μετὰ τοῦ μέτρου καταλήγει. Οὕτως οἶονεὶ οἱ στίχοι φαίνονται διακεκριμένοι καθ' ἓνα. Ἐν δὲ τοῖς λυρικοῖς μέρεσιν ὁ Αἰσχύλος κατ' ἐξοχὴν διαπρέπει, διότι ἔχει τὰ ὑψηλὰ καὶ ὀγκῶδες μετὰ μεγάλης ποικιλίας λυρικῶν σχημάτων.

§ 10. Αἱ σωζόμεναι τοῦ Αἰσχύλου τραγωδίαι.

Αἱ τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου κέκτηνται μεγάλην σπουδαιότητα οὐ μόνον διὰ τὴν τελειότητα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἀπεικονίζουσι τὰς ἰδέας, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο οἱ μαχηταί τοῦ Μαραθῶνος. Ἄλλ' ὅμως ἐκ τῶν ἐνεγῆκοντα δραμάτων αὐτοῦ, ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι ἦσαν σατυρικά, μόνον ἑπτὰ τραγωδίαι μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν.

α. *Οἱ Πέρσαι.* Τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἱστορικὸν δρᾶμα, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων περιήλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὸ ἀρχαιότατον τῶν περιωθέντων δραμάτων. Ἦτο δὲ τὸ μέσον δρᾶμα τριλογίας, ἧτις

ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν τριῶν δραμάτων *Φινέως*, *Περσῶν* καὶ *Γλαύκου τοῦ Πορτίου*, οἷς εἶπετο καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Προμηθεὺς ὁ Πυρκαεὺς*. Ἐδιδάχθη δὲ τῷ 472 π. Χ. καὶ ἔτυχε τοῦ ἄθλου. Ἡ σκηνὴ τούτου ὑπόκειται ἐν Σούσοις παρὰ τὸν τάφον τοῦ Δαρείου. Ἐν ἀρχῇ προλογίζει χερὸς ἐξ εὐγενῶν γερόντων τῆς Περσίας συνιστάμενος. Οὗτος θεωρεῖ ἐπικίνδυνον τὴν στρατείαν τοῦ Ξέρξου καὶ φοβεῖται διὰ τὴν ἔκβασιν αὐτῆς (στ. 1—135). Τοὺς λόγους τῶν γερόντων ἐπιτείνει τὸ ὄνειρον τῆς Ἀτόσσης τῆς μητρὸς τοῦ Ξέρξου (στ. 136 καὶ ἐξῆς). Τὸ φοβερὸν ὄνειρον ἀκούσας ὁ χορὸς συμβουλεύει τῇ βασιλομήτορι, ὅπως διὰ θυσιῶν ἰκετεύσῃ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν σκιάν τοῦ Δαρείου, ἵνα ἀποσοθήσῃ τὸν κίνδυνον. Ἐν τούτῳ ἔρχεται ἄγγελος ἐξ Ἑλλάδος, ὅστις κομίζει τὴν εἰδησιν τῆς ἥττης τῶν Περσῶν (στ. 226—) καὶ ἀφηγεῖται τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, τὸν ὄλεθρον τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἄτιμον τοῦ στρατοῦ υποχώρησιν. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Ἀτοσσα ἀπέρχεται, ὁ δὲ χορὸς οἰκτῖρει τὸν γενόμενον ὄλεθρον καὶ φοβεῖται περὶ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς (στ. 505—). Εἶτα ὁ χορὸς καὶ ἡ Ἀτοσσα ἀνακαλοῦνται διὰ θυσιῶν, χορῶν καὶ ὕμνων εἰς τὸ φῶς τὸν Δαρεῖον, ὅστις ἐπιφανεῖς (στ. 635) καὶ παρὰ τῆς συζύγου τὸν ὄλεθρον τοῦ στρατοῦ μαθὼν προλέγει τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἥτταν τοῦ ὑπολειφθέντος στρατοῦ (στ. 765) καὶ ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τοῦ ὄλεθρου τῇ γαμφυρώσει τοῦ Ἑλλησπόντου, ἧτις ἐγένετο παρὰ τὴν βούλησιν τῶν θεῶν καὶ τῷ ἐμπρησμῷ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν. Εἶτα ἡ σκιά τοῦ Δαρείου ἐξαφανίζεται καὶ ὁ χορὸς ὕμνει τὴν δύναμιν, ἣν οὕτως εἶχε ζῶν (στ. 804). Ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ θανόντος Δαρείου ποιεῖ ὁ ἄφρων υἱὸς Ξέρξης, ὅστις ἐπανάρχεται βράχῃ ἀντὶ πορφύρας ἐνδεδυμένος καὶ δι' ἀνάνδρων φωνῶν θρηγεῖ τὴν αἰσχρὰν αὐτοῦ ἥτταν (στ. 861). Τὸ τέλος τοῦ δράματος ἀποτελεῖ μακρὸς κομμὸς, ἐν ᾧ ὁ ἥττηθεις βασιλεὺς ἐρωτᾶται περὶ τῶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἀπολεσθέντων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν.

Θυμειώδης ἰδέα τῆς ὅλης τραγωδίας εἶναι αἱ προωρισμέναι ἡδὴ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νῆκαι τοῦ πολιτιστικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Ταῦτος παρουσιάζει ὁ ποιητὴς ὡς θεῖαν τιμωρίαν τῶν Περσῶν διὰ τὰ οὐχὶ κατ' ἀνθρώπινον φρονήματα τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν.

6'. *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας.* Τὸ δράμα τοῦτο διδαχθὲν τῷ 468 π. Χ.

ἦν ἡ τρίτη τραγωδία τῆς τριλογίας «Οἰδιπόδεια», δι' ἧς, ἐχούσης καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα ἢ *Sphragis*, ἐνίκησεν ὁ ποιητὴς ἐν δραματικῇ ἀγῶνι πρὸς τὸν Ἀριστίαν τὸν υἱὸν τοῦ Πρατίνα καὶ Πολυφράδμονα τὸν υἱὸν τοῦ Χοιρίλου. Ἦρω; τῆς τραγωδίας εἶναι ὁ Ἐτεοκλῆς, ὃν εὗρισκ' ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου παρεσκευασμένον. Ἐνῶ δ' οὗτος προτρέπει τοὺς πολίτας εἰς τὸ καθῆκον (στ. 1—38), ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις εἰκονίζει φοβερὰν τὴν ὄρμην τῶν πολεμίων (στ. 381). Εἶτα μετὰ εὐχὴν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπέρχεται ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ἔρχεται χορὸς ἐκ Θηβαϊδῶν παρθένων (στ. 78), αἵτινες καταληφθεῖσαι ὑπὸ φόβου εὐχονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἄλλ' ὁ ἐπανεληθὼν Ἐτεοκλῆς κακίζει τὰς Θηβαΐδας, διότι διὰ τῆς δειλίας αὐτῶν ἀφαιροῦσι τὸ θάρρος τῶν πολιτῶν (στ. 216). Εἶτα ἀπέρχεται ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ἐπανερχεται πάλιν μετὰ τοῦ ἀγγέλου (στ. 342), ὅστις ἀγγέλλει πῶς ὁ κληρὸς ἔταξεν ἕκαστον τῶν ἐπτὰ στρατηγῶν καθ' ἑκάστης πύλης τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα ὁ Ἐτεοκλῆς ζητῶν, ὅπως κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Πολυνείκου ταχθῆ (στ. 639), παρακαλεῖται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων, ὅπως μὴ προβῆ εἰς ἀγῶνα πρὸς ἀδελφόν. Ἀλλὰ μάτην, διότι μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν εἶδησιν, ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐφόνευσαν ἀλλήλους καὶ ἡ πόλις ἐσώθη διὰ λαμπρᾶς νίκης (στ. 743). Τὰ πτώματα τῶν ἀμοιβαίᾳ χειρὶ φονευθέντων ἀδελφῶν κομίζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, εἴθ' ἢ Ἀντιγόνη καὶ ἢ Ἰσμήνη θρηνοῦσι τοὺς ἀδελφοὺς (στ. 885) καὶ ἀνευρίσκουσι τὴν ἀκατάσχετον τῶν Ἐρινύων δύναμιν. Τὸ ἔγκλημα τοῦ Λαῖου διήκει μέχρι τρίτης γενεᾶς. Ἐν τέλει τῶν προβούλων τῶν Θηβῶν κηρυζάντων, ὅπως τὸ τοῦ Πολυνείκου πτώμα ἄταφον μείνῃ (στ. 929), ἄτε κατὰ τῆς πατρίδος στρατευσαμένου, ἢ Ἀντιγόνη διακηρύσσει, ὅτι δὲν θέλει ὑπακούσει τῷ κηρύγματι (στ. 950). Τελευταῖον ὁ χορὸς διαιρεῖται εἰς δύο ἡμιχορία ἔχοντα ἀντίθετον γνώμην ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ πτώματος τοῦ Πολυνείκου.

Ἡ θεμελιῖος ἰδέα τῆς ὅλης τριλογίας συνισταμένη καὶ ἐκ τῶν δραμάτων *Λαῖου* καὶ *Οἰδιπόδος* ἦτο ἡ δύναμις τῆς προγοικῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς πατρικῆς κατάρας, ἥτις τὸ ὅλον γένος ἠφάνισεν.

γ'. *Ἰκέτιδες*. Τὸ δράμα τοῦτο ἀνήκε τῇ τριλογίᾳ, ἥτις, *Σακαὶς* ὀνομαζομένη, περιεῖχε τοὺς *Αἰγυπτίους*, τὰς *Ἰκέτιδας*, τὰς *Σακαΐδας* καὶ ὡς σατυρικὸν δράμα τὴν *Ἀμυμώνην*. Ἐν τῇ σφζομένῃ

τραγωδία αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ ἔρχονται ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἄργος μετὰ τοῦ γέροντος αὐτῶν πατρὸς *ἰκέτιδες* φεύγουσαι τὴν δίωξιν τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου, ὅπως *συζευχθῶσιν* αὐτάς. Ἐπὶ τῶν βωμῶν τῆς πόλεως καθίσας ὁ χορὸς τῶν ἰκετίδων ἀναπτύσσει τὴν αἰτίαν τῆς ἰκεσίας (στ. 61—151) καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ ἐλθόντος βασιλέως τοῦ Ἄργου Πελασγοῦ προστασίαν, ἣν οὗτος καίπερ φοβούμενος τὸν ἐπαπειλούμενον πόλεμον ὑπόσχεται νὰ παράσχη κατ' ἀπόφασιν μάλιστα τοῦ δήμου (στ. 151—479). Ἐνῶ δ' αἱ ἰκέτιδες εὐγνωμονοῦσαι εὐχονται πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς Ἄργείοις, ὁ Δαναὸς διορᾷ πλοῖον τῶν Αἰγυπτίων καταπλέον καὶ αἱ θυγατέρες τούτου φοβοῦνται (στ. 635). Κῆρυξ ἐκ τοῦ πλοίου ἀποβάς ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ βίαν ἐκ τῶν βωμῶν τὰς ἰκέτιδας (στ. 750), ἀλλ' ὁ Πελασγὸς διώκει τὸν βίαιον κήρυκα. Οὗτος δ' ἀπερχόμενος κηρύσσει πόλεμον τοῖς Ἄργείοις (στ. 841). Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ τὸ κύριον δὲν εἶναι ὁ διάλογος, ἀλλ' ὁ χορὸς, τοῦτο δὲ ὑποδεικνύει ἀρχαιότεραν περίοδον τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης.

Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ *κολάζεται ἡ κοινωικὴ βαρβαρότης τῶν Αἰγυπτίων*, ἥτις *ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ φιλόξενα τῶν Ἑλλήνων* αἰσθήματα. Ἡ κόλασις ἐπήρχετο βαρυτέρα ἐν τῇ ἐπομένῃ τραγωδίᾳ, διότι ἅπαντες οἱ βίαιοι νυμφιοὶ ἐφονεύθησαν πλὴν τοῦ Λυγκέως.

δ' *Ὁ Προμηθεὺς δεσμώτης*. Τὸ δράμα τοῦτο κατεῖχε τὴν μέσσην θέσιν τῆς τριλογίας, ἥς τὸ πρῶτον δράμα ἦτο *Προμηθεὺς πυρφόρος* καὶ τὸ τρίτον *Προμηθεὺς λυόμενος*. Ἐν τῇ σφζομένη δευτέρᾳ τραγωδίᾳ ὁ Τιτάν προσηλοῦται τῇ διαταγῇ τοῦ Διὸς διὰ τὴν κλοπὴν τοῦ πυρὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ Καυκάσου. Ἐνταῦθα ἀποτελεῖ τὸν λόγον [πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐπικαλεῖται ταύτην μάρτυρα, ὅτι θεὸς ὢν πάσχει ἄδικα παρὰ θεῶν (στ. 1—88)]. Τὸ πρῶτον ἔρχεται ὁ χορὸς Ὀκεανίδων παραμυθούμενος τῷ πάσχοντι, εἶτα δι' ἐμφανίζεται ὁ γέρον Ὀκεανὸς πειρώμενος, ὅπως τὸν Τιτᾶνα διαλλάξῃ πρὸς τὸν Δία. Ὁ Προμηθεὺς ὁμῶς ἀντλῶν ἰσχυρὰν θέλησιν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς νέους θεοὺς καὶ τῶν εὐεργεσιῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ Ὀκεανοῦ, ὅστις ἀπέρχεται (στ. 88—486). Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσμώτην ποιεῖ ἡ διὰ τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν Δία παραφρονήσασα καὶ περιπλανωμένη Ἰώ. Ταύτη προειπῶν ὁ δεσμώτης πολλὰς ἐτι περι-

πλανήσεις και τὴν παρὰ τὸν Νεῖλον ἐκ ταύτης γένεσιν τοῦ Ἐπάφου, ὅστις ἔσται βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, μαντεύεται τῇ πλανωμένη τῇ κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Διός. Ὁ δὲ χορὸς παρακινεῖ τοῦτον, ὅπως θωπεύῃ τὸν κρατοῦντα (στ. 908). Ὁ Τιτὰν δὲν πείθεται καὶ μετ' ὀλίγον κερανοῦται ὑπὸ τοῦ Διός, ἀλλὰ καὶ κερανοῦμενος δὲν παύεται λέγων, ὅτι ἄδικα πάσχει.

Τὸν μῦθον συνεπλήρου ἢ τρίτη τραγωδία, ἐν ἣ γίνεται διαλλαγή διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Προμηθέως καὶ ἀνέρχεται οὗτος εἰς τὸ φῶς.

Τῆς τριλογίας ἡ ἄρχουσα ἰδέα εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδέαι ἀγούσιν εἰς μαρτύριον, καθ' οὗ οἱ εὐεργεταὶ ταύτης πρέπει ν' ἀντιτάσσωσιν ἥρωικὴν ἀρτίστασιν.

ε'. *Ἀγαμέμνων*. Δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ τραγικοῦ (458 π. Χ.) ἐδιδάχθη ἡ τὸ βραβεῖον λαβοῦσα τριλογία *Ὀρέστεια*. Ἡ τριλογία αὕτη συνίστατο ἐκ τῶν διασωθέντων δραμάτων *Ἀγαμέμνωνος*, *Χοηφόρων* καὶ *Εὐμενίδων* καὶ ἐκ τοῦ σατυρικοῦ, ὡς τετάρτου δράματος, *Πρωτέως*, ὅπερ ἀπώλετο. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ α' *Ἀγαμέμνωνος* ἀγγέλλεται τῇ Κλυταιμνήστρᾳ ἡ ἄλωσις τῆς Τροίας, ἥτις μεταπέμπεται τοὺς γέροντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται, καὶ τούτοις λέγει τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Τροίας (στ. 1—276). Ὁ χορὸς χαίρει ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ κῆρυξ Ταλθύβιος ἀφηγούμενος τὰ ναυάγια τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἀγαμέμνωνος, ὅστις ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἐπὶ ἀπήνης, ἣ ἀκολουθεῖ ἑτέρα φέρουσα τὰ λάφυρα καὶ τὴν Κασσάνδραν. Ὁ Ἀγαμέμνων εἰκονίζεται ὡς εὐσεβῆς καὶ ἀποκρούει προσφερομένας ὑπὸ τῆς πανούργου γυναικὸς θείας τιμάς (στ. 277—900). Ὁ Ἀγαμέμνων εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἡ δὲ Κασσάνδρα προμαντευομένη τὸν ἑαυτῆς καὶ Ἀγαμέμνωνος θάνατον προλέγει τῷ χορῷ τὸ μέλλον νὰ γείνη (στ. 1056) καὶ εἰσπηδᾷ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως ἐν πλήρει συνειδήσει φονευθῇ. Ὁ Ἀγαμέμνων φονεύεται, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα ἐξελθοῦσα φαίνεται θριαμβεύουσα. Αὕτη ἐξονειδιζομένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ λέγει, ὅτι ἔλαβε δίκην τοῦ ἀδίκου θανάτου τῆς θυγατρὸς Ἴφιγενείας (στ. 1342). Τὸ αὐτὸ σοφιστεῦται καὶ ὁ μιάστωρ Δίγισθος λέγων, ὅτι ἔλαβε δίκην τῶν ἀδικιῶν τοῦ Ἀτρέως πρὸς τὸν Θυέστην τὸν πατέρα αὐτοῦ. (στ. 1584).

ς'. *Χοηφόροι*. Τῆς δευτέρας ταύτης τραγωδίας ἡ σκηνὴ ὑπό-

κειται παρά τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος ἔρχεται ὁ Ὅρεστης μετὰ τοῦ Πυλάδου τιμωρὸς τοῦ φόνου τοῦ πατρὸς καὶ προσφέρει τὴν ἑαυτοῦ κόμην τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Ἐκεῖ βλέπει Τρωάδας θεραπαινίδας σταλείσας ὑπὸ τῆς Κλυταιμνήστρας, ταραχθείσης ὑπ' ὄνειρου, ὅπως προσφέρωσι χοὰς τῷ ὑπ' αὐτῆς φονευθέντι ἀνδρὶ πρὸς ἐξιλέωσιν. Αἱ χοηφόροι αὗται Τρωάδες ἀποτελοῦσι τὸν χορόν. Ἐπὶ τοῦ τάφου ἔρχεται καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἥλέκτρα καὶ γίνεται ὁ ἀγνωρισμὸς αὐτῆς μετὰ τοῦ Ὅρεστου (στ. 1—211). Μετὰ τοῦτο ὁ Ὅρεστης ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὡς ἄγγελος δῆθεν τοῦ θανάτου τοῦ παρὰ τῷ Στροφίῳ δαιτυμένου Ὅρεστου (στ. 649) καὶ εὖρων τὸν Αἰγισθον φωνεῖει τοῦτον (στ. 868) καὶ εἶτα τὴν μητέρα Κλυταιμνήστραν (στ. 928). Ἄλλ' αἱ φοβεραὶ Ἐρινύες καταδιώκουσιν αὐτὸν καὶ ὑπὸ μανίας κατεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον (στ. 1046—59).

Ζ. *Εὐμενίδες*. Ἐκ Δελφῶν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Ἑρμοῦ πέμπεται ὁ Ὅρεστης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, καθ' ὃν χρόνον αἱ Ἐρινύες ἐκάθευδον, εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (στ. 1—88). Ἄλλ' αἱ Ἐρινύες ἀφυπνισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ εἰδώλου τῆς Κλυταιμνήστρας καταδιώκουσι τὸν μητραλοῖαν (στ. 88—179). Ἐνταῦθα προεδρευούσης τῆς Ἀθηνῶν δικάζει ὁ Ἄρειος Πάγος. Τὸν ὑπόδικον διώκουσι μὲν αἱ Ἐρινύες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς, ὑπερασπίζει δ' ὁ Ἀπόλλων. Ἐν ἰσοψηφίᾳ τῶν δικαστῶν ἡ Ἀθηνᾶ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὴν αἰωνίαν συνείδησιν τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ψηφίζεται ὑπὲρ τοῦ ὑποδίκου (στ. 180—738). Ὁ Ὅρεστης ἀπολυθεὶς ὁμολογεῖ αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην τῇ θεᾷ καὶ ὑπισχνεῖται συμμαχίαν τοῦ Ἄργους μετὰ τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος (στ. 757—). Αἱ Ἐρινύες ὑποχωροῦσι καὶ μεταβάλλονται εἰς Εὐμενίδας, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς τραγωδίας.

Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης, ἣτις εἶναι τὸ κάλλιστον μνημεῖον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν σπουδῶν τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης, ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς προδήλως σκοπεῖ, ὅπως δεῖξῃ τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦ Ἄρειου Πάγου εἶναι ἀρχαιστατον καθίδρυμα, ὅτι ἐν τούτῳ ἐδικασαν οἱ θεοὶ καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι ἄξιον πολλοῦ σεβασμοῦ. Ἐπραξε δὲ τοῦτο ὁ ποιητὴς, διότι ὁ Πε-

ρικλής διὰ τοῦ Ἐφιάλτου ἀφείλεν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου τούτου τὰς πλείστας κρίσεις.

6'

§ 11. Σοφοκλῆς.

Ὁ Σοφοκλῆς ἦν υἱὸς Σοφίλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Κολωνῶ τῷ Ἰππεῖω τῷ 495 π. Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐργαστάσιον ἔχων, ἐν ᾧ δούλοι πρὸς κατασκευὴν μαχαιρῶν εἰργάζοντο, ἦν πλούσιος, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῆς εὐπορίας καὶ ἀνατροφῆς, ἣν ἔδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ὁ Σοφοκλῆς διδάσκαλον ἐν τῇ μουσικῇ καὶ ὀρχηστικῇ ἔσχε τὸν ἐπιφανέστατον μουσικὸν *Λάμπρον* καὶ φαίνεται, ὅτι καλῶς ταῦτα ἐδιδάχθη, διότι μετὰ τὴν ἐν Σιλαμῖνι νίκην ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος καὶ ἐνεκα τοῦ σωματικοῦ κάλλους καὶ ἐνεκα τῆς μουσικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας ἐχόρευσε γυμνὸς καὶ ἀηλιμμένος ὡς ἡγεμῶν τοῦ χοροῦ περὶ τὸ τρίπαιον. Ὁ ποιητὴς ὡς τραγικὸς παρουσιάσθη τὸ πρῶτον τῷ 468 π. Χ. διὰ τοῦ ἀπολεσθέντος δράματος «Τριπτολέμου», Ἐλευσινίου ἥρωος, καὶ ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον διδάσκοντα τὴν *Οἰδιπόδειαν*. Ἡ νίκη αὕτη κατὰ τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου τῆς δραματικῆς τέχνης κατέστησε τὸν Σοφοκλέα περιφανῆ καὶ ἀγαπητόν. Καὶ οὗτος δ' ἠγάπα τοὺς Ἀθηναίους, διότι, εἰ καὶ προσεκαλεῖτο ὑπὸ ξένων ἡγεμόνων, οὐδέποτε μετέβη παρ' αὐτοῖς, ὡς ἐποιοῦν ἄλλοι ποιηταί, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐκ στοργῆς πρὸς τὴν πόλιν ἔμεινεν ἐν τῷ ἄστει. Ὁ Σοφοκλῆς ἐν εὐδοκίμῳ τῆς Ἀντιγόνης διδασκαλίᾳ τὰ ἄριστα ἀξιώματα περὶ τῆς ὀρθῆς πολιτείας δούς ἐγένετο *ἑλληνοταμίης* καὶ στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμιακὸν πόλεμον. Οὕτως ἐγένετο συστράτηγος τῷ Περικλεῖ, οὗ φίλος πολιτικὸς ἦτο, ἀνήκων, ὡς πάνυ ὀλίγοι ποιηταί, τοῖς δημοκρατικοῖς. Οὕτως ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔμεινεν ἀπαθὴς θεατῆς πρὸς τὰ πολιτικὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ μετεῖχε τούτων μετρίως, ὡς οἱ χρηστοὶ πολῖται Ἀθηναῖοι. Ὁ ποιητὴς ἔχων χαρακτῆρα φαιδρὸν καὶ γλυκὺν καὶ διακείμενος πρὸς πάντας προσηνῶς καὶ δὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους αὐτοῦ Αἰσχύλον καὶ Εὐριπίδην ἦτο προσφιλὴς τοῖς πᾶσιν. Τὸν θάνατον τοῦ Εὐριπίδου ὁ ποιητὴς μαθὼν αὐτὸς μὲν προσῆλθεν εἰς τὸν *πρόαγωνα* ἔχων ἱμά-

τιον φαιόν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς εἰσήγαγεν ἀστεφανώτους.

Ὁ ἰδιωτικὸς δ' ὅμως βίος τοῦ ποιητοῦ δὲν ἦτο αἴθριος, διότι πλὴν ἄλλων, ἕνεκα στοργῆς, ἦν ἐδείκνυε μείζονα πρὸς τὸν Σοφοκλέα ἢ πρὸς τὸν υἱὸν Ἰοφῶντα, οὗτος ἐκ φθόνου ἤγειρε *δικὴν παρανομίας*, δηλ. ἐνεκάλει τῷ πατρὶ πρὸ τῶν φρατόρων ὡς ὑπὸ γήρωσ παραφρονοῦντι καὶ ἀνικάνῳ εἰς διεύθυνσιν τοῦ οἴκου. Ἄλλ' ὁ ὑβρίζομενος πατὴρ ἀναγνοὺς ἐν χορικῶν ἄσμα τοῦ *Οιδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ* ἀπέσεισε τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, ὅστις συνέβη τῷ 405 π. Χ., καθ' ὃν χρόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπολιόρκουν τὰς Ἀθήνας, διάφορος παραδίδεται. Οἱ μὲν παραδίδουσιν ὅτι ἀπέθανε λαβὼν εἰς τὸ στόμα βᾶγα σταφυλῆς ἔτι ὀμφακίζουσαν ¹⁾, οἱ δὲ ὅτι ἐτελεύτησεν ἐκ χαρᾶς νίκης ἐν τραγικῷ ἄγωνι.

Ὁ Σοφοκλῆς πολλὰ ἐκαινοτόμησεν ἐν τῇ τραγωδίᾳ, διότι, ὡς εἶδομεν, πρῶτος μὲν εἰσήγαγε τὸν δρᾶμα πρὸς δρᾶμα ἄγωνα, πρῶτος δὲ δι' ἰσχυροφωνίαν δὲν ἐδίδασκεν ὁ ἴδιος, ὡς πρωταγωνιστής, καθὼς ἐκπαλαι συνήθεια ἦτο. Πρὸς δὲ τὸν χορὸν ἐκ δώδεκα εἰς δέκα καὶ πέντε χορευτὰς ἠύξησε καὶ τὸν τρίτον ὑποκριτὴν εἰσήγαγεν. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦτο προσφιλεῖς οὐ μόνον τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς καὶ ποιηταῖς, οἷος ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης, ἀλλὰ καὶ ταῖς φιλοσόφοις, οἷος ὁ Πλάτων. Δι' αὐτοῦ ἡ τραγικὴ τέχνη προήχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα, ἕνεκεν δὲ τούτου ὑπεκλήθη *τραγικός*. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἤντησεν. Φέρεται δ' ὅτι ἐν τοῖς δραματικοῖς ἄγωνισιν οὐδέποτε ἔλαβε τὰ τριτεῖα, συχνάκις δ' ὅμως τὰ δευτερεῖα, τὰ δὲ πρωτεῖα εἰκοσάκις ἢ κατ' ἄλλους εἰκοσιτετράκις.

Ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ ποιήσει τῶν τραγωδιῶν ἔχει τὸν *μέσον χαρακτήρα*, ὅστις εἶναι συνήθως ὁ τελειότατος. Ἐν ᾧ παρ' Ἀίσχύλῳ μὲν ἐπικρατεῖ ἡ φαντασία, ἐπομένως τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπεράνθρωπον, ὁ *ὑψηλὸς χαρακτήρ*, παρ' Εὐριπίδῃ δὲ ὁ νοῦς, ἐπομένως τὸ πραγματικὸν ἐν ταπεινῷ χαρακτήρι, ὁ *ταπεινὸς χαρακτήρ*, παρὰ Σοφοκλεῖ ὑπάρχει τελεία ἰσορροπία τῆς φαντασίας καὶ τοῦ νοῦ, ὁ *μέσος χαρακτήρ*. Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἥρωες τῶν δραμάτων αὐτοῦ

1) Ἐσθιέσθης, γηραιὸς Σοφοκλεῖς, ἕνθος ἀοιδῶν
εἰνωπὸν Βάχχον βότρυν ἐρεπτόμενος.

είναι οὔτε ὑπερφυσικά ὄντα, ὡς οἱ τοῦ Δίσχυλου, οὔτε πραγματικά ὄντα, ἔχοντα ταπεινούς καὶ εὐτελεῖς χαρακτήρας, ἀλλὰ πρόσωπα τοῦ πραγματικοῦ μὲν κόσμου, ἀνυψωθέντα δ' ὁμως εἰς ἰδεῶδες ἠθικὸν κάλλος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σοφοκλῆς τὰ πρόσωπα ἐποίει, ὅποια ἐπρεπεὶ νὰ εἶναι.

Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου παρ' αὐτῷ δὲν εἶναι ἀπλῆ, ὡς παρ' Δίσχυλῳ, ἀλλὰ πλήρης περιπετειῶν, ἀντιθέτων χαρακτήρων, γεγονότων καὶ καταστάσεων, ἅτινα, ἐπειδὴ ὁ μῦθος ἀναπτύσσεται ἐν ἐνὶ μόνῳ δράματι, ἔχουσι ταχύτητα καὶ ζωηρότητα ἐπιτεινομένην ἔτι μᾶλλον, διότι ὁ μῦθος περιπλέκεται οὕτως, ὥστε ἀποτελεῖ ὄργανικὸν ὅλον, ἐν ᾧ ἐκάστη πρᾶξις ἀναγκαίως διαδέχεται τὴν ἐτέραν καὶ ἡ λύσις ἐπέρχεται φυσικῆ καὶ ἀβίαστος. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτων συνεβάλετο ἡ ἔξοχος ἰκανότης τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν ἠθοποιίαν, ἧς πολλάκις ἐπιτυγχάνει καὶ δι' ἐνὸς ἡμιστιχίου¹⁾ Διότι ἄριστος ψυχολόγος ὢν γινώσκει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ἐκλέγων πράξεις ἀρμοδίας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐχούσας ἐπομένως γενικὸν καὶ αἰώνιον κῦρος περιγράφει τὰ τῶν δρώντων προσώπων πάθη καὶ ἐνεργείας μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ ἀληθείας, ὥστε ἕκαστος ἀνθρώπος ἀνευρίσκει ἐν αὐτοῖς τὴν ἴδιαν φύσιν καὶ τὰ ἴδια παθήματα.

Συμφώνως δὲ τῇ μεσότητι καὶ σωφροσύνῃ ἣτις χαρακτηρίζει τὸν Σοφοκλέα, ἔχει φέρει οὗτος εἰς ἀρμονίαν καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τοῦ δράματος, τὸν διάλογον καὶ τὸν χορὸν. Αὐξήσας τὸν διάλογον δὲν ἐξέβαλε τὸν χορὸν ἐκ τῆς κυρίας πράξεως, ὡς τοῦτο ἐποίησεν ὁ Εὐριπίδης καταστήσας τοῦτον πάρεργον, οὐδὲ ἔχει παραστήσει τοῦτον ὡς δρῶν καὶ πάσχον πρόσωπον, ὡς ὁ Δίσχυλος, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο ὁ χορὸς εἶναι δευτερεῦον πρόσωπον, εἰς δηλ. τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον τοῦ ὄλου. Τὰ ἄσματα τοῦ Σοφοκλέους δὲν ἔχουσι τὴν πληθὺν τῶν αἰσθημάτων, τὸ βάρος τῶν ἰδεῶν, τὴν τόλμην καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν εἰκόνων καὶ φράσεων, οὐδὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμικῶν σχημάτων, καθ' ἃ διακρίνονται τὰ χορικά τοῦ Δίσχυλου. Ἄλλ'

¹⁾ Οὗτοι συνέχθητι ἀλλὰ συμφιλίῃτ ἔφον ('Αντιγ. 323).

Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει τὴν ἀγαθὴν γυναικίαν φύσιν.

ἡμῶς ἐπὶ τῶν ἁσμάτων τούτου ἐπανθεῖ χάρις τῶν χρόνων τοῦ Περι-
κλέους καὶ ἀφαρπάζει τὴν καρδίαν τῶν θεατῶν τὸ γλαφυρὸν καὶ
φθιδικόν.

Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Σοφοκλῆς κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀντι-
θέσεων, τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς ῥητορικῆς τοῦ
Εὐριπίδου γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σοφοκλῆς μεταχειρίζεται τὴν
γλῶσσαν κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν, αὕτη ἔχει πολλὰς
βαθμίδας καὶ γίνεται ποικίλη. Ἐν τῇ Ἀντιγόῃ, φέρ' εἰπεῖν, ἄλλως
λέγει ἢ ἥρωϊς Ἀντιγόνη, ἄλλως ὁ Κρέων καὶ ἄλλως ὁ φύλαξ.
Τοῦτο οὔτε ὁ Εὐριπίδης κατώρθωσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ὑπολεί-
πονται τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὴν ἠθοποιαν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε μὲν
λέξεις καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων ποιητῶν καὶ διαλέκτων, ἀλλὰ τὸ πλεῖ-
στον ἐκ τῆς Ἀτθίδος. Ἐν τῇ συντάξει ἀγαπᾷ, ὡς πάντες οἱ Ἀτ-
τικοί, τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς συντάξεως, εἰ καὶ τὸ
ἀγαπητὸν τῷ Αἰσχύλῳ ἀνακόλουθον δὲν ἀπαντᾷ παρ' αὐτῷ συχνάκις.

§ 12. Αἰσφζόμεναι τοῦ Σοφοκλέους τραγωδίαι.

Ἐκ τῶν ἑκατὸν τριάκοντα ἢ κατ' ἄλλους ἑκατὸν εἴκοσι δραμά-
των τοῦ Σοφοκλέους διεσώθησαν ἡμῖν ἑπτὰ τοιαῦτα.

α' *Αἴας*. Ἐν τῷ *Αἴαντι* προλογίζει ἡ Ἀθηναῖα ἀποτεينوμένη πρὸς
τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις μανθάνει παρὰ ταύτης τὰ συμβάντα. Ἡ Παλλὰς
καλεῖ τὸν μαινόμενον ἐξω τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐξῆλθε φέρων μάλιστα
ἐν ταῖς χερσίν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τραγωδία *Αἴας μαστιγοφόρος* ὠνομάσθη.
Εἶτα Σαλαμῖνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς, ἔρχονται
πρὸ τῆς στέγης τοῦ ἥρωος (στ. 134) καὶ παρὰ τῆς Τεκμήσεως μαν-
θάνουσι περὶ τῆς μανίας τοῦ ἡγεμόνος (στ. 284) αὕτη παρὰ τούτων
μανθάνει ὅτι τὰ σφαγέντα κτήνη ἦσαν Ἑλληνικά. Ὁ δὲ μανεὶς
ἔμφρων γενόμενος εἶναι ἀπαραμύθητος, διότι δεινὸς δειχθεὶς πρὸς
δειλὰ ζῶα χλευάζεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν (στ. 348—) καὶ διανοεῖται,
ὅπως αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Τέκμησσα ὁμῶς ἰκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως μὴ
θανῶν καταστήτῃ αἰτὴν καὶ τὸν υἱὸν δοῦλον (στ. 499). Ὁ ἥρωϊς
ζητήσας, ὅπως ἴδῃ τὸν υἱὸν Εὐρυσάκη, ἀποτείνει τούτῳ προσαχθέντι
λόγους ἀμφιβόλους, ἐξ ὧν ὁμῶς ὁ χορὸς εἰκάζει αὐτοκτονίαν. Ὁ ἥρωϊς
ὑποκρινόμενος μεταμέλειαν ἀπέρχεται (στ. 646), ὅπως ἐξευμένισθαι
δῆθεν τὴν μῆνιν τῆς Παλλάδος, ἐξαπατήσας οὕτω τοὺς ναῦτας καὶ τὴν

γυναῖκα. Οἱ Σαλαμῖνοι χαίρουσιν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἄγγελος ἀγγέλλει, ὅτι κατὰ τὸν Κάλχαντα ὁ Αἴας ἐμελλε νὰ ζήσῃ, ἂν κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐσφίζετο (στ. 750). Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Τέκμησσα παρακαλεῖ τὸν χορόν, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν Αἴαντα, καὶ ὁ χορὸς ἐξέρχεται τῆς ὀρχήστρας, ὁ δ' ἦρωα αὐτοκτονεῖ πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν (στ. 866) καὶ τὸ πτώμα αὐτοῦ εὐρίσκει ἡ Τέκμησσα. Μετὰ τοῦτο ὁ Τεῦκρος ἐλθὼν (στ. 874) καὶ τὴν ἑαυτοῦ τύχην οἰκτίρας ἐτοιμάζεται νὰ θάψῃ τὸν θανόντα. Ἐμποδίζεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅστις εἶναι πλήρης ὀργῆς διὰ τὴν ἀπειθειαν τοῦ Τεῦκρου (στ. 1225), δειναὶ δ' ὕβρεις κατ' ἀλλήλων ἀνταλλάσσονται. Ἄλλ' ἐλθὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ θανὼν μετὰ τὸν Ἀχιλλεῖα ἦτο ὁ ἀριστος τῶν Ἀχαιῶν (στ. 1339). Οὕτω πείθει τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως μὴ κωλύσῃ τὴν ταφὴν, διότι δὲν ἀτιμάζει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς νόμους.

Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας ταύτης εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς τιμῆς τοῦ Αἴαντος, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ὁμολογίας τοῦ Ὀδυσσεως, ὅτι ὁ Αἴας μετὰ τὸν Ἀχιλλεῖα ἦτο ὁ ἀριστος τῶν Ἀχαιῶν.

β'. Ἀντιγόνη. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἠρωὶς τοῦ δράματος ἀγγέλλει τῇ ἀδελφῇ Ἰσμήνῃ, ὅτι ὁ Κρέων ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνεϊκοῦ μελεῖται ἄταφον (στ. 26) καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς, ὅπως θάψῃ τοῦτον. Ἄλλ' ἡ Ἰσμήνη ἀσθενὲς τὸ ἦθος ἔχουσα ἀποτρέπει καὶ τὴν ἀδελφήν, ὅπως ἀντιστῇ εἰς πρόσταγμα τυράννου (στ. 29). Εἶτα οἱ γέροντες τῶν Θεβῶν (στ. 100), ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται, προσαγορεύοντες τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χαίρουσιν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως. Τούτοις ὁ Κρέων ἀγγέλλων τὴν εἰς τὸν θρόνον κατ' ἀγχιστείαν ἀνάβασιν αὐτοῦ προστίθισιν, ὅτι ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνεϊκοῦ ἄταφον μελεῖται. Ἄλλ' ὁ φύλαξ ἐλθὼν ἀγγέλλει τὴν ὑπ' ἀγνώστων ταφὴν τοῦ πτώματος (στ. 223) καὶ ὁ Κρέων ἀπειλεῖ θάνατον τοῖς φύλαξιν, ἂν μὴ εὐρεθῇ ὁ θάψας. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐξύμνησιν τοῦ ἐπινοητικοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας (στ. 332) ὁ φύλαξ ἄγει ἐν θριάμβῳ τὴν Ἀντιγόνην ὡς παραβάτιδα τοῦ κηρύγματος (στ. 407), ἥτις μετὰ τόλμης ὁμολογεῖ τὴν παράβασιν προτιμῶσα τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ ἀνθρώπινου (στ. 540). Ὁ Κρέων ἐν τούτῳ ἀποφασίζει θάνατον κατὰ τῆς Ἀντιγόνης, ἡ δ' Ἰσμήνη θέλει νὰ συναποθάνῃ τῇ ἀδελφῇ παρουσιαζομένη ὡς συνε-

γάτις καὶ ὁ χορὸς μακαρίζει ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν δυστυχημάτων (στ. 582). Μετὰ τὸ τέλος τοῦ χορικοῦ ἄσματος ἐξεληθὼν ὁ Αἴμων (στ. 635) πειράται, ὅπως μαλάξῃ τὸν πατέρα καὶ σῶσῃ τὴν μνηστήν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει τούτου καὶ ἡ ἥρωϊς ἀπάγεται εἰς τὸν θάνατον θρηνοῦσα, ὅτι ἄγαμος καὶ ἀνυμέναιος θηήσκει (στ. 806). Μετὰ τοῦτο ὁ μάντις Τειρεσίας ἐλθὼν (στ. 988) ἀγγέλλει τὴν ὄργην τῶν θεῶν καὶ συμβουλεύει τῷ Κρέοντι, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ. Ἄλ' ὁ Κρέων ὀργισθεὶς ὑβρίζει ἅπαξ τὸ γένος τῶν μάντεων καὶ ἀναγκάζει τὸν Τειρεσίαν, ὅπως μαντεύσῃ τῷ ὑβριστῇ μεγάλας τοῦ οἴκου συμφοράς (στ. 1078). Ὁ Κρέων μετανοεῖ (στ. 1108) καὶ θάπτει τὸν νεκρὸν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ σῶσῃ τὴν Ἀντιγόνην, διότι αὕτη εἶχεν αὐτοκτονήσει. Ταύτην ὁ μνηστήρ Αἴμων εὐρὼν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ (στ. 1283). Τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ μαθοῦσα ἡ Εὐρυδίκη αὐτοκτονεῖ (στ. 1283), καὶ αὕτη καὶ τὸ πτώμα αὐτῆς ἄγεται πρὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις εὐχεται ν' ἀποθάνῃ (στ. 1328).

Ἡ κυρία ἰδέα τοῦ δράματος τούτου εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ φυσικοῦ ἢ θελοῦ δικαίου πρὸς τὸ θετὸν καὶ ἡ κατάδειξις, ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ὑπέρτερον τούτου.

γ'. Οἰδίπους τύραννος. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ δράματος νέοι ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἔχουσι καταθέσει ἱκετηρίους κλάδους ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν κειμένων πρὸ τῶν ἀνακτόρων. Ἐκ τούτων ἐξεληθὼν ὁ Οἰδίπους μανθάνει παρὰ τοῦ ἱερέως, ὅτι λοιμὸς τὴν πόλιν ἀφανίζει, ὁ δ' ἡγεμὼν ἀποκρίνεται, ὅτι πρὸς τοῦτο ἔχει πέμψει τὸν Κρέοντα εἰς Δελφούς, ὅπως μάθῃ τὸ πρακτέον. Οὗτος ἐκ τοῦ χρηστηρίου ἐπανελθὼν ἀγγέλλει (στ. 96), ὅτι ὁ θεὸς κελεύει, ἵνα ἐκδιωχθῇ ὁ φονεὺς τοῦ Λατοῦ ἐκ τῆς πόλεως. Πρέπει λοιπὸν νὰ εὕρῃ τοῦτον καὶ ἐπὶ τοῦτο μεταπέμπεται τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς. Οὗτοι δ' ἐν τάχει ἐλθόντες (στ. 151), συμβουλεύουσιν αὐτῷ, ὅπως καλέσῃ τὸν Τειρεσίαν (στ. 290). Ὁ Τειρεσίας ἐλθὼν ἀρνεῖται φειδόμενος τοῦ ἀνακτος νὰ ὀνομάσῃ τὸν φονέα. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους ὀργισθεὶς ὑβρίζει τὸν μάντιν, ὅστις ἀγανακτήσας λέγει τὸν Οἰδίποδα φονέα τοῦ Λατοῦ (στ. 451). Ὁ Οἰδίπους ἐκλαθὼν τοὺς λόγους τοῦ Τειρεσίου ὡς εἰσήγησιν τοῦ Κρέοντος θέλοντος νὰ γείνη τύραννος (στ. 532) ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς καὶ ἀπειλεῖ τούτῳ θάνατον. Ἡ Ἰοκάστη καθυσχάζουσα τοῦτον λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην,

ὅς μαρτυρεῖ ὁ τῷ Λαίῳ δοθείς χρησμός, καθ' ὃν ἐμελλε νὰ φονευθῆ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, ἐνῶ οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ληστῶν ἐν τριπλαῖς ἀμαρτιαῖς (στ. 830). Ἄλλ' ἐκ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Οἰδίπους ἀναγνώριζει, ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν Λαῖον. Ἐνταῦθα ἡ περιπέτεια διεγείρει τὴν ἐκπληξιν τοῦ θεατοῦ. Τὸν φόνον τοῦ Λαίου εἶδεν ὁ σωθεὶς ἐκ τῶν ἀκολούθων, ὅστις νῦν μετακαλεῖται ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἔνθα διάγει. Τότε ἔρχεται ἄγγελος (στ. 940) ἐκ Κορίνθου ἀγγέλλων, ὅτι θανόντος τοῦ Πολύβου, οἱ Κορίνθιοι ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Ἐνῶ δ' ἡ Ἰοκάστη χαίρει, ὅτι πάλιν ὁ χρησμός ἀπεδείχθη ψευδής (στ. 972), ὁ Οἰδίπους φοβεῖται ἔτι τὸ τῆς μητρὸς λέκτρον. Ἄλλ' ὁ Κορίνθιος ἄγγελος λέγει, ὅτι ἡ Μερόπη δὲν ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Οἰδίποδος ἀλλ' αὐτὸς ἐδώρησατο τοῦτο τοῖς βασιλεῦσι, πρὸς τοῦτο δὲ παρέχεται ἀπόδειξιν καὶ τὸ οἶδημα τοῦ ποδὸς τοῦ Οἰδίποδος (στ. 1032). Ἐνταῦθα ὑπάρχει δευτέρα περιπέτεια, διότι ἐκ τινος ἐνεργείας παράγεται ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἰοκάστη ἐννοήσασα τὴν αἰμομιξίαν ὀλοφύρεται καὶ ἀποχωρεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ὁ τὸν φόνον τοῦ Λαίου ἰδὼν, ὃν ἀναγνώριζει ὁ Κορίνθιος ἄγγελος, ἅτε λαβὼν παρὰ τούτου τὸ βρέφος. Ἄλλ' οὗτος ὑβρίζει τὸν Κορίνθιον ἄγγελον καὶ δὲν θέλει ν' ἀποκριθῆ εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ, ἐξαναγκάζεται δ' ὁμοῦς ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος (στ. 1147) καὶ διὰ τῆς μαρτυρίας τούτου ἡ ἀναγνώρισις ἐπέρχεται σαφῆς καὶ ὁ Οἰδίπους ἐξελέγχεται ὡς πατραλοίας καὶ τῆς μητρὸς σύζυγος. Ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀγγέλλεται, ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἀπήγγεστο (στ. 1235), ὁ δ' Οἰδίπους ἰδὼν τὴν γυναῖκα ἀνηρτημένην ἀποσπᾷ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς χρυσηλάτους περόνας, δι' ὧν τυφλοῦται (στ. 1270). Οὕτως ὁ πρὸ ὀλίγου τὸν μάντιν ὡς τυφλὸν ὄνειδίσας τυφλωθεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας.

Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ἐπερχομένη ἀναπόφευκτος τιμωρία ἕνεκα πατρικῶν καὶ προσωπικῶν ἀμαρτημάτων.

δ'. *Τραχίνια*. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ Δηιάνειρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἡρακλέους εἶναι πλήρης ἀγωνίας, διότι περὶ τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἔμαθε καὶ πέμπει τὸν υἱὸν Ἰλλοῦν (στ. 86), ὅπως πληροφορηθῆ περὶ τούτου. Ταύτη αἱ Τραχίνια γυναῖκες, ἐξ ὧν (στ. 94) ὁ χορὸς συνίσταται καὶ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἔλαβε, παραμυθοῦνται. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἄγγελος καὶ ὁ Λίχας (στ. 180) ἀγγέλλοντες, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐκπορθήσας τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου ἔρχεται πρὸς τὴν Δηιάνειραν.

Τοῦ Ἡρακλέους προηγεῖται ἡ Ἰόλη μετὰ τῶν αἰχμαλωτίδων, ἃς ἡ Διάνειρα εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ταυτοχρόνως δ' ἡ Διάνειρα παρὰ τοῦ ἀγγέλου καὶ εἶτα παρὰ τοῦ Λίχα μαθάνει, ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐξ ἔρωτος τῆς καλῆς Ἰόλης ἐξεπόρθησε τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου (στ. 351). Διὸ ἡ Διάνειρα πέμπει αὐτῷ πέπλον, ὃν ἤλειψε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου (στ. 600). Ἀλλὰ μόλις ἔπεμψε τὸν πέπλον καὶ ἀμέσως παρετήρησε τὸ δηλητηριῶδες τοῦ αἵματος (στ. 697). Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ὑλλος, ὅστις ἀγγέλλει τῇ μητρὶ τὸ πάθος τοῦ πατρὸς (στ. 734). Ἡ Διάνειρα τοῦτο μαθοῦσα ηὐτοκτόνησεν (στ. 875). Μετὰ τοῦτο δ' ὁ Ἡρακλῆς μεστὸς ἀλγηδόνων ἐλθὼν οἴκαδε καὶ τὰ συμβάντα μαθὼν παρακαλεῖ τὸν υἱόν, ὅπως καύσῃ τοῦτον ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς συμφορᾶς. Πρὸς δ' ὁ πατὴρ συμβουλεύει τῷ υἱῷ, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ἰόλην (1231). Ὁ Ὑλλος ἀνθίσταται εἰς τὴν παράκλησιν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ οὗτος ἀπειλεῖ δι' ἄρᾶς, ὁ υἱὸς πείθεται.

Ἡ κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας ταύτης εἶναι, ὅτι τὰ ἀμαρτήματα τὰ ἀποπλαγῶντα τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ ἠθικῆς, φέρουσιν αὐτὸν εἰς δεινότητα κατὰστροφῆν.

ε'. *Ἡλέκτρα*. Προλογίζει ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου. Οὗτος ἐλθὼν μετὰ τοῦ Πυλάδου εἰς Μυκήνας λέγει τῷ παιδαγωγῷ πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν, ὅτι ἦλθε κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου τιμωρὸς τῶν φονέων τοῦ πατρὸς (στ. 32). Ἐνῷ δ' οὗτοι ἐξέρχονται πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦμένου, ἀκούονται θρῆνοι τῆς Ἡλέκτρας, ἣ παραμυθοῦνται γυναῖκες Μυκηναῖαι, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς (στ. 121). Ἡ ἥρωϊς λέγει, ὅτι βαρέως πενθεῖ, διότι ἡ μήτηρ συμβιοῖ τῷ φονεῖ τοῦ πατρὸς (στ. 254). Ἐρχεται ἡ ἀδελφὴ Χρυσόθεμις, ἥτις φέρουσα χοᾶς τῷ πατρὶ ἐκ μέρους τῆς μητρὸς Κλυταιμνήστρας ἐλέγχει τὴν Ἡλέκτραν, διότι ἀκαταπαύστως θρηνοῦσα θέλει κολασθῆν ὑπὸ τῶν φονέων τοῦ πατρὸς (στ. 328). Ἡ Ἡλέκτρα ἀπορεῖ διὰ τὰς χοᾶς τῆς μητρὸς, ἀλλ' ἡ Χρυσόθεμις λέγει τὸ ὄνειρον τὸ φοβήσαν τὴν Κλυταιμνήστραν, ὅπως τὰς χοᾶς πέμψῃ. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξελοῦσα τῶν ἀνακτόρων ἐλέγχει τὴν Ἡλέκτραν, δι' ὅσα θρηνοῦσα ὑβρίζει (στ. 516), ὑπερασπίζει δ' ἑαυτὴν λέγουσα, ὅτι ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα ἐκδικουμένη τὸν θάνατον τῆς Ἰφιγενείας. Ἀλλ' ἡ Ἡλέκτρα μετὰ δεινότητος τοὺς λόγους αὐτῆς ἀνασχευάζει (στ. 558). Εἶτα καὶ

ὁ παιδαγωγὸς διεσκευασμένος εἰς ἄγγελον ἐκ Φωκίδος ἔρχεται ἀγγέλων τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν (στ. 756). Ἡ Ἥλέκτρα θρηνεῖ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα χαίρει, ὅτι ἐπιλλάγη τοῦ Ὀρέστου, ὅστις δ' ὅμως ἔρχεται ὑπὸ τὸ πλαστὸν ἔνομα Φωκέως, ὅπως κομίση δῆθεν τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου (στ. 1097) καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἥλέκτρας (στ. 1221). Μετὰ τοῦτο εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ φονεύει τὴν Κλυταιμνήστραν, εἶτα δὲ καὶ τὸν Αἰγισθον βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Πυλάδου, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκεῖνος τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν.

Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος τούτου ἐπραγματεύθη ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς *Χοηφόροις* καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ *Ἥλέκτρᾳ*.

ς'. *Φιλοκτήτης*. Τούτου ἡ διδασκαλία ἐγένετο τῷ 409 π. Χ. Τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος σχηματίζει ἄντρον τι ἐπὶ τῆς Λήμνου, ἔπου ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἀφικνοῦνται, ἵνα τὸν Φιλοκτῆτην εἰς Τροίαν ἀγάγωσιν. Ὁ Νεοπτόλεμος τὸ σχέδιον τοῦ πανούργου Ὀδυσσεὺς ἐνταῦθα μαθὼν (στ. 50) ἀνθίσταται, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πείθεται, ἀφοῦ παρὰ τούτου ἀκούει, ὅτι διὰ τῶν ὄπλων τοῦ Ἡρακλέους ἡ ἐκπορθήση τὴν Τροίαν καὶ θὰ γείνη ἔνδοξος (στ. 113). Ὁ χορὸς κινίσταται ἐκ Σαλαμινίων ναυτῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποσύρεται, ἀκούονται δὲ φωναὶ τοῦ Φιλοκτῆτου δυσκόλως βαίνοντος καὶ πάσχοντος. Οὗτος ἔλθων χαίρει, διότι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀκούει, ἣν ἀπὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχεν ἀκούσει, καὶ διαλέγεται τῷ υἱῷ τοῦ Ἀχιλλέως (στ. 242). Λέγει πολλὰ κατὰ τῶν Ἀτρεϊδῶν καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς (στ. 268), τὰ ὅποια πιστεύει ὁ Νεοπτόλεμος, διότι καὶ οὗτος ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τούτων καὶ τούτου ἐνεκα ἀγανακτήσας πλῆει εἰς Σκυῶν. Ὁ Φιλοκτῆτης ἱκετεύει τοῦτον, ὅπως συμπαραλάβῃ αὐτὸν ἐν τῷ κλοιῷ καὶ πέμψῃ εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ὁ Νεοπτόλεμος πείθεται (στ. 524). Ἐνῶ δ' ἐξέρχονται τοῦ ἄντρου πρὸς ἀπόπλουν, ὁ Φιλοκτῆτης ὑπὸ τῆς νόσου καταληφθεὶς παραδίδει τὰ ὄπλα τῷ Νεοπτόλεμῳ καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτου ὕπνου, ἐξ οὗ ἐγερθεὶς ὁμολογεῖ χάριτας τῷ νέῳ καὶ παρακελεύεται τοῦτον πρὸς ἀπόπλουν. Ὁ Νεοπτόλεμος ὅμως δηλοῖ τούτῳ, ὅτι ἄγει αὐτὸν οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς τὸ Ἴλιον καὶ τοὺς Ἀτρεΐδας (στ. 915). Ὁ Φιλοκτῆτης ἐνοήσας τὴν ἀπάτην ἱκετεύει τὸν Νεοπτόλεμον, ὅπως ἀποδώσῃ τὰ ὄπλα, οὗτος δ' ἐτοιμάζεται εἰς ἀπόδοσιν (στ. 975), ἀλλ' ἐμφανισθεὶς

ὁ Ὀδυσσεὺς προλαμβάνει τοῦτο καὶ κελεύει τοὺς ναύτας, ὅπως συλλάβωσι τὰς χεῖρας τοῦ Φιλοκτήτου (στ. 1003) ἐκδηλώσαντος ἐπιθυμίαν αὐτοκτονίας. Παρατηρήσας δ' ὅμως ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅτι ἡ βία εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, προσποιεῖται, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ Φιλοκτήτου, διότι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Τεῦκρος δύναται νὰ χειρισθῇ τὰ τόξα (στ. 1096) καὶ ἀπέρχεται μετὰ τοῦ Νεπτολέμου. Ὁ χορὸς μείνας ἐν τῷ ἄντροφ προσπαθεῖ νὰ μεταπεισῇ τὸν Φιλοκτήτην, ἀλλ' οὗτος ἀμετάπειστος εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον (στ. 1247). Αἴφνης ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανερχεται μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου, ὅστις ἀποδίδει τὰ τόξα τῷ Φιλοκτήτη, ὃν καὶ πάλιν προσπαθεῖ νὰ πείσῃ (στ. 1547). Ἀλλὰ τούτου ἀδυνάτου ὄντος ἐμφανίζεται ὁ Ἡρακλῆς (στ. 1419), οὗ τοῖς λόγοις πεισθεὶς ὁ Φιλοκτήτης ἀκολουθεῖ τοῖς πλέουσιν εἰς Ἴλιον.

Τοῦ δράματος πρωτεύουσα ἰδέα εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ δικαίου τοῦ ἰδιώτου πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως.

ζ' *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν*. Ὁ τυφλὸς Οἰδίπους ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ἔρχεται εἰς τὸν Κολωνόν, ἐνθα παρὰ τινος τῶν ἐκεῖ Κολωνιατῶν ἐμποδίζεται νὰ μείνῃ ἐν τῷ ἄλσει τῶν Εὐμεινίδων (στ. 36). Ἀλλ' ὁ Οἰδίπους δὲν πείθεται νὰ ἐξέλθῃ, διότι εἶναι πεπρωμένον ἐκεῖ ν' ἀποθάνῃ. Εἶτα ἔρχονται γέροντες Κολωνιάται, ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται (στ. 117), οἵτινες μαθόντες, ὅτι εἶναι ὁ Οἰδίπους, κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως τάχιστα ἀπέλθῃ (στ. 226). Τούτων γενομένων αἴφνης ἔρχεται ἡ Ἰσμήνη ἀγγέλλουσα, ὅτι ὁ Πολυνεϊκὸς ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐτεοκλέους ἐλαύνει ἐπὶ τὰς Θήβας βοηθούμενος ὑπὸ συμμάχων. Προστίθῃσι δέ, ὅτι ἐδόθη χρησμὸς τοῖς Θεβαίοις, ἵνα ζητήσωσι τὸν Οἰδίποδα θανόντα ἢ ζῶντα (στ. 389), διότι ἡ ἐπικράτησις τούτων ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται. Ἐπὶ τοῦτο δ' ἔρχεται κατὰ τὴν Ἰσμήνην ὁ Κρέων, ὅπως τὸν Οἰδίποδα αἰκίσῃ ἐγγὺς τῆς χώρας τοῦ Κάδμου, ἀλλ' ὁ Οἰδίπους δηλοῖ, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι γείνει κύριοι αὐτοῦ (στ. 408). Ὁ Οἰδίπους παρὰ τοῦ Θεσεῶς ἐλθόντος ζητεῖ προστασίαν, ἣν οὗτος ὑποσχεθεὶς ἀπέρχεται καὶ ὁ χορὸς ὑπερήφανος διὰ τὴν παρεχομένην τῷ ἱκέτῃ προστασίαν ὕμνεῖ τὸν δῆμον καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηῶν (στ. 668).

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Κρέων, ὅστις μὴ δυνηθεὶς διὰ τῆς πονηρίας ν' ἀπαγάγῃ τὸν Οἰδίποδα, ἀπάγει βίβη τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Θεσεὺς μαθὼν τοῦτο ἐλευθεροῖ τὰς παρθένους (στ.

1100) καὶ κομίζει τὴν εἰδήσιν, ὅτι συγγενὴς τοῦ Οἰδίποδος ἐκάθισεν ἰκέτης εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Οἰδίπους ἐνόησας, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Πολυνείκης, ἀρνεῖται νὰ δεχθῆ τούτον (στ. 1175), πειθεται δ' ὁμως ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Πολυνείκης πειράεται νὰ λάβῃ ἀρωγὸν τὸν πατέρα κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ὁ πατὴρ λέγει πικρὸς κατὰ τοῦ υἱοῦ λόγους, μαντεύεται δ' αὐτῷ, ὅτι δὲν θέλει ἐκπορθῆσαι τὰς Θήβας, ἀλλὰ θέλει φονευθῆ, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ (στ. 1374). Τοῦ Πολυνείκου ἀπελθόντος ἀκούονται κεραυνοὶ Διός, ἄγγελοι τοῦ θανάτου τοῦ Οἰδίποδος, ὅστις μετακαλεῖται τὸν Θησέα καὶ πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς φιλοξένοις Ἀθηναίοις εὐξάμενος δεικνύει τούτῳ μόνῳ τὴν ὁδόν, δι' ἧς θὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἄδην. Συμβουλεύει δ' αὐτῷ, ἵνα μὴδενὶ ἄλλῳ τὸν χῶρον τούτον δείξῃ ἢ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ (στ. 1522) καὶ γίνεται ἀφανής. Τελευταῖον ὁ Θησεὺς παραμυθεῖται ταῖς ὀδυρομέναις τοῦ Οἰδίποδος θυγατράσιν ὑπισχνούμενος, ὅτι θέλει πέμψει ταύτας εἰς Θήβας (στ. 1774).

Τοῦ δράματος πρωτεύουσα ἰδέα εἶναι ἡ δικαίωσις τοῦ *Οἰδίποδος* καὶ ἡ τῶν ἀδικησάντων τούτου τιμωρία.

γ'

§ 13. Εὐριπίδης.

Κατὰ τὴν λαμπρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν Σαλαμῖνι ἐνίκων τοὺς Πέρσας, ἐγεννᾶτο ἐν τῇ νήσῳ ὁ Εὐριπίδης, ὁ τρίτος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τραγικός. Ὁ πατὴρ τοῦ Εὐριπίδου ὠνομάζετο Μνήσαρχος καὶ ἦν κάπηλος, ἡ δὲ μήτηρ Κλειτὴ λαχανόπωλις οὔσα. Νέος ὢν ἠσχολήθη περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ σοφιστικὴν γενομένου μαθητῆς τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Προδίκου καὶ Πρωταγόρου καὶ ἐταῖρος τοῦ Σωκράτους. Τοῦτο δὲ μαρτυροῦσι καὶ αἱ τραγωδαί αὐτοῦ, μεστὰι οὔσαι γνωμικῶν καὶ φιλοσοφημάτων, διὸ ὁ ἀπὸ σκηνης φιλόσοφος ἐπεκλήθη. Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὁ ποιητὴς ἐγένετο δυστυχής, διότι καὶ αἱ δύο γυναῖκες, ἃς ἔλαβεν, ὑπῆρξαν οὐχὶ ἐντιμοί. Οὗτος ἀπέσχεν ὅλως τῶν πολιτικῶν, σκυθρωπὸς δ' ὢν καὶ βαρύθυμος ἀπεμακρύνετο, ὡς λέγεται, τῆς τύρβης τοῦ κόσμου καὶ ἔζη βίον μονήρη ἀσχολούμενος περὶ μελέτας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου Ἀρχελαοῦ μετέβη παρ' αὐτῷ εἰς

Πέλλαν, ὅπου ἔτυχεν ὑπὸ τούτου δαφυλῶν τιμῶν. Τοῦτο δ' ὅμως, ὡς φαίνεται, ἤγειρε τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, ὅτινες παρεσκευάσαν αὐτῷ οἰκτρὸν θάνατον ἐπελθόντα τῷ 406 π. Χ. ἐκ τῶν δηγμάτων κυνηγετικῶν κυνῶν ἐπίτηδες κατ' αὐτοῦ ἀφεθέντων. Οὕτως ὁ ποιητὴς ἐτάφη ἐν Μακεδονίᾳ· ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχεν αὐτοῦ κενοτάφιον ἐν Ἀθήναις, ἐφ' οὗ ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπίγραμμα ποιηθὲν ἴσως ὑπὸ τοῦ Θουκιδίδου.

*Μνήμα μὲν Ἑλλὰς ἀπασα Εὐριπίδου· ὄστ' ἴσχει
γῆ Μακεδῶν· ἡ γὰρ ἰδέξατο τέρμα βίου.*

*Πατρίς δ' Ἑλλάδος Ἑλλὰς Ἀθῆναι· πλεῖστα δὲ Μούσαις
τέρας ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.*

Εἰκοσιπενταετής εἶχε διαγωνισθῆ, ἐνίκησέ δ' ὅμως τὸ πρῶτον τῷ 442 π. Χ. Ὁ Εὐριπίδης σπανίως ἤξιούτο τοῦ ἄθλου, διότι πρὸς τῇ ἀνωτέρω νίκη ἐνίκησεν ἐτι τετράκις μόνον καὶ ἅπαξ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Ἀπὸ τῆς δραματικῆς τέχνης τοῦ Εὐριπίδου λείπει τὸ τέλειον τῆς δραματικῆς τέχνης τοῦ Σοφοκλέους. Οὕτως οἱ πρόλογοι αὐτοῦ δὲν ἔχουσι τὸ δραματικὸν τῶν προλόγων τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἐκτενεῖς μονόλογοι, ἐν οἷς θεὸς ἢ ἥρωις ἢ ἄλλο τι πρόσωπον προδιδάσκει τοὺς θεατὰς τὴν ὑπόθεσιν. Οὕτως ἐλλείπει τὸ ἀπροσδόκητον, ὃ θεατὴς πολλάκις προγινώσκει τὴν λύσιν καὶ ἀπόλλυσιν ἐκ τούτου τὸ διαφέρον. Πρὸς δὲ πολλάκις οἱ πρόλογοι εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον πεποιημένοι καὶ μηδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος, ἀλλ' εἶναι προσκεκολλημένοι ὡς παραρτήματα, ὡς π. χ. ἐν τῇ *Ἐκάθῃ*. Ἐν γένει δὲ ἐν τοῖς προλόγοις τοῦ Εὐριπίδου ὑπάρχει διαφορὰ, ἀλλὰ χειρίστοι εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν οἷς πρόσωπα ἄσχετα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ποιῶσι μακροὺς προλόγους.

Πρὸς δὲ ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου ὑστερεῖ τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, διότι παρ' αὐτῷ διασπᾶται πολλάκις ἡ ἐνότης τῆς πραγμῆς ὡς ἐν τῇ *Ἐκάθῃ*, *Ἀνδρομάχῃ* καὶ ταῖς *Τρώασι*. Πάντα δὲ πολλάκις τὸν μῦθον οὕτως, ὥστε δὲν δύναται τοῦτον νὰ λύσῃ διὰ τῆς φυσικῆς πρᾶξεως τῆς πράξεως, ἀλλὰ μεταχειρίζεται τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεόν. Πράττει δὲ τοῦτο πολλάκις καὶ ἐκεῖ, ἐνθα ἡ λύσις ἄνευ ταιούτου βοηθήματος ἠδύνατο φυσικῶς νὰ ἐπιτευχθῇ. Οὕτως ἐν τῇ *Μυθία* ἡ ἥρωις φεύγει δι' ἄρματος ἐκ Κορίνθου πεμφθέντος ὑπὸ

τοῦ Ἡλίου, ἐνῶ ἠδύνατο αὐτὴ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, πολυμήχανος αὐτὰ, δι' οἰουδήποτε ἄλλου φυσικοῦ μέσου. Ἐνίοτε δὲ παρ' αὐτῷ παρὰ τὴν δραματικὴν τέχνην ἡ λύσις εἶναι τοιαύτη, ὥστε οἱ μοχθηροὶ ἐκ δυστυχίας μεταπίπτουσιν εἰς εὐτυχίαν, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τραγωδίας αὐτοῦ ὁ Εὐριπίδης κατεβίβασεν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἠθικοῦ ἰδεώδους, εἰς ὃ εἶχεν ἀναβιβάσει αὐτὴν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, εἰς τὴν γυμνὴν πραγματικότητα τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἐταπείνωσε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἰς χαρακτῆρας κοινῶν καὶ φαύλων ἀνθρώπων διακρινομένων οὐχὶ διὰ τὰ ἰδεώδη αὐτῶν ἠθικὰ ἐλατήρια, ἀλλὰ διὰ τὴν πανουργίαν καὶ τὰ ἀκρατῆ αὐτῶν πάθη, ἅτινα παράγουσιν ἁμαρτήματα ἐπαγόμενα τιμωρίαν οὐχὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπίσης παθῶν. Οὕτω λοιπὸν παρ' Εὐριπίδῃ τὰ τε ἁμαρτήματα καὶ ἡ ἐπερχομένη ἐξ αὐτῶν τιμωρία ἐξ ἀγαλινώτων παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως προέρχονται. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν συμβαίνει παρὰ Σοφοκλεῖ, παρ' ᾧ τὰ ἐλατήρια τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι πάντοτε ἠθικὰ τάσεις, ἡ δὲ τιμωρία θεία δικαιοσύνη. Προήλθε δὲ τοῦτο παρ' Εὐριπίδῃ ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς τάσεως, ἣν οὗτος εἶχε ν' ἀπεικονίζῃ οὐχὶ τὰ ἠθικὰ πρότυπα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τὴν μεστὴν παθῶν, πολιτικῆς ἀστασίας καὶ ἠθικῆς διαφθαρᾶς κατάστασιν τοῦ παρόντος, ἔνθεν δὲ διότι παρ' αὐτῷ δὲν ἀπαντᾷ ἡ ἐδραία θρησκευτικὴ πίστις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, ἀλλὰ κηρύσσονται ἀντιθρησκευτικαὶ ἰδέαι χωροῦσαι πολλάκις μέχρις ἀρνήσεως τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν θεοτήτων.

Γνωρίζων δὲ καλῶς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν περιγράφει τὰ ἀναπτυσσόμενα πάθη μετ' ἀληθείας καὶ δυνάμειως συγχινοῦσης τοὺς θεατὰς. Ἐνεκεν δὲ τῶν τραγικωτάτων σκηνῶν, αἵτινες παρ' αὐτῷ ἀπαντῶσι, τραγικωτάτος πάντων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὠνομάσθη. Ἄλλ' ὁ Εὐριπίδης ὑπὲρ πᾶν ἐμελέτησε τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς ἐλλείψεις τῶν γυναικῶν, ἃς καθόλου ἐξάγει ὑπὲρ τοὺς ἄνδρας, διότι παρ' αὐτῷ οὗτοι μὲν ἔχουσιν ἀσθενὲς ἦθος, ἐκείναι δὲ ἰσχυρὰν θέλησιν. Ἐν τῇ ἀποκαλύψει ὁ ὅμως τῶν γυναικείων ἐλλείψεων δὲν παρίσταται ἥρεμος παράτηρητῆς τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ τοσοῦτου πάθους ἀποκαλύπτει πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν, ὥστε ἕκαστος πιστεύει, ὅτι οὗτος ἐκ ταῦ συνέγγυς εἶδε ταύτας καὶ ἠ' ἐν ταῖς ἰδίαις ἀτυχήμασιν. Ἄλλ' ὅμως ὁ ποιητὴς ἔχει πα-

ραστήσει καὶ χαρακτηῖρας γυναικῶν γενναίους, ὡς τὴν Ἰφιγένειαν, ἥτις προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιοῦτος εἰς θυσίαν λέγουσα λόγους ὑψηλοῦς ¹⁾), τὴν Ἀλκηστιν καὶ ἐν Ἐκάδῃ τὴν Πολυξένην. ²⁾

Τὰ χορικά τοῦ Εὐριπίδου καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα ἔχουσι μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐτιμῶντο. Γνωστὸν δ' εἶναι, ὅτι ἐν Σικελίᾳ αἰχμάλωτοι Ἀθηναῖοι ἄσαντες ἄσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔλαβον τροφήν καὶ ὕδωρ ἢ ἐσώθησαν. Δὲν ἔχουσι δ' ὅμως ταῦτα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγωδίας οὐδ' ἐκφράζουσι τοῦ χοροῦ συναισθήματα ἐπὶ τοῖς πραττομένοις, ἀλλ' εἶναι ἐμβόλημα, παρέχοντα μὲν ποικιλίαν ἐν τῇ τραγωδίᾳ, διασπῶντα δὲ ὅμως τὴν ἐνότητα ταύτης. Ἐπειδὴ δ' ὁ Εὐριπίδης θηρεύει πάθος, ἔχει πολλὰς μονωδίας. Αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μεγάλας καὶ ὑψηλὰς ἰδέας, τὴν ἔλλειψιν δ' ὁμοῦς ταύτην πειρᾶται, ὅπως ἀναπληρῶσιν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων, συχνῶν ἐπαναλήψεων, παραχήσεων καὶ τῶν τοιούτων.

Ἀφοῦ τὰς πράξεις καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων ἐταπεινώσεν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸν κοινὸν πραγματικὸν βίον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμβάλλῃ εἰς τὸ στόμα αὐτῶν γλώσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλὴν, ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὴν συνήθη τότε ἐν Ἀθῆναις, δι' ἧς ἐπέδρα οὐχὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν θεατῶν, οὗς οὕτως ἐπλήρου ἠδονῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ γλώσσα τοῦ Εὐριπίδου ζητοῦντος μᾶλλον ν' ἀρῆσῃ τοῖς θεαταῖς ἢ νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτοὺς ἦτο

¹⁾ Εἰς γ' ἀνὴρ κρείσσω γυναικῶν μυρίων ὄραν φάος

Εἰ δ' ἐβουλήθη σῶμα τοῦμόν Ἀρτεμις λαβεῖν,

ἐμποδῶν γενήσομαι γῶ θνητός οὔσα τῆ θεῆ ;

ἀλλ' ἀμήχανον δίδωμι σῶμα τοῦμόν Ἑλλάδι.

θῦετ', ἐκπορθεῖτε Τροίαν. Ταῦτα γὰρ μνημεῖά μου.

διὰ μακροῦ καὶ παῖδες οὔτοι καὶ γάμοι καὶ δόξ' ἐμῆ.

Βαρβάρων δ' Ἑλλήνας ἄρχειν εἰδός, ἀλλ' οὐ βαρβάρους,

μητέρ, Ἑλλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι.

(Ἰφιγ. ἐν Αὐλίδ. στιχ. 1391).

²⁾ Θάρσει πέφουγας τὸν ἐμὸν ἰκέσιον Δία

ὡς ἐψομαί γε τοῦ ε' ἀναγκαίου χάριν

θαρεῖν τε χρήζουσ'· εἰ δὲ μὴ βουλήσομαι,

κακῆ φανοῦμαι καὶ φιλόψυχος γυνή.

εἰ γάρ με δεῖ (ἦν ; ἢ πατὴρ μὲν ἦν ἀναξ

Φρυγῶν ἀπάρτων· τοσούτοι μοι πρῶτον βίον· (Ἐκάδ. στιχ. 349).

εὐηχος, χαρίεσσα, σαφής, ἀκριβής, εὐρους μετὰ γλαφυρᾶς καὶ καλῆς κατασκευῆς τῶν προτάσεων καὶ ἐν γένει μεστή ῥητορικοῦ κόσμου καὶ γνωμικῶν ῥήσεων. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον συνεφώνει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συγχρόνων αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τοῦτον ἀνώτατον ὄλων τῶν τραγικῶν.

§ 14. Σφωζόμενα τοῦ Εὐριπίδου δράματα.

Ὁ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐνενηκοντα καὶ δύο δράματα, ἐξ ὧν διετηρήθησαν δέκα καὶ ἑννέα.

α'. *Ἀλκηστis*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, οὗ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας, ἡ εὐγενὴς τὸν χαρακτήρα Ἀλκηστis θνήσκει ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδμήτου, ὅστις νοσήσας ἐμελλε ν' ἀποθάνῃ, εἰ μὴ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ ἀπέθνησκει. Ὁ Ἡρακλῆς ὁμοῦς ξενιζόμενος παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ ἐνεδρεύει τὸν θάνατον καὶ ἀρπάσας τὴν ἡρώϊδα ἄγει πάλιν αὐτὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀδμήτου.

Τὸ δράμα τοῦτο δὲν εἶναι κυρίως τραγωδία, ἀλλὰ τραγικοκωμῶδία, διότι πρὸς τῷ εὐγενεῖ καὶ ἰδεώδει χαρακτήρι τῆς ἡρώϊδος Ἀλκηστίδος παρίσταται ὁ πολὺ εὐθυμος καὶ παιδαριώδης χαρακτήρ τοῦ Ἡρακλέους.

β'. *Μήδεια*. Τῆς τραγωδίας ταύτης ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Κορίνθῳ. Ἡ Μήδεια, ἥτις ἐξ ἔρωτος ἠκολούθησέ τῳ Ἰάσῳ ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς Κόρινθον, μέλλουσα νὰ ἐκδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς Κορίνθου, διότι ὁ Ἰάσων τοὺς ὄρκους παραβάς ἐμνηστεύσατο τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Γλαύκην, αἰτεῖται διαμονὴν μιᾶς μόνον ἡμέρας ἐν τῇ χώρᾳ. Τούτου δ' ἐπιτευχθέντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ φονεῖει τὴν Γλαύκην διὰ δηλητηριώδους πέπλου καὶ στεφάνου, ἅτινα ἐπεμψεν αὐτῇ διὰ τῶν ἑαυτῆς παιδῶν δῶρον, καὶ τὸν πατέρα Κρέοντα σπεύσαντα εἰς βοήθειαν τῆς θυγατρὸς Γλαύκης. Εἶτα δ' ἰδίᾳ χειρὶ κτείνει τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἀνδρὸς Ἰάσωνος καὶ ἐφ' ἔργματος πτερωτοῦ ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως συνοικήσῃ τῷ Αἰγεί.

Ἐν ταύτῃ τῇ τραγωδίᾳ δεικνύται, ὅτι ἡ προδοσία τοῦ ἀνδρὸς ἄγει τὴν γυναῖκα μέχρι ματίας.

γ'. *Ἰκπόλυτος* δεύτερος ἢ *στεφανηφόρος*. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Τροίᾳ, ἐνθα ὁ Θησεὺς εἶχε φύγει διὰ τὸν φόνον τοῦ Πάλ-

λαντος. Ὁ Θησεύς ἐκ τῆς Ἰππολύτης ἔσχεν υἷόν τόν Ἰππόλυτον, πρὸς ὃν ἠσθάνετο ἀπάσιον ἔρωτα ἢ δευτέρα γυνὴ τοῦ Θησεῶς Φαίδρα. Ἄλλ' ὁ ἀγνός Ἰππόλυτος ἀποκρούει τὸν ἔρωτα τοῦτον φρίσσων διὰ τὸ κακὸς τοῦ γυναικείου φύλου. Τοῦτου ἕνεκα ἡ Φαίδρα ἀπάγχεται καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῆς εὐρίσκεται ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θησεά, δι' ἧς καταγγέλλει τὸν Ἰππόλυτον ὡς τολμήσαντα κατ' αὐτῆς φθορὰν καὶ ἐπιβουλὴν. Ὁ Θησεύς πιστεύσας τῇ συκοφαντίᾳ ἀποδιώκει τὸν υἷόν εὐχόμενος τῷ Ποσειδῶνι, ὅπως φονεύσῃ τοῦτον. Ὅντως ὁ Ἰππόλυτος φεύγει καὶ μετὰ τοῦτο ἄγγελος κομίζει τῷ πατρὶ τὴν εἶδῃσιν, ὅτι ὁ υἷὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ πατὴρ ἐξωργισμένος χαίρει, ἀλλ' ἡ Ἄρτεμος φανεροῖ τούτῳ τὴν ἀγνότητα τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ δυστυχὴς πατὴρ θρηνεῖ, ἅτε αἰτία τοῦ θανάτου γενόμενος.

δ'. *Ἡρακλεῖδαι.* Οἱ Ἡρακλεῖδαι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Εὐρύσθεως καταφεύγουσιν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα εὐρίσκουσιν ἄσυλον. Ἄλλ' ὁ Εὐρύσθευς ἐγείρει πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπαιτῶν τὴν παράδοσιν τῶν Ἡρακλεῖδων. Δοθέντος δὲ χρησμοῦ, ὅτι χάριν τῆς νίκης πρέπει νὰ θυσιάσῃ νεάν εὐγενῆ, προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος εἰς θυσίαν ἢ θυγάτηρ τοῦ Ἡρακλέους Μακαρία καὶ ὁ Εὐρύσθευς ἠττάται συλληφθεὶς αἰχμάλωτος παρὰ τὰς Σκειρωνίδας πέτρας.

Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἐξάγει τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξοριεῖ τὴν ἀγνώμοσύνην τῶν Ἡρακλεῖδων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἐστρατεύοντο ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ πόλιν εὐεργετίας.

ε'. *Ἰκέτιδες.* Τοῦ δράματος τούτου, ὅπερ οὕτως ἐκλήθη ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐκ τῶν μητέρων τῶν Ἀργείων λοχαγῶν τῶν πεσόντων ἐν Θήβαις, ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἐλευσίνι παρὰ τὸν βωμὸν τῆς Δήμητρος. Αἱ ἰκέτιδες παρακαλοῦσι τὸν Θησεά, ὅπως διὰ τῆς βοήθειας αὐτοῦ ἐπιτύχῃσι τῆς ταφῆς τῶν υἱῶν. Ὁ Θησεύς καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς Αἰθρας πεισθεὶς κηρύσσει πόλεμον τοῖς Θηβαίοις, οὓς καταβάλλει καὶ λαμβάνει τὰ πτώματα τῶν λοχαγῶν. Ταῦτα καίονται καὶ ἡ σποδὸς αὐτῶν παραδίδεται τῷ Ἀδράστῳ καὶ ταῖς ἰκέτισιν, ἀφοῦ ὁ Ἀδραστὸς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀργούς ὤμασεν, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι πολεμήσει κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ θέλουσι συμμαχήσει μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν στρατευσαμένων ἐπὶ ταύτην τὴν πόλιν.

Καὶ ἐν τῷ δράματι τοῦτο σκοπεῖται τὸ ἰγκώμιον τῶν Ἀθηναίων.
 ζ'. *Ἀνδρομάχη*. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φθίᾳ καὶ ὁ χορὸς συν-
 ἰσταται ἐκ Φθιωτῶν γυναικῶν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἥτις ἐδόθη μετὰ
 τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας γέρας τῷ Νεοπτολέμῳ, καταδιώκεται ὑπὸ
 τῆς συζύγου τοῦ Νεοπτολέμου Ἑρμιόνης, ἥτις μεταπέμπεται τὸν
 πατέρα αὐτῆς Μενέλαον, ἵνα φονεύσῃ ταύτην. Ἀλλὰ σφίζει τὴν Ἀν-
 δρομάχην ὁ Πηλεΐδης, ὅστις ἐλθὼν ἀναγκάζει τὸν Μενέλαον ν' ἀπέλθῃ.
 Τοῦτου δ' ἀπελθόντος ὁ Ὀρέστης, ὅστις εἶχε ζητήσῃ τὴν Ἑρμιό-
 νην, ἀπάγει ταύτην καὶ δι' ἀγγέλου γίνεται γνωστόν, ὅτι οὗτος μετὰ
 τῶν Δελφῶν ἐφόνευσε τὸν Νεοπτόλεμον. Ἐνῷ δ' ὁ Πηλεΐδης θρηνεῖ τὸν
 θάνατον τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ, ἐπιφαίνεται ἡ Θέτις, ἥτις συμβουλεύει
 τῷ ἀνδρὶ, ὅπως τὸ μὲν πτώμα τοῦ Νεοπτολέμου θάψῃ παρὰ τῇ Πυ-
 θικῇ ἐσχάρᾳ τῶν Δελφῶν, τὴν δ' Ἀνδρομάχην πέμψῃ εἰς Μολοσσίαν.
 Ἐν τέλει ἡ θεὰ λέγει, ὅτι θέλει καταστήσῃ αὐτὸν ἀθάνατον, ὅπως
 συνοικῇ αὐτῇ ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Νηρέως.

*Ἡ τραγωδία αὕτη ὑπαινίσσεται σὺγχρονα πολιτικὰ γεγονότα ἀναφερομένη εἰς τοὺς πρόσβους τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐξαπατη-
 θήντες ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἄλλα εἶπον ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλα ἐν
 τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων.*

ζ'. *Ἐκάβη*. Τοῦ δράματος τοῦτου ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερ-
 ρονήσῳ τῇ ἀντικρῦ τῆς Τροίας κειμένη, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ
 γυναικῶν αἰχμαλωτῶν. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ παρίστανται αἱ
 ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ τῆς γηραιᾶς Ἐκάβης συζύγου τοῦ Πριάμου.
 Ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Πολυξένη ἀποσπᾶται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεως, ὅπως
 θυσία τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως προσενεχθῇ, καὶ ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν
 Πολύδωρος φονεύεται ὑπὸ τοῦ ἀπλήστου βασιλέως τῶν Θρακῶν Πο-
 λυμήστορος καὶ ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸν Πολυμήστορα δ' ὅμως
 ἡ Ἐκάβη ἐκδικεῖται φονεύσασα τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τυφλώσασα αὐ-
 τὸν τὸν ἴδιον.

η'. *Ἴων*. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς. Ὁ Ἴων
 ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κρεούσης θυγατρὸς τοῦ βασιλέως
 τῶν Ἀθηναίων Ἐρεχθέως. Τοῦτον γεννηθέντα ἡ μήτηρ ἐξέθηκεν εἰς
 τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ἑρμῆς ἤνεγκεν εἰς Δελφοὺς, ὅπου ἀνατραφεὶς
 ἐγένετο νεωκόρος τοῦ ναοῦ. Ἐνταῦθα μετὰ χρόνον ἐγένετο ἡ ἀναγνώ-
 ρισις καὶ ἀνεύρασις τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ γονέων. Ἐνῷ δ' οἱ ἀναγνώ-

μισθέντες ἐτοιμάζονται ν' ἀπέλθωσιν εἰς Ἀθήνας, ἢ Ἀθηναῖα πεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος συμβουλεύει τῇ Κρεούσῃ, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἴωνα εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ δράμα ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀρχηγέτην τῶν Ἴωνων Ἴωνα. Διὰ τούτου ὁ ποιητὴς θέλει νὰ κολακεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους σεμνυνομένους ἐπὶ αὐτοχθονισμῶν.

θ'. *Ἡρακλῆς μαιώμενος*. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Θήβαις. Ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἄλλων ἄθλων τελευταῖον κατέβη εἰς Ἄδου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖ πολὺν χρόνον διέμεινε, ἐπιστεύθη, ὅτι ἔθανεν. Στάσεως δ' ἐγερθείσης ἦλθεν ὁ Λύκος ἐξ Εὐβοίας, ὅστις φονεύσας τὸν Κρέοντα, τὸν βασιλέα τῶν Θηβαίων καὶ πενθερὸν τοῦ Ἡρακλέους, ἔλαβε τὴν βασιλείαν. Μετὰ τοῦτο δὲ πειράεται οὗτος νὰ φανεύσῃ τὸν Ἀμφιτρώνα τὸν πατέρα τοῦ Ἡρακλέους, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Μεγάραν καὶ τὰ τέκνα. Ἄλλ' αἰφνης ἐπιφανεῖς ὁ Ἡρακλῆς σφάζει τοὺς φιλότατους καὶ τιμωρεῖ τὸν ἐχθρὸν διὰ φόνου. Ἄλλ' ἢ Ἡρα ἐμβάλλει τῷ Ἡρακλεῖ λύσσαν, ἐξ ἧς μανιώδης γενόμενος φονεῖε τὰ ἴδια τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα. Μετὰ ταῦτα δὲ εἰς ἑαυτὸν γενόμενος διανοεῖται ν' αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἔρχεται ὁ Θησεύς, ὅστις προτείνει αὐτῷ, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀγνίσῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ μιάσματος διὰ καθαρμῶν.

ι'. *Τρωάδες*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἐκτυλίσσονται θλιβεραὶ σκηναὶ τοῦ οἴκου τοῦ Πριάμου ἐπακολουθήσασαι τῇ ἀλώσει τῆς Τροίας, ἧτις ἐν τέλει πυρπολεῖται ὑπὸ τῶν ἀποπλεόντων Ἑλλήνων.

ια'. *Ἡλέκτρα*. Ὁ μῦθος τοῦ δράματος τούτου εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ τραγικοῖς καὶ μόνον ἢ ἐκτέλεσις κατὰ τι διαφέρει. Ἡ Κλυταίμνηστρα φονεύεται ὑπὸ τῶν παιδῶν αὐτῆς Ὀρέστου καὶ Ἡλέκτρας, ἣν λαμβάνει σύζυγον κατὰ παρακéléυσιν τῶν Διοσκόρων ὁ Πυλάδης, ὁ δὲ Ὀρέστης ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως δικασθῇ πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ιβ'. *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις*. Ὁ Ὀρέστης μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς, ἔλαβε τὸν χρησμὸν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἵνα κομίσῃ τὸ ἐν Ταύροις ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου. Ἐλθὼν δ' οὗτος μετὰ τοῦ Πυλάδου συλλαμβάνεται καὶ προσάγεται τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ πρὸς θυσίαν. Ἐνταῦθα γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἡ Ἰφιγένεια διὰ δόλου λαβοῦσα τὸ ξόανον ἀπέρχεται

μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ Πυλάδου διὰ πλοίου. Ἐνῶ δ' ὁ Θόας ὁ βασιλεὺς τῶν Ταύρων καλεῖ τοὺς πολίτας εἰς δίωξιν τῶν ἀρπάγων, ἡ Ἀθηνᾶ ἐπιφανεῖσα καλύσει τοῦτο λέγουσα, ὅτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο κατὰ χρησμὸν τοῦ Λοξίου. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Θόας οὐ μόνον πειθεται, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πέμψει εἰς Ἑλλάδα τὰς Ἑλληνίδας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν.

Ἡ τραγωδία αὕτη τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων. Ἐν ταύτῃ ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου εἶναι ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτήρες τοῦ δράματος εὐγενεῖς, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ τραγωδίᾳ τούτου τοῦ τραγικοῦ, ἐξαιρεται δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ φιλία.

ιγ'. *Ἑλένη*. Τῆς τραγωδίας ταύτης ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Πρωτέως. Ὁ ποιητὴς λαβὼν τὸν μῦθον παρὰ τοῦ Στρησιχόρου ἐποίησεν, ὅτι οὐχὶ ἡ Ἑλένη ἀπήχθη εἰς Τροίαν ὑπὸ τοῦ Πάριδος, ἀλλ' ἔμπνουν εἰδῶλον αὐτῆς. Αὕτη δ' ἡ Ἑλένη ἤχθη εἰς Αἴγυπτον [ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τὸν Πρωτέα σωφρονεσάτατον τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖ ἔρχεται ὁ Μεγέλαος ναυαγός, ὅπως αἰτήσῃται τροφήν, καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν συζύγων, οἵτινες δόλῳ ἀπέρχονται τῆς Αἰγύπτου.

ιδ'. *Ὀρέστης*. Ἡ σκηνὴ τῆς τραγωδίας ὑπόκειται ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ Ὀρέστης διὰ τὴν μητροκτονίαν καὶ καθ' ὑποβολὴν τοῦ Τυνδάρου κατεδικάσθη μετὰ τῆς Ἡλέκτρας εἰς θάνατον ὑπὸ τῶν Ἀργείων. Μετὰ τούτων θέλει νὰ συναποθάνῃ καὶ ὁ Πυλάδης προτείνων, ὅπως πρὸ τοῦ θανάτου φονεύσῃ τὴν Ἑλένην, εὐρισκομένην ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἄλλ' αὕτη σφίζεται ὑπὸ τῶν θεῶν. Ἐνῶ δ' ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης προτίθενται νὰ φονεύσῃ τὴν Ἑρμιόνην καὶ ὁ μῦθος οὕτω περιπλέκεται, ἐπιφαινεταὶ ὁ Ἀπόλλων λέγων, ὅτι ἡ Ἑλένη ἐσώθη ἐν τῷ αἰθέρι, ὅτι ὁ Ὀρέστης θέλει δικασθῆ ἐν τῷ Ἀρεῖῳ Πάγῳ καὶ ὅτι μέλλει νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν Ἑρμιόνην καὶ ὁ Πυλάδης τὴν Ἡλέκτραν.

Ἡ τραγωδία αὕτη εἶναι ἐκ τῶν χειρίστων, ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου οὐχὶ ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτήρες ταπεινοὶ καὶ χυδαῖοι.

ιε'. *Φοίνισσαι*. Τὸν μῦθον τῆς τραγωδίας ταύτης ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ ἄλλοι δύο τραγικοὶ ποιηταί, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διεσκεύασε τοῦτον. Οὗτος ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ περιέλαβεν ὅτι οἱ ἄλλοι ἐν πολλοῖς δράμασιν. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ περιλαμβάνεται ἡ πο-

λιορκία τῶν Θηβῶν, ἣ ἐποκολουθεῖ ἡ ἐκοισία σφαγὴ τοῦ Μενοικέως υἱοῦ τοῦ Κρέοντος πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος, ὁ φόνος τῶν στρατηγῶν τῶν πολιορκητῶν, ἡ ἀμοιβαία σφαγὴ τῶν δύο ἀδελφῶν Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκου, ἡ αὐτοκτονία τῆς Ἰσκάστῃς, ἡ ἀνάληψις τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις κελεύει τὸν Οἰδίποδα νὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας καὶ νὰ μείνῃ ὁ νεκρὸς τοῦ Πολυνείκου ἀταφος, ἡ ἄρνησις τῆς γενναίας Ἀντιγόνης, ὅπως ὑπακούσῃ ταῖς ἀποφάσεσι τοῦ τυράννου, ἡ κατάνευσις αὐτῆς, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὸν Αἴμωνα καὶ τέλος ἡ συνοδία αὐτῆς τοῦ γέροντος πατρός, ὅστις προλέγει αὐτῇ, ὅτι μέλλει ν' ἀποθάνῃ οὗτος ἐν Κολωνῷ. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἐκ τοῦ χοροῦ, ὅστις συνίσταται ἐκ Φοινισσῶν, ἃς οἱ Ἀγηνορίδαι ἐπεμψαν ὡς ἀκροθίνιον τῆς ἀλώσεως τῆς Τύρου εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Αὗται λοιπὸν ἐκεῖσε ἀγόμεναι διήλθον διὰ Θηβῶν.

Ἡ τραγωδία αὕτη ἔχει σκηνικὰς ἀρετὰς καὶ πλοῦτον γυμολογιῶν.

ις'. *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι*. Τὸ δράμα τοῦτο ἐνέχει τὸν μῦθον τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγένειας πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς Ἀρτέμιδος, ἣτις ἐκώλυε τὸν ἐπὶ Τροίαν πλοῦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐν τῷ προλόγῳ εὐρίσκαται ἐν δεινῇ ἀμηχανίᾳ, διότι ὁ Κάλχας ἐμάντευσατο, ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσῃ τὴν θυγατέρα τῇ Ἀρτέμιδι. Οὗτος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μενελάου καλεῖ τὴν θυγατέρα Ἰφιγένειαν ὑπὸ πρόφασιν μὲν γάμου μετὰ τοῦ Ἀχαιῶος, πράγματι δὲ πρὸς θυσίαν. Τοῦ σκοποῦ δ' ὁμοῦς τῆς προσκλήσεως ἀνακαλυφθέντες ἡ Κλυταιμνήστρα ἰκατεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως φεισθῇ τῆς θυγατρὸς, τὸ αὐτὸ δὲ πράττει καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ἣτις δ' ὁμοῦς ἐπὶ τέλους ἀποφασίζει ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος λέγουσα γενναίους λόγους. Ἡ παρθένος πορεύεται πρὸς θυσίαν καὶ ὁ ἱερεὺς πλήττει αὐτήν, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης εὐρέθη ἔλαφος ἀσπαίρουσα, ἣν ἡ Ἀρτεμις ἐπροτίμησεν, ὅπως μὴ τὸν βωμὸν μιάνη.

ιζ'. *Βάκχαι*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, οὗ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Θήβαις, τιμωρεῖται ὁ Πενθεὺς ὑπὸ τοῦ Διονύσου. Τούτου εἰς μανίαν ἐμβαλόντος τὴν Ἀγαύην τὴν μητέρα τοῦ Πενθέως καὶ τὰς ἄλλας Βάκχας κατεσπάραξαν αὐταὶ τὸν Πενθέα, διότι ἀπηνῶς τὴν λατρείαν ἐκείνου οὗτος καταδίδωκεν.

ιη'. *Ῥῆσος*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ Ῥῆσος ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν ἔρχεται ἐπίκουρος τῶν Τρώων λέγων ὑπερκόμπους καὶ ἀλαζονικοὺς λόγους. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης εἰσελθόντες νύκτωρ εἰς τὸ

στρατόπεδον τῶν Τρώων, ὅπως τὸν Ἑκτορα φονεύσῃ κατὰ συμβου-
λὴν τῆς Ἀθηναΐς φονεύσῃ τὸν Ῥήσον, διότι, ἂν οὗτος, ἐσφζετο
οὔτε τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως οὔτε τὸ σάκος τοῦ Αἴαντος θά ἦτο ἱκα-
νόν, ὅπως ἐκάλυε τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ ναυστάθμου.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος τούτου, ἐν ᾧ τιμωρεῖται ἡ ἀλαζονεία
τοῦ Ῥήσου, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν τῇ Δολωνείᾳ τοῦ Ὀμήρου (Ἰλ.
Κ.) ἐπεισόδιον τοῦ Ῥήσου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου σφζεται καὶ ἐν
σατυρικόν, ὁ Κύκλωψ, τὸ μόνον ἐκ τοῦ εἶδους τούτου, ὅπερ διεσώθη
μέχρις ἡμῶν ἀκέραιον. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Σικελίᾳ πρὸ τοῦ ἄν-
τρου τοῦ μονοφθάλμου Κύκλωπος. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος τούτου,
οὗ ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Σατύρων, εἰλημμένη εὔσα ἐκ τοῦ Ὀμήρου
(Ὀδ. Ι.), ἀφορᾷ τὴν τύφλωσιν τοῦ μονοφθάλμου Κύκλωπος ὑπὸ τοῦ
πανούργου Ὀδυσσεώς.

§ 15. Ἡ τραγωδία μετὰ τοὺς τρεῖς μεγάλους

τραγικοὺς ποιητάς.

Καὶ σύγχρονοι τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου τραγικοὶ ποιηταὶ
μνημονεύονται. Τούτων ἀπάντων τὰ δράματα ἀπώλοντο. Οὗτοι δὲν
πρέπει νὰ ὑποθεθῶσι πολὺ τῶν τριῶν κορυφαίων ὑποδεέστεροι, διότι
οὐχὶ σπανίως πρὸς ἐκείνους διαγωνισθέντες ἐνίκησαν. Οἱ μετὰ ταῦτα
δ' ὅμως τραγικοὶ ὑπελείποντο πολὺ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ. Οὗτοι
ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν,
οἵτινες ἤσκουν ἐκ διαδοχῆς τὴν δραματικὴν τέχνην διατηροῦντες τοὺς
τύπους καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν γεναρχῶν αὐτῶν. Οὗτοι οὐ μόνον τὰ
τῶν γεναρχῶν δράματα ἐδίδασκον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἴδια ἐποίουν.
Οὕτω μνημονεύονται ὡς ἀκόλουθοι τῷ ὑψηλῷ χαρακτήρι τοῦ Αἰσχύ-
λου ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Βίαν καὶ Εὐφορίαν,
οὗ ὁ υἱὸς Ἀστυδάμας ἐτιμήθη διὰ χαλκοῦ ἀνδριάντος ὑπὸ τῶν
Ἀθηναίων νικήσας ἐν δραματικῷ ἀγῶνι καὶ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀρι-
στοτέλους. Ὡσαύτως διάδοχοι τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ χαρακτήρος
τούτου ἦσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰοφῶν καὶ Ἀρίστων, νόθος υἱὸς, καὶ ὁ
τούτου υἱὸς Σοφοκλῆς, ὅστις διεκρίθη ὡς τραγικός. Τὸν δὲ τοῦ Εὐρι-
πίδου μιλακὸν χαρακτήρα ἐμιμήθη ὁ υἱὸς ἢ μάλλον ἀνεψιὸς αὐτοῦ,

ὡς τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι*, εἶτα δὲ ἴδια ἔργα.

Ἐκτὸς τῶν συγγενῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πολυάριθμοι τραγικοὶ ποιηταί. Οὕτω μνημονεύεται ὁ *Ἴων* καὶ *Ἀχαιοὺς* ὁ *Ἐρετριεύς*, ὅστις ζηλωτὴς τοῦ Εὐριπίδου ὦν ἠγάπα τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Γοργίου καὶ τὰ ῥητορικὰ σχήματα. Καὶ ὁ Κριτίας, ὁ βδελυρώτατος τῶν τριάκοντα ἐποίησε τραγωδίας καὶ ἄλλοι πολλοί.

Καὶ ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ μετ' αὐτὸν ἡ τραγωδία ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ. Οἱ ποιηταὶ μάλιστα ταύτης τῆς ἐποχῆς ἦσαν παραγωγικώτεροι, στερούμενοι δ' ὅμως δημιουργικῆς δυνάμεως ἐπειρῶντο, ὅπως τὴν ἔλλειψιν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων καὶ φιλοσοφημάτων ἀναπληρώσωσιν. Μνημονεύομεν δ' ἐνταῦθα, μεταξὺ πολυαριθμῶν ἄλλως, τὴν ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ἀκμάσασαν τραγικὴν *Πλειάδα*, ἣν ἀπετέλουν *Σωσιγάνης ὁ Συρακόσιος*, *Σωσίθεος ὁ Ἀθηναῖος* (280 π. Χ.), *Ὀμηρὸς ὁ Βυζάντιος*, *Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς* ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, *Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός*, *Φιλλοκὸς ὁ Κερκυραῖος* καὶ *Διονυσιάδης*.

§ 16. Δευτερεύοντα εἶδη δραματικῆς ποιήσεως.

α' *Μῖμοι*. β' *Ἰλαροτραγωδία*. γ' *Βουκουλικὴ ποίησις*.

α'. Οἱ *Μῖμοι* ἐπενοήθησαν ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν, οἵτινες διεκρίνοντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μίμησιν. Οὗτοι ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν μορφῇ συντεταγμένοι οὐχὶ ἐν στίχοις, ἀλλ' ἐν πεζῷ λόγῳ, ἐσκόπουν, ἵνα διὰ ζωηροῦ διαλόγου, ὅστις εἶναι σπουδαία αὐτῶν ἀρετὴ, πιστῶς καὶ ἀκριβῶς εἰκονίσωσι τοῦ καθημερινοῦ βίου πράξεις τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Ἦσαν δ' οὗτοι προωρισμένοι πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν. Ἐπομένως κατὰ τὴν μορφήν κατάσσονται περίπου εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μετὰ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ἐφ' οὗ μεγάλως ἐπέδρασαν οὗτοι. Διεμόρφωσε δὲ εἰς τέχνην τὰ φυσικὰ ταῦτα μιμήματα τῶν Σικελιωτῶν *Σόφρων ὁ Συρακόσιος*, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Τούτου οἱ μῖμοι γεγραμμένοι εἰς Δωρικὴν γλῶσσαν διηροῦντο εἰς *ἀνδρικοὺς* καὶ *γυναικικοὺς* κατὰ τὰ δρῶντα ἐν αὐτοῖς πρόσωπα.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνευρέθη ἐν Αἰγύπτῳ πάπυρος περιέχων ἑπτὰ

μίμους τοῦ Ἡρώνα, ὅστις πιθανῶς Κῶος τὴν πατρίδα ὧν ἔζη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικούς χρόνους. Οἱ μῦθοι τούτου ὀνομαζόμενοι *διδάσκαλος, ζηλότυπος, φιλιάζουσαι ἢ ιδιάζουσαι, Ἀσκληπιῶ ἀνατιθεῖσαι καὶ θυσιάζουσαι, σκυτεὸς κ.τ.λ.*, ἀγῆκουσιν εἰς τοὺς γυναικίους μίμους καὶ εἶναι γεγραμμένοι ἐν Ἰωνικῇ γλώσσῃ. Μεταχειρίζεται ὅμως καὶ ὀρισμούς τινας καὶ λέξεις σπανίας ἢ δημώδεις (Παίστη-τόπος, ἐνθα παίζουσιν). Ἀπαντῶσι δὲ παρὰ τούτῳ καὶ ιδιάζοντες γραμματικοὶ τύποι (ὀρώρηκα-ἀκήκουκα), ἐν δὲ τῇ προσῳδία ποιεῖται κατάχρησιν τῆς κράσεως καὶ ἐκθλίψεως. Μέτρον δὲ μεταχειρίζεται τὸν χωλλιαμβον.

Ἐν ἐνὶ τῶν ἐπτὰ μίμων, τῷ Ἀσκληπιῶ ἀνατιθεῖσαι ἢ θυσιάζουσαι παριστᾶ γυναῖκα μετὰ φίλης καὶ ἡς θεραπαίνης αὐτῆς προσφέρουσαν τῷ Ἀσκληπιῶ ἀλεκτρούνα. Ἄφου ἡ γυνὴ ζητεῖ συγγνώμην, διότι ἄπορος οὖσα δὲν προσφέρει βουὴν ἢ σὺν, προστάσσει τὴν θεράπαιναν ν' ἀναρτήσῃ παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς ὑγείας τὸ ἀνάθημα. Μετὰ τοῦτο δὲ αἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται ἐξετάζουσαι τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὰ κείμενα ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ ναοῦ. Ἐν τούτῳ ἐλθὼν ὁ νεωκόρος ἀγγέλλει τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῆς θυσίας καὶ εὐχεται τῷ Ἀσκληπιῶ ὑπὲρ αὐτῶν, τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Αἱ γυναῖκες ὑποσχόμεναι, ὅτι θὰ ἐπανέλθωσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅπως καλυτέραν θυσίαν προσενέγκωσι τῷ θεῷ, προστάττει τὴν θεράπαιναν νὰ διαμελίσῃ τὸν ἀλέκτορα καί, ἀφου προσφέρῃ τὴν ἕνα πόδα εἰς τὸν νεωκόρον καὶ πλακοῦντας εἰς τὸν ὄφιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸ ὑπόλοιπον νὰ φέρῃ εἰς τὸν οἶκον.

β'. *Ἰλαροτραγωδία ἢ φλυακογραφία*. Εὐρεται τῆς ἰλαροτραγωδίας εἶναι οἱ ἄποικοι τῶν Σπαρτιατῶν Ταραντῖνοι, οἵτινες ὑπερεῖχον καὶ τῶν Συβαριτῶν κατὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ ἡδυπαθές. Οὗτοι μὴ δυνάμενοι τὰ βίαια πάθη τῆς τραγωδίας νὰ ὑποφέρωσι συνεκράσαν ταύτην καὶ οὕτω δόντες εὐθυμον καὶ γελοῖον χαρακτῆρα εἰς τὴν τραγωδίαν ἀπετέλεσαν τὴν *ἰλαροτραγωδίαν*, ἣτις κυρίως εἶναι παρωδία τῆς τραγωδίας. Ταύτην εἰς τεχνικὸν εἶδος διεμόρφωσε *Ἰρίθων* ὁ Ταραντῖνος ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου.

γ'. *Βουκολικὴ ποίησις*. Ἡ βουκολικὴ ποίησις δὲν εἶναι ἀμιγῆς εἶδος ποιήσεως, ἀλλὰ σύμμικτον. Διότι κατὰ μὲν τὸ μέτρον ἀνήκει τῷ ἔπει, κατὰ δὲ τὸ εἶδος τῷ δράματι, ὡς περιέχον διάλογον δρών-

των προσώπων. Πρὸς δὲ καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως μετέχει ἡ βουκολικὴ ποίησις, διότι καὶ τὰ βουκολικὰ εἰδύλλια κατὰ τὸν χαρακτήρα πλησιάζουσιν εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν καὶ τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον διὰ τοῦ ἐπωδοῦ ἢ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐννοίας εἰς μείζονα συστήματα ἢ στροφὰς συνηγοῦντο. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρήχθη μὲν ἐκ τῶν δημωδῶν ἀσμάτων, ἅπερ ἦδον οἱ ποιμένες κατ' ἐξοχὴν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἄλλοι ἀγρόται πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτεμίδος, ἀνεπτύχθη δ' ὁμοῦς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὁ κόρος τοῦ μαλθακοῦ καὶ ἀβροῦ βίου ἐγέννησεν ἀντίδρασιν πρὸς τοιοῦτον βίον καὶ ῥοπήν πρὸς τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ τῶν ποιμένων βίον.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου, διότι οὐ μόνον βουκόλοι, ἀλλὰ καὶ αἰπόλοι, ποιμένες, γεωργοὶ καὶ αἱ κατώταται τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων εἰκονίζονται ἐν τοῖς εἰδύλλιοις, εἶναι τὸ μόνον εἶδος, ὅπερ αὐτοτελὲς καὶ πρωτότυπον ἐδημιουργήθη ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων. Διεμόρφωσε δὲ ταύτην τεχνικῶς ὁ Θεόκριτος ὠρεληθεὶς ἐκ τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, ὧν τελειοποίησις εἶναι ἡ βουκολικὴ ποίησις. Ὁ Θεόκριτος γεννηθεὶς τῷ 315 π. Χ. ἐν Συρακούσαις ἐζῆ ὅτε μὲν ἐν Συρακούσαις, ὅτε δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τιμώμενος ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῶν χωρῶν ἐκείνων Ἰέρωνος τοῦ Β' καὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἐκ τῶν τριάκοντα ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου, ἅτινα ὀνομάζονται *Εἰδύλλια*, δηλ. μικρὰ ποιήματα, μικρὰ εἰκόνες τοῦ ποιμενικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ βίου, μόνον τὰ δέκα καὶ πέντε εἶναι βουκολικά, δηλ. περιγραφὴ χαρακτήρων καὶ πράξεων ποιμενικῶν, ἐξ ὧν πάλιν τὸ β' καὶ ιε', δηλ. ἡ *Φαρμακίτρις* καὶ αἱ *Ἀδωνιάζουσαι*, εἶναι κυρίως ἐστιχουργημένοι μῖμοι κατὰ μίμησιν τοῦ Σώφρονος, τὰ δ' ἄλλα παριστῶσιν ἄλλας σχέσεις τοῦ βίου. Ἀμφιβάλλεται δ' ὁμοῦς ἐκ τούτων ἡ γνησιότης πολλῶν.

Ὁ Θεόκριτος ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τῶν ἄλλων σχέσεων τοῦ βίου, ὡς εἰκονίζει, μιμεῖται πιστῶς τὴν φύσιν καὶ εἰσδύει εἰς τὰ μυχαίτατα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ἡ ποίησις αὐτοῦ μαγεύει διὰ τῶν θεληγῆτρων τῆς φυσικῆς ἀληθείας, διότι τὰ πρόσωπα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἶναι πραγματικοὶ ἄνθρωποι καὶ οὐχὶ προσωπεῖα τεχνηέντως κεκρυμμένου σκοποῦ, ὡς παρὰ Βιργιλίῳ, ὅστις ἐν τοῖς βουκολικοῖς ποιήμασι δὲν σκοπεῖ, ὅπως ἀπεικονίσῃ τὸν βίον τῶν

ἀγροτῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν προσωπείων τούτων κολακεύσῃ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Μαικήναν.

Γλῶσσα τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ἡ νέα Δωρικὴ καὶ μάλιστα ὁ διαλεκτικὸς καὶ Σικελιωτικὸς τοῦ λαοῦ τύπος, ὃν οὗτος ἐξηυγένισε προσλαβὼν τύπους ἐξ ἄλλων διαλέκτων καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Διολικῆς. Οὐχ ἤττον κατὰ τὴν διάφορον ὕλην καὶ τὸν διάφορον χαρακτήρα τῶν ποιημάτων μεταχειρίζεται καὶ διάφορον γλῶσσαν, ὡς τὸ δωδέκατον εἰδύλλιον ἔχει διάλεκτον Ἰωνικὴν. Τὸ μέτρον, ὅπερ εἶναι τὸ βουκολικὸν ἐξάμετρον, εἶναι ἐπιμελῶς κατασκευασμένον.

Ἐπίσης εἰς τοὺς βουκολικοὺς ποιητὰς κατατάσσονται καὶ οἱ σύγχρονοι περίπου τῷ Θεοκρίτῳ *Βίωρ ἐκ Σμύρνης* καὶ *Μόσχος ὁ Συρακόσιος*. Οὗτοι δ' ὅμως κυρίως δὲν εἶναι βουκολικοὶ ποιηταὶ οὐδὲ ὁμοιοὶ κατὰ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν Θεόκριτον. Ὁ *Βίωρ* συμφωνεῖ τῷ Θεοκρίτῳ μόνον κατὰ τὴν μορφήν τῶν ποιημάτων (μέτρον καὶ γλῶσσαν). Τοῦτου ἔχομεν *Ἐπιτάφιον τοῦ Ἀδώνιδος* καὶ δέκα ἐπτὰ μικρότερα ἄσματα ἐν μετρίᾳ Δωρικῇ διαλέκτῳ. Ἐν τούτοις ὑπάρχει χάρις καὶ λεπτὸν αἰσθημα, πρὸς δὲ καὶ ῥητορικὸν ὕφος κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἐπιτάφιῳ τοῦ Ἀδώνιδος. Ὁ δὲ *Μόσχος* ὅλως τυχαίως κατατάσσεται μετὰ τοῦ Θεοκρίτου, πρὸς ὃν διαφέρει καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν μορφήν τῶν ποιημάτων. Τοῦτου ἔχομεν τὰ ἐξῆς ποιήματα· *Εὐρώπην* (ἐπικυῶ περιεχομένου), *Μεγάρην* (σύζυγον τοῦ Ἡρακλέους), *ἐπιτάφιον τοῦ Βίωρος* (λυρικὸν ποίημα, ἀλλὰ μετὰ ἐξαμέτρου) καὶ *ἔρωτα δραπέτην* (πεπονημένον κατὰ Ἀνακρέοντειον τρόπον).

Β'. Κωμωδία.

§ 1. Γένεσις καὶ ἀρχὴ τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία, ὡς εἶπομεν, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ παιδοῦ τῶν Διονυσιακῶν ἑορτῶν ἑορτασμοῦ. Κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας ὄμιλοι (κῶμοι) εὐθύμων ἑορταστῶν, πεζοὶ ἢ ἐφ' ἀμάξης, ἦδον ἄσματα¹), προεξάρχοντος ἑνὸς φέροντος τὸν *γαλλόν*, ἀναφερόμενα εἰς τὸν Διόνυσον μετ' ἀκολάστων σχημάτων καὶ ὀρχήσεων. Διὰ τοιούτων ἄσμάτων καὶ δι' αὐτοσχεδίων ἰαμβικῶν στίχων συνδεδεμένων

¹) Ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα κωμωδία ἐκ τῆς ἐν τοιούτοις κῶμοις φῶδης προήλθεν.

μετ' αὐτῶν ἦτο ἐπιτετραμμένον ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Διον' ου γὰ σκώπτωσιν ἢ πειράζωσιν ἀλλήλους ἢ τοὺς ἀπαντῶντας ἢ καὶ τοὺς περισταμένους οἱ ἑορτασταί. Ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου ἐπιτρεπομένων ἀμοιβαίων σκωμμάτων ἐπετρέποντο τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Δήμητρος (τὰ ἐξ ἀμάξης, γεφυρισμοί) εἰς ἀνάμνησιν, ὅτι ἡ θεὰ ἐν τῇ θλίψει αὐτῆς διὰ τὴν ἀρπαγεῖσαν Κόρην ἐκινήθη εἰς γέλωτα ὑπὸ τινος γυναικὸς Ἰάμβης. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀσμάτων τῶν φιλλικῶν χορῶν ἢ κώμων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων σκωμμάτων ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, ἥς δ' ὅμως αἱ βαθμιαῖαι μεταβολαὶ καὶ ἀναπτύξεις δὲν γινώσκονται ἀκριβῶς, ὡς αἱ τῆς τραγῳδίας.

Ἐν Σικελίᾳ πρῶτος ὁ Ἐπίχαρμος ἀκμάσας ἐπὶ Γέλωνος καὶ Ἰέρωνος (484—467 π. Χ.) διεμόρφωσε τεχνικῶς τὴν κωμῳδίαν πραγματευθεὶς μῦθον καὶ οὕτως ἀπετέλεσέ τι τεχνικὸν καὶ τέλειον ὄλον. Ἐν Ἀττικῇ δὲ πρῶτος ὁ Σουσαρίων (570 π. Χ.) ἐκ Τριποδίσκων τῆς Μεγαρίδος εἰσήγαγε τεχνικῶς κωμικούς χοροὺς ἐν Ἰκαρία τῇ πατρίδι τοῦ Θεσπίδος καὶ ἐδίδαξεν ἀτελεῖ τινα κωμῳδίαν.

§ 2. Περὶ τῆς κωμῳδίας καθόλου.

Ὁ Ἀριστοτέλης¹⁾ ὀρίζει τὴν κωμῳδίαν ὡς *μίμησιν οὐχὶ σπουδαιῶν ἀντικειμένων*, ὡς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἀλλ' *εὐτελεστέρων*. Τὰ ἀντικείμενα δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἔχουσιν οἰονδήποτε ἐλάττωμα εἰ μὴ μόνον τὸ τοῦ γελοίου. Εἶναι δὲ τὸ γελοῖον μέρος τοῦ ἀσχήμου καὶ εἶναι ἐλάττωμα καὶ δυσμορφία, ἢ ὅποια δὲν φέρει λύπην καὶ φθόρην· π.χ. γελοῖον εἶναι πρόσωπον δύσμορφον καὶ διεστραμμένον ἄνευ πόνου.

Ἡ πρᾶξις λοιπὸν τῆς κωμῳδίας ἀντιθέτως τῇ τραγῳδίᾳ διευθύνεται πρὸς τι πάντη μηδαμινὸν τέρμα. Τοῦτο ὅμως ἐπιδιώκεται μετὰ τινος σεμνότητος καὶ σπουδαιότητος. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως δὲ ταύτης τοῦ μηδαμινοῦ πρὸς τὸ σπουδαῖον γεννᾶται τὸ γελοῖον. Τὸ γελοῖον ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς κωμῳδίας, ἀλλὰ τὸ μέσον αὐτῆς, ὅπως ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τούτου βελιώση καὶ διδάξη τοὺς θεατάς.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τραγῳδία καὶ κωμῳδία ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν

¹⁾ Ἀριστ. β, 30 περὶ ποιητ.

ὀρμώμεναι συμπίπτουσιν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, διότι ἑκατέρω τούτων πειράται, ὅπως διδάξῃ καὶ εὐγενῆ καὶ ἰδεώδη βίον δημιουργήσῃ.

Ὡς ἡ τραγωδία, οὕτω καὶ ἡ κωμῳδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν πρόλογον, τὰ χορικά, τὰ ἐπεισόδια καὶ τὴν ἐξοδον.

Ἐκ τῶν χορικῶν τὸ ἰδιάζον τῇ κωμῳδίᾳ εἶναι ἡ παράβασις, ἐν ἧ ὁ χορὸς στρεφόμενος πρὸς τοὺς θεατὰς ἐξέφερον εἴτε ὅλος ὁμοῦ εἴτε διὰ τοῦ κορυφαίου κρίσεις τοῦ ποιητοῦ ἀναφερομένας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν τότε χρόνων τῆς πόλεως ἢ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῷ ποιητῇ. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἔψεγε καὶ ἔσκωπτεν ὠρισμένως πρόσωπα, ἀπαντᾷ αὐτὴ ἐν ταῖς κωμῳδίαις ἐκείναις, αἵτινες ἐδιδάχθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ὄνομαστὶ κωμῳδεῖν ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δήμου ἦτο πλήρης, εἶτα δ' ὁμοῦ αὐτὴ ἐξέλιπε, διότι καὶ ἡ ἀδεια τοῦ ὄνομαστὶ σκῶπτεν ἀφῆρέθη καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δήμου περικωλύθη. Διὸ αἱ Ἐκκλησιαζούσαι καὶ ὁ Πλοῦτος, τελευταῖαι κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους στεροῦνται παραβάσεως. Ἡ παράβασις, ἂν εἶναι πλήρης, περιέχει τὰ ἐξῆς ἑπτὰ μέρη· τὸ κομμάτιον ἢ τὸ προκήρυγμα, τὸν ἀνάπαιστον, τὸ πνίγος, τὴν στροφήν, τὸ ἐπίρρημα, τὴν ἀντιστροφήν καὶ τὸ ἀντεπίρρημα. Ἀλλὰ σπανίως αἱ σφζόμεναι κωμῳδίαι περιέχουσι καὶ τὰ ἑπτὰ εἰρημένα μέρη τῆς παραβάσεως, διότι αἱ πλεῖστα εἶναι ἀτελεῖς.

Περὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῶν χορικῶν δὲν παρεδόθησαν ἰδιαιτέρα ὀνόματα, ἀλλ' ὁμοῦς ὑπάρχουσι ταῦτα καὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ. Τὰ στάσιμα ἐνταῦθα δὲν εἶναι πάντοτε ἀντιστροφικά ἀλλὰ καὶ μονοστροφικά. Ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας ὀνομάζεται κόρδαξ. Οὗτος συνιστάμενος ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων χορευτῶν διαστελλεται ἀπὸ τῆς ἐμμελείας τῆς τραγωδίας, διότι ὁ γελοῖος τοῦ κόρδακος χαρακτὴρ ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀξιοπρεπῆ τῷ τραγικῷ χορῷ κίνησιν. Ἐνῶ ὁ χορὸς τῆς τραγωδίας σεμνὸς καὶ εἰρηνικὸς ὢν πρᾶττει τὰ δρῶντα πρόσωπα, ὁ τῆς κωμῳδίας τούναντιον θορυβώδης καὶ παράφορος ὢν παρορμᾷ ταῦτα εἰς δρᾶσιν καὶ ἐκδηλοῖ ταραχώδη διάθεσιν καὶ μάλιστα ἐν ἀρχῇ τῆς κωμῳδίας διὰ τῆς παρόδου. Ὅθεν τὰ χορικά τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας δὲν εἶναι ἐμβόλιμα, ἀλλ' ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος. Ὁ χορὸς δὲν εἶναι ἀπαθής, ἀλλ' ἐνεργεῖ πολλάκις δραστηριώτερον παντὸς δρῶντος προσώπου τοῦ δρά-

ματος. Ὅπως δὲ ἐν τῇ τραγωδίᾳ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος καὶ τὸ ὄλον πνεῦμα τῆς κωμῳδίας πίπτει ἐπὶ τοῦ χοροῦ. Οὗτος δ' ὅμως ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ σπουδαίως ἡλεκτῶθη, ἐν δὲ τῇ νέα ἐντελῶς ἐξέλιπεν.

Συνήθως τὰ πρόσωπα τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας εἶναι *ιστορικά*, ὡς ἐν τοῖς Σφηξί καὶ τῷ Πλούτῳ. Ἡ ἀρχαία κωμῳδία διεκωμῳδεῖ οὐ μόνον χαρακτήρας, ἀλλὰ καὶ, ὅπερ συνηθέστερον, ὠρισμέα πρόσωπα. Ταῦτα δ' οὕτω δεινῶς ἐσκωπτεν, ὥστε διεγείρει τὴν αἰδῶ παντὸς αἰδήμονος καὶ συνετοῦ ἀνθρώπου, διότι γάμει ἐκφράσεων ἀκόσμων καὶ ἀκολάστων ὀνομάτων.

§ 3. Διαίρεσις τῆς κωμῳδίας.

Ἡ κωμῳδία ἕνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτήρος, ὃν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους ἔλαβε, διαίρεται Α' εἰς τὴν ἀρχαίαν, περιλαμβάνουσαν α' τὴν Σικελιωτικὴν καὶ β' τὴν Ἀττικὴν. Β' εἰς τὴν μέσην καὶ Γ' εἰς τὴν νέαν.

Α'.

Ἀρχαία κωμῳδία.

§ 4. α'. Σικελιωτικὴ κωμῳδία. Αὕτη μορφωθεῖσα ἐκ τῶν ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι φιλλικῶν κώμων καὶ ἀμοιβζιων σκωμμάτων τεχνικῶς, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τοῦ Ἐπιχάρμου πρώτου ἀνεφέρτετο εἰς τὰ γελοῖα μόνον τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἕνεκεν τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος μὴ ἐπιτρέποντος τὴν διακωμῳδῆσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου. Διέφερον ἐπομένως κατὰ τοῦτο τῆς Ἀττικῆς κωμῳδίας, ἥτις ἕνεκα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀνεφέρτετο εἰς τὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου γελοῖα. Τοῦ Ἐπιχάρμου, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Κῷ ἤχθη βρέφος εἰς Μίγαρον τῆς Σικελίας καὶ ἐζήσεν ἐκεῖ, σφύζονται ὀλίγιστα ἀποσπάσματα.

§ 5. β'. Ἀττικὴ κωμῳδία. Αὕτη ἀτελῆ τεχνικὴν μορφήν λαβοῦσα διὰ τοῦ Σουσαριωνος, ὅστις τὰ πρόσωπα εἰσήγευ ἀτάκτως καὶ τὸν γέλωτα μόνον ἐσκόπει, διέμεινεν ἐν τῷ ἀτελεῖ τούτου τρόπῳ πολὺν χρόνον, διότι ἡ παρεμπειροῦσα τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννίς δὲν ἦτο εὐμενὴς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δραματικῆς τέχνης.

Μετὰ τὸν πρῶτον δ' ὅμως Περσικὸν πόλεμον ἡ ἐλευθερία ἦτο πλή-

ρης, σειρὰ δὲ κωμικῶν ποιητῶν ἀναφίεται, ἥτις προπαρασκευάσε τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν τῆς κωμῆδος. Ἀναφέρονται δὲ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κωμικοὶ ποιηταὶ ὁ *Χιωκίδης*, ὁ *Μάγνης*, ὁ *Ἐξαντιδῆς* καὶ ὁ πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐπισημότατος πάντων *Κρατῆς*, ὅστις θεωρεῖται ἰδρυτὴς τῆς κωμῆδος καὶ κατέχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ Δίσχυλος ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Οὗτος τὸ ἐνθουσιῶδες τοῦ Δίσχυλου ἐν τῇ ποιήσει καὶ τὸ διθυραμβῶδες αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσῃ συνδέων μετὰ τῆς σατυρικῆς πικρίας τοῦ Ἀρχιλόχου μετεχειρίζετο τὴν κωμῆδον ὡς δημοσίαν μάστιγα κολάζων τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀρχόντων καὶ ἰδίᾳ ἐπικρίνων τὸν Περικλέα, ὃν ἐξηκολούθει διακωμῶδῶν μέχρις οὗ τῷ 440 π.Χ. διὰ νόμου ἀπηγορεύθη τὸ ὀνομαστί κωμῶδειν. Ἡ ἀπαγόρευσις δ' ὅμως αὐτῇ τρεῖς μόνον ἔτη διήρκεσεν. Ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ μιᾶς κωμῶδῶν αὐτοῦ, αἵτινες πᾶσαι ἀπώλοντο, θαυμαστὴ ἦτο ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ κωμικοῦ ποιηθεῖσα *Πυτίνη* (φιάλη αἶνου), ἥτοι ἡ Μέθη, δι' ἣς ἐνίκησε τὸν Ἀμειψίαν καὶ τὸν Ἀριστοφάνη. Εἰς πόλῃσιν τῆς κωμῆδος ταύτης ὠρμήθη σκωπτόμενος ὑπὸ τῶν ἀντιτέχων καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι παρεδόθη εἰς μέθην. Σύγχρονος δ' αὐτῷ ἦτο ὁ *Κράτης*, ὅστις πρῶτος ἀφῆκε τὴν διακωμῶδῆσιν ὠρισμένων προσώπων καὶ ἐτράπη εἰς πόλῃσιν μύθων. Μετὰ τοῦτο ἀναφέρονται πολλοὶ κωμικοί, ἐν οἷς ἐξέχει ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀριστοφάνους *Εὐπολις*, ὅστις τῷ 446 π.Χ. γεννηθεὶς ἀπέθανε νέος τὴν ἡλικίαν. Οὗτος ὑπῆρξεν εὐφυστάτος ποιητῆς, ἑπτακαιδεκαέτης δὲ τὴν ἡλικίαν μετέσχε δραματικοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τῶν τραγωδιῶν τούτου ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν.

Ἵπὲρ πάντας δ' ὅμως τοὺς κωμικοὺς τῆς ἀρχαίας κωμῆδος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κωμικός:

Ἀριστοφάνης.

Οὗτος ἦν υἱὸς Φιλίππου τινὸς Κυδαθηναίου τὸν ὄμιον καὶ ἀνῆκε τῇ Πανδιονίδι φυλῇ. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, κατὰ πᾶσαν δ' ὅμως πιθανότητα ἐγεννήθη τῷ 450 π.Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 380.

Ἡ κωμικὴ τοῦ Ἀριστοφάνους εὐφυΐα ἤδη ἀπὸ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας εἶχε παρουσιασθῆ. Διὸ εἴτε τῆς ἀκηνικῆς τέχνης εἴτε τοῦ

κύρους, ἕνεκα τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας, στερούμενος τὰ τρία πρῶτα δράματα ἐδίδαξεν ὁ κωμικός ὑπὸ ξένον ὄνομα, τοὺς μὲν *Δαιταλσίς* (συμπότας) διὰ τοῦ Φιλωνίδου, τοὺς δὲ *Βαβυλωνίους* καὶ τοὺς *Ἀχαργεῖς* διὰ τοῦ Καλλιστράτου. Ἐν τοῖς *Βαβυλωνίοις* διεκωμῶδει τὸν πολιτικὸν Κλέωνα, διὰ τοῦτο οὗτος ἐκδικούμενος τὸν κωμικὸν ἤγειρε κατ' αὐτοῦ γραφὴν ξενίας, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας. Μετὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς τολμηρότερον κωμῶδει τὸν Κλέωνα ἐν τοῖς *Ἀχαργεῦσιν*.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῇ ποιήσει τῶν δραμάτων εὐτοῦ δὲν διακρίνεται διὰ τὴν τεχνικὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, διότι παρ' αὐτῷ ἡ πράξις δὲν ἀναπτύσσεται κατ' ἀνάγκην καὶ αἰτιώδη συνάφειαν. Ἀφιέμενος εἰς τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ φαντασίαν ὁ κωμικός ἐκτρέπεται εἰς παρεκβάσεις, αἵτινες χαλαροῦσι τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου. Πρὸς δὲ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς πράξεως ἔχει πολλάκις τὸ ἀπίθανον, διότι συνήθως δὲν τηρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἐνότης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου· ὡς π. χ. ἐν τοῖς *Ἀχαργεῦσιν*. Ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον δ' ὅμως ὑπάρχει ὁ ἀκριβής, λεπτὸς καὶ φυσικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ἀτόμων καὶ ὀλοκλήρων τάξεων, οἷον συκοφαντῶν, πειναλέων, ῥητόρων καὶ ἄλλων, πανταχοῦ δ' εἶναι ἐπιχευμένον ἀφειδῶς τὸ κωμικὸν ἅλας καὶ τὸ πλήρες χάριτος καὶ σκωμμάτων πνεῦμα αὐτοῦ. Δι' ὃ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τινι ἐπιγράμματι ὑπ' αὐτοῦ¹), ὡς λέγεται, ποιηθέντι, *τέμενος τῶν Μουσῶν* ὀνομάζεται.

Ἐπειδὴ ὁ κωμικός ἀνήκει εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, αἱ κωμῶδιαι αὐτοῦ εἶναι πλούσιος θησαυρὸς σκωμμάτων κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Πρὸς δὲ ὕλην τῶν κωμῶδιῶν τοῦ ποιητοῦ παρέσχεν ἡ εἰς παρακμὴν χωροῦσα τραγῳδία, οἱ δικασταὶ καὶ οἱ σοφισταί, ὡς διαφθορεῖς τῶν νέων. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι οἱ Μαραθωνομάχοι, οὓς προβάλλει τοῖς συγχρόνοις εἰς μίμησιν. Ὁ ποιητὴς βλέπων τὰ κακῶς ἔχοντα ἀγωνίζεται κατὰ τούτων καὶ ἐπιζητεῖ βελτίωσιν. Ἐν ἐκάστῃ κωμῳδίᾳ θηρεύει τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ ὀλόκληρος ἡ σειρά τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ σύστημα πρὸς βελτίωσιν καὶ διάσωσιν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Ἀριστοφάνης τείνων εἰς βελτίωσιν κοινωνίας, πολιτείας καὶ ἐπιστήμης χωροῦντων εἰς κατὰπτωσιν καὶ διαφθορὰν

¹) Δι' χάριτες, τέμενος τι εὐρεῖν ὅπερ οὐχὶ πεσοῖται
ζητοῦσαι, ψυχὴν εὐρον Ἀριστοφάνους.

ἠναγκάζετο πολλάκις τὰ πράγματα νὰ παριστᾶ διὰ τῶν ἀληθῶν ὀνομάτων καὶ ἐκφράσεων. Οὕτω δὲ προσέκρουσεν εἰς τὴν σεμνότητα καὶ αἰδῶ, χωρὶς ὅμως νὰ διαφθεῖρη, διότι ἦτο ἀπηλλαγμένος ὑπόβλων καὶ κεκαλυμμένων ἀμαρτημάτων, ὧν γέμουσιν οἱ ὕστερον κωμικοί.

Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ὁ κωμικὸς ἐμιμήθη τὸν Εὐριπίδην, ὡς ὁ ἴδιος λέγει. Διὸ τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι γλαφυρὸν καὶ ἡ γλῶσσα παράδειγμα Ἀττικισμοῦ¹⁾). Τὰ πλεονεκτήματα δὲ ταῦτα γίνονται φανερά, ὅταν ἐν ταῖς κωμωδίαις αὐτοῦ ἀντιτίθεται ὁ τρόπος τῆς ὀμιλίας τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὕφος ἢ ὅταν εἰσάγωνται βάρβαροι ὀμιλοῦντες.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέτρον ὁ Ἀριστοφάνης ἐν μὲν τοῖς λυρικοῖς ἔχει μεγάλην ποικιλίαν καὶ εὐφυΐαν, ἐν δὲ τῷ διαλόγῳ συνήθως μεταχειρίζεται τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠγάπων τὸν Ἀριστοφάνη καὶ οὕτως ἐτίμων, ὥστε κατὰ τὸ 405 π. Χ. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Βατράχων ἔσπεσαν αὐτὸν διὰ θαλλοῦ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἰσότιμος χρυσοῦ στεφάνῳ. Εἰς μεταγενεστέρους δ' ὅμως χρόνους αἱ κωμωδίαὶ τῶν νεωτέρων κωμικῶν προετιμῶντο τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τὰ πλήθη ἀπώλεσαν καὶ τὴν αἰσθησὶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κωμωδίαν, ἣτις ἐτράφη ἐν τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι καὶ τὰς παρεκτροπὰς τούτου ἐκόλαζεν.

§ 6. Αἱ σωζόμεναι τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδίαί.

Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα καὶ πλέον κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ἔνδεκα, αἵτινες κατὰ χρονολογικὴν τάξιν εἶναι αἱ ἑξῆς:

α'. Οἱ Ἀχαρτεῖς διδαχθέντες τῷ 425 π. Χ. κατὰ τὰ Λήναια καὶ τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Πυκνί. Ἐν τῇ κωμωδίᾳ ταύτῃ ὁ ἀγρότης Δικαιοπόλις, ὑφ' ὃν λανθάνει αὐτὸς ὁ ποιητής, ἐπιθυμεῖ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνης πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κακῶν. Πρὸς τὸν εἰρημικώτατον ἀγρότην ἀντιτίθεται ὁ Λάμαχος, ὅστις, ὅσον τὸ πρῶτον θρασὺς καὶ μανιώδης ὑπὲρ τοῦ πολέμου εἰκονίζεται, τοσοῦτον οἰκτρὸς ἐκ τῆς μάχης ἐπανέρχεται, διότι τρωθεὶς διεγείρει τὸν γέλωτα.

¹⁾ Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τῷ στρογγύλῳ τοὺς νοθεὶς δ' ἀγοραίους ἤγειον ἢ κείτος ποιῶ.

Ἡ κωμῳδία ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐξ Ἀχαρνέων, κυρία δὲ ταύτης ἰδέα εἶναι θερμὴ προτροπὴ πρὸς εἰρήνην.

β'. Οἱ Ἰππεῖς διδαχθέντες κατὰ τὰ Λήναια τοῦ 424 π. Χ. καὶ τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος ἔχει ὅλως πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ διευθύνεται κατὰ τοῦ ἡδημαγωγοῦ Κλέωνος, ὅστις ἐκτῆσατο τὴν εὐνοίαν τοῦ δήμου διὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐπιτυχίαν. Ὑπὸ τοὺς δύο οἰκέτας λαμβάνουσιν οἱ δύο στρατηγοὶ Δημοσθένης καὶ Νικίας, ὑπὸ δὲ τὸν Παφλαγὸνα ὁ Κλέων. Τὸ ὄνομα ἔλαβεν ἡ κωμῳδία ἐκ τοῦ χοροῦ, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς πλουσίας τῶν πολιτῶν τάξεως, τῶν ἰππέων, ἀσπονδοτάτων ἐχθρῶν τῷ Κλέωνι.

γ'. Αἱ Νεφέλαι διδαχθεῖσαι κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 423 π. Χ. καὶ τυχούσαι τῶν τριτείων. Ἦρωσ τῆς κωμῳδίας ταύτης εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις ἐκπρόσωπος τῶν σοφιστῶν θεωρούμενος διακωμῳδεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Τὸ δράμα ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους θεῶν νομιζομένων Νεφέλων, αἵτινες μετὰ τοῦ Ἀέρος καὶ Αἰθέρος ἀποτελοῦσι τὸν χορόν.

δ'. Οἱ Σφήκες διδαχθέντες τῷ 422 π. Χ. κατὰ τὰ Λήναια καὶ τυχόντες τῶν δευτερείων. Ἡ κωμῳδία αὕτη διακωμῳδεῖ τὸ φιλόδικον τῶν Ἀθηναίων καὶ προσβάλλει τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια, τὰ ὅποια ἐπὶ ἄγαν δημοκρατικῶν βίσεων στηριζόμενα ἐδίκαζον κατὰ τὰ ἑαυτῶν πάθη, ἅτινα συνήθως κατὰ τῶν πλουσιῶν ἐστρέφοντο, κατὰ τὰς ἑαυτῶν συμπαθείας καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα. Διὰ τοῦτο τοὺς Ἀθηναίους δικαστάς, ἐξ ὧν ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας συνίσταται, ὁ κωμικὸς ἀφομοιοῖ πρὸς σφήκας ἔχοντας κέντρον καὶ πλήττοντας.

ε'. Ἡ Εἰρήνη διδαχθεῖσα κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 421 π. Χ. καὶ τυχούσα τῶν δευτερείων. Τὸ δράμα τοῦτο ἔχει ὁμοιότητα κατὰ τὴν κυρίαν ἰδέαν πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς, διότι καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς συμβουλεύει τοῖς Ἀθηναίοις εἰρήνην. Ἐνταῦθα ὅμως τὴν εἰρήνην θέλει οὐ μόνον ὁ Τρυγαῖος, ἀγρότης, ἀλλὰ καὶ ὁ λαός, ὃν ἐκπροσωπεῖ ὁ χορὸς. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ φίλος τοῦ πολέμου Κλέων εἶχε πέσει ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Καὶ ὄντως μετὰ τὰ μεγάλα Διονύσια ἢ διὰ τοῦ Νικίου συνομολογηθεῖσα εἰρήνη ἐγένετο.

ς'. Οἱ Ὀρπιθεὶς διδαχθέντες κατὰ τὰ Διονύσια τοῦ 414 π. Χ. καὶ τυχόντες τῶν δευτερείων. Δύο πρεσβῦται, Εὐελπίδης καὶ Πισθέταιρος, φεύγοντες τὴν ἐν Ἀθήναις συκοφαντίαν καὶ ἀκολουθοῦντες κο-

λοιπῶ και κορώνη ἀποδημοῦσιν εἰς τοὺς Ὀρνίθας, εἴτινες ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς κωμῳδίας. Οἱ Ὀρνίθες τῇ προσπάθειά τοῦ Ἐπιποσ (ἀγριοπετεινοῦ) και Πισθηταίρου συμμαχίαν πρὸς τοὺς δύο ἀνθρώπους ποιησάμενοι κτίζουσι πόλιν ἐν τῷ ἀέρι τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρίζουσαν, ἣν ὀνομάζουσι *Νεφελοκοκκυλίαν*.

Διὰ τῆς κωμῳδίας ταύτης οὕτως ὀνομασθείσης ἀπὸ τοῦ χοροῦ διακωμῳδεῖται ἡ εἰς τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἥτις τυχοδιωκτικὴ οὔσα ἐστερεῖτο βάσεως, ὡς ἡ ἐν τῷ ἀέρι κτισθεῖσα πόλις *Νεφελοκοκκυλία*.

ζ'. Ἡ *Λυσιστράτη* διδαχθεῖσα κατὰ τὰ Λήνια τοῦ 411 π. Χ. Σκοπὸς τῆς κωμῳδίας ταύτης εἶναι ἡ κατάλυσις τοῦ πάλιν ἀπὸ τοῦ 413 ἀρξαμένου Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπερ και τὸ ὄνομα τῆς ἡρωίδος τῆς κωμῳδίας ὑπαινίσσεται. Ἡ Λυσιστράτη θέλουσα νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους καλεῖ σύλλογον γυναικῶν ἐκ Πελοποννήσου και τῆς Βοιωτίας. Αἱ κληθεῖσαι καταλαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Λυσιστράτης τὴν Ἀκρόπολιν, ὅμως μὴ παράσχωσι τοῖς ἀνδράσιν ἀργύριον πρὸς πόλεμον, και ἀποκρούουσι τοὺς ζητοῦντας νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτὰς ἐκεῖθεν ἀνδρας. Ἐἶτα δέ, ἐπειδὴ και ἐν Σπάρτῃ ἡ αὐτὴ στάσις ἐγένετο, ἔρχεται κῆρυξ περὶ σπονδῶν, και ἡ Λυσιστράτη ὑπεμνήσασα τὴν παλαιὰν τῶν δύο πόλεων φιλίαν διαλλάσσει τοὺς πολεμίους.

η'. Αἱ *Θεσμοφοριάζουσαι* διδαχθεῖσαι ἐπίσης κατὰ τὸ ἔτος 411. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐορτῆς τῆς θεσμοφόρου Δήμητρος. Τῆς ἐορτῆς ταύτης ἀπεκλείοντο οἱ ἄνδρες. Ἐν τῷ ναῷ συναθροισθεῖσαι αἱ γυναῖκες ἔμελλον νὰ ψηφίσωσι θάνατον τοῦ ὕβριστοῦ αὐτῶν Εὐριπίδου, ὅστις πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ στέλλει εἰς τὸ συνέδριον τῶν γυναικῶν ἄνδρα περιβεβλημένον γυναικεῖα ἐνδύματα. Ὁ οὕτω μετρημφισμένος ἀνακαλύπτεται και συλληφθεὶς παραδίδεται Σκύθῃ τοξότη. Ἐν τέλει δ' ὅμως οὗτος ἀπολύεται διὰ πανουργίας τοῦ Εὐριπίδου.

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ διακωμῳδεῖται ἡ τραγικὴ τοῦ Εὐριπίδου τέχνη.

θ'. Οἱ *Βατραχοὶ* διδαχθέντες τῷ 405 π. Χ. και τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ κωμῳδία αὕτη, ἥς ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ βατράχων, οὕτως ἐθαυμάσθη, ὥστε και τὸ δεύτερον ἀνεδιδάχθη και ἔ παιητῆς

εστέρθη διὰ κλάδου τῆς ἱερᾶς ἑλαίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν τὸ θέατρον κατέπεσε, διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν π.λυκρίθμων τραγικῶν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους διδασκάλους τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου. Διὸ ὁ μὲν Διόνυσος ἦτο ἀπαρηγόρητος, οἱ δὲ θεαταὶ ἐπόθουν τὸν Εὐριπίδην. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν λοιπὸν ταύτην ὁ κωμικὸς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Διόνυσος κατέρχεται εἰς τὸν Ἄδην μετὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ξανθίου, ὅπως ἐκεῖθεν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὸ φῶς ἀναγαγὼν τὴν τραγικὴν τέχνην ἀνυψώσῃ. Ἐν Ἄδου γίνεται ποιητικὸς διαγωνισμὸς, ἐν ᾧ χαρακτηρίζονται μετὰ πολλῆς λεπτῆς καὶ πνευματώδους κρίσεως οἱ τρεῖς τραγικοὶ ποιηταί. Ὁ Διόνυσος νικητὴν ἀνακηρύσσει τὸν Αἰσχύλον, ὃν ἀνάγει εἰς τὸ φῶς ἀντὶ τοῦ Εὐριπίδου.

ι'. Αἱ Ἐκκλησιάζουσαι διδάχθεισαι ἴσως τῷ 392 π. Χ. Ἐν Ἀθῆναις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μεγάλη πενία κατέλαβε τοὺς πολίτας καὶ ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν ἰδέαι κοινοκτημοσύνης, ἃς ὁ κωμικὸς καταπολεμεῖ ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ. Ἐν ταύτῃ παρίσταται, ὅτι τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας περιστάντων εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, αἱ γυναῖκες περιβαλλόμεναι ἱμάτια ἀνδρικὰ καὶ πώγωνας περιθέτους ποιοῦνται ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ψηφίζουσι τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τὰς γυναῖκας, πρὸς δὲ καὶ κοινοκτημοσύνην. Εἶτα ὁ ποιητὴς παρεμβάλλει πολλὰ κωμικά, δι' ὧν καταδεικνύει τὰ ἄτοπα, ἅπερ ἤθελον προέλθει ἐκ τῆς κοινοκτημοσύνης.

ια'. Ὁ Πλοῦτος διδάχθεις τῷ 388 π. Χ. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ διακωμῳδεῖται ἡ τυφλὴ διανομὴ τοῦ πλοῦτος, ὅστις πρέπει νὰ διανεμηθῆ κατὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀρετὴν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ καὶ οὐχὶ ν' ἀκολουθῆ τυφλῶς τοῖς κακοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ κωμῳδία αὕτη ἀποτελεῖ μετάβασιν εἰς τὴν μέσσην κωμῳδίαν, διότι ἔχει γενικὸς χαρακτήρα καὶ οὐδεμίαν προσωπικὴν προσβολήν. Πρὸς δὲ ἔχει τὸν χορὸν λίαν περιορισμένον καὶ στερεῖται παραβάσεως, ἥτις εἶναι οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας.

B'.

§ 7. Μέση κωμῳδία.

Ἡ μέση κωμῳδία περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνεῖα μάχης.

Αὕτη δὲν διακωμῳδεῖ, ὡς ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ὠρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις. Ὅσακις δ' ἔσκωπτε καὶ πρόσωπα, ταῦτα δὲν εἶναι σύγχρονα, ἀλλ' ἱστορικά, οὐδὲ πολιτικά, ἀλλὰ τῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Εὐριπίδης, ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Πλάτων. Ἀπέκλειε λοιπὸν ἡ μέση κωμῳδία τὸν δημόσιον καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον καὶ ἐλάμβανε τὰς ὑποθέσεις ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες, ὡς ἰχθυοπῶλαι, μάγειροι καὶ οἱ ἀνάλογα τούτοις ἐπαγγέλματα ἔχοντες ἦσαν προσφιλῆ τῆς μέσης κωμῳδίας θέματα. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοὺς φιλοσόφους τοὺς ἐνταῦθα ποιουμένους τὰς διατριβὰς διεκωμῳδεῖ αὕτη, ἀλλὰ τούτους σκώπτει οὐχὶ κατ' ὄνομα, ἀλλ' ἐκ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀκῆκον· π. χ. ὁ Ἀριστοφῶν ἐποίησε *Πυθαγοριστήν*.

Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ εἶναι μετὰ μείζονος τέχνης ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ, ἐν ἣ αἱ ὑποθέσεις τῶν κωμῳδιῶν ἔχουσι χαλαρὰν ἐνότητα. Ὁ χορὸς ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου προελθούσης πενίας περιωρίσθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπεν ἐντελῶς, ὡς ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ. Ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἀντήλλασεν ὀλίγους στίχους πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα ἢ ἤδη μικρὸν τι μελικὸν ᾄσμα. Οἱ ἄλλοι χορευταὶ ἦσαν κωφὰ πρόσωπα, τὰς δὲ ἐν τῷ μεταξὺ παύσεις ἀνεπλήρου, ὡς εἰκός, ἡ μουσική. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ χοροῦ ἐπήνεγκε καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς μετρικῆς ποικιλίας. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς μέσης κωμῳδίας κεῖται μεταξὺ ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου καὶ εἶναι μεστὴ ῥητορικῶν σχημάτων.

Ἄφου ὁ χορὸς ἠλαττώθη ἢ σχεδὸν ἐξέλιπεν, ἡ δαπάνη τοῦ χορηγοῦ ἦτο ἀσήμαντος. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν ἠδύναντο νὰ γείνωσι χορηγοί, ὅπερ ἠϋξήσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγωνιζομένων κωμικῶν ἐκ τριῶν εἰς πέντε. Ἐντεῦθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δραμάτων καὶ τῶν ποιητῶν τῆς μέσης κωμῳδίας ἦτο μέγας. Ἐπιφανέστατοι ποιηταὶ ὅμως τῆς περιόδου ταύτης εἶναι δύο, ὁ *Ἀρτιφάρης* (403—333 π. Χ.) ποιήσας ὑπὲρ τὰ διακόσια πενήτηκοντα δράματα καὶ ὁ *Ἀλέξιος*, ὅστις περὶ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἀκμάσας ἐγένετο μακρόβιος ζήσας ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν καὶ ἐξ ἑτη καὶ ἐποίησε διακόσια τεσσαράκοντα καὶ πέντε δράματα. Ἀμφοτέρων δ' ὅμως τούτων τῶν κωμικῶν σφίζονται ἐκ τῶν πολυαριθμῶν δραμάτων αὐτῶν μόνον ἀποσπάσματα.

§ 8. Νέα κωμωδία.

Ἡ νέα κωμωδία περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Κατὰ τοὺτους τοὺς χρόνους δὲν συνεχίζουν τρὸς Ἑλληνας τὰ μέγαρα τῆς πολιτείας συμφέροντα, ἀλλ' αἱ περιπέτειαί τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κωμωδία τῶν χρόνων τούτων περιωρίσθη εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ἀπομιμουμένη τὰ ἦθη καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω γέροντες καὶ κικῶς ἀνατεθραμμένοι υἱοί, ἄπληστοι παράσιτοι, πονηροὶ δοῦλοι καὶ ἄλλαι παντοῖαι οἰκογενειακαὶ σχέσεις καὶ πρόσωπα ἦσαν αἱ συνήθεις ὑποθέσεις κωμωδίας. Οὕτως ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῆς νέας κωμωδίας, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, αἱ μυθικαὶ ὑποθέσεις καὶ αἱ παρωδίαὶ ἄλλων ποιητῶν, αἵτινες ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ ἀπαντῶσιν. Ὁ ποιητὴς λαμβάνων τὴν ὕλην ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου ἐπετύγγανε μὲν τεχνικῆς πλοκῆς τοῦ μύθου, ὅμως ἐστερεῖτο σκωμμάτων, οἷα χαρακτηρίζουσι τὴν Ἀριστοφάνειον κωμωδίαν. Σκοπὸς τῆς νέας κωμωδίας ἦτο ἡ παράστασις γελοίας ὕλης, ὅπως ἐκ ταύτης ὁ θεατὴς ἀντλήσῃ σύνεσιν. Ἐπομένως ἐστεροῦντο τοῦ ἰδεώδους προτύπου, ὅπερ ὁ Ἀριστοφάνης εὕρισκεν ἐν τοῖς Μαραθωνομάχοις. Ὁ σπουδαιότερος δὲ χαρακτήρ τῆς νέας κωμωδίας εἶναι ἡ ἐπισώρευσις ἠθικῶν γνωμῶν καὶ φιλοσοφικῶν παραγγελμάτων καὶ διδαγμάτων, ὡς καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ τραγωδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου, διότι οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμωδίας τὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου μελετῶντες ἐπειρῶντο κατὰ ταύτας νὰ συγγραφῶσιν. Ἡ σκηνὴ τῶν δραμάτων ὑπετίθετο μὲν συνήθως ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα δὲν διεκωμῶδουν ὀρισμένα πρόσωπα, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Εὐπόλις, ἀλλὰ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅλου, ἐγίνοντο κτήματα τοῦ ὅλου κόσμου. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεμιμοῦντο τοὺς ποιητὰς οὐχὶ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, ἀλλὰ τοὺς τῆς νέας. Ἡ γλῶσσα τῆς νέας κωμωδίας εἶναι ψυχρὰ καὶ ἄχρους, ὁμοιάζει δὲ μᾶλλον πρὸς πεζὸν λόγον ἢ πρὸς ποιητικόν. Λυρικά ἄσματα δὲν ὑπῆρχον, διότι ὁ χορὸς ἐξέλιπεν.

Οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμωδίας, ὧν αἱ κωμωδίαὶ ἀπώλοντο ἐκτὸς ἀποσπασμάτων, συμποσοῦνται εἰς ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας. Ἐπιφανέστεροι ὅμως ἦσαν ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Φιλήμων. Ὁ Μένανδρος

(342—290 π. Σ.) ἦν υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Διοπέθους, ὅστις ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χερρόνησον. Τούτου αἱ κωμῳδαὶ συμποσοῦμεναι εἰς ἑκατὸν ὀκτώ παρουσίαζον τὸν ὄλον χαρακτῆρα τῆς νέας κωμῳδίας καὶ διέπρεπον κατὰ τὴν ἀκριβοῦ παρατήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν τεχνικὴν διάταξιν τῆς πράξεως, γλαφυρὰν παράστασιν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν γνωμικῶν, ἅτινα ἔχουσι πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ τοῦ Εὐριπίδου. Τῶν γνωμικῶν τούτων τοῦ Μενάνδρου περιῆλθε μέχρις ἡμῶν συλλογὴ *Μενάνδρου γράμμαι μορδστικοὶ ὀνομαζομένη.*

Ὁ δὲ Φιλήμων ἐκ Συρακουσῶν ἢ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας ὢν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις πάντοτε διατρίβων, ἦν ὀλίγῳ τοῦ Μενάνδρου παλαιότερος. Τούτου ἀναφέρονται ἐνενήκοντα καὶ τρεῖς κωμῳδαί, ὧν σφίζονται ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.

Ἀμφοτέρους τοὺς ἐξόχους τούτους ποιητὰς τῆς νέας κωμῳδίας, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους, ὡς *Διγίλιον τὸν Σιτωπία καὶ Φιλιππίδην* τὸν Ἀθηναῖον ἀπεμιμήθησαν ἢ μετήνεγκον ἐν ἐλευθέρᾳ μεταφράσει εἰς τὴν Λατινικὴν Ῥωμαῖοι κωμικοί. Διὸ τὸν κέρριον χαρακτῆρα τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας γινώσκομεν οὐχὶ ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων αὐτῶν ἀποσπασμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπομιμήσεων ἢ μεταφράσεων τῶν κωμικῶν Ῥωμζίων Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

BIBLION Β'.

Περὶ φιλοσοφίας.

§ 1. *Εἰσαγωγή.* Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τῆς παραστάσεως εἶναι δευτερεῦον, πρωτεῦον δ' εἶναι τὸ περιεχόμενον. Τούτου ἕνεκα τὰ συγγράμματα τῶν φιλοσόφων εἶναι μᾶλλον ἀντικείμενον ἐξετάσεως τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς γραμματολογίας, ἥτις ἐξετάζει τὰς καλλιλογικὰς ἰδέας, ἥτοι τὰς μορφὰς τῆς παραστάσεως. Παρά τισι δ' ὁμῶς φιλοσόφοις ἰδίᾳ παρὰ Πλάτωνι τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τῆς παραστάσεως εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ κάλλος τοῦ περιεχομένου. Ἡ φιλοσοφία ἐγεννήθη παρ' Ἑλλήσι κυρίως κατὰ τὸν ἕκτον ἢ ἐβδόμον π. Χ. αἰῶνα. Πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ἔχομεν μυθολογικὴν καὶ θεολογικὴν περίοδον τῆς φιλοσοφίας, ἐξ ἧς μεταβαίνομεν εἰς τὴν κυρίως φιλοσοφίαν. Οἱ μῦθοι τῶν ποιητῶν, ἢ παράδοσις τῶν ἐπτὰ

σοφῶν καὶ αἱ πρακτικαὶ γινῶμαι τῶν Γνωμικῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρὸ τῆς φιλοσοφικῆς περιόδου χρόνον. Διαιρεῖται δὲ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἰς τρεῖς περιόδους:

A') Εἰς τὴν πρὸ τοῦ Σωκράτους περίοδον, ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τῆς ἐμφαντοῦ αὐτοῦ.

B') Εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους· καὶ

Γ') Εἰς τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἡ φιλοσοφία γεννᾶται μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις, αἵτινες προηγήθησαν τῆς μητροπόλεως ἐν τῇ πρὸς τὰ ἀντικείμενα τοῦ πνεύματος κλίσει καὶ ἐπιμελείᾳ αὐτῶν, διότι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνωρὶς ἐπλούτισαν αὐτοὺς καὶ ἐδημιούργησαν ἀνεσιν βίου, ἧτις παράγει τὸ διαφέρον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης καὶ τὰς ἄλλας ἀνάγκας, αἵτινες διαφέρουσι τῶν ἀναγκῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Περιλαμβάνει δ' αὕτη α') τὴν Ἰωνικὴν φιλοσοφίαν, β') τὴν Δωρικὴν (Πυθαγόρειον), γ') τὴν Ἐλεατικὴν καὶ δ') τὸν σκεπτικισμόν (τοὺς σοφιστὰς). Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ ἡ φιλοσοφία μεταβαίνει ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου καὶ ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις παράγει ἐκεῖ τοὺς ὠραιοτέρους καρποὺς αὐτῆς· περιλαμβάνει δὲ τὴν Ἀττικὴν φιλοσοφίαν, ἧτοι α') τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, β') τὴν Πλατωνικὴν ἢ Ἀκαδημεικὴν φιλοσοφίαν καὶ γ') τὴν Ἀριστοτελικὴν ἢ περιπατητικὴν φιλοσοφίαν. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ περιόδῳ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰς εὐρίας μεταφυσικὰς ἐρένας τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας διαδέχονται ἔρευναι ἐν μόνῃ τῇ ἠθικῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταπηδήσασα ἡ φιλοσοφία εἰς Ῥώμην καὶ Ἀλεξάνδρειαν ἀναμίγνυται μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος καὶ κατέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως ῥίψῃ τὰς τελευταίας αὐτῆς λάμπεις καὶ σβεσθῇ ἐν τῇ ἐνταῦθα ἰδρυθείσῃ σχολῇ, τὴν ὅποیان κλείει διάταγμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 529 μ. Χ. Περιλαμβάνει δ' αὕτη α') τὴν Στωκὴν, β') τὴν Ἐπικουρείον, γ') τὴν νεωτέραν σκεπτικὴν καὶ δ') τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'

Α'.

§ 2. Ἴωνική φιλοσοφία.

Οἱ Ἴωνες, ὡς ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, εἶχον διεύθυνσιν πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα. Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῶν ἐρεύνης ἦν μᾶλλον ὁ κόσμος καὶ ἡ φύσις ἢ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ πολιτικὴ κοινωνία. Διὸ καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Ἴωνων εἶναι φιλοσοφία τῆς φύσεως ἢ φυσικὴ καὶ τὰ συγγράμματα τούτων ἀπάντων, ἅτινα πάντα ἀπώλοντο πλὴν ἀνεπαρκῶν ἀποσπασμάτων, ἐπεγράφησαν περὶ φύσεως. Τὸ ὄφος τούτων ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν Ἴωνων λογογράφων.

Ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφίας ταύτης εἶναι Θαλῆς ὁ Μιλήσιος σύγχρονος τῷ Κροίσῳ καὶ Σόλωνι. Ἡ παράδοσις τίθεισιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς. Οὗτος κατέχων εὐρείας γνώσεις περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν, διὸ καὶ ἐκλείψιν ἡλίου προεῖπεν, διέτριβεν ἰδίᾳ περὶ τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως. Εἶναι πατὴρ τοῦ τρόπου ἐκείνου τοῦ φιλοσοφεῖν, ὅστις βλέπει ἐν τῇ ὕλῃ τὴν ὑπόστασιν πάντων τῶν ὄντων. Ὑπέλαβε δ' ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ὕδωρ καὶ ἰσχυρίσατο, ὅτι ἡ γῆ καίται ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἀχθεὶς πιθανῶς εἰς ταύτην τὴν γνώμην, διότι παρετήρησεν, ὅτι τὸ ὑγρὸν τρέφει τὰ πάντα, καὶ ὅτι καὶ αὕτη ἡ θερμότης προέρχεται ἐξ αὐτοῦ. Ὡσαύτως Μιλήσιος καὶ μαθητῆς τοῦ Θαλήτος ἦν ὁ Ἀναξίμανδρος. Οὗτος διέτριψεν, ὡς ἐκεῖνος, περὶ τὴν ἀστρονομίαν, καὶ ἰδίᾳ περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ δὲν ἐξῆλθε τῶν ὀρίων τῆς φύσεως. Ὡς ἀρχὴν δὲ τῶν ὄντων ἔθηκε τὸ ἄπειρον, ἥτοι τὴν φύσιν ἐν τῷ εὐρεῖ καὶ ἀπείρῳ αὐτῆς συνόλῳ. Ἐξῆγει δὲ τὴν μετάθεσιν ἐκ τῆς πρωτογόνου καταστάσεως τῆς φύσεως εἰς τὴν τάξιν, ἣτις βασιλεύει ἐν τῷ κόσμῳ, λαμβάνων φυσικὰς αἰτίας. Τὸ ἄπειρον τοῦτο, ἥτοι τὸ σύνολον τῆς φύσεως, εἶναι ἀθάνατον καὶ ἀδιάφθορον, διὰ δὲ τῆς αἰωνίας κινήσεως, ἣτις βασιλεύει ἐν αὐτῷ ἀναφαίνονται καὶ ἀφανίζονται οἱ ἄπειροι κόσμοι.

Ὁ δὲ μαθητῆς τοῦ Ἀναξίμανδρου Ἀναξίμενης ἐπίσης Μιλήσιος ἀντὶ τοῦ ἀορίστου ἀπείρου ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸν ἀέρα, ἀρχὴν πραγματικὴν ἅμα καὶ παγκόσμιον, ἔχοντα τὴν αἰωνίαν κίνη-

ειν, ζωογονούντα τὸ πᾶν καὶ παράγοντα διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀλλοιώσεων πάντα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα, τὸ ὕδωρ τὴν γῆν, τὸ πῦρ, τὸν ἄνεμον, τὰ νέφη, τὴν θερμότητα, τὸ ψῦχος καὶ αὐτὸν τὸν λίθον. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀναξιμέου δὲν ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους δ.δασκαλίας τῆς Ἴονικῆς σχολῆς.

Ἄλλος δ' Ἴων φιλόσοφος πολὺ ὀνομαστότερος, Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, ὁ ὁποῖος τάσσεται μεταξύ τοῦ 510—450 π. Χ., παρεδέχετο τὸ πῦρ, ὡς τὴν μόνην ἀρχὴν τοῦ σύμπαντος. Κατ' αὐτὸν τὸ πῦρ ζωογονεῖ τὸ πᾶν καὶ καταστρέφει τὸ πᾶν. Ὁ κόσμος ἐξέρχεται τοῦ πυρὸς καὶ εἰς τὸ πῦρ ἀπολήγει. Τὸ πᾶν μεταβάλλεται, τὸ πᾶν ῥεῖ, τὸ πᾶν διηνεκῶς κινεῖται. Ἐγτεῦθεν δὲ ἡ ζωηρὰ ἐκείνη παρομοίωσις «ποταμῶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ». Ἐκ τῆς ἀρχῆς δὲ τῆς ἀσταθείας τῶν πραγμάτων ἐπεταί, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἀληθές καὶ τὸ πᾶν εἶναι ψευδές.

Ἡ φυσικὴ κατάστασις τῶν ὄντων εἶναι αἰώνιος πόλεμος (πόλεμος πάντων πατήρ). Ἐκ τοῦ θανάτου ἐπέρχεται ἡ ζωὴ καὶ ἐκ τῆς ζωῆς ὁ θάνατος. Τὸ ὑφιστάμενον πάντοτε ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαλείπτου ταύτης μεταβάσεως τῶν ὄντων εἰς ἕτερα εἶναι τὸ πῦρ ἢ θερμότης. οὐ μέρος εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χαρακτηρίζον τὸν Ἡράκλειτον εἶναι σκοτεινόν τι, διὸ σκοτεινὸς ἐπεκλήθη. Διασφύζονται ἡμῖν βραχεὰ μόνον ἀποσπάσματα τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ περὶ φύσεως. Τὸ ὕφος τῶν ἀποσπασμάτων τούτων εἶναι παράδοξον συσταμένον ἀπὸ ἀσαφεῖς συνεχόμενας προτάσεις καὶ ὄν πληρες εἰκόνων καὶ γνωμικῶν. Ἀνταποκρίνεται ἐγτελῶς πρὸς τὴν φήμην τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀνθρώπου, ὅστις ἐν ἀπομονώσει ζῶν ἦν μελαγχολικὸς καὶ κατηφής, διὸ καὶ ὑπετίθετο κλαίων (Κλαυεῖνος) ἀείποτε τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὀλίγον ἐφρόντιζεν ἂν ἤθελεν ἐπιδοκίμασθαι ὑπὸ τῶν ἄλλων.

Ἡ Ἴωνικὴ σχολὴ ἐπεκτείνεται καὶ ἐν τῇ τῶν ἀτομοιστῶν *Λευκίππου* καὶ *Δημοκρίτου*, ἀμφοτέρων ἐκ τῆς πόλεως Ἀδδῆρων, ἧτις ἦν ἀπαικία τῶν Ἴωνων. Οὗτοι ἀκμάσαντες περίπου κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. ὑπόστασιν πάντων τῶν ὄντων ἐθεώρουν τὴν ὕλην (τὸ πλῆρες), ἧτις συνίστατο ἐξ ὁμοειδῶν ἀπείρων ἀτόμων ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πεποῦ διαστήματος. Ἐκ τῶν ἀτόμων τούτων παράγονται

πάντα τὰ σώματα συνδυαζόμενα πρὸς ἄλληλα κατὰ τινὰς νόμους φυσικούς.

Ὁ Δημόκριτος ἦν διάσημος ἀνὴρ ἔχων μέγαν νοῦν καὶ ποικίλας ἐμπειρικὰς γνώσεις, αἵτινες ποιοῦσι τοῦτον πρόδρομον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν εἶχε τὴν εὐθυμίαν, διὰ τοῦτο τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐκλαιεν, ὡς ὁ Ἡράκλειτος, ἀλλ' ἐγέλα (Γελασίνοσ).

Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἦσαν πολλὰ καὶ διάφορα. Τούτων σφίζονται μόνον ἀποσπάσματα, ἐν οἷς βλέπομεν, ὅτι τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶχεν ἰωνικὴν ἀπλότητα, ἡ σύνδεσις τῶν ἰδεῶν ἦτο ἄνευ περιόδων, μεταχειρίζετο δ' ὅμως οὗτος ἀκριβῆ καὶ προσφυᾶ λέξιν.

B'.

§ 3. Ἡ Δωρικὴ (Πυθαγόρειος) φιλοσοφία.

Ἡ Δωρικὴ φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων, ἦν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς ἐπι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἀποικίαις τῆς Δωρικῆς φυλῆς ἠκολούθησε τῇ φυσικῇ κλίσει τῆς Δωρικῆς φυλῆς. Περιορίζεται μὲν καὶ ἡ φιλοσοφία τούτων ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ τὴν προσοχὴν ταύτης δὲν ἐπισύρουσι τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἀλλ' αἱ σχέσεις αὐτῶν. Διὸ ἡ φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων κλίνει πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνῶ ἡ τῶν Ἰώνων, ὡς εἶπομεν, εἶναι φιλοσοφία τῶν αἰσθήσεων. Ἰδρυτὴς δὲ τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης σχολῆς εἶναι ὁ Πυθαγόρας (540—500 π. Χ.), ὅστις ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, μετόκησεν ὅμως εἰς Κρότωνα τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐνθα ἔδρυσεν σχολήν. Ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πρῶτοι περὶ τὰ μαθηματικὰ ἀσχοληθέντες ἐνόμισαν, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἶναι ἀρχαὶ πάντων τῶν ὄντων. Διὸ κατ' αὐτοὺς τὰ ὄντα, τὸ πᾶν, ἔχει μορφωθῆ ἐκ τῶν ἀριθμῶν, οὗς πρέπει ἡμεῖς νὰ νοῶμεν ὡς σύμβολα μεταφυσικῶν ἐνοπιῶν. Παρατηρῶν εὔτος τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν, δι' ὧν τὰ πάντα εἰς ἓνα κόσμον συνάπτονται, ἀνεύρισκεν ὑπόθεσιν ὄλων τούτων τὰς ἀριθμητικὰς σχέσεις, τοὺς ἀριθμούς, δι' ὧν ὅλα δύνανται νὰ γνωσθῶσι καὶ κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν νὰ ὀρισθῶσιν. Ὁ Πυθαγόρας κατέλιπεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι μεγάλην μνήμην. Πρῶτος δ' αὐτὸς εἰσήγαγε τὰς λέξεις φιλοσοφίαν, ἧτις σημαίνει οὐχὶ τὴν κατοχὴν, ἀλλὰ τὴν ζήτησιν καὶ ἀγάπην τῆς σοφίας, ἧτοι τῆς γνώσεως, καὶ κόσμον, ἵνα σημάνη

τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ἥτις βασιλεύει ἐν τῇ σύμπαντι, ὠνόμασε δ' ἑαυτὸν ἀπὸ σοφοῦ φιλόσοφον, ἥτοι οὐχὶ κάτοχον σοφίας καὶ γνώσεως, ἀλλ' ἐραστὴν τούτων.

Αὐτὸς ὁ Πυθαγόρας οὐδὲν ἔγραψεν. Τοῦτο ὁμως ἔπραξαν οἱ ὄπαδοι αὐτοῦ, οἵτινες διαιρούμενοι εἰς Πυθαγορικούς, ἀμέσως δηλ. μαθητὰς τοῦ Πυθαγόρου, Πυθαγορείους, μεταγενεστέρους μαθητὰς, καὶ Πυθαγοριστὰς ὡς καὶ Πυθαγοριστριάς, ἔγραψαν ἐν Δωρισμῷ Ἰταλιτικῷ. Ἐκ τούτων διακρίνονται Τίμαιος ὁ Λοκρός, ὁ γνωστός νομοθέτης τῶν Λοκρῶν καὶ διδάσκαλος τοῦ Πλάτωνος. Τὸ περὶ φύσιος σύγγραμμα αὐτοῦ εἶναι νόθον ἐκλεχθὲν ἐκ τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου καὶ μετενεχθὲν εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον. Φιλόλαος ὁ ἐκ Κρότωνος. Τούτου ἀποσπάσματα συλλεγέντα ἐκ τοῦ Στοβαίου εἶναι γνήσια, ἔχουσι ὁμως μεταβεβλημένους τεχνικοὺς ὄρους ὑπὸ Περιπατητικῶν. Ἀρχύτας ὁ Ταραντίτος περὶ τὸ 400 π. Χ. Τούτου τὰ ἀποσπάσματα ἔχουσι μὲν τὴν ὄψιν τῆς γνησιότητος, εἶναι ὁμως νόθα.

Πάντες οὗτοι ἦσαν καὶ σπουδαῖοι μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι, διὸ καὶ ἡ ὑπόνοια τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κινήσεως τῆς γῆς ἀποδίδεται τῷ Φιλόλαῳ, ὅστις ἐπετέλεσε τὸ πρῶτον πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου βῆμα, εἰπὼν ὅτι ἡ γῆ κινεῖται οὐχὶ μὲν περὶ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ.

Ἡ σχολὴ τῶν Πυθαγορείων δὲν εἶχε μόνον τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν, ἀλλ' ἦτο σύναμα θρησκευτικῆ, ἠθικῆ καὶ πολιτικῆ ἑταιρεία σκοποῦσα τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τὰς κοινωνίας, οἱ ἐταῖροι ταύτης ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν καὶ κανόνας τινὰς τοῦ βίου, περίπυστος δ' ἦτο ἡ μυστικὴ σιωπὴ ἢ ἐχιμυθία τούτων. Ἐπέδρασαν δὲ μεγάλως οὗτοι ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα καὶ Σικελίαν πραγμάτων καὶ ἐζήτησαν νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν τῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ νὰ διοικῶσι κατ' ἀριστοκρατικὰς ἀρχάς. Ἐξηγέρθη δ' ὁμως ὁ λαὸς κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὶ Πυθαγορείοι λέγεται ὅτι κατεστράφησαν ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ, ἄλλοι δὲ ἐξωρίσθησαν ἢ διεσκορπίσθησαν (504 π. Χ.). Τούτων τινὲς μετέφησαν εἰς Θήβας, ὡς ὁ Φιλόλαος καὶ ὁ τοῦ Ἐπαμεινώνδου διδάσκαλος Λύσις.

Ἡ Πυθαγορικὴ φιλοσοφία ἀναμιχθεῖσα ὕστερον μετὰ τοῦ Πλατω-

νισμού δὲν ἦτο πλέον αὐτοτελὲς φιλοσοφικὸν σύστημα καὶ οἱ Περιπατητικοὶ ἠσχολοῦντο περὶ αὐτῆς μόνον ἱστορικῶς.

Γ'.

§ 4. Ἡ Ἑλεατικὴ φιλοσοφία.

Ἐν Ἑλέα, πόλει ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς ἀκτῆς κειμένη, ἐσχηματίσθη φιλοσοφικὴ σχολή, ἧς ἰδρυτὴς ἐγένετο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (520 π. Χ.), ὅστις μετέσχε τῆς ὑπὸ τῶν Φωκαέων γενομένης ἀποικίσεως τῆς Ἑλέας. Ἀρχὴ τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι, ὅτι τὸ *ὄν ὄν*, τὸ ἐν ὄντι δηλ., τὸ ὅποιον ὁ κόσμος σχηματίζει, ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, χωρὸς δέ, χρόνος καὶ κίνησις δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ τὰ πολλά.

Ὁ Ξενοφάνης, ὡς καὶ ὁ διάδοχος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ Παρμενίδης, εἰς ὄν ἀναφέρεται ὁ ὁμώνυμος διάλογος τοῦ Πλάτωνος, ἐγραψαν ἀμφότεροι φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἥρωικῇ ἐξαμέτρῳ περὶ φύσεως. Καὶ ὁ μὲν Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅτι ὁ Θεός εἶναι εἷς, σφαιροειδὴς καὶ οὐδόλως πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοιάζων. Ἐψεγε δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐποίησαν τὸ θεῖον ἀνθρωποφυές, ἐκάκιζε δὲ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, διότι τὰ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὄνειδη τοῖς θεοῖς ἀπέδωκαν. Ὁ δὲ Παρμενίδης διεῖλε τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ ποίημα εἰς δύο, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιεῖχε τὴν περὶ τοῦ ὄντος διδασκαλίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Μόνον τὸ *ὄν* κατὰ τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τοῦ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι, δηλαδὴ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν, ἅτινά εἰσι φαινόμενα ἀπατηλά. Περὶ Ξενοφάνους καὶ Παρμενίδου εἴπομεν καὶ ἄλλαχού. Ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου Ζήνων ὁ Ἑλεάτης καὶ Μιλισσοῦ ὁ Σάμιος ἐγραψαν ἐν πεζῷ λόγῳ. Ὁ Ζήνων μετὰ τοῦ Παρμενίδου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 460 π. Χ., ἐτιμᾶτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Πρῶτος αὐτὸς ἐγένετο εὐρείης ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς διαλεκτικῆς, ἧτις ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἦγε καὶ εἰς τὴν ἐριστικὴν, δηλ. τὴν τέχνην τοῦ φιλοσοφεῖν ἄνευ ἀποβλέψεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὴν διαλεκτικὴν μεταχειριζόμενος ἐγραψε κατὰ τῶν ἐναντίων τοῦ Ἑλεατικοῦ συστήματος καὶ ἐτελειοποίησε τὰς περὶ τῆς ἀνυπαρξίας τοῦ χώρου, χρόνου καὶ κινήσεως ἀποδείξεις. Ὁ δὲ Μι-

μισος ἐν τῷ ἰσασί γεγραμμένῳ περὶ φύσιος συγγράμματι αὐτοῦ, οὐ σφίζονται ἀποσπάσματα, ἔχει τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα, τὴν παράστασιν σαφῆ ἐν ἀναγκαστικῇ διαλεκτικῇ καὶ τὸ ὕφος ἰσχνόν. Ὁ Μέλισσος οὗτος ἦν τῷ 441 π. Χ. στρατηγὸς τῶν Σαμίων κατὰ τοῦ Περικλέους καὶ Σοφοκλέους στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατείᾳ.

§ 5. Περὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Ἀναξαγόρου.

Ἐξοχὰ τινα φιλοσοφικὰ πνεύματα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγῶνος τῶν παικίλων φιλοσοφικῶν συστημάτων πειρῶνται νὰ ὑψωθῶσιν ὑπὲρ πάντων λαμβάνοντά τι ἐκλεκτικῶς παρ' ἐκάστου. Τοιοῦτοι δ' εἶναι ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἀναξαγόρας.

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς, περὶ οὗ καὶ ἀλλαγῶν ἤδη εἵπομεν, ἐν τῷ περὶ φύσεως ποιήματι αὐτοῦ, ἐδέχετο μὲν κατὰ τοὺς Ἑλεάτας ἐν ἄν ἀϊδίον, ἀλλὰ τοῦτο θεώρει πολλαπλοῦν καὶ πολυειδές, δηλ. ἐδογματίζε τέσσαρα εἶδη τούτου, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, ἅπερ ἐκάλει *ρίζωματα*. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ἔλεγε *Ἄα ἀργῆτα*, τὸν δὲ ἀέρα *Ἦραν φερέσβιον*, τὴν δὲ γῆν *Λιδωνία* καὶ τὸ ὕδωρ *Νῆστιν*¹⁾. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα διαμένουσιν ἀεὶ καὶ οὐδεμίαν πάσχει μεταβολήν, αὐξάνονται δὲ μόνον καὶ ἐλαττοῦνται συντιθέμενα πρὸς ἀλλήλα καὶ διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων²⁾. Συμφωνῶν δὲ τῷ Ἡρακλείτῳ ἐδέχετο, ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐκινουῦντο ὑπὸ δύο δυνάμεων, τοῦ *νείκου* καὶ τῆς *φιότητος*, ἣν καὶ *ἀρμονίαν* καὶ *στεργῆν* καὶ *Ἀφροδίτην* ὠνόμαζεν. Ἡ φιλία δι' αὐτὴν εὐρύθια διηρημένα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὰ ὅποια τὸ νεῖκος ἀπεχώρησε τοῦ πρωτογόνου χάους, συνήνωσεν αὐτὰ καὶ ἀπετέλεσε τὸν σφαιροειδῆ κόσμον, εἰκόνα τῆς ἐνότητος.

Τοῦ ποιητοῦ τούτου σφίζονται πολλὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια ἔχουσι τύπον ὑψηλῆς καὶ μυστηριώδους ποιήσεως.

- 1) Τέσσαρα τῶν πάντων ρίζωματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεθε ἀργῆς Ἦραν τε φερέσβιος ἢ δ' Ἀιδωνεὺς
Νῆστις θακρὸσασσῶν, ἐπικροῦντομα βροσσειον.
- 2) Ἄλλο δὲ τοι ἐρέω· φύσις οὐδεὶς εἶσις ἀπάντων
θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένην ἠθανάτιοι τελευτή,
ἀλλὰ μόνον μίξις ἐξ ἀλλήλων μεγέντωρ
ἵσσι, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.

Ὁ δ' Ἀναξαγόρας ἐν Κλαζομεναῖς τῆς Ἰωνίας γεννηθεὶς εἶναι ὁ τελευταῖος ἀνὴρ τῆς περιόδου ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ οὗτος ὀρμάται μὲν ἐκ τῆς ὕλης καὶ ὑποτίθει ταύτην συγκειμένην ἐκ στοιχείων ἢ σπερμάτων, ἅτινα ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁμοιομερῆ, ἀλλὰ δὲν ἔστη ἐνταῦθα. Διότι τὰ σπέρματα ταῦτα, ἅτινα διαφέρουσι τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου, διότι ταῦτα μὲν εἶναι σύνθετα καὶ ἑτεροειδῆ, ἐκεῖνα δ' ἀπλᾶ καὶ ὁμοειδῆ, ἵνα συνδυασθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι τὸν κόσμον, τὸ ἀρμονικὸν σύμπαν, εἶχον ἀνάγκην δυνάμεώς τινος, ἣν αὐτὸς τίθεισιν ὑπεράνω πάντων τῶν ὄντων καὶ ὀνομάζει *Νοῦν*. Ὁ Ἀναξαγόρας λοιπὸν ἐναντίον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνάγκην ἀρχῆς τινος μὴ φυσικῆς, ἀλλὰ πνευματικῆς, τὴν ἀνάγκην τοῦ νοῦ, ὅστις τὴν ἀκατασκεύαστον ὕλην ἐτακτοποίησε καὶ ἐξωογόνησεν. Κατὰ ταῦτα οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς νέας διευθύνσεως, ἣν ἠκολούθησαν οἱ μετὰ ταῦτα φιλόσοφοι.

Ὁ Ἀναξαγόρας μετόφησεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα διὰ τὰς νέας αὐτοῦ φιλοσοφικὰς ἰδέας κατηγορήθη ὡς ἀσεβῆς. Καὶ ὑπερήσπισε μὲν αὐτὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Περικλῆς, κατεδικάσθη δ' ὅμως εἰς εἰρκτὴν, ἥς προετίμησεν ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ τὴν ἐξορίαν φυγῶν εἰς Λάμψακον, ἐνθα ἀπέθινε τῷ 428 π. Χ.

§ 6. Περὶ σκεπτισμοῦ (σοφιστῶν).

Ἐπὸ τοῦ μέσου τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. κέντρον τῆς ὄλης φιλοσοφικῆς κινήσεως ἐγένοντο αἱ Ἀθηναί, ἐνθα συνέρραον ἐκ τῶν ἀποικιῶν οἱ ἐν τοῖς γράμμασι διαπρέποντες, ἵνα ζητήσωσιν ἐκεῖ βίον καὶ δόξαν.

Ὁ Ἀναξαγόρας, ὡς εἶδομεν, ἐν Ἀθήναις ἐδίδαξεν, ὁ δὲ Παρμενίδης μετὰ τοῦ εὐρετοῦ τῆς διαλεκτικῆς Ζήνωνος ἔτυχον ἐν Ἀθήναις θαυμαστῆς ὑποδοχῆς. Ὀλίγω δ' ὕστερον ἀναφαίνονται ἐν Ἀθήναις οἱ σοφισταί, οἵτινες ἀποτελοῦσι σταθμὸν μεταβάσεως τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς πρώτης στοιχειώδους περιόδου εἰς τὴν δευτέραν περίετον. Ἡ ἐμφάνις αὐτῶν ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἅτινα ἀναίρουντα ἄλληλα

παρήγαγον κατὰ μικρὸν τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀμφιβολίαν. Ἄφ' ἐνός μὲν ἢ Ἰωνικὴ φιλοσοφία ἐδίδασκεν, ὅτι αἱ μορφαὶ τῶν ὄντων γεννῶνται καὶ φθείρονται, ἀφ' ἐτέρου δ' οἱ Ἐλεᾶται πᾶν τὸ γινόμενον ἐξήγουν ὡς ὄψιν καὶ ἀπατηλὸν φαινόμενον. Πρὸς δ' ἐκ τῆς διδασκαλίας τούτων, ὅτι τὸ νοεῖν δὲν εἶναι διάφορον τοῦ ὄντος, διότι εἶναι μόνον νόησις τοῦ ὄντος, ἐξήγετο ὑπὸ τῶν πολεμούντων τὸ σύστημα τοῦτο, ὅτι ἡ διάνοια ὑπάρχει ἐν τῷ φαινομένῳ κόσμῳ, ἐπομένως εὐκόλως καὶ αὕτη ἡδύνατο νὰ θεωρηθῆται ὡς φαινόμενον, ὄψις, ἢ γενικῶς ν' ἀρνήται τις. Ἐκ τῶν ἀρνητικῶν τούτων συμπερασμάτων ὁρμώμενοι οἱ σοφισταὶ τῇ βοήθειᾳ τῆς ψευδοῦς διλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς, μεθ' ἧς στενωτάτα συνεδέθησαν, ἐδίδασκον τὴν ἄρνησιν πάσης γνώσεως ἐχούσης καθολικὸν καὶ γενικὸν κύρος καὶ παρεδέχοντο μίαν ἐξ ὑποκειμένου γενικὴν γνώσιν. Ἐκ τούτου δὲ εἶπετο κατ' αὐτοὺς καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ ἠθικοῦ νόμου παραγομένου καὶ τούτου ἐξ ἐξωτερικῆς κατὰ συνθήκην θέσεως. Οἱ ἐπισημότεροι τῶν σοφιστῶν εἶναι *Πρωταγόρας ὁ Ἀθηρεῖος* (480 π. X.) καὶ *Γοργίας ὁ Λεορτῖνος*.

Ὁ Πρωταγόρας (480 π. X.) ἦτο μὲν μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, ἠκολούθησε δ' ὅμως ἰδίᾳ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ἣν τὸ πᾶν μεταβάλλεται, ρεῖ καὶ διηκεῖ κινεῖται. Πρεσβεύων λοιπὸν εὖτος, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἄλλοτε ἄλλοιαι ἐντυπώσεις προσβάλλουσι τὰς αἰσθήσεις, δύνανται νὰ ὑπάρχωσι περὶ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀντίθετοι ἐντυπώσεις ὁμοίως ἀληθεῖς, ἠρνεῖτο πᾶσαν ἐξ ἀντικειμένου ἀλήθειαν, πᾶσαν δηλ. ἀλήθειαν ἔχουσαν γενικὸν κύρος καὶ παρεδέχετο, ὅτι αὕτη μόνον εἰς τὴν αἴσθησιν ἐκάστου ἀνθρώπου ὑπάρχει· δι' ὃ ἐδογματίζεν ὅτι «*πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπος*». Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σφύζονται μόνον ἀποσπάσματα.

Ὁ δὲ *Γοργίας ὁ Λεορτῖνος* ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ εἶχεν ἀρχικῶς φιλοσοφικὴν τάσιν, ἤλθε δ' εἰς Ἀθήνας, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη τῷ 427 ἔτει π. X. Οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ τῶν τελευταίων ἀρνητικῶν συμπερασμάτων τῆς Ἐλεᾶτικῆς σχολῆς, ἧς τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν δὲν κατενόησεν, ἰσχυρίζετο ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ μὴ ὄντος ἢ περὶ φύσεως, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, ἀν δὲ ὑπάρχη τι, δὲν δύναται νὰ γνωσθῆ ὑφ' ἡμῶν, ἀν δ' ὑπάρχη τι καὶ εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῆ, δὲν δύναται ν' ἀνακοινωθῆ ἢ νὰ

μεταδοθῆ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἠρνεῖτο τὴν γνῶσιν καὶ μεταδόσιν πάσης ἀληθείας, ἐθεώρει τὴν ῥητορικὴν ὡς δημιουργὸν πειθοῦς οὐχὶ δὲ διδασκαλίαν ἢ φωτισμοῦ. Οὕτως ἐφρόνει, ὅτι ἔργον παντὸς σοφοῦ ἀνδρὸς εἶναι οὐχὶ νὰ ἐπιζητῆ τὸ ἀληθές καὶ δίκαιον, ἀλλὰ νὰ παραστήσῃ ὡς ἀληθές καὶ δίκαιον πᾶν ὃ, τι εἶναι συμφέρον αὐτῷ (τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τὰνάπαλιν).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ Γοργίου ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι σοφισταὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς Ἰππίας ὁ Ἡλιῖος, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Εὐθύδημος ὁ Χίος, Πῶλος ὁ Ἀκραγαντῖνος, Καλλικλῆς ὁ Ἀχαρνεὺς καὶ ἄλλοι.

Πάντες οὗτοι οἱ σοφισταὶ ἦσαν μὲν εὐφυεῖς καὶ πεπαιδευμένοι, ἀλλ' ἄνευ πεποιθήσεων. Ὀπλισμένοι διὰ τῆς ψευδοῦς λογικῆς καὶ ῥητορικῆς ἀνήρουν πάντα ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν νόμον. Δι' αὐτοὺς ἀληθές καὶ ψευδές, δίκαιον καὶ ἄδικον, ἀγαθὸν καὶ κακὸν δὲν ὑπῆρχον. Οὗτοι μεταβαλόντες ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐξήγειρον τὴν περιέργειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν νέων διὰ τῶν καινῶν αὐτῶν σοφιστικῶν θεωριῶν, τοῦ πομπῶδους ὕφους τῆς γλώσσης, ἣτις ἦτο πλήρης ῥητορικῶν καλλωπισμῶν, ἀντιθέσεων καὶ εἰκόνων συμφῶνας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πειθοῦς, ἣν κατὰ πάντα τρόπον ἐπεδίωκον διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν νὰ ἐπιτύχωσιν. Τοὺς νέους κατ' ἐξοχὴν προσελκύοντες καὶ ὑποσχόμενοι ἀντὶ τοῦ πολλοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν τιμῶν, ἃς παρ' αὐτῶν ἐλάμβανον, ὅτι θὰ καταστήσωσι τούτους ἱκανοὺς πάσης ἐπιστήμης, ὑπεξέκαιον τὴν φυσικὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως οἱ σοφισταὶ συνετέλεσαν μὲν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ πόθου τῆς παιδείας ἀπὸ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἑτέρου ἄκρου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἦσαν μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἢ ὠφέλιμοι. Διότι, ἐνῶ ἐκαλλιέργουν τὸ πνεῦμα, ὄλεθρας ἀρχὰς περὶ θρησκείας, πολιτείας καὶ κοινωνίας διαδίδοντες, ἐξενεύριζον τὴν ψυχὴν καὶ ἠπεῖλουν νὰ κατασβέσωσι πᾶν αἴσθημα ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας. Ἐντεῦθεν ἐπόμενον ἦτο οἱ σοφισταὶ νὰ γεννήσωσιν ἀντίδρασιν καὶ μάλιστα παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑποβλέπῃ αὐτοὺς καὶ τὸ ὄνομα σοφιστῆς ἐξελάμβανεν ὄχι πλέον ἐπὶ καλῆς, ἀλλ' ἐπὶ κακῆς σημασίας. Κέντρον δ' ὅμως τῆς κατὰ τῶν σοφιστῶν ἀντιδράσεως ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

(Ἀπεικὴ φιλοσοφία)

§ 1. α'. Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους.

Ἡ φιλοσοφία ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἦν φιλοσοφία τῆς φύσεως. Ἐπειτα δ' ὅμως εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἀφικομένη τείνει μὲν πάντοτε εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ παγκοσμίου συστήματος τῶν ὄντων, ἀλλ' ὁρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ σημείου ἀσφαλοῦς, ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ ἀπὸ φιλοσοφίας τῆς φύσεως ἀποβαίνει φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν νέαν ταύτην περίοδον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀνοίγει ὁ :

Σωκράτης.

Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 460 π. Χ. ἦν υἱὸς τοῦ λιθουργοῦ Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τῇ τέχνῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ὕστερον ἐγκαταλιπὼν ταύτην ἐπέδότη εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Νέος ὢν εἶδε τοὺς σοφιστὰς ἀφικνουμένους εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγνώρισε προσωπικῶς τοὺς Ἐλεάτας φιλοσόφους Παρμενίδην καὶ Ζήνωνα, τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν ὡς καὶ τὸν περὶφημον σοφιστὴν Γοργίαν. Διέτριψε δ' ἐπὶ πολὺ περὶ τὴν ῥητορικὴν διαλεκτικὴν καὶ γνῶσιν τῆς φύσεως. Οὕτω δ' ὁ μέλλων ἀντίπαλος τῶν σοφιστῶν καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφίας πρὶν ἢ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὑπῆρξεν οἰκείος πρὸς αὐτοὺς καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀντελήφθη.

Ὁ Σωκράτης δὲν εἶχεν ἴδιαν σχολὴν οὐδ' ἐδίδασκεν, ὡς οἱ σοφισταί, ἐπὶ μισθῷ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐμαρφώθη δημόσιος φιλοσοφικός βίος καὶ ἡ φιλοσοφία ἐγένετο κύριον ἀντικείμενον πάσης πεπαιδευμένης συναναστροφῆς, συνερχομένων τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν στοαῖς, ἐν γυμνασίοις, ἐν παλαίστραις, ἐν κήποις καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐνταῦθα παρευρισκόμενος ὁ Σωκράτης ἤσκει τὴν φιλοσοφίαν διαλεγόμενος πρὸς τοὺς συντυγχάνοντας αὐτῷ, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς νέους καὶ πεπαιδευμένους τῶν χρόνων ἐπειρῶν.

Τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους γινώσκομεν οὐχὶ ἐκ συγγραμμάτων αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους, διότι οὗτος οὐδὲν συνέγραψεν, ἀλλ' ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος.

Ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους ἦτο ἡ ἐξέτασις τῆς

ἀνθρωπίνης φύσεως. Αἱ δυνάμεις καὶ αἱ ἀτέλειαι τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κράτος καὶ τὰ ὄσια αὐτοῦ ἦτο ἡ σπουδὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ νέα φιλοσοφικὴ ἀρχὴ αὐτοῦ.

Πιστεύων, ὅτι πᾶσα γνῶσις διὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν φύσεως ἀποκτᾶται, συνίστα πρὸ παντὸς τὴν γνῶσιν ἡμῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Σωκράτει τὸ γινῶθι σαυτὸν ἀποβαίνει μέθοδος τῆς ὅλης αὐτοῦ φιλοσοφικῆς διδασκαλίας. Ἐνευ τῆς γνώσεως ἡμῶν αὐτῶν, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ἀληθεῖς γνώσεις, ἐξ ὧν προέρχεται πᾶσα ἀγαθὴ πρᾶξις. Ὅστις ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, εἶναι ἀπίκτανος νὰ γινώσκῃ ὅ,τι προσήκει αὐτῷ, ὅ,τι ὀφείλει καὶ ὅ,τι δύναται. Διὸ ἐδίδασκεν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ εἶναι ἐπιστήμη (ἀληθῆς γνῶσις), ἐπομένως ἡ κακία εἶναι μόνον ἀποτέλεσμα ἀτελοῦς γνώσεως καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν κακός.

Τὴν ἀτελεῖαν ταύτην γινῶσιν παραδεχόμενος δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ κηρύσσων τὸ ἐν οἴδῳ, οὐδὲν οἶδα ἐξήτει τὴν θεραπείαν τούτου ἐξεγείρων τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀπόκτησιν ἀληθειῶν, ὧν τὰ σπέρματα ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον. Μέσον δὲ πρὸς τοῦτο μεταχειρίζετο τὴν *διαλεκτικὴν* (λογικὴν), ἣτοι τὴν τέχνην ἐκείνην, ἣτις διὰ τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγωγῆς ἤγε τὸν ἄνθρωπον δέσμιον εἰς ἀκολουθίαν λογικῆς πορείας καὶ σειρᾶς συλλογισμῶν, δι' ὧν ἐπετυγχάνετο ὁ ἀληθὴς τῶν ἐνοιῶν προσδιορισμὸς, ἐξ οὗ πᾶσα περὶ τῶν ὄντων ἀλήθεια προέρχεται. Οὕτως ὁ λογικὸς οὗτος διάλογος ὁ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πρῶτου εἰς χρῆσιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τεθείς διὰ τοῦ Σωκράτους ἀπέβη τὸ ἀληθὲς ἐπιστημονικὸν ὄργανον, ἡ *μαιευτικὴ τέχνη*, δι' ἣς ἐποίει τίκειν τὰ ἦτον γόνιμα πνεύματα, τὰς ἀληθεῖς τῶν ὄντων ἐνοίας καὶ ἐπομένως τὴν ἀληθῆ αὐτῶν γνῶσιν. Δεξιωτάτη δὲ ἦτο ἡ μέθοδος, ἣν μεταχειρίζετο πρὸς τοὺς πάντα οἰκόμετους εἰδέναι καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ σοφίᾳ. Προσποιούμενος δηλ. ἄγνοιαν τούτων, αἱ οἱ ἐλεγχόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἰσχυρίζοντο, ὅτι ἀληθῶς ἐγίνωσκον, ἐξήτει παρ' αὐτῶν νὰ μάθῃ τὰς ἀληθεῖς ταύτας γνώσεις. Οὕτω διαλεγόμενος μετὰ τούτων ἐδέχετο μὲν ὡς ἀληθεῖς τὰς ὑπ' αὐτῶν διδομένας ἀπαντήσεις, ἀλλ' ὥθει αὐτοὺς μετὰ τέχνης εἰς παράδοξα συμπέρασματα, ἐξ ὧν ἠναγκάζοντο καὶ οἱ ἴδιοι πιωπηρῶς ν' ἀναγνωρίσωσιν, ὅτι εἶχον πλήρη ἄγνοιαν ἐκείνου, ὅπερ ἐνόμιζον, ὅτι ἀσφαλῶς

ἐγίνωσκον. Τοῦτο ἦτο ἡ περίφημος Σωκρατικὴ *εἰρωνεία*, ἣτις ἀφῆ-
ρει ἀπὸ τῶν ἀλαζόνων σοφιστῶν τὸ προσωπεῖον τῆς ψευδοῦς γνώσεως
αὐτῶν καὶ ἐποίησε τὰ ἀγαθὰ πνεύματα νὰ ποθῶσι νέας διαλέξεις καὶ
νέας σπουδὰς πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων.

Διὰ τῆς ἀποκτήσεως δὲ τῶν ἀληθῶν γνώσεων μορφοῦται ὁ ἠθι-
κὸς βίος καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἡ ἀληθὴς γνῶσις ἄγει
εἰς τὸ ἀγαθόν, τὸ δ' ἀγαθὸν εἶναι τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἀληθὲς συμφέρον
τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ οὗτος προαιρεῖται, εὐθύς ὡς καταστῆ ἱκανὸς διὰ
τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ψυχῆς, ἣτις φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸν ἔρωτα τοῦ
ἀγαθοῦ, νὰ γινώσκῃ τὸ ἀληθές.

Οὕτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους ἦτο πρακτικὴ ἠθικὴ ἐξεγεί-
ρουσα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν, ἣν οὐ μόνον ἐδί-
δασκεν, ἀλλὰ καὶ ἤσκει ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον, ἐπισφραγίζων τοὺς
λόγους αὐτοῦ διὰ τῶν πράξεων τοῦ βίου. Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐπε-
δείξατο μείζονα τοῦ Σωκράτους ἐγκράτειαν πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ τὸ
τρώγειν καὶ πίνειν· πάντας δὲ ὑπερέβαλε διὰ τῆς καρτερίας αὐτοῦ
πρὸς τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, τὰ ψύχη καὶ τὰ θάληπυ καὶ πρὸς
πᾶσαν ἄλλην ταλαιπωρίαν. Τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀγάπην ὁ
Σωκράτης ἐδείκνυεν οὐ μόνον φιλοσοφῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄρχων, ὡς
ὅτε, ἐπιστάτης τοῦ δήμου γενόμενος, ὑπερῆσπισε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ
κινδύνου τοὺς ἐννέα στρατηγούς τοὺς ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Ἰλαοῦ κατα-
δικασθέντας. Διδάσκων δὲ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἐγίνωσκε
καὶ νὰ φέρῃ τὰ ὄπλα ἐντίμως κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτειδαίας
καὶ ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Δηλίου καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Κατὰ τὰς
στρατείας ταύτας ὁ Σωκράτης ἀνυπόδητος ἐπορεύετο εὐχερέστερον
διὰ τῶν πάγων ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι. Τὴν δ' ἀπόλυτον ὑπακοὴν
εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἀπέδειξε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θανάτου,
προτιμήσας νὰ μείνῃ ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ὑποστῆ τὸν ὑπὸ τῶν νόμων
τῆς πατρίδος ἐπιβληθέντα αὐτῷ θάνατον ἢ νὰ δραπετεύσῃ, ὡς ἦτο
αὐτῷ δυνατόν καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ συνεβούλευον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν τοῦ
κόσμου θεωρίαν ἐτελειοποίησε τὸν Νουῦν τοῦ Ἀναξαγόρου, οὗ τὸ
σύγγραμμα ἐπέδρασεν αὐτῷ μεγάλως, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ *Φαῖδωνι*
(κεφ. 46) τοῦ Πλάτωνος. Ὡς ἐν ἑαυτῷ ἀνεύρισκεν ἀρχὴν τινα
νοητικὴν (τὴν ψυχὴν), βεβαίαν αἰτίαν τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἣς ὁ σκο-
πὸς εἶναι πάντοτε τὸ ἀγαθόν, οὕτως ἤγετο ἀπὸ ἀκαταμαχῆτου ἀνα-

λογίας εἰς τὸ ν' ἀποδίδῃ εἰς ὁμοίαν τιὰ ἀρχὴν τὰ θαυμάσια ἔργα, ὧν ἐβλεπε πλήρες τὸ σύμπαν. Ἀπέδιδε λοιπὸν τὸν κόσμον οὐχὶ εἰς τυφλὴν τύχην ἢ ἀσυνειδητὸν τινα δύναμιν, ἀλλ' εἰς σοφὸν τινα ἐργάτην, οὗ ὁ σκοπὸς ἦτο τὸ ἀγαθόν. Οὕτω προσέθηκεν εἰς τὸν Νουν τοῦ Ἀναξαγόρου τὰ τελικὰ αἰτία, τὴν ἀγαθὴν δηλ. θέλησιν τοῦ θεοῦ πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἣν διετέλει δεικνύων τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ διεγείρων ἐν αὐτοῖς τὴν αἴσθησιν τῶν εὐργετικῶν ἀρμονιῶν, ἃς παρίστανε τὸ σύμπαν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ταῖς ἐλαχίσταις αὐτοῦ λεπτομερείαις.

Πλήρης δὲ σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον ἐζήτησε αὐτὸν καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ τούτου. Εὗρισκε δὲ τοῦτον ἐν τῇ ἐσωτάτῃ φωνῇ τῆς συνειδήσεως, ἣ εἰς πᾶσαν σπουδαίαν πράξιν συμβουλεύετο ὡς μαντεῖον καὶ ὠνόμαζε ταύτην *δαιμόνιον*. Ἀπὸ τοῦ δαιμονίου τούτου, τῆς ἱεῤᾶς ταύτης φωνῆς, ἐλάμβανε τὸ πρόσταγμα τῶν πράξεων αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη φωνὴ ἐπέτασεν, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ τὸ προστατόμενον.

Ὁ Σωκράτης διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, εἰς ἣν ἐθυσίασε τὴν φροντίδα τῶν οἰκείων πραγμάτων, τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἡσυχίαν, ἐκτῆσατο πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ μάλιστα τοὺς σοφιστάς, καθ' ὧν ἐκήρυξεν ἀμείλικτον πόλεμον ἀφαιρῶν αὐτῶν τὸ προσωπεῖον τῆς ψευδοῦς γνώσεως, ἣτις εἶναι χείρων τῆς ἀγνοίας, καὶ πολεμῶν τὰς ὀλεθρίας καὶ τῷ κράτει καὶ τοῖς ἰδιώταις ἀρχὰς αὐτῶν. Ἀπὸ πρῶτας πορευόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ ἀλλαχοῦ κατεδίωκε διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ ἀνθρώπους πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, Ἀθηναίους ἢ ξένους, παρ' οἷς ἠλπίζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἠθικὸν συναίσθημα καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁμοίως ὁ ἀμαθὴς λαὸς ἐταύτισε τὸν Σωκράτη πρὸς τοὺς σοφιστάς. Διότι δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὰς διαφόρους ἀρχὰς, ἐφ' ὧν ὁ Σωκράτης καὶ οἱ σοφισταὶ ἐστήριζον τὸν νεωτερισμὸν ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ συνέχευε σοφιστὰς καὶ Σωκράτη. Τῆς συγχύσεως δὲ ταύτης τῶν πολλῶν ἄριστος ἐρμηνευτὴς εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις ἐν τῇ κωμῳδίᾳ τῶν *Νεφέλων* διακωμῳδεῖ τὸν Σωκράτη παριστῶν αὐτὸν σοφιστὴν καὶ περὶ τὰ θεῖα νεωτεριστὴν. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀμαθία τοῦ πλήθους καὶ τὸ μῖσος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἰδία τῶν σοφιστῶν,

ὧν τὰ συμφέροντα ἐβλάπτοντο ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Σωκράτους, συν-
 ἦλθον κατ' αὐτοῦ. Κατηγόρησαν λοιπὸν αὐτοῦ ὁ Μίλητος, ὁ Ἄν-
 τος καὶ ὁ Λύκων διὰ τῆς ἐπομένης γραφῆς· Σωκράτης Σωφροῦσιου
 Ἀλωπεκῆθεν ἀδικεῖ, οὐς μὲν ἢ πόλις τομιζέει θεοὺς οὐ τομιζέω, ἕτε-
 ρα δὲ καιρὰ δαιμόνια εἰσφέρει· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθεί-
 ρων. Τίμημα θάνατος.

Μετὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην εἰσαχθεὶς ὁ Σωκράτης ἐνώπιον
 τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἑλλιαστῶν ἀπελογήθη μεθ' ὑψηλοφροσύνης καὶ
 ἀφοβίας, ἣν ἐνέπνεεν αὐτῷ ἡ συνείδησις τῆς ἀφώττητος καὶ τῆς
 ἀληθείας τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, διακηρύξας, ὅτι δὲν ἐσκόπει νὰ παύση-
 ται προτρέπων τοὺς νέους εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς
 ἀρετῆς, ὡς ἐπραττε καὶ πρότερον.

Ἡ ἀπολογία αὐτῆ ἠρέθ.σε τοὺς δικαστὰς καὶ κατεδίκασαν αὐτὰν
 εἰς θάνατον. Ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ δὲ μένας ἕνα μῆνα μέχρι τῆς ἐπα-
 νόδου τῆς ἱεῤῥας νεῶς ἐκ Δήλου δὲν ἠθέλησε νὰ ἀραπετεύσῃ, κα-
 θὼς συνεβούλευον αὐτῷ οἱ φίλοι, καὶ νὰ φύγῃ εἰς ξένην χώραν, ἵνα
 ἀποδείξῃ καὶ ἐμπράκτως τὸ ἀπόλυτον σέβας αὐτοῦ πρὸς τοὺς νόμους
 τῆς πατρίδος. Οὕτως ἐπὶ τὸ κώνειον ἀταράχως διαλεγόμενος μετὰ
 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς τῷ 399 π. Χ. ἐν ἡλι-
 κίᾳ 70 ἐτῶν.

§ 2. Ἐλάσσονες Σωκρατικαὶ σχολαί.

Πᾶσα ἡ ἐπομένη φιλοσοφία ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ Σωκράτους. Ἄλλ'
 ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἄλλοι ἄλλως ἀτελήθησαν τὸ
 πνεῦμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἐκ τούτου προέκυψαν αἱ διάφοροι
 διευθύνσεις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα σχεδὸν τοῦ
 Σωκράτους σχηματίζονται δύο σχολαί, αἵτινες κοινῶνται μὲν, ὅτι
 προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ περιπέπτωσιν ἤδη ἢ μὲν εἰς ἐπίματρον
 αὐστηρότητα ἠθῶν, ἢ δὲ εἰς ὑπερβάλλουσαν χαλαρότητα τούτων.
 Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἡ κυνικὴ φιλοσοφία τοῦ μαθητοῦ τοῦ Σω-
 κράτους Ἀντισθένης, θέσαντας ὡς ἀρχὴν τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν
 ἀσκησιν τῆς ἀρετῆς οὐχὶ μετὰ λόγου καὶ γνώσεως, ἀλλὰ πρακτικῶς.
 Ὁ ἰδρυτὴς ταύτης Ἀντισθένης ἔγραψε πολλά, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ
 καὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, ὡς Διογένης ὁ Σινωπεύς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ τέλειος

τύπος κυνικοῦ φιλοσόφου, καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Κράτης ὁ Θηβαῖος οὐδὲν ἔγραψαν.

Ὁ τύπος, ἐνθα ὁ Ἀντισθένης ἐδίδασκεν, ἦτο τὸ ἐν Ἀθήναις γυμνάσιον *Κυρῶσαργες*. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τοῦ δίκην κυνὸς εὐτελοῦς καὶ ἀμελοῦς βίου, ὃν διῆγον οἱ φιλόσοφοι τῆς σχολῆς ταύτης, ὠνομάσθησαν *Κυρικοί*. Ἐκ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας προέκυψεν ὑστερον ἡ Στωικὴ φιλοσοφία. Ἡ δὲ δευτέρα σχολὴ εἶναι ἡ ἡδονικὴ ἢ *Κυρηναϊκὴ*, ἰδρυθεῖσα ἐν Κυρῆνῃ ὑπὸ τοῦ ἐξ αὐτῆς καταγομένου Ἀριστίππου μαθητοῦ καὶ τούτου τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀριστίππος οὗτος συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀρχὴ δὲ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ ἦτο, ὅτι αἱ πράξεις ἡμῶν πρέπει νὰ τείνωσιν εἰς τὴν ἡδονήν, ἣν διδάσκει ἡ φιλοσοφία. Ἐκ τῆς ἡδονικῆς ταύτης αἵρέσεως προήλθεν ἔπειτα ἡ Ἐπικούρειος φιλοσοφία.

Ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους *Εὐκλείδης* ὁ *Μεγαρεὺς* θεμελιῶν ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Σωκράτους, εἰς ἣν ἀνέμιξε παραδόσεις τῆς Ἐλεατικῆς φιλοσοφίας, τὴν *Μεγαρικὴν ἰριστικὴν σχολήν*, ἥτις μετὰ ταῦτα μετεβλήθη εἰς *σκεπτικὴν*. Συγγενὴς δὲ τῇ Μεγαρικῇ σχολῇ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ *Φαιδωνοῦ* τοῦ Ἠλείου συσταθεῖσα Ἠλεία σχολή.

Ἀλλὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους κάτοχος ἦτο ὁ ἄσμεσος μαθητὴς αὐτοῦ Πλάτων, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Πλατωνικῆς ἢ Ἀκαδημεικῆς φιλοσοφίας.

§ 3. 6'. Πλατωνικὴ ἢ Ἀκαδημεικὴ φιλοσοφία.

Πλάτων.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος φιλόσοφος ἐγεννήθη τῷ 429 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 348 π. Χ. Οἱ γονεῖς τούτου Ἀρίστων καὶ Περικτιόνη ἀνηγον τὸ γένος αὐτῶν εἰς ἐπίσημα γένη, ὁ μὲν πατὴρ δηλαδὴ εἰς τὸ τοῦ Κόδρου, ἡ δὲ μήτηρ εἰς τὸ τοῦ Σόλωνος. Πλούσιος ὢν καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως πεπροικισμένος δι' ἐκτάκτων πνευματικῶν χαρισμάτων ἐξεπαιδεύθη τελείως. Τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ἐξεδηλώθη εἰς τὴν ποίησιν, ἥς μετὰ ταῦτα ἠμέλησεν, ἐπιδρῶν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Εἰκοσαέτης ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Σωκράτους, ὃν οὕτως ἠδυσθήνεν ἄκροαθῆν ἐπὶ δέκα ἔτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν ἐπίσης μαθητὴν τοῦ Σωκράτους *Εὐκλείδην*, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Αἴγυπτον καὶ Κυρῆνῃ. Εἰς Ἀθήνας δ' ἐπανελθὼν ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐπὶ τεσσα-

ράκοντα ἔτη ἐκτός διαλείψων, καθ' ἃς προσκληθείς μετέβη εἰς Σικελίαν, τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὴν αὐλὴν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, τὸ δεύτερον δὲ εἰς τὴν τοῦ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου. Καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας ἀποδημίας ὁ Πλάτων ὑπέστη πολλά, διότι ὁ μὲν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος, εἰς οὗ τὴν δυσμένειαν οὗτος ὑπέπεσεν, ἐπώλησεν αὐτὸν ὡς δούλον εἰς τινα Σπαρτιάτην, ὑφ' οὗ ἀχθεὶς εἰς Αἴγινα, ὅπως πωληθῆ, ἐλυτρώθη ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τινος φίλου αὐτοῦ, ὑπὸ δὲ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, γενόμενος ὑποπτος τούτῳ, ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῆ σωθεὶς διὰ φίλων. Ἀποθανὼν δ' ἐν Ἀθήναις ἐτάφη οὐ μακρὰν τῆς Ἀκαδημείας.

Ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ πρώτῳ συσταθείσῃ φιλοσοφικῇ σχολῇ ἐν Ἀκαδημείᾳ ἐδίδασκεν ἐνώπιον πολλοῦ ἀριθμοῦ μαθητῶν συστηματικῶς ἴσως πᾶν ὅ,τι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ παρέστησε μᾶλλον διαλογικῶς καὶ ἐντέχνως. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα εἶναι φιλοσοφικά καὶ καλλιλογικά ἀριστουργήματα, διηρέθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τριλογίας καὶ τετραλογίας κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ περιεχομένου, καθὼς αἱ τραγωδίαί, μία δὲ τοιαύτη διαίρεσις γινόμενη ὑπὸ τοῦ Θρασύλλου ζῶντος ἐπὶ Τιβερίου διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἄλλ' ἢ καλυτέρα διαίρεσις τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, ἐπιτυχῆς οὕσα καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν, εἶναι ἡ βᾶσιν ἔχουσα τὴν προϋούσαν καὶ εἰς ἓν ὅλον ἀπαρτιζομένην ἀνάπτυξιν τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος. Κατὰ ταῦτα τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα εἶναι τριάκοντα καὶ πέντε διάλογοι, ἀποτελοῦντες τὸ ὅλον φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος, διαιροῦνται α') εἰς προπαρασκευαστικὰ ἢ εἰσαγωγικά, ἐν οἷς περιέχονται τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος. Τοιαῦτα εἶναι: 1) ὁ *Φαῖδρος*, εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ὅλην φιλοσοφίαν, 2) *Πρωταγόρας*, εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἠθικὴν θεωρίαν, 3) *Παρμενίδης* (ἢ περὶ ἰδεῶν), εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἐν ἣ ἀποδείκνυνται αἱ φιλοσοφικαὶ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων ἀντιφάσεις, δυνάμεναι νὰ λυθῶσι διὰ τῆς περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίας, 4) *Λύσις* (περὶ φιλίας), 5) *Λάχης* (περὶ ἀνδρείας), 6) *Χαρμίδης* (περὶ σωφροσύνης), 7) *Εὐθύφρων* (περὶ σοσιότητος). 6') Εἰς κατὰ περίστασιν συγγράμματα. Τοιαῦτα δ' εἶναι: 8) *Ἀπολογία Σωκράτους*, 9) *Κριτων*, 10) *Ἴων* ἢ περὶ Ἰλιάδος, 11) *Ἴππίας ὁ νεώτερος* ἢ περὶ ψευδοῦς. 12) *Ἴππαρχος*, 13) *Μέναιος*

(περί νόμου), 14) *Ἀλκιβιάδης δεύτερος*. Οἱ τρεῖς οὗτοι τελευταῖοι ὑπό τινων δὲν θεωροῦνται ἔργα τοῦ Πλάτωνος.

γ) Εἰς *πλαγιῶς παραστατικὰ συγγράμματα*, Τοιαῦτα δὲ εἶναι· 15) *Θεαίτητος ἢ περὶ ἐπιστήμης*. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ δὲν μαθάνει τις τί ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀλλὰ τί δὲν εἶναι· 16) *Γοργίας*, 17) *Σοφιστής ἢ περὶ ὄντος*, ὅστις συνέχεται μετὰ τῆς περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίας, 18) *Πολιτικός ἢ περὶ βασιλείας*, ἐν ᾧ δείκνυται, ὅτι ἡ βασιλικὴ τέχνη δὲν εἶναι οὔτε οἰκονομικὴ οὔτε τοῦ δικαίου τέχνη, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, 19) *Συμπόσιον ἢ περὶ ἔρωτος*, ἐν ᾧ ὁ ἔρωσις εἶναι ἢ σχέσις πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ καλόν, 20) *Φαίδων ἢ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς*. 21) *Φιλήβος ἢ περὶ ἡδονῆς*, ἣτις τίθεται ὑπὸ τοῦ Φιλήβου εἰς τὸ ἀγαθόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ λογικόν, ὅπερ εἶναι πλησιέστερον εἰς τὸ ἀγαθὸν ἢ ἡ ἡδονή. Κατὰ τὸν Σωκράτη ἐν τῇ μίξει τῆς καθαρωτάτης ἡδονῆς καὶ καθαρωτάτης ἐπιστήμης ὑπάρχει τὸ ἀγαθόν. 22) *Μένων ἢ περὶ ἀρετῆς*, ἂν αὕτη εἶναι διδακτὴ, 23) *Εὐθύδημος* (περὶ τοῦ ἐπιστητοῦ ἢ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς). Ὡς δ' ἐν τοῖς προηγουμένοις διαλόγοις *Σοφιστῆ* καὶ *Πολιτικῶ* ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὰς χάριτας τοῦ διαλόγου κεχυρμμένοι οἱ ἄριστοι κανόνες ἅμα καὶ παραδείγματα τῆς *διαίρεσιως*, οὕτω καὶ ἐν τῷ *Εὐθύδημῳ* ἀναλύεται μετ' ἀκριβείας ὁ συλλογισμὸς, ὅστις μετὰ τῆς *διαίρεσιως*, *ἐπαγωγῆς* καὶ *ὀρισμοῦ* ἀποτελεῖ τὴν *διαλεκτικὴν* τοῦ Πλάτωνος. 24) *Κρατύλος ἢ περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος*, 25) *Ἰππίας πρεσβύτερος ἢ περὶ τοῦ καλοῦ*, 26) *Ἀλκιβιάδης πρῶτος* (περὶ φύσεως ἀνθρώπου), 27) *Μενέξενος*, ἐν ᾧ δι' ἀναμίξεως ἀστέιου καὶ σπουδαίου διασύρεται ἡ ρητορικὴ, 28) *Θεάγης*, διάλογος περὶ σοφίας. Τὸ κύριον μέρος τοῦ διαλόγου τούτου, ὅστις θεωρεῖται νόθος, εἶναι περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους. 29) *Ἐρασταὶ ἢ ἀντερασταί*, διάλογος ἔχων μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸν προηγούμενον καὶ νόθος ἐπίσης θεωρούμενος, 30) *Κλειτοφῶν*, ὅστις φαίνεται γεγραμμένος ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν *Πολιτείαν*.

δ) Εἰς *κατ' εὐθείαν παραστατικὰ συγγράμματα*. Τοιαῦτα δ' εἶναι· 31) *Πολιτεία*, 32) *Τίμαιος*, ἐγχειρίδιον τῆς Πλατωνικῆς φυσιολογίας, θεωρεῖα δηλ. τῆς φύσεως καὶ ὄλων τῶν κυρίων φαινομέ-

νων αὐτῆς, 33) *Κριτίας*, ὅστις δὲν εἶναι τέλειος. Τὸ διασωθῆν τοῦτου μέρος πραγματεύεται περὶ τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς μεγάλης νῆσου Ἀτλαντίδος. 34) *Νόμοι* εἰς δώδεκα βιβλία, συγγραφέντες μετὰ τὸ ἑβδομηκостὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ προέρχεται καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ ὕφους τοῦ συγγράμματος τούτου. 35) *Ἐπινομίς*, προσθήκη δηλ. εἰς τοὺς νόμους. Ἄλλὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Πλάτωνος ἔργον. Πρὸς τούτοις ἀποδίδονται τῷ Πλάτῳ *οἱ ὄροι*, ἤτοι ὀρισμοὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ αἱ *δέκα καὶ πέντε ἐπιστολαί*.

Ἐν ἅπασιν τούτοις τοῖς συγγράμμασι, πλὴν τῶν *Νόμων*, τὸ πρωτεῦον πρόσωπον τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις διεξάγει μετὰ διαλεκτικῆς τέχνης καὶ ἐν δραματικῇ χροίᾳ, ἐνίοτε δὲ καὶ διδάσκων δογματικῶς, τὴν συζήτησιν. Ὀνομάζονται δ' οἱ πλεῖστοι διάλογοι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ *να Ἀττικῆ*, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ πλεῖστοι ῥήτορες, καὶ ὀλίγον διαφέρει τῆς τοῦ Δημοσθένους, μεθ' οὗ ἀποτελοῦσι τὸ ὕφος τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι πολυμέρες, διότι μεταχειρίζεται ἄλλοτε ἄλλο, καθόσον ἐθεώρει τούτο ἢ ἐκεῖνο κατάλληλον. Διαφέρει ὁμῶς τούτο καὶ κατὰ τὸν χρόνον· οἱ *Νόμοι* π. χ. δεικνύουσι πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, ὁ δὲ *Φαῖδρος* μεγαλυτέραν ζωηρότητα τῆς φαντασίας. Ἐν τῇ *φιλοσοφίᾳ* ὁ Πλάτων ἠκολούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σωκράτους. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣν ἐτελειοποίησε καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ αὐτῆς ὅ,τι ὀνομάζεται *διαλεκτικὴ τοῦ Πλάτωνος*, δηλ. *τὴν διαιρίσιν, τὴν ἐπαγωγὴν, τὸν ὀρισμὸν καὶ τὴν ζήτησιν* τοῦ καθ' ὅλου, ἀνευρετὰς *ιδίαις*, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κρηπίδα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ. Αἱ *ιδίαι* αὗται ἢ τὰ *ὄντως ὄντα* εἶναι οἱ γενικοὶ καὶ αἰώνιοι τύποι τῶν ὄντων, οἱ νόμοι τοῦ κόσμου. Αὗται δὲν πηγάζουσιν ἐκ τῶν αἰσθήσεων, αἵτινες εἶναι πηγὴ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὄντος ἀποτυπώματος τῶν *ιδεῶν*, ἀλλ' ἀποκάλυπτονται ἡμῖν ἐπὶ τοῦ λόγου, ὅστις χωρὶς νὰ δημιουργῇ αὐτὰς ἀντιλαμβάνεται τούτων εὐρίσκομένων πραγματικῶς ἐν τῷ θείῳ λόγῳ. Ἄνευ τῶν *ιδεῶν* γινώσκομεν κακῶς τὰ ἐπὶ μέρους. Ἄνευ τῆς *ιδέας* τοῦ ἀγαθοῦ π. χ. δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν, ἂν πράξις τις εἶναι ἀγαθὴ ἢ κακὴ. Ἐμφανιζόμεναι δὲ αἱ *ιδέαι* εἴτε ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ ὡς γενικαὶ ἐννοιαὶ εἴτε ἐν τῇ φύ-

σει, ὡς νόμοι ἢ γενικοὶ τύποι καὶ ἀναμιγνύμενοι μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι ἀκτίτυπα ἑαυτῶν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀντιτύπων τούτων ὑφούμεθα μέχρι τῶν προτύπων, τῶν *ιδεῶν*, διακρίνοντας τῶν αἰσθητῶν καὶ μεταβλητῶν ὄντων τὰς *ιδέας*. Οὕτως ὁ Πλάτων ἀναβαίνει ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τὸ φαινόμενον ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους εἰς τὸ καθόλου, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ μεταβλητοῦ κόσμου ἐπὶ τὸν κόσμον τῶν *ιδεῶν*, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ αἰώνια ἀλήθεια. Οὕτως ἐν καλῷ τινι ἀντικειμένῳ διακρίνει αὐστηρῶς τὴν ὕλην, ἥτις εἶναι καθαρῶς αἰσθητή, αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, ὅπερ δὲν προσπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' εἶναι *ιδέα*. Πρὸς τὸ *ιδεῶδες* τοῦτο καλὸν συνδέει τὸν ἀληθῆ ἔρωτα, τὸν ἔρωτα τῆς ψυχῆς, καταλείπων τὴν ὕλην τοῦ καλοῦ ἀντικειμένου, ἥτις εἶναι αἰσθητή, εἰς τὸν ὑλικὸν ἔρωτα τὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς αὐτήν. Ἡ ὑψίστη δ' ἀρχὴ τῶν *ιδεῶν*, διότι πέραν αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει, εἶναι ἡ *ιδέα* τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ εἶναι αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία. Τίθει δ' ὁ Πλάτων τὸ ἀγαθὸν ὑπεράνω τοῦ εἶναι, ὅπερ δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως ἄνευ τῆς ἀγαθότητος. Ὁ Θεὸς λοιπὸν τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι μόνον ἀπλοῦς *Νοῦς*, ἀλλὰ *Νοῦς* ἀναπαυόμενος ἐν τῷ ἀγαθῷ. Ἐπλασε δηλ. τὸν κόσμον ἐξ ἀγαθότητος καὶ πρὸς τέλος ἀγαθόν.

Ὁ κόσμος λοιπὸν οὗτος κινεῖται ὑπὸ τῆς Προνοίας, τῆς ψυχῆς ταύτης τοῦ παντός. Ταύτης δὲ μόνιον εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις πρὸ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίσεως αὐτῆς κατῴκει ἐν τῷ κόσμῳ τῶν *ιδεῶν*, ὧν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ κατέπεσεν, ἀναμιμνήσκειται ἀτελῶς. Πρὸς τὴν ἀρχικὴν δ' αὐτῆς καταγωγὴν, τὰς *ιδέας*, τὸ ὄντως ὄν, τὸν Θεόν, πρέπει νὰ τείνη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀρετῆς, ἣν διήρησεν εἰς τέσσαρα μέρη, τὴν *φρόνησιν*, ἀναγομένην εἰς τὸ λογιστικόν (νοητικόν), τὴν *ἀνδραλίαν* εἰς τὸ θυμοειδές, τὴν *σωφροσύνην* εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ τὴν *δικαιοσύνην* εἰς τὰς ὄλας δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ἐκ τούτων ἡ φρόνησις, δηλαδὴ ἡ *σοφία*, ἡ *σκέψις* καὶ ὁ ὀρθὸς *λόγος* εἶναι ἡ ὑπερτάτη πασῶν, διότι αἱ λοιπαὶ ἔχουσιν ἀνάγκην ταύτης πρὸς διαφώτισιν καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεταί, ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτόν. Ἄνευ τῆς ἀρετῆς ἡ ψυχὴ περιπλανᾶται ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ εἰσερχομένη πρὸς τιμωρίαν εἰς σώματα ἀνθρώπων καὶ ζῴων, μέχρις οὐ διὰ τῆς ἀρετῆς καθαρισθεῖσα ἐπανελθῆ εἰς τὸ ὄντως ὄν, τὸ θεῖον, ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς αὐτῆς εὐδαιμονία.

Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ὁ Πλάτων μετέφερε τὴν ἠθικὴν τῶν ἀτόμων εἰς τὴν καθ' ὅλου κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν. Ὡς δὲ τοῦ ἀτόμου σκοπὸς εἶναι ἢ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία, οὕτω καὶ τῆς πολιτείας σκοπὸς εἶναι ἢ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Πρώτιστος τῆς πολιτείας σκοπὸς εἶναι οὐχὶ ἡ ὕλικὴ τῶν πολιτῶν εὐημερία, ἀλλ' ἢ εἰς τὴν ἀρετὴν διδασκαλία αὐτῶν, ἥτις κατορθοῦται διὰ τῆς φιλοσοφίας.

Διὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος ἄρχει ἡ φιλοσοφία διδάσκουσα τὴν δικαιοσύνην καὶ πολεμοῦσα τῇ τυραννίᾳ θθενδήποτε προερχομένη εἴτε ὡς ἀχαλινώτῃ δημοκρατίᾳ εἴτε ὡς δεσποτικῇ ὀλιγαρχίᾳ.

Τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ οὐδέποτε ὁ Πλάτων προσβάλλει, ἐὰν δὲ ποτε ἐγείρηται κατὰ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ *Εὐθύφρονι*, πράττει τοῦτο, ἵνα προφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐκ κακῆς ἐξηγήσεως αὐτῶν πλάνης. Εὐρετῆς δὲ τῶν φιλοσοφικῶν μύθων γενόμενος, ἐν οἷς ἐν μορφῇ δημῶδους μύθου ἐμπεριέχεται ἠθικὴ τις ὑψηλὴ ἔννοια, εἰσάγει τούτους εἰς τοὺς μεγίστους τῶν διαλόγων αὐτοῦ καὶ μεταχειρίζεται αὐτοὺς πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Οἱ μῦθοι οὗτοι, ἐν οἷς ἐκδηλοῦται τὸ ποιητικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐπιπνέει τοὺς πεζοὺς διαλόγους τοῦ φιλοσόφου, φωτίζουν τὰς ἐννοίας τοῦ διαλόγου, θέλγουσι τὴν φαντασίαν καὶ παρασκευάζουσι ἡρέμα τὴν διάνοιαν διὰ τῆς ἀναμίξεως ταύτης πρὸς τὸ μέγα φῶς τῆς αἰωνίου ἀληθείας.

Διὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ συστήματος, οὗ τὰς βάσεις ἔθηκεν ὁ Σωκράτης, ἀνέπτυξε δ' εὐρύτερον ὁ Πλάτων, προπαρασκευάσθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἱκανὸν πρὸς κατανόησιν τῶν ὑψηλῶν χριστιανικῶν διδαγμάτων, ὧν πλεῖστα οἱ πρὸ Χριστοῦ οὗτοι χριστιανοὶ φιλόσοφοι ἐν τῇ ἀθανάτῃ αὐτῶν φιλοσοφίᾳ περιέλαβον. Ἀπὸ τῶν διαδόχων δὲ τοῦ Πλάτωνος ἡ καλλιτεχνικὴ μορφή ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀπώλετο, παρουσιάζεται δὲ μᾶλλον ἐν αὐτῇ ἡ συστηματικὴ παράστασις καὶ διδασκαλία. Διὸ ἡ ἐπομένη φιλοσοφία τῆς Ἀκαδημείας δὲν ἀνήκει σχεδὸν τῇ γραμματολογίᾳ. Διάδοχος δὲ τοῦ Πλάτωνος ἐγένετο ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Σπενούπκος*, ὃν διεδέχθη *Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος*, ὃ ἔπονται *Πολέμων ὁ Ἀθηναῖος*, ὁ *Κράτης* καὶ ὁ *Κράντωρ*. Εἶτα δ' ἀναφαίνεται ἡ νέα Ἀκαδημία διὰ τοῦ *Ἀρκουσίλου* (316—269 π.Χ.) μέχρις *Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου* (100

π. X.), οἵτινες συνέδεσαν τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀκαδημείας μετὰ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας.

§ 4. γ'. Ἀριστοτελικὴ ἢ περιπατητικὴ φιλοσοφία.

Ἀριστοτέλης.

Ἀρχηγὸς τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας ἦτο ὁ ἐκ Σταγείρων Ἀριστοτέλης, γεννηθεὶς τῷ 384 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόμαχος ἀνήκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἦτο ἰατρός τοῦ βασιλέως Ἀμύντου, πατρὸς τοῦ περιφήμου βασιλέως Φιλίππου. Πρῶτως ἀπολέσας τὸν πατέρα αὐτοῦ μετέβη εἰς ἡλικίαν δέκα καὶ ἐπτά ἐτῶν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἠκροᾶτο τοῦ Πλάτωνος εἴκοσιν ἔτη. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ μετέβη πρὸς τὸν φίλον Ἑρμείαν, ἡγεμόνα τοῦ ἐν Αἰολίδι Ἀταρνέως, οὗ τὴν ἀδελφιδὴν Πυθιάδα ἔλαβε σύζυγον. Μετὰ τριετῆ δ' ἐνταῦθα διαμονὴν μετέβη εἰς Μυτιλήνην, ὅποθεν μετεπέμψατο αὐτὸν ὁ Φίλιππος ὡς διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀριστοτέλης ἔμεινεν ὀκτὼ ἔτη, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἱδρύσει σχολὴν ἀντίκλιον τῇ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ *Λυκίῳ*, ἐνθα ἐδίδασκε δώδεκα ἔτη. Ἐῖτε δ' ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ὅστις περιεῖχε τὸ Λύκειον, εἶτε ἀπὸ τῆς ἔξεως, ἣν εἶχον οἱ ἐν τῇ σχολῇ νὰ διδάσκωσι περιπατοῦντες, ἡ σχολὴ αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους ὠνομάσθη *Περιπατικός* καὶ οἱ ὄπαδοί τῆς Ἀριστοτελείου φιλοσοφίας *Περιπατικοί*.

Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μὴ δυνάμενος διὰ πολιτικούς λόγους νὰ μείνῃ ἐν Ἀθήναις, ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας. Ἄλλοι ὁμῶς λέγουσιν, ὅτι ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Χαλκίδα, διότι κατηγορήθη ὡς ἄθεος ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς Δήμητρος Εὐρυμέδοντος. Οὕτως ἀναφέρουσιν αὐτῷ ἕνεκα τούτου τοὺς ἐξῆς λόγους· ἀπώμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν ὀῶμεν Ἀθηναίους τοῦ δεύτερον ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσωσιν». Ἐν Χαλκίδι νοσήσας ἐτελεύτησε τῷ 322 π.Χ.

Τὰ διασωθέντα ἡμῖν συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι· 1) *Λογικά*, περιλαμβανόμενα πάντα ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ὀργανον* συλλογῇ, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν *Κατηγοριῶν* (κρίσεων), *περὶ Ἑρμηνείας*

(έννοιῶν), *Ἀναλυτικῶν προτέρων* (περὶ συλλογισμοῦ), *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* (περὶ Μεθοδολογίας), *Τοπικῶν* εἰς ὀκτὼ βιβλία πραγματευόμενα τὴν *διαλεκτικὴν*, ἧτοι τὴν μέθοδον, δι' ἧς δύναται τις νὰ συλλογίζηται πιθανῶς περὶ παντός προταθέντος ζητήματος καὶ ἐκ τῶν ὡς παράρτημα τῶν *Τοπικῶν* θεωρουμένων *σοφιστικῶν ἐλέγχων* εἰς δύο βιβλία.

2) *Τεχνικά*: α') *Ῥητορικὴ* εἰς τρία βιβλία, ἣν ὀρίζει *δύναμιν* περὶ ἐκάστου τοῦ θεωρησαί τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν, ἧτοι δύναμιν, ἧτις δύναται νὰ παρατηρήσῃ καὶ εὖρη περὶ ἐκάστου ἀντικειμένου πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πείσῃ, β') *ποιητικὴ*, ἧτις οὐχὶ ἀκεραλὰ οὐσα περιέχει πᾶν ὅ,τι γινώσκωμεν θετικὸν περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ δράματος.

3) *Φυσικά*: α') *Φυσικὴ ἀκρόαιος* εἰς ὀκτὼ βιβλία, β') περὶ *Οὐρανοῦ* εἰς τέσσαρα βιβλία, γ') περὶ *γενέσεως καὶ φθορᾶς* εἰς δύο βιβλία, δ') *Μετεωρολογικά* εἰς τέσσαρα βιβλία, ε') *Περὶ τοῦ κόσμου*, ὅπερ προφανῶς δὲν εἶναι τοῦ Ἀριστοτέλους, ς') *Περὶ ψυχῆς* εἰς τρία βιβλία, ζ') *Μικρὰ φυσικά*, ἧτοι πραγματεία περὶ αἰσθητικῶς καὶ αἰσθητῶν, περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρευσης, περὶ ἐνυπνίων, περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος, περὶ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ἡ ἀμείδιως εἰς ταύτας ἐπισυναπτομένη πραγματεία περὶ ἀναπνοῆς, η') *Περὶ τοῦ πνεύματος*, ὅπερ προέρχεται μὲν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν εἶναι ὁμῶς αὐτοῦ, θ') *Ζωολογικά*, ἧτοι περὶ ζῴων μορίων εἰς τέσσαρα βιβλία, περὶ ζῴων γενέσεως, περὶ ζῴων πορείας καὶ τὸ σπουδαιότατον ἀπάντων τῶν ζωολογικῶν αἰ *περὶ τὰ ζῴα ἱστορίαι* εἰς δέκα βιβλία, ὧν τὸ δέκατον εἶναι νόθον. Ἐπίσης δὲ νόθον εἶναι καὶ τὸ *περὶ ζῴων κινήσεως*.

4) *Μεταφυσικά*, καλούμενα οὕτω, διότι κατὰ τὴν παραδεδομένην διάταξιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους κατέχουσι τὴν *μετὰ τὰ φυσικά θέσιν*. Ἐν τούτοις ἀποτελουμένοις ἐκ δέκα καὶ τεσσάρων βιβλίων ἐρευνᾷ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄντων.

5) *Ἠθικά*: α') *Τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια* εἰς δέκα βιβλία, β') *Τὰ Ἠθικὰ Εὐδήμεια* εἰς ἑπτὰ βιβλία, ἅτινα συμφωνοῦσιν ἐν τοῖς κύριωτέροις πρὸς τὰς ἠθικὰς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι ὁμῶς δυνατόν νὰ θεωρηθῶσιν ἔργα τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους Εὐδήμου,

γ') Τὰ *μεγάλα Ἠθικά* εἰς δύο μόνον βιβλία. Ἡ ὀνομασία τούτων ἀποδοτέα ὄχι τόσον εἰς τὴν ἐκτάσιν, ὅσον εἰς τὴν ὡς πρὸς τὰ Ἠθικά Νικομάχεια μείζονα δαφίλειαν τοῦ περιεχομένου.

δ) *Πολιτικά* εἰς ὀκτώ βιβλία. Ἐν τούτοις ἐξηγῶν τὴν φύσιν τῆς πολιτείας ὡς πραγμάτων τοῦ ἀγαθοῦ ἀναπτύσσει τὰ διάφορα εἶδη τῶν πολιτειῶν καὶ δεικνύει κατὰ τίνας νόμους μεταβάλλονται αὐταί, πῶς διατηροῦνται καὶ πῶς φθειρόνται. Εἰς ταῦτα προστίθεται καὶ ἡ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα καὶ δημησιευθεῖσα *Πολιτεία τῶν Ἀθηναίων*.

Τὰ μέχρι τούδε μνημονευθέντα συγγράμματα εἶναι ἐλάχιστον μέρος ἐκείνων, ὧν συγγραφεὺς ἐνομιζέτο ὁ Ἀριστοτέλης. Τὰ δὲ εἶτι καὶ νῦν σφζόμενα καὶ τῷ Ἀριστοτέλει ἀποδιδόμενα συγγράμματα *περὶ ἀτόμων γραμμῶν, περὶ φυτῶν, περὶ χρωμάτων, περὶ τῶν ἀκουστικῶν*, πρὸς δὲ καὶ τὰ *φυσιογνωμικὰ* δὲν εἶναι ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. Αἱ δὲ σφζόμεναι συλλογαὶ *Προβλημάτων* περιέχουσιν ἕν μέρει γνήσια τοῦ Ἀριστοτέλους προίοντα καὶ μεταγενεστέρας πρόσθετας. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε κυρίως ὁ πρῶτος εἰσηγητῆς εὐμεθόδου ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας. Ἐν αὐτοῦ ἡ διδασκαλία ἐπὶ παντός ἐπιστητοῦ ὀργανωθεῖσα κατὰ κανόνας σταθεροῦς προσέλαθε μεθοδικώτερον καὶ κανονικώτερον χαρακτήρα. Διὸ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς συγγράμμασι αὐτοῦ ἀπλῶς διδακτικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκων ὀλιγοῦρε πάντασι τῆς ἐπεξεργασίας τῆς μορφῆς τοῦ λόγου καὶ φροντίζει μόνον περὶ τῆς καταλλήλου πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐρευνῆς αὐτοῦ παραστάσεως.

Τὸ ὄφος λοιπὸν αὐτοῦ ἔχον αὐστηρῶς λογικὴν συστηματικὴν μορφήν ἀπέχει τῆς ἐντέχνου συνθέσεως καὶ ἡ φράσις αὐτοῦ εἶναι ξηρὰ καὶ τραχεῖα, πολλάκις δὲ καὶ ἀσφής, ἔνεκα τῆς μετὰ θαυμαστότης βραχυλογίας πυκνότητος τῶν ἐννοιῶν. Ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ δὲν εἶναι πλέον ἢ καθαρεύουσα Ἀττικὴ, ἀλλὰ πλησιάζει εἰς τὴν κοινὴν *διὰ Λικίων*.

Ἐν τῇ *φιλοσοφίᾳ* ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ἀντίθετος τῷ Πλάτωνι καὶ πολεμεῖ τὴν περὶ τῶν *ιδεῶν* θεωρίαν αὐτοῦ. Ἄντι νὰ ὀρμηθῇ, ὡς ὁ Πλάτων, ἐκ τῶν *ιδεῶν*, ἵνα ὑψωθῇ μέχρι τῆς πρώτης αὐτῶν πηγῆς, τὸν Θεόν, ἀναζητεῖ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ συστατικὰς ἀρχὰς τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ὃν σπουδάζει ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καὶ

ἐν ἅπασιν τοῖς μεγάλοις φαινομένοις αὐτοῦ. Σπουδάζει τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐξετάζει ἐκ παραλλήλου τὴν μεταφυσικὴν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν φυσικὴν, τὴν ποιητικὴν καὶ ῥητορικὴν μετὰ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς. Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἶναι *ἰδεολογικὴ* καὶ τείνει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κόσμου, ἡ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους *ἐμπειρικὴ* καὶ ἀντλεῖ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἀλήθειαν ἐκ τοῦ κόσμου (*ἐν τοῖς εἶδει τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ ἵστιν*). Διακρίνει ὅμως τρεῖς τάξεις ἀληθειῶν α') τὰς ἀληθείας τὰς κτωμένας διὰ τῆς ἀποδείξεως, ἥτοι τὰς ἐξ ἄλλων πορίζομένας, β') τὰς γενικὰς καὶ ἀναγκαίαις, αἵτινες εἶναι βάσις πάσης ἀποδείξεως καὶ προέρχονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ γ') τὰς ἐπὶ μέρους ἀληθείας, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς αἰσθήσεως.

Μετεχειρίσθη δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἀντὶ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Πλάτωνος τὴν *λογικὴν*, ἥτοι σύστημα ἐμπειρικῶν τῶν νόμων, καθ' οὓς διανοεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπαγωγῆς τὸν *συλλογισμόν*.

Ἐν τῇ *μεταφυσικῇ* ἀναγνωρίζει πρώτην τινὰ αἰτίαν τοῦ σύμπαντος τὸν *Νοῦν*, τὸν *Θεόν*, ὅστις εἶναι ἀίδιος, αὔλος, ἀκίνητος καὶ ἐντελῶς τοῦ κόσμου ἀνεξάρτητος. Οὗτος κινεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸ πᾶν. Πιθκοὶ δ' ὁ Ἀριστοτέλης τὴν κίνησιν ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον. Εἶναι δὲ κινήσεις πᾶσα μεταβολή, ὡς *γένεσις* καὶ *φθορά* (κινήσεις κατ' οὐσίαν), *αὐξήσις* καὶ *μείωσις* (κινήσεις κατὰ ποσόν), *ἀλλοιωσις* (κινήσεις κατὰ ποιόν) καὶ *μεταβολὴ τόπου* (κινήσεις κατὰ τόπον). Ἐν ἐκάστῳ ὄντι ὑπάρχει *ὕλη* (τὸ κινούμενον) καὶ *εἶδος* ἢ τύπος αὐτοῦ. Ἡ ὕλη τοῦ ὄντος εἶναι μόνον *δυνάμει ὄν* (δύναμις), οὐσία δὲ τοῦ ὄντος εἶναι ὁ τύπος (ἢ *ἐντελέχεια*), ὃν λαμβάνουσα ἡ δύναμις γίνεται *ἐνεργεῖα ὄν*. Ὁ τύπος λοιπὸν οὗτος ἢ ἡ ἐντελέχεια τοῦ ὄντος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους *ψυχὴ* τοῦ ὄντος, ἥτοι *ζωικὴ ἀρχὴ* αὐτοῦ. Αὕτη εἶναι διάφορος ἐν ταῖς διαφόροις βαθμῶσι τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Καὶ ἐν μὲν τοῖς φυτοῖς αὕτη παρουσιάζεται ὡς θρέψις, ἐν δὲ τοῖς ζῴοις ὡς θρέψις ἅμα καὶ αἰσθήσις καὶ κατὰ τόπον κίνησις, παρὰ δὲ τῷ ἄνθρωπῳ εἰς ὅλα ταῦτα προστίθεται καὶ ὁ *νοῦς*. Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, ἥτοι ἡ αἰτία τῆς ζωῆς αὐτῶν, εἶναι ἀχώριστος τῆς ὕλης καὶ συνδέεται μετὰ τῆς τύχης αὐτῆς, ἥτοι εἶναι *θηνητὴ*, ἡ δὲ νοῦν ἔχουσα ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι ἡ *ψυχὴ* καθ' ἡμᾶς, εἶναι

μέν σενδεδεμένη μετὰ τῆς ζωικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ δὲν ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῆς καὶ εἶναι ἀθάνατος χρησιμεύουσα ὡς σύνδεσμος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ παραδέχεται μὲν ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὡς ἀρετὴν θεωρεῖ τὴν μεσότητα μεταξὺ τῶν ἐναντίων, τὸ μέτριον (*ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν περὶ μέσ' ἄλλα εἶναι καὶ μεσότητά τινα*). Διὸ δὲν ἐπιτίθεται μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ ὁ Πλάτων δυνάμει κατὰ τῶν παθῶν, ἀλλὰ ζητεῖ γὰρ κανόνισιν αὐτά.

Ἡ τέχνη παρ' αὐτῷ εἶναι πάντοτε ἀπομίμησις τῆς φύσεως καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐν τέχνῃ ἰδανικόν τοῦ Πλάτωνος. Ἐν δὲ τῇ ποιητικῇ οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ μεταβάλλει εἰς ἀξιώματα τὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ *Οιδίποδι τυράνῳ*.

Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ δὲν ἐπιχειρεῖ γὰρ πλάσῃ, ὡς ὁ Πλάτων, πολιτείας, ἀλλ' ἐξηγῶν, ὅτι σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι ἡ πραγμάτωσις τοῦ ἀγαθοῦ τῶν πολιτῶν, ἀναπτύσσει τὰ διάφορα εἶδη τῶν πολιτειῶν καὶ δεικνύει τοὺς καθ' οὓς αὐταὶ μεταβάλλονται νόμους, ὡς καὶ πῶς αὐταὶ διατηροῦνται καὶ φθείρονται.

Καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας ἡ σπουδὴ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπετέλει τὸ κατ' ἐξοχὴν κέντρον πάσης πνευματικῆς ἐνεργείας. Ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ ἐπεκράτει ἡ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰλημμένη μέθοδος, ὑπῆρξε δ' αὐτός οὐ μόνον θεμελιωτὴς τῆς καθ' ὅλου ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχῶν σειρᾶς ὅλης εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Μόλις κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ὑπέστησαν μεταβολὴν αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι, ἐνῶ τὸ κύρος αὐτοῦ ἐν τῇ λογικῇ, μεταφυσικῇ, ἠθικῇ καὶ πολιτικῇ μένει ἀπαραμειωτόν.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῷ Λυκείῳ ὑπῆρξεν ὁ ἐξ Ἑρασμοῦ τῆς Λέσβου ὀξύουτος καὶ χαρίεις Θεόφραστος. Τούτου ἔχομεν *ἱστορίαν φυτῶν* καὶ *περὶ αἰτίων φυτῶν* (βοτανικὴν), ἐν οἷς προσφέρει πολλοῦ λόγου ἀξίας γνώσεις. Γνωστότεροι ὅμως εἶναι οἱ *χαρὰ κτήρας* αὐτοῦ, οἵτινες ὅμως εἶναι ἑλλιπεῖς.

Μετὰ τοῦτον ὀνομαστότεροι φιλόσοφοι τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς εἶναι *Στράτων ὁ Λαμψακηνός*, *Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς καὶ φιλόσοφος*, οὗ ἔχει διασωθῆ σύγγραμμα μουσικῆς, *Δικαιάρχος ὁ Μισσηνός*, *Κριτόλαος* καὶ *Διόδωρος ὁ Τύριος* καὶ ἄλλοι.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'.

§ 5. α'. Στωική φιλοσοφία.

Τούτης ιδρυτής υπήρξε Ζήνων ὁ Κριτικός, γεννηθείς τῷ 362 π.Χ. Οὗτος ὡς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐδίδασκαν ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ, ἔσταν καὶ τὸ ὄνομα Στωικός. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ οὐδὲν διασώθη. Διάδοχος τοῦ Ζήνωνος υπήρξεν ὁ Κλεάνθης ἐξ Ἀσσοῦ τῆς Τρωάδος, οὗ ἔχει ἡμῖν διασωθῆ ὕμνος εἰς τὸν Δία. Μετὰ τούτους μνημονεύονται Ζήνων ὁ Ταρσεύς, Χρύσιππος καὶ ὁ Παναιτιος (125 π. Χ.) Ἡ Στωικὴ φιλοσοφία εἰσεληθῆσα εἰς Ῥώμην ἐκτήσατο πολλοὺς ὁπαδοὺς Ῥωμαίους, ὡς τὸν Σενέκαν, τὸν Μουσώνιον, οὗ ἀκροατὴς ἐγένετο ὁ Ἐπικτετῆς ἐξ Ἰερραπόλεως τῆς Φρυγίας, καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μάρκον Ἀντώνιον, ὅστις ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνέβησε τὴν Στωικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἔγραψε τὰ εἰς ἑαυτὸν, σύγγραμμα περιέχον ἐξαιρετοῦς μὲν ιδέας, ἀλλ' ἐν ἀκαλλωπίστῳ γλώσσῃ. Τοῦ Ἐπικτετῆτος οὐδὲν σύγγραμμα ἔχομεν, γινώσκομεν δ' ὅμως τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐκ τοῦ μαθητοῦ Ἀρριανοῦ, ὅστις ἔγραψε τὸ Ἐπικτετῆτος ἡμεριδίον, τὰς Ἐπικτετῆτος διατριβὰς καὶ Ἐπικτετῆτος ἡμῶν. Καὶ ὁ εἰς τὸν Θεβαῖον Κέβητα ψευδῶς ἀποδιδομένου Πινάξ προέρχεται ἐκ τινος τῶν τῆς Στωικῆς σχολῆς.

Διὰ τούτους Στωικοὺς ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν φιλοσοφία. Κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει καὶς τις, λόγος ἀγαθός, ὅστις εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῶν νόμων, οὗς ἔθηκεν ἐν αὐτῷ. Ὅστε ἐκαστος ὀφείλει νὰ συμμορφῶται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κόσμου ὡς πρὸς νόμους τοῦ λόγου καὶ νὰ ἀσπῆ τὴν ἀρετὴν. Διὰ θεμελιῶδες ἀξίωμα τῶν Στωικῶν ἦτο ἐμπλοκομένης τῷ λόγῳ (φύσει) ζῆν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πάθη ἐμποδίζουσι τὸν ἄνθρωπον νὰ κανονίξῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν λόγον καὶ ν' ἀκολουθῇ τῇ ἠθικῇ, ἡ Στωικὴ φιλοσοφία ἐδίδασκε τὴν ἀπάθειαν πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν καὶ ἐξωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν Στωικῶν «ἀκέρου» καὶ ἡ ἀνοχὴ πρὸς τὰς λύπας, πένθος, συκοφαντίαν, πένιαν, τὰ δεσμὰ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

Τὴν Στωικὴν φιλοσοφίαν γινώσκομεν μᾶλλον ἐκ Ῥωμαϊκῶν πηγῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κικέρωνος, διότι ἐκ τῶν παλαιῶν Στωικῶν διεσώθησαν ἡμῖν μόνον ἀποσπάσματα.

§ 6. δ'. Ἐπικουρείου φιλοσοφία.

Ἀντίθετος τῇ Στωικῇ φιλοσοφίᾳ ἦτο ἡ Ἐπικουρείου, ἧς ἰδρυτὴς ἐγένετο Ἐπίκουρος ὁ Ἀθηναῖος (337—270 π. Χ.) Τοῦτου ἔχου-
μεν τρεῖς ἐπιστολάς, ὡς καὶ ἀποσπάσματα τοῦ περὶ φύσεως συγγράμ-
ματος αὐτοῦ ἐν ἀτέχνῳ καὶ ἀκαλλωπίστῳ γλώσσῃ. Κατὰ τὸν
Ἐπίκουρον ἡ φιλοσοφία ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν,
ἀλλὰ ταύτην αὐτὸς ἔθετεν ἐν πῆρυγι τῶν ἀληθειῶν κινήσεων
καὶ ἐπιζητήσει τῶν ἡδῶν, ὅφρ. ἐν τῇ ἡδονῇ. Ἄλλ' ἀπάρχει αἱ
κατ' ἀσθησιν ἡδονῆς, ἣν αὐτὸς ἐνομαζει ἡδονὴν ἐν κινήσει, καὶ
ἡ πνευματικὴ, ἣτις καλεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἡδονὴν κατὰ τὴν ἀσθησιν. Πᾶν
πράττην ὁ Ἐπίκουρος ἐθεώρει κατωτέραν τῆς δευτέρας καὶ συνίστα
τὴν ἀπόλαυσιν ταύτης, ὑπὸ τὴν ὀδύνην ἴδωκεν τῆς φρονήσεως, ἧς ἴδωκεν
τάρασσεται ἡ ἀκλήθης εὐδαιμονία, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἐπικουρίου ἐπέκλιναν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ καὶ
ἐγέννησαν τὴν παρὰ τὴν ἡδονικὴν φιλοσοφίαν, ἣτις εὐρετολλοῦς ἐπα-
δοῦς καὶ ἐν Ρώμῃ. Τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ Λουκρητίου, ἀπαδοῦ τῆς
Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, τὸ ποίημα «de rerum natura» ἐδιδάκει
πολλὰ τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας.

§ 7. γ'. Νεωτέρα σκεπτικὴ φιλοσοφία.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἐπέθησαν ἐν τῇ αἰῶνι Πύκλιδου
ἐριστικῆ σχολῆ. Κύριος δ' ἀρχηγὸς αἰσῆς σκεπτικῆς φιλοσοφίας ἦτο
ὁ ἐπιμεγάλου Ἀλεξάνδρου Πύρρον ὁ Ἠλεῖος, ὅστις ὁμοῦς οὐδὲν
συνέγραψεν. Ἐν μεταγενεστοῖς δὲ χρόνοις ἀναγράφεται ἡ νεωτέρα
σκεπτικὴ φιλοσοφία διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου (60 π. Χ.). Ἄλλ' ὁ
ἔσχατος καὶ μέγιστος λόγος αἰσῆς ἀντιπρόσωπος αἰσῆς σκεπτικῆς σχολῆς
εἶναι ὅσα τὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ. ἀπέμασε Σέ-
κτος ὁ Ἰταλικός, ἰσχυρὸς ἐκ Μισσηλῆνης. Τοῦ κοινῶς ὀνομαζομένου
Πυρρονιστῆς εἰς τρία βιβλία καὶ εἰς τὸν μαθηματικὸν εἰς ἐν-
δεκά βιβλία.

Ἡ θεμελιώδης τῶν σκεπτικῶν μέθοδος ἦτο ἡ ἀφιβολία, ἡ ἀρνησι-
σμός, ἡ ἀρνήσις πάσης αἰσθητῆς ἐννοίας καὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἀσφα-
...

τος, ἐπομένως ἡ ἀναίρεσις τῆς ἰδεολογικῆς καὶ τῆς ἐμπειρικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ παντελής διακώλυσις παντός συλλογισμοῦ. Διὸ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἦτο αὐτὸ οὐτε τοῦτο οὐτε ἐκεῖνο καὶ οὐδὲν μᾶλλον».

§ 8. δ'. Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία.

Ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἥς ἔδρα εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ κατοπινὴ αἱ Ἀθήναι, εἶναι Ἀμμώνιος ὁ Σακκάς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ. ἀκμάσας. Κύριος ὁμῶς ἰδρυτῆς τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας εἶναι ὁ μαθητὴς τοῦτου Πλωτῖνος ὁ Λιγύπτιος (205—270 μ. Χ.). Οὗτος σπουδάζας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετέβη εἰς Ῥώμην, ἔνθα διήγαγε τὸν βίον καὶ ἐδίδαξεν. Συνέγραψε δὲ πεντήκοντα τέσσαρας σφζομένους φιλοσοφικὰς διατριβάς, ἀφ' ὧν λείπει κάλλος μορφῆς καὶ αὐστηρὰ τῆς ὕλης διάταξις. Ταύτας ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Πορφύριος διήρσεν εἰς ἕξ ἑννεάδας. Ἄλλοι δὲ νεοπλατωνικοὶ φιλόσοφοι πλὴν τοῦ Πορφυρίου εἶναι ὁ Ἰάμβλιχος, θεῖος ἐπικαλούμενος ἐκ τῆς Κοίλης Συρίας, ὁ Πρόκλος, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει (412 μ. Χ.) ἤλθεν εἰκοσαέτης εἰς Ἀθήνας καὶ ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ θαλλούσῃ τότε ἐκεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Πλουτάρχου τοῦ Νεστορίου καὶ Συριανοῦ φιλοσοφικῆ σχολῇ. Τοῦτου σφζονται πολλὰ συγγράμματα. Μετὰ δὲ τὸν Πρόκλον ἀναφαίνονται καὶ ἄλλοι τινὲς φιλόσοφοι μέχρις οὗ ἡ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴ σχολὴ κλείεται διὰ διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 529 μ. Χ. Ἡ νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία περιέλαβεν ἐν ἑαυτῇ ἐκλεκτικῶς θεωρίας τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ προσεπάθησε νὰ διαλλάξῃ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους σύστημα, ἀλλά, ἐπειδὴ κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ἰδεολογικὸν τοῦ Πλάτωνος σύστημα, ἐκλήθη Νεοπλατωνικὴ. Κύριος δὲ χαρακτὴρ τῆς φιλοσοφίας ταύτης εἶναι ὁ μυστικισμὸς. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὡς ἐκ τῆς τότε πολιτικῆς καταστάσεως, ἤλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ οὕτω προσέλαβε καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ κεκαλυμμένον καὶ ἄοριστον. Ἐν αὐτῇ γίνεται παραδεκτὴ ἐνέργειά τις τῆς ψυχῆς ὑπὲρ τὴν νόησιν, ἥτοι ἡ διὰ ἐκστάσεως γνῶσις καὶ κοινωνία πρὸς τὸν Θεόν.

Παράρτημα.

Παντοδαποί συγγραφείς.

Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν συντόμως τοὺς εἰς εἰδικὰς ἐπιστήμας ἀσχοληθέντας καὶ περὶ αὐτῶν συγγράψαντας καὶ τοὺς συλλογεῖς ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν εἰδήσεων. Τούτων κυρίως δὲν παρατηρεῖται τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης.

α') *Μαθηματικά*. Ὁ πρῶτος ἐπίσημος μαθηματικὸς εἶναι *Εὐκλείδης* (300 π. Χ.) ἐκ *Γέλας τῆς Σικελίας* ἴσως καταγόμενος. Οὗτος ἐκ τῆς Πλατωνικῆς σχολῆς προελθὼν ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ συνέγραψε πολλὰ, ὡς *στοιχεῖα Μαθηματικῆς* (Γεωμετρία). *Διδομένα* (εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν), *Φαινόμενα ἢ ἀρχαὶ ἀστρονομίας*, *κατατομὴ καρδίας* (διαίρεσις τῆς μουσικῆς κλίμακος) καὶ ἄλλα.

Ἀρχιμήδης ὁ *Συρακόσιος* (287—212 π. Χ). Οὗτος ὑπῆρξε μέγας εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἐφηρμοσμένην μαθηματικὴν, περιφημοὶς δὲ διὰ τὰς τολμηρὰς καὶ σπουδαίας ἀνακαλύψεις αὐτοῦ ἐν τῇ Γεωμετρίᾳ, Στατικῇ, διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς περιφορᾶς τῶν πλανητῶν, τῆς σχέσεως τῆς διαμέτρου πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου καὶ ἄλλων πλείστων. Συγγράμματα τούτου εἰσεσώθησαν πολλὰ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ.

Ἀπολλώνιος ἐκ *Πέργης τῆς Παμφυλίας* (200 π. Χ.), μέγας γεωμέτρης καλούμενος, συνέγραψεν ὀκτὼ ἐξαιρετὰ βιβλία περὶ τῶν κωνικῶν τομῶν, ὧν τὰ τέσσαρα σφίζονται ἑλληνιστί, τὰ δὲ τρία ἐπόμενα λατινιστί.

Εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Μαθηματικὴν ἀνήκει ἡ *τακτικὴ καὶ στρατηγικὴ*. Ὁ ἐπὶ Κλαυδίου (50 μ. Χ) ζῶν *Ὀρήσανδρος* ἔγραψε τὸν σφζόμενον *στρατηγικὸν λόγον*, σύγγραμμα περιέχον εἰς ὕψος τραχὺ καλὴν ὕλην ἄνευ μακρολογίας.

Αἰλιανός, ἐπὶ Ἀδριανοῦ ζῶν, συνέγραψε περὶ *στρατηγικῶν τάξεων Ἑλληνικῶν*.

Αἰνείας, σύγχρονος τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔγραψε *στρατηγικὰ καὶ πολιορκητικὰ*, δ,τι δ' αὐτοῦ σφίζεται φαίνεται ἐπιχειρησμένον ὑπὸ τοῦ Δέλιανου.

Πολύαιτος ὁ Μακεδὼν. Οὗτος συνέγραψε τὸ διασωθὲν σύγγραμμα στρατηγικὰ εἰς ὀκτὼ βιβλία, ὧν ὅμως τὸ ἕκτον καὶ τὸ τέλος τοῦ ὀγδοῦ εἶναι ἀτελῶς παραδεδωμένα.

Πρὸς τούτοις δὲ εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Μαθηματικὴν ἀνήκει καὶ ἡ **Μουσική**, ἣν εἶχαν πραγματεῖθαι τὸ πρῶτον οἱ Πυθαγόρειοι. Ἄριστοτέλης ὁ **Ταραντινός**, μαθητὴς τοῦ Ἀριστατέλους, συνέγραψε σκοπιὰ ἁρμονικὰ εἰς τρία βιβλία σωζόμενα. Ἀριστείδης δ' ὁ **Κυρκιλιανός** ἔγραψε περὶ μουσικῆς βιβλία τρία.

β') **Γεωγραφία.** Αὕτη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο ἠνωμένη μετὰ τῆς ἱατρικῆς ἰδίως ἐν τῇ Ἰωνικῇ λογογραφίᾳ, μετὰ ταῦτα ὅμως ἀπεχωρίσθη καὶ αὐτὴ ἐκινήθησαν αἱ περιηγήσεις, περιπλοὶ καὶ κατάπλοι. Ἐπειτα συναγράφησαν ἐπιστημονικαὶ Γεωγραφίαι ἐπὶ μαθηματικῶν βάσεων.

Ἀναφέρονται δὲ γεωγράφοι Πυθίας ὁ **Μασσαλιώτης** ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Νίαρχος ὁ **Κρής**, ἑκὼλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, **Δικαιάρχος** ἐκ **Μεσσηνίας** τῆς **Σικελίας** (320 π. X.), ὅστις συνέγραψεν ἐν εἰδὲι περιηγήσεως ἀπογραφικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν περιγραφὴν τῆς Ἑλλάδος, ἧς σφάζονται δύο ἀποσπάσματα, ὧν τὸ μὲν περιέχει περιγραφὴν **Βοιωτίας** καὶ **Ἀττικῆς**, τὸ δὲ περὶ ὄρους **Παλλίου**.

Τὴν βάσιν δὲ τῆς μαθηματικῆς Γεωγραφίας ἔθηκεν Ἑρατοσθένης ὁ **Κυρηναῖος** γεννηθεὶς τῷ 276 π. X. Οὗτος πρῶτος ὄνομασας ἑαυτὸν φιλόσοφον ἦτο τὸ καθολικώτατον πνεῦμα τῶν Ἀλεξανδρετικῶν χρόνων, ἀσχοληθεὶς περὶ ὅλων τῶν κλάδων τῆς παιδείας. Διὸ ἦν οὐ μόνον γεωγράφος, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος.

Στράβων ἐξ Ἀμασίας τοῦ Πόντου (66 π. X. — 24 μ. X.). Τούτου τὰ Γεωγραφικὰ εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία διασώθησαν μέγας ἑμῶν μετὰ χασμάτων ὅμως καὶ διαφθορῶν. Τὰ δύο πρῶτα τῶν βιβλίων περιέχουσι τὴν κοσμογραφίαν μετὰ κριτικῆς τῶν ἀρχαιοτέρων γεωγράφων, ἰδίως δὲ τοῦ Ἑρατοσθένους, τὰ δ' ὑπόλοιπα τὴν χωρογραφίαν τῆς **Εὐρώπης**, τῆς **Ἀσίας** καὶ τῆς **Ἀφρικῆς**.

Πτολεμαῖος ὁ Κλαύδιος (150 μ. X.) ἐκ **Παλλαιου** τῆς **Αἴγυπτον**. Οὗτος ἦν ἐκρίβης μαθηματικὸς, ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος πλουτίσας τὴν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὴν Γεωγραφίαν διὰ θαυμα-

στῶν ἔργων. Ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν ἔργων συνέγραψε καὶ γεωγραφικὴν ὑφήγησιν εἰς ὀκτὼ βιβλία, ὧν τὸ ὄγδοον περιέχει διδασκαλίαν πρὸς κατάσκευσιν γεωγραφικῶν πινάκων. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς καὶ τὸ τοῦ Στράβωνος, εἶναι αἱ κάλλιστα πηγαὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας.

Παυσανίας ὁ καλούμενος **περιηγητής** (150 μ. Χ.). Τούτου σφίζεται **περιήγησις τῆς Ἑλλάδος**, ἥτις εἶναι χωρογραφικὴ, τοπογραφικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδος εἰς δέκα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὴν ἰδιαιτέραν ἐπιγραφὴν τῆς ἐν αὐτῷ πραγματευομένης χώρας.

Εἶδος περιηγητικοῦ βιβλίου εἶναι καὶ ὁ **συνέκδημος** τοῦ Ἱεροκλέους ἀκμάσαντος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ξηρὸν ἀπογραφικὸν ἐγχειρίδιον τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τοῦ Βυζαντιακοῦ βασιλείου. **Στέφανος ὁ Βυζάντιος** (482 μ. Χ.). Οὗτος ἔγραψε κατ' ἀλφάβητον γεωγραφικὸν λεξικὸν ἐπιγραφόμενον **ἔθνικα ἢ περὶ ἔθνῶν**, ἥτοι περὶ πόλεων, νήσων τε καὶ ἔθνῶν, δήμων τε καὶ τόπων κτλ., οὗ σφίζεται νῦν ἐπιτομὴ ἐπιγραφομένη **περὶ πόλεων**.

γ') **Ἰατρικὴ**. Ἐν ταύτῃ ἀρχαιότατος εἶναι Ἱπποκράτης ὁ Κῶος (426—371 π. Χ.), ἀσκληπιάδης πατὴρ τῆς ἰατρικῆς ἐπικληθείς. Τὰ σφζόμενα τούτου συγγράμματα εἶναι ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ τραχυτέρᾳ τῆς τοῦ Ἡροδότου.

Γαληνὸς ἐκ Περγάμου τῆς Μ. Ἀσίας (130 μ. Χ.). Οὗτος ὡς ἱατρός καὶ λόγιος ἦτο ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων τῆς ἀρχαιότητος. Τούτου ἔχομεν ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἱπποκράτην καὶ ἐβδομήκοντα ἄλλα συγγράμματα γνήσια.

Ἀρτεαῖος ἐκ Καππαδοκίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἀκμάσας, ἔγραψε **περὶ αἰτιῶν καὶ σημείων ὀξείων παθῶν, ὀξείων ρούσων θεραπευτικῶν, καὶ χροσιῶν ρούσων θεραπευτικῶν** ἀνὰ δύο βιβλία. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἱατροὶ συγγράψαντες περὶ ἰατρικῆς πολλὰ σφζόμενα ὡς **Παῦλος ὁ Αἰγυπτῆς** (650 μ. Χ.), **Ἀέτιος** (550 μ. Χ.) καὶ ἄλλοι.

δ') **Μυθολογία**. **Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος** (140 π. Χ.). Στωικὸς φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Πανσιτίου. Τούτου ἔχομεν **βιβλιοθήκην** εἰς τρία βιβλία περιλαμβάνοντα τὴν μυθολογίαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θεῶν (θεογονίας) μέχρι τῶν ἡρώων. Περὶ τὴν μυθολογίαν ἡσχολή-

θησαν καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ἔργα ἢ ἀπώλοντο ἢ σφίζονται ἐπιτομαὶ τούτων.

εἰ) *Μυθιστορίᾳ*. Ταύτης παράδειγμα ἔχομεν ἐν τῇ κλασικῇ ἐποχῇ τὴν Κύρου παιδείαν τοῦ Ξενοφῶντος, ἥτις εἶναι ἠθικὸν καὶ πύλιτικὸν μυθιστόρημα μετὰ ἱστορικῆς βάσεως. Τὸ εἶδος ὅμως τοῦτο προσλαβὸν ὡς βάσιν τὸν ἐρωτικὸν μῦθον ἐμορφώθη πολλῶν βραδύτερον. Οὕτως ἐφευρετὴς αὐτοῦ λέγεται Ἀριστοίδης ὁ Μιλήσιος (160 π.Χ.) ὅστις ἔγραψε *Μιλήσιακούς Λόγους*, ἥτοι πλαστὰς ἐρωτικὰς ἱστορίας μὴ σφισμένας.

Παρθένιος ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας (60 π. Χ.). Τούτου σφίζονται τριάκοντα καὶ ἕξ πεζαὶ ἐκλογαὶ ἐπιγραφόμεναι *ἐρωτικὰ ἢ περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων*.

Ἀρτῶνιος Διογένης, ὅστις συνέγραψε τῶν ὑπὲρ *Θούλην* (νῆσον) ἀπίστων λόγους τέσσαρας καὶ εἴκοσιν, ὧν ἐκλογὴν ἔχει ὁ κατόπιν μνημονευόμενος Φῶτιος.

Ἰάμβλιχος ἐκ Συρίας (70 μ.Χ.) τῶν ἔργων τούτου ἔχομεν ἐπίσης ἐπιτομὴν ὑπὸ τοῦ Φωτίου.

Ἡλιόδωρος ἐξ Ἐμύσης τῆς Φοινίκης (390 μ.Χ.), ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας, συνέγραψεν ἐν γλώσῃ γλαφυρᾷ *Αἰθιοπικῶν δέκα βιβλία* σφισμένα.

Δόγγος σοφιστής, ἀγνώστου τόπου καὶ χρόνου. Τούτου ἔχομεν τῶν κατὰ *Δάφνιν* καὶ *Χλόην* λόγους τέσσαρας, μυθιστόρημα ποιμενικόν, διαπρέπον κατὰ τὴν ἀπλὴν ἐφεύρεσιν, φυσικότητα καὶ ἀφέλειαν.

Ξενοφῶν ὁ Ἐφῆσιος, οὗ ἔχομεν τῶν κατ' *Ἀρθουαν* καὶ *Ἀβρακόμην* βιβλία πέντε.

Χαρῖτων ὁ ἐκ τῆς ἐν Μαρῖᾳ Ἀφροδισιάδος, οὗ σφίζονται τὰ περὶ *Χαίρταν* καὶ *Καλλιρρόην* εἰς βιβλία ὀκτώ. Ὁ χρόνος τούτου, ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου, εἶναι ἄγνωστος.

Ἀχιλλεύς ὁ Τάτιος ἐξ Ἀλεξανδρείας, ζῶν περίπου ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. Τούτου ἔχομεν τῶν κατὰ *Αὐκλιππὴν* καὶ *Κλειτοφῶντα* λόγους ὀκτώ.

Εὐστάθιος ἐξ Αἰγύπτου (1050 μ. Χ.). Τούτου ὑπάρχει μυθιστόρημα μετὰ δραματικῶν χρωματισμοῦ, τὰ κατ' *Ἰομήνην* καὶ *Ἰομηνίαν* εἰς ἕνδεκα βιβλία.

Πρὸς δὲ ἀναφέρομεν τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δοσικλέα ἐν ἰαμβι-
κοῖς στίχοις τοῦ Πτωχοπροδρόμου, τὰ κατὰ Ἀρόσικλλαν καὶ Χαρι-
κλέα ἐν πολιτικοῖς στίχοις Νικήτα τοῦ Ἐγγυεῖανου (120 μ. Χ.) καὶ
τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν τοῦ Μαρασση τῶν αὐτῶν
περίπου χρόνων.

5.) Βιογράφοι καὶ συλλογεῖς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ
ποιητῶν.

Φλάβιος Φιλόστρατος ὁ δευτέρως (250 μ. Χ.) ἐκ Λήμνου. Τού-
του σφζονται α') βίος Ἀπολλωνίου τοῦ Τυαρταῆος, β') βίος σοφι-
στῶν εἰς δύο βιβλία, γ') Ἡρωικὸς λόγος, ἦτοι διάλογος περὶ τῶν
Τρωικῶν ἡρώων, δ') ἐκφράσεις ἢ εἰκόνες, δηλ. περιγραφαὶ εἰκόνων
ἱστορικῶν, οἰκογενειακοῦ βίου, τόπων, καρπῶν, ἀνθέων καὶ λοιπῶν,
σπουδαῖαι διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καὶ κρίσιν τῆς διαφορᾶς τῆς
παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ζωγραφικῆς. Εἰκόνας ἐπίσης ἔγραψε καὶ ὁ ἐκ
θυγατρὸς ἔγγονος τούτου Φιλόστρατος ὁ τρίτος.—Συλλογεῖς δ' εἶναι
Ἀθηναῖος ἐκ Ναυκράτιος τῆς Αἰγύπτου (170—230 μ. Χ.) γραμ-
ματικὸς καὶ σοφιστὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ. Τὸ ἐν διαλογικῇ
μορφῇ σύγγραμμα αὐτοῦ Δειπνοσοφισταὶ εἰς δέκα καὶ πέντε βιβλία
περιέχει ποικίλας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου, ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τεχνῶν,
ἐπιτηδευμάτων καὶ συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐξ ἀνα-
γνώσεως καὶ ποιητῶν ἀπολεσθέντων. Ἐκ τῶν δέκα καὶ πέντε βι-
βλίων τὰ δύο πρῶτα καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ τρίτου σφζονται μόνον ἐν ἐπι-
τομῇ, τὸ δὲ δέκατον πέμπτον μετὰ πολλῶν χασμάτων, τὰ δὲ λοιπὰ
κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τέλεια.

Διογένης ὁ Λαέρτιος (200 μ. Χ.). Τοῦτου ἔχομεν πόνημα περὶ
βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκμησάν-
των εἰς δέκα βιβλία.

Κλαύδιος Αἰλιανὸς ὁ σοφιστὴς Ῥωμαῖος ἐκ Πραιτέστου (220
μ. Χ.). Διασωθέντα τούτου πονήματα εἶναι α') ποικίλη ἱστορία,
ἦτοι συλλογὴ εἰδήσεων περὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἐκ τῆς ἱστορίας,
τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐθνῶν, τῆς τέχνης καὶ παιδείας τῶν ἡθῶν καὶ
ἐθίμων, β') περὶ ζῶων ιδιότητος εἰς δέκα καὶ ἐπτὰ βιβλία μετὰ ἐκ-
λελεγμένης λέξεως καὶ σοφιστικοῦ χρωματισμοῦ. Ἀπλοῦς δὲ συλλο-
γεὺς χωρὶς νὰ προσθήσῃ οὐδεμίαν ἰδίαν λέξιν εἶναι Ἰωάννης ὁ Στο-
βαῖος (Στόβοι πόλις τῆς Μακεδονίας) ζῶν περὶ τὸ 550 μ. Χ. Οὗτος

χάριν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἰδίου υἱοῦ Σεπτιμίου ἐποίησεν ἐξ ἀναγνώσεως πλείστων ποιητῶν καὶ συγγραφέων Ἀρθολόγιον ἐκλογῶν, ἀποφθεγμάτων καὶ ὑποθηκῶν εἰς τέσσαρα βιβλία.

Φώτιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα. Τούτου σπουδαῖον καὶ πολύτιμον ἔργον εἶναι ἡ βιβλιοθήκη ἢ Μυριόβιβλος, ἥτοι ἀπογραφή καὶ κρίσις τῶν ἀναγνωσθέντων ὑπ' αὐτοῦ διακοσίων ὀγδοήκοντα συγγραμμάτων, ὧν πολλῶν ἀπολεσθέντων διεσώθησαν ἐν αὐτῇ ἀπόσπασματα. Πρὸς δὲ ὑπάρχει τοῦ ἰδίου συναγωγή λέξεων, ἥτοι γλωσσάριον κατὰ ἀλφάβητον, ἰδίως τῶν ῥητόρων καὶ ἱστορικῶν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εἰσαγωγή σελ. 7. — Περί διαλέκτων σελ. 8. — Εἰσαγωγή ἱστορίας καὶ Ἴωνες λογογράφοι σελ. 13. — Ἡρόδοτος σελ. 15. — Θουκυδίδης σελ. 19. — Ξενοφῶν σελ. 26. — Σύγχρονοι Ξενοφῶντος ἱστορικοὶ σελ. 29. — Δευτέρα περίοδος τῆς ἱστορίας σελ. 30. — Τρίτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Πολύβιος σελ. 32. — Τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης σελ. 36. — Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς σελ. 37. — Ἡθικὴ ἱστοριογραφία. Πλούταρχος σελ. 38. — Πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Ἀρριανὸς σελ. 40. — Ἀππιανὸς σελ. 41. — Δίων ὁ Κάσσιος Κοκκητιανὸς σελ. 43. — Ἡρωδιανὸς σελ. 44. — Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ σελ. 47. — Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία σελ. 51. — Εἰσαγωγή εἰς τὴν ῥητορείαν σελ. 52. — Ἀρχαὶ τεχνικῆς ῥητορείας. Γοργίας ὁ Λεοντῖνος σελ. 53. — Περί τῶν εἰδῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τῶν τόπων, ἐνθα ἤσκειτο οὗτος, σελ. 55. — Ἐκκλησία τοῦ δήμου σελ. 56. — Περί Ἀττικῶν δικαστηρίων σελ. 58. — Περί τῶν δέκα Ἀττικῶν ῥητόρων. Ἀντιφῶν σελ. 60. — Ἀνδοκίδης σελ. 62. — Λυσίας σελ. 64. — Ἰσοκράτης σελ. 66. — Ἰσαῖος σελ. 68. — Λυκοῦργος σελ. 70. — Δημοσθένης σελ. 72. — Διοσχίνης σελ. 75. — Ὑπερείδης σελ. 76. — Δείναρχος σελ. 78. — Παρακμὴ τῆς ῥητορικῆς καὶ οἱ νεώτεροι σοφισταὶ σελ. 80. — Χριστιανικὴ ῥητορεία σελ. 85. — Περί ἔπους ἢ ἐπικῆς ποιήσεως σελ. 87. — Περί τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔπους, ἦτοι τοῦ Ὅμηρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ σελ. 92. — Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν σελ. 96. — Ἱστορία τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν σελ. 99. — Περί ἄλλων ποιημάτων τῷ Ὅμηρῳ ἀποδιδομένων σελ. 102. — Κυκλικὸι ποιηταὶ σελ. 103. — Ἡσίοδος σελ. 105. — Τὸ ἠρωικὸν ἔπος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων σελ. 111. — Τὸ διδακτικὸν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσίοδον σελ. 119. — Παρωδικὸν ἔπος σελ. 121. — Περί Αἰσωπείων μύθων σελ. 123. — Περί λυρικῆς ποιήσεως σελ. 124. — Περί ἐλεγείας σελ. 127. — Ποιηταὶ ἐλεγείας σελ. 127. — Τυρταῖος σελ. 128. — Μίμνερμος σελ. 129. — Σόλων σελ. 130. — Φωκυλίδης, Θέογνις, Σιμωνίδης σελ. 132—133. — Ἀλεξανδρίνοι ποιηταὶ ἐλεγείας σελ. 134. — Περί ἐπιγράμματος σελ. 136. Ἰαμβικὴ ποίησις

σελ. 138. — Περί μελικῆς ποιήσεως σελ. 142. — Ποιηταὶ Αἰολικῆς μελικῆς ποιήσεως σελ. 146. — Ποιηταὶ Δωρικῆς μελικῆς (χορικῆς) ποιήσεως σελ. 151. — Ποιηταὶ καθολικῆς μελικῆς ποιήσεως σελ. 153. — Περί διθυράμβων σελ. 160. — Εἰσαγωγή, εἰς τὸ δρᾶμα σελ. 161. — Τραγωδία σελ. 162. — Περί σατυρικοῦ δράματος σελ. 164. — Περί θεάτρου σελ. 165. — Περί ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων κλ. σελ. 167. — Περί χορηγίας, χοροῦ, τραγικῶν ἀγώνων καὶ διδασκαλίας δραμάτων σελ. 169. — Περί τῶν μερῶν τῆς τραγωδίας σελ. 173. — Περί δραματικῆς τέχνης σελ. 175. — Αἰσχύλος σελ. 181. — Αἱ σφζόμεναι τοῦ Αἰσχύλου τραγωδαὶ σελ. 183. — Σοφοκλῆς σελ. 189. — Αἱ σφζόμεναι τοῦ Σοφοκλέους τραγωδαὶ σελ. 192. — Εὐριπίδης σελ. 199. — Τὰ σφζόμενα δράματα τοῦ Εὐριπίδου σελ. 203. — Ἡ τραγωδία μετὰ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς ποιητὰς σελ. 209. — Δευτερεύοντα εἶδη δραματικῆς ποιήσεως σελ. 210. — Κωμωδία σελ. 213. — Ἀρχαία κωμωδία σελ. 216. — Ἀριστοφάνης σελ. 217. — Αἱ σφζόμεναι τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδαὶ σελ. 219. — Μέση κωμωδία σελ. 222. — Νέα κωμωδία σελ. 224. — Περί φιλοσοφίας σελ. 225. — Ἴωνικὴ φιλοσοφία σελ. 227. — Δωρικὴ (Πυθαγόρειος) φιλοσοφία σελ. 229. — Ἑλεατικὴ φιλοσοφία σελ. 231. — Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας σελ. 232. — Περί σκεπτισμοῦ (σοφιστῶν) σελ. 233. — Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους σελ. 236. — Ἑλάσσονες Σωκρατικαὶ σχολαὶ σελ. 240. — Πλατωνικὴ ἢ Ἀκαδημεικὴ φιλοσοφία σελ. 241. — Ἀριστοτελικὴ ἢ περιπατητικὴ φιλοσοφία σελ. 247. — Στωικὴ φιλοσοφία σελ. 252. — Ἐπικούρειος φιλοσοφία σελ. 253. — Νεωτέρη σκεπτικὴ φιλοσοφία σελ. 253. — Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία σελ. 254. — Παράρτημα σελ. 255.

22 Mar 1926

Λαζόπουλος Παλαγιώτης
καθηγητής ελληνικού

Ύμνων του Στ.
Αεραιού

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000161315